

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Μανώλης Καναβάκης

Κυπριακό και Αριστερά :
Οι “Φίλοι των Νέων Χωρών” και η Κύπρος (1964-1970)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αθήνα, 2023

Εξεταστική Επιτροπή

Νίκος Θεοτοκάς , καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (επιβλέπων)

Σπύρος Σακελλαρόπουλος , καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Μανώλης Καναβάκης, 2023

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στη μνήμη της μητέρας μου

Συντομογραφίες

ΑΚΕ	Αντιφασιστικό Κίνημα Ελλάδας
ΑΚΕΛ	Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού
ΑΣΔΑΚ	Ανωτάτη Στρατιωτική Δίοικησις Αμύνης Κύπρου
ΔΝΛ	Δημοκρατική Νεολαία Λαμπράκη
ΕΔΑ	Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά
ΕΔΟΝ	Ενιαία Δημοκρατική Οργάνωση Νεολαίας
ΕΚ	Ένωση Κέντρου
ΕΛΔΥΚ	Ελληνική Δύναμη Κύπρου
ΕΟΚΑ	Εθνική Οργάνωσις Κυπρίων Αγωνιστών
ΕΡΕ	Εθνική Ριζοσπαστική Ένωσις
ΕΡΕΚ	Εθνική Ριζοσπαστική Ένωσις Κύπρου
ΚΑΤΑΚ	Οργάνωση Τουρκικής Μειονότητας Νήσου Κύπρου
ΚΕΚ	Κυπριακό Εθνικό Κόμμα
ΚΚΕ	Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας
ΚΚΚ	Κομμουνιστικό Κόμμα Κύπρου
ΚΤΜΒΠ	Ενιαίο Εθνικό Κόμμα των Τούρκων της Κύπρου
ΝΑΤΟ	Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΠΑΝΔΗΚ	Πανσπουδαστική Δημοκρατική Κίνηση
ΠΕΟ	Παγκύπρια Εργατική Ομοσπονδία
ΠΟΔΝ	Παγκόσμια Ομοσπονδία Δημοκρατικών Νεολαίων
ΠΣΕ	Παγκύπρια Συντεχνιακή Επιτροπή
ΣΕΑΤΟ	Οργανισμός Συμφώνου Νοτιοανατολικής Ασίας
ΣΕΚ	Συνομοσπονδία Εργαζομένων Κύπρου
ΤΜΤ	Τουρκική Οργάνωση Αντίστασης
ΤΟΥΡΔΥΚ	Τουρκική Δύναμη Κύπρου
UNFICYP	Ειρηνευτική Δύναμη των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο
ΦΙΔΗΚ	Φιλελεύθερο Δημοκρατικό Κέντρο
ΦΝΧ	Φίλοι Νέων Χωρών

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω το σύμβουλο σπουδών μου καθηγητή κ. Νίκο Θεοτοκά για τις επισημάνσεις , την ενθάρρυνση και την κατανόησή του. Επίσης , θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους/ες τους/τις διδάσκοντες/ουσες της κατεύθυνσης της Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών “Πολιτική επιστήμη και Ιστορία” , όσων τα σεμινάρια είχα την ευκαιρία να παρακολουθήσω. Όλοι/ες κάτι μου πρόσφεραν.

Συγκεκριμένα ευχαριστώ τους/τις :

- Νίκο Θεοτοκά – Νίκο Κοταρίδη κι όλο τον κύκλο συμμετεχόντων στο σεμινάριο “Ιστορία , Ιστοριογραφία , Εννοιολόγηση” ,
- Κωστή Καρπόζηλο ,
- Κώστα Κατσάπη ,
- Ελένη Ανδριάκαινα ,
- την ομάδα διδασκόντων του σεμιναρίου για τον ελληνικό μεσοπόλεμο (Λεωνίδα Καλλιβρετάκης , Βαγγέλης Καραμανωλάκης , Ηλίας Νικολακόπουλος , Σωτήρης Ριζάς , Τάσος Σακελλαρόπουλος).

Ευχαριστώ ιδιαίτερω την καθηγήτρια του Παντείου κ. Σία Αναγνωστοπούλου για τις πολύ διαφωτιστικές επισημάνσεις της στην παρουσίαση μιας πρώιμης μορφής της παρούσας εργασίας στις 24.11.2022 , στα πλαίσια του σεμιναρίου “Ιστορία , Ιστοριογραφία , Εννοιολόγηση”.

Ευχαριστώ επίσης το προσωπικό της βιβλιοθήκης της ΕΜΙΑΝ για την εξαιρετική προθυμία και την ευγένειά τους.

Ευχαριστώ , τέλος , τους συναδέλφους μου Φίλιππο Γερμάνη , Αιμίλιο Φάνη και Αμαλία Σίνου για τη βοήθειά τους.

Περιεχόμενα

Συντομογραφίες.....	4
Ευχαριστίες.....	5
Περιεχόμενα.....	6
Περίληψη.....	7
Εισαγωγή.....	9
Κεφάλαιο πρώτο : Η αποαποικιοποίηση.....	11
Κεφάλαιο δεύτερο : Η Κύπρος ως αποικία (1878-1960).....	15
Κεφάλαιο τρίτο : Από την ανεξαρτησία στην «πρώτη διχοτόμηση» (1960-1964).....	34
Κεφάλαιο τέταρτο : Οι Φίλοι των Νέων Χωρών και το Δελτίο τους.....	42
Κεφάλαιο πέμπτο : Το σχέδιο Άτσεσον.....	46
Κεφάλαιο έκτο : «Το Κυπριακό : το οξύτερο εθνικό μας πρόβλημα».....	53
Κεφάλαιο έβδομο : Τα Ιουλιανά – «Η πανεθνική κρίση».....	64
Κεφάλαιο όγδοο : «Το Κυπριακό από τη Σκύλλα στη Χάρυβδη».....	77
Κεφάλαιο ένατο : Προς τη δικτατορία.....	89
Κεφάλαιο δέκατο : «Το πρώτο στάδιο του χουντικού καθεστώτος».....	105
Συμπεράσματα.....	131
Βιβλιογραφία.....	134

Περίληψη

Η παρούσα εργασία έχει σκοπό να ερευνήσει τη σημασία του Κυπριακού Ζητήματος για τους «Φίλους των Νέων Χωρών». Δημιουργημένοι το 1963 , οι Φίλοι Νέων Χωρών – Κίνηση Αντιαποικιακής Αλληλεγγύης δραστηριοποιήθηκαν μέχρι το στρατιωτικό πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου 1967 , οπότε και διαλύθηκαν. Αυτά τα τέσσερα χρόνια οι πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα είναι πυκνές και το Κυπριακό διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο σ' αυτές. Οι Φίλοι των Νέων Χωρών υποστηρίζουν την αντιμπεριαλιστική ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα . Η βασική τους θέση είναι ότι ο αγώνας για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα είναι αγώνας εθνικής απελευθέρωσης. Η αστική τάξη της Ελλάδας δε θέλει να πραγματοποιηθεί μια τέτοια ένωση , λόγω της εξάρτησής της από τον ιμπεριαλισμό. Το καθήκον αυτό πρέπει να αναλάβει η εργατική τάξη και οι σύμμαχοί της. Επίσης , ο αγώνας στην Κύπρο αποτελεί τμήμα του αγώνα απελευθέρωσης του Τρίτου Κόσμου από την αποικιοκρατία και τη νεοαποικιοκρατία. Αυτές τις θέσεις υποστηρίζει κι η οργάνωση που δημιουργήθηκε μέσα στη δικτατορία και διαδέχθηκε του Φίλους των Νέων Χωρών , το Αντιφασιστικό Κίνημα Ελλάδας. Στην εργασία γίνεται προσπάθεια να τεκμηριωθεί η θέση ότι οι Φίλοι των Νέων Χωρών αντιμετωπίζουν το Κυπριακό Ζήτημα , υπό το πρίσμα του αντιμπεριαλισμού , του αριστερού εθνικισμού και του τριτοκοσμισμού της δεκαετίας του 1960.

Λέξεις κλειδιά : αντιμπεριαλισμός , εθνικισμός , Κυπριακό , τριτοκοσμισμός , Φίλοι Νέων Χωρών.

Abstract

The Cyprus issue and the Left : “The Friends of the New Countries” and Cyprus 1964-1970

The aim of this assignment is to look into the meaning of the Cyprus issue for “The Friends of the New Countries”. The Friends of the New Countries, an Anticolonial Solidarity Movement, were created in 1963 and were active until 1967 until the military coup of 21st April, when they were broken apart. During these four years the political developments in Greece are dense and the Cyprus issue plays the most important role in them. The Friends of the New Countries support the anti imperialistic union of Cyprus with Greece. Their basic view is that the fight for the union of Cyprus with Greece is a fight for National freedom. The bourgeoisie in Greece doesn't want this union because of its dependence on imperialism. It is the duty of the working class and its allies to take it over. Moreover, the fight in Cyprus is part of the fight for freedom of the Third World from colonialism and neo colonialism. These views are also supported by the Anti fascist Movement in Greece which was created during the dictatorship and succeeded The Friends of the New Countries. The effort of this assignment is to prove that The Friends of the New Countries face the Cyprus issue under the eye of anti imperialism, left nationalism and thirdworldism of the 1960s.

Keywords: Anti Imperialism, Nationalism, Cyprus issue, Thirdworldism, The Friends of the New Countries.

Εισαγωγή

Η συγκεκριμένη εργασία έχει συγκεκριμένο θεματικό εύρος και χρονικό όριο. Σκοπός της είναι να μελετήσει τις θέσεις της Κίνησης «Φίλοι Νέων Χωρών» για το Κυπριακό Ζήτημα. Η Κίνηση δραστηριοποιήθηκε την περίοδο 1963 -1967. Μετά το πραξικόπημα του 1967, από ανθρώπους που συμμετείχαν στους Φίλους των Νέων Χωρών συγκροτήθηκε η αντιδικτατορική οργάνωση «Αντιφασιστικό Κίνημα Ελλάδας» (ΑΚΕ) που έδρασε μέχρι το 1970, οπότε η έρευνά μας επεκτάθηκε μέχρι το συγκεκριμένο όριο.

Η επιλογή του θέματος προέκυψε λόγω δύο αλληλένδετων αιτιών : Πρόκειται για μια περίοδο καθοριστικής σημασίας για τις πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από την άνοδο και πτώση της Ένωσης Κέντρου, τα Ιουλιανά, την πορεία προς το πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου και τελικά την πρώτη περίοδο της δικτατορίας των συνταγματαρχών. Την συγκεκριμένη επταετία το Κυπριακό διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στα πολιτικά πράγματα της Ελλάδας κι επηρεάζει τις εσωτερικές εξελίξεις και τις διεθνείς της σχέσεις. Οι Φίλοι των Νέων Χωρών καθιστούν το Κυπριακό σημείο αναφοράς για την Κίνησή τους και το θέτουν στην πρώτη γραμμή της δράσης και της παρέμβασής τους.

Βασικά – αλληλοσυνδεόμενα - ερωτήματα που τέθηκαν στην αρχή της έρευνας ήταν τα εξής :

- Γιατί μια «Κίνηση Φίλων Νέων Χωρών» στην Ελλάδα της δεκαετίας του 1960 ;
- Ποιες ήταν οι θέσεις της Κίνησης για το Κυπριακό και πως ερμηνεύονται ;
- Ποιος ήταν ο σκοπός της παρέμβασής της ;

Βασική υπόθεση εργασίας της παρούσας μελέτης είναι ότι οι Φίλοι των Νέων Χωρών αντιμετωπίζουν το Κυπριακό ως ζήτημα εθνικής απελευθέρωσης ενός τμήματος του ελληνικού λαού κι ως ζήτημα ενταγμένο στους αγώνες των λαών του Τρίτου Κόσμου για την πλήρη κι ολοκληρωμένη απελευθέρωσή τους από την (νεο)αποικιοκρατία.

Σχεδόν αποκλειστική πρωτογενής πηγή της έρευνάς μας υπήρξε το περιοδικό που εξέδιδαν οι Φίλοι των Νέων Χωρών, το οποίο, με διάφορες ονομασίες και μετασχηματισμούς, κυκλοφόρησε από το 1964 ως το 1967. Για την περίοδο της δικτατορίας διαθέσιμα ήταν τα άρθρα που γράφτηκαν για το Κυπριακό στο έντυπο του ΑΚΕ από το ηγετικό στέλεχος των Φίλων των Νέων Χωρών και του ΑΚΕ Νίκο Ψυρούκη.

Η δομή της εργασίας κι η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε υπάκουσε στις παραπάνω πραγματικότητες. Στο πρώτο, σύντομο, κεφάλαιο, γίνεται προσπάθεια σκιαγράφησης του φαινομένου της αποαποικιοποίησης, η οποία λειτουργεί ως το ευρύτερο πλαίσιο της περιόδου και της παρέμβασης των Φίλων των Νέων Χωρών, μέσα στο ευρύτατο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου. Στα επόμενα δύο κεφάλαια γίνεται προσπάθεια σύνοψης της ιστορίας της Κύπρου την περίοδο 1878-1964, περίοδο κατά την οποία παγιώνονται τα βασικά στοιχεία της πολιτικής κατάστασης στην Κύπρο που χαρακτηρίζουν την κύρια περίοδο της έρευνάς μας. Στα επόμενα κεφάλαια

(τέταρτο έως και δέκατο) γίνεται προσπάθεια να ερευνηθούν οι θέσεις και οι παρεμβάσεις των Φίλων των Νέων Χωρών (και του ΑΚΕ) σε συνάρτηση με τις εξελίξεις στην Κύπρο , αλλά και στην Ελλάδα και διεθνώς (στο βαθμό που απορρέουν από τις εξελίξεις στην Κύπρο ή τις πυροδοτούν).

Ως ερευνητικά εργαλεία επιλέχθηκαν η σύγκριση – συσχέτιση των θέσεων των Φίλων των Νέων Χωρών με τις θέσεις κομμάτων , φορέων και προσώπων αναφορικά με το Κυπριακό , η έρευνα της σχετικής βιβλιογραφίας , η έρευνα σε αρχειακό υλικό και σε πηγές στο διαδίκτυο.

Φιλοδοξία της παρούσας εργασίας είναι να αποτελέσει μια ψηφίδα της ιστορίας της ελληνικής αριστεράς σε σχέση με το Κυπριακό. Η εισαγωγή αυτή γράφεται στο τέλος της έρευνάς μας. Τώρα μπορούμε να αντιληφθούμε καλύτερα την επισήμανση του καθηγητή Νίκου Θεοτοκά ότι «η δουλειά με αυτή τη βάση της ιστορικής ερμηνείας είναι μια δουλειά αυτογνωσίας».

Κεφάλαιο πρώτο

Η αποαποικιοποίηση

Ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα της μεταπολεμικής περιόδου αποτελεί η κατάρρευση της αποικιοκρατίας. Πρόκειται για γεγονός παγκόσμιας σημασίας, δεδομένου ότι η αποικιοκρατία επεκτάθηκε και στις πέντε ηπείρους του πλανήτη μας. Η διαδικασία της απελευθέρωσης των αποικιών αγκαλιάζει μια ολόκληρη εποχή (συμβατικά 1945-1975) κι επηρέασε τη ζωή δισεκατομμυρίων ανθρώπων. “Ο αριθμός των διεθνώς αναγνωρισμένων ανεξάρτητων κρατών στην Ασία πενταπλασιάστηκε. Στην Αφρική, όπου το 1939 υπήρχε ένα και μόνο ανεξάρτητο κράτος, τώρα υπήρχαν γύρω στα πενήντα” (Hobsbawm, 2004, σελ. 441). Άλλαξε λοιπόν ριζικά η πολιτική δομή του κόσμου κι η εμπειρία της αποικιοκρατίας και της απελευθέρωσης απ’ αυτήν αφορά την πλειοψηφία των χωρών της Γης.

Θα μπορούσαμε να περιγράψουμε, εν συντομία, την εξέλιξη της αποαποικιοποίησης με κριτήριο την περιοχή που αποτέλεσε το “κέντρο βάρους” κάθε περιόδου, ως εξής (με βάση την περιοδολόγηση που προτείνεται από τον Χατζηβασιλείου, 2001, σελ. 346-382):

α) περίοδος 1947-1954 : τα χρονικά όρια της περιόδου διαγράφονται μέσα από δύο ορόσημα. Πρόκειται για την αποχώρηση της Μ. Βρετανίας από την Ινδική υποήπειρο (15.08.1947, ανεξαρτησία Ινδίας και Πακιστάν, τότε Ανατολικού και Δυτικού) και την απελευθέρωση της Γαλλικής Ινδοκίνας, μετά την ήττα των Γάλλων στο Ντιεν Μπιεν Φου το 1954 (δημιουργία των κρατών της Καμπότζης, του Λάος, του Βόρειου Βιετνάμ και του Νότιου Βιετνάμ). Το κέντρο των εξελίξεων βρίσκεται λοιπόν στη Νότια και τη Νοτιοανατολική Ασία.

β) περίοδος 1954-1962 : η περίοδος ταυτίζεται με τη χρονική διάρκεια του ένοπλου ανταποικιακού αγώνα στην Αλγερία. Ο αγώνας αυτός τελειώνει με την αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Αλγερίας από τη Γαλλία, μετά από σκληρή, ένοπλη αναμέτρηση (συνθήκη του Εβιάν, 18.03.1962). Την ίδια περίοδο εκδηλώνεται η κρίση στο Σουέζ (1956) που απέδειξε την αδυναμία των πρώην μεγάλων δυνάμεων Μ. Βρετανίας και Γαλλίας να διατηρήσουν την κυριαρχία τους στη Μέση Ανατολή. Η περιοχή επομένως που πρωταγωνιστεί αυτή την περίοδο είναι η Μέση Ανατολή κι η Βόρεια Αφρική. Στα πλαίσια αυτής της οκταετίας εξελίσσεται κι ο ένοπλος αγώνας ενάντια στη βρετανική αποικιοκρατία στην Κύπρο (1955-1959). Μεγάλη σημασία είχε όμως και αποφασιστική επιρροή άσκησε στον αγώνα ενάντια στην αποικιοκρατία η νίκη της επανάστασης στην Κούβα (1.01.1959), υπό την ηγεσία του Φιντέλ Κάστρο. Η νίκη αυτή σηματοδότησε με τον πιο αποφασιστικό τρόπο την είσοδο και της Λατινικής Αμερικής στον αγώνα ενάντια στην αποικιοκρατία και για την πλήρη, κι όχι μόνο “τυπική”, ανεξαρτησία των πρώην αποικιών

(δεδομένου ότι οι περισσότερες χώρες της περιοχής είχαν αποκτήσει την ανεξαρτησία τους στις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα).¹

γ) περίοδος 1960-1975 : Εν μέρει επικαλύπτεται από την προηγούμενη. Η περιοχή που πρωταγωνιστεί είναι η ήπειρος της Αφρικής. Ως χρονικά ορόσημα θα μπορούσαν να τεθούν τα έτη 1960 και 1975. Συγκεκριμένα , το 1960 είναι το έτος της αποχώρησης των Γάλλων από την Αφρική και της διάλυσης της τεράστιας αυτοκρατορίας τους. Δεκατέσσερα νέα κράτη δημιουργήθηκαν εκείνη τη χρονιά , πρώην γαλλικές αποικίες στη συγκεκριμένη ήπειρο. Ακολούθησε η αποχώρηση των Βρετανών που πήρε όμως τη μορφή της κατά περίπτωση αναγνώριση της ανεξαρτησίας των πρώην αποικιών τους. Η μόνη ευρωπαϊκή δύναμη που αρνιόταν πεισματικά να δεχθεί την κατάρρευση της αποικιοκρατίας ήταν η δικτατορική Πορτογαλία. Το γεγονός είχε ως αποτέλεσμα το ξέσπασμα παρατεταμένου ανταρτοπόλεμου στις αποικίες της (Αγκόλα , Μοζαμβίκη , Πορτογαλική Γουινέα- σημερινή Γουινέα Μπισσάου). Τελικά το 1975 η δημοκρατική πλέον Πορτογαλία αναγνώρισε την ανεξαρτησία των πρώην αποικιών της.

Το φαινόμενο της αποαποικιοποίησης παρουσιάζει επομένως μεγάλη ποικιλία στη μορφολογία του κι αντίστοιχα ποικίλες είναι κι οι ερμηνείες που προσπάθησαν να το εξηγήσουν. Οι μελετητές , εκκινώντας από διαφορετικές αφετηρίες , κάνουν λόγο για ένα συνδυασμό παραγόντων που οδήγησαν στην απελευθέρωση των αποικιών. Σε αυτούς συμπεριλαμβάνονται οι οικονομικοί (εξάντληση των αποικιακών δυνάμεων μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο) και πολιτικοί – κοινωνικοί (εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα στις αποικίες , επιρροή σοσιαλιστικών ιδεών , απόρριψη του αποικιακού συστήματος ή δυσπιστία προς αυτό από τις δυο υπερδυνάμεις που αναδύθηκαν μετά τον πόλεμο , ύπαρξη εκατομμυρίων επιστρατευμένων ανδρών από τις αποικίες που επέστρεψαν στις χώρες τους μετά τη λήξη του πολέμου² , δημιουργία μορφωμένων ελίτ στις αποικίες που ηγήθηκαν του αγώνα της ανεξαρτησίας).

Το αποτέλεσμα πάντως ήταν η κατάρρευση της αποικιοκρατίας που χαρακτήριζε το διεθνές σύστημα από τον 16ο αιώνα και η δημιουργία μιας σειράς νέων , ανεξάρτητων , κρατών. Οι νέες αυτές χώρες αντιμετώπισαν τεράστια πολιτικά , οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα , γεγονός που οδήγησε σε ποικίλες μορφές άνισων σχέσεων με τις πρώην αποικιακές δυνάμεις. Μελετητές κάνουν λόγο , ιδίως τις δεκαετίες του 1960 και 1970 , για “νεοαποικιοκρατία” . Ο συγγραφέας Harry Magdoff ορίζει το φαινόμενο ως εξής (Magdoff , 2008 , σελ. 93) :

Αυτό που συνήθως εννοούμε με τον όρο νεοαποικιοκρατία είναι η ύπαρξη σημαντικής ξένης καθοδήγησης σε ένα τυπικά ανεξάρτητο κράτος. Στην πιο στενή του έννοια , αυτό σημαίνει υψηλό βαθμό επιρροής στις

¹ Αν και στη Λατινική Αμερική καταγράφεται επίσης η ανακήρυξη της ανεξαρτησίας δεκατριών χωρών , πρώην αποικιών , ευρισκόμενων στην Καραϊβική θάλασσα , την περίοδο 1962-1983.

² «Η βρετανική ινδική στρατιά αριθμούσε δύο εκατομμύρια άνδρες ενώ περίπου πεντακόσιες χιλιάδες Αφρικανοί είχαν επιστρατευθεί από τη Γαλλία και τη Βρετανία. Η πραγματικότητα αυτή δημιουργούσε ένα αναμφισβήτητο ηθικό χρέος προς τις αποικίες αλλά και μια ρεαλιστική απειλή για την αποικιακή εξουσία καθώς αντιμετώπιζε τώρα εκπαιδευμένους στρατιώτες με αμφίβολη νομιμοφροσύνη προς τις αποικιακές αρχές» (Καρακατσούλη Α. 2008 , σελ. 97-98).

οικονομικές υποθέσεις και την οικονομική πολιτική ενός κράτους από ένα ξένο κράτος ή από ξένα επιχειρηματικά συμφέροντα , πράγμα που συνήθως συνοδεύεται και από επιρροή στον πολιτικό και στρατιωτικό τομέα. Επιπλέον , ο όρος χρησιμοποιείται για να δηλώσει την κυριαρχία της κουλτούρας και των αξιών των πρώην αποικιακών δυνάμεων.

Ήδη από τη δεκαετία του 1950 οι Γάλλοι επιστήμονες Αλφρέντ Σωβύ και Ζορζ Μπαλαντιέ χρησιμοποίησαν τον όρο “Τρίτος Κόσμος” , για να περιγράψουν τη νέα πραγματικότητα που διαμορφωνόταν και να ομαδοποιήσουν τις νέες αυτές χώρες. Ο όρος είχε επιτυχία και χρησιμοποιήθηκε από πολλές πλευρές , με αποτέλεσμα να μην έχει εννοιολογική σαφήνεια. Πάντως από την αρχή χρησιμοποιήθηκε ένα πλέγμα κριτηρίων (οικονομικά , κοινωνικά, πολιτικά κι όχι μόνο γεωγραφικά) για να ταξινομηθεί μια χώρα στον Τρίτο Κόσμο. Αυτό δείχνει και την ποικιλία των προς κατάταξη χωρών , οι οποίες ήταν πολύ δύσκολο να ομαδοποιηθούν σε μια κατηγορία.

Οι νέες αυτές χώρες κατέβαλαν προσπάθειες να χαράξουν ένα δρόμο αλληλεγγύης και συνεργασίας μεταξύ τους και μακριά από το δίπολο του ψυχρού πολέμου. Πρώτος σταθμός σε αυτή την προσπάθεια αποτέλεσε η διάσκεψη στη Μπαντούνγκ της Ινδονησίας , στις 18 με 25 Απριλίου 1955. Στη διάσκεψη συμμετείχαν ηγέτες από είκοσι εννέα χώρες της Ασίας και της Αφρικής , ενώ παρευρέθηκαν και ηγέτες εθνικοαπελευθερωτικών κινήσεων , μεταξύ των οποίων κι ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος της Κύπρου. Η διάσκεψη αποφάσισε ότι οι συμμετέχουσες χώρες θα ακολουθήσουν μια ουδετερόφιλη πολιτική κι έθεσε τα θεμέλια για το Κίνημα των Αδεσμεύτων. Η πρώτη , επίσημη πλέον , διάσκεψη του Κινήματος πραγματοποιήθηκε το Σεπτέμβριο του 1961 στο Βελιγράδι. Στη διάσκεψη , στην οποία πήραν μέρος και χώρες από την Ευρώπη και τη Λατινική Αμερική , οι ηγέτες οι οποίοι πρωταγωνίστησαν ήταν ο Τίτο της Γιουγκοσλαβίας , ο Νεχρού της Ινδίας , ο Νάσερ της Αιγύπτου , ο ηγέτης της Γκάνα Νκρούμα , ο ηγέτης της Κούβας Φιντέλ Κάστρο , ενώ συμμετείχε κι ο Μακάριος , ως πρόεδρος αυτή τη φορά της ανεξάρτητης Κύπρου. Στη δεύτερη διάσκεψη κορυφής που έγινε στο Κάιρο τον Οκτώβριο του 1964 διατυπώθηκαν οι πέντε βασικές αρχές του Κινήματος των Αδεσμεύτων :

- α) μη ανάμειξη στην αντιπαλότητα Ανατολής – Δύσης
- β) αλληλεγγύη στα ανταποικιακά κινήματα
- γ) μη συμμετοχή σε πολυμερείς στρατιωτικούς συνασπισμούς
- δ) μη συμμετοχή σε διμερή συμμαχία με υπερδύναμη
- ε) μη αποδοχή εγκατάστασης στρατιωτικών βάσεων των υπερδυνάμεων.

Το Κίνημα των Αδεσμεύτων συνέβαλλε στην απελευθέρωση των αποικιών με διεθνείς πρωτοβουλίες και με δράσεις στα πλαίσια του ΟΗΕ (άλλωστε , οι χώρες της Ασίας , της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής , αν και δεν μπορούν να θεωρηθούν ως ενιαίο σύνολο , πλειοψηφούν στη Γενική Συνέλευση του διεθνούς αυτού οργανισμού). Σταθμό στην ιστορία της

αποαποικιοποίησης αποτέλεσε η απόφαση 1514 που ψήφισε στις 14.12.1960 η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ. Στην απόφαση αυτή διακηρυσσόταν ότι η υποταγή ενός λαού σε ξένο ζυγό κι η ξένη κυριαρχία συνιστούν άρνηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου κι αντιτίθενται στον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ. Επίσης αναγνωριζόταν το δικαίωμα των εξαρτώμενων λαών στην ελευθερία , στην εδαφική τους κυριαρχία και στη δυνατότητα να αποφασίσουν ελεύθερα για την οικονομική , κοινωνική και πολιτιστική τους ανάπτυξη.

Από την άλλη , το Κίνημα των Αδεσμεύτων δεν πρέπει να ταυτίζεται με τον Τρίτο Κόσμο. Υπήρχαν χώρες του Τρίτου Κόσμου που δε συμμετείχαν στο Κίνημα (π. χ. η Νότια Κορέα) , ενώ υπήρχαν χώρες που συμμετείχαν στο Κίνημα χωρίς να ανήκουν στον Τρίτο Κόσμο (π. χ. η Γιουγκοσλαβία). Μια από τις αποικίες που απέκτησε την ανεξαρτησία της το 1960 και συμμετείχε στο Κίνημα των Αδεσμεύτων ήταν και η Κύπρος , στην οποία θα στρέψουμε την προσοχή μας.

Κεφάλαιο δεύτερο

Η Κύπρος ως αποικία (1878-1960)

Μια σύντομη επισκόπηση της περιόδου της αποικιοκρατίας στην Κύπρο πιστεύουμε ότι είναι αναγκαία πριν εισέλθουμε στην περίοδο που ερευνά η εργασία μας.

Η Κύπρος , με έκταση 9.251 τετραγωνικά χιλιόμετρα , αποτελεί το τρίτο σε έκταση νησί της Μεσογείου. Βρίσκεται σε σημαντική γεωγραφική θέση στην ανατολική Μεσόγειο , ανάμεσα σε τρεις ηπείρους (Ευρώπη , Ασία , Αφρική). Απέχει 65 χιλιόμετρα από την Τουρκία , 105 χιλιόμετρα από τη Συρία και 400 χιλιόμετρα από τη Ρόδο .

Μέχρι το 1878 και για τρεις αιώνες η Κύπρος βρισκόταν υπό την κυριαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας . Το έτος εκείνο παραχωρήθηκε από τους Οθωμανούς στη Μεγάλη Βρετανία . Η συνθήκη παραχώρησης υπογράφηκε στις 4.06.1878 στην Κωνσταντινούπολη και δημοσιεύθηκε στις 8.07.1878 (Παπαπολυβίου , 2003α , σελ. 285-286). Τυπικά η νήσος δε γινόταν αποικία της Βρετανίας. Παραχωρούνταν σε αυτήν με αντάλλαγμα την παροχή βοήθειας στην Οθωμανική αυτοκρατορία σε περίπτωση επίθεσης από τη Ρωσία ή/και μέχρι η τελευταία να επιστρέψει στην Οθωμανική Αυτοκρατορία τα κέρδη της από τον τελευταίο ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1877-1878 (Καρς , Βατούμ , Αδραχάν). “Η Αγγλία λοιπόν , εκμεταλλεζόμενη τη δεινή θέση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας , όπως αυτή είχε διαμορφωθεί μετά τη Διάσκεψη της Κωνσταντινούπολης και τη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου ...εκβίασε ουσιαστικά την Πύλη στην παραχώρηση της Κύπρου με αντάλλαγμα μια ασαφή αμυντική συμμαχία σε περίπτωση ρωσικής επιβουλής οθωμανικών εδαφών στην Ασία” (Παπαγεωργίου , 1996 , σελ. 77). Έτσι αρχίζει η περίοδος της “αγγλοκρατίας” στην Κύπρο.

Η επιλογή της Μεγάλης Βρετανίας να αποκτήσει το συγκεκριμένο νησί ερμηνεύεται με βάση τα εξής : Στη συγκυρία της εποχής , το 1877-1878 εκδηλώνεται μια ακόμα κρίση του ανατολικού ζητήματος που καταλήγει σε ρωσοτουρκικό πόλεμο , κάθοδο της Ρωσίας στα Βαλκάνια και δυο διεθνείς συνθήκες το 1878 που προσπαθούν να ρυθμίσουν τη κατάσταση (Αγίου Στεφάνου και Βερολίνου³). Μέσα σε αυτό το στρόβιλο των γεγονότων , βασική επιλογή της Μεγάλης Βρετανίας ήταν η στήριξη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κι η προσπάθεια παρεμπόδισης της καθόδου της Ρωσίας στην ανατολική Μεσόγειο. Η Κύπρος ήταν το έπαθλο , θα μπορούσαμε να πούμε , αυτής της στήριξης και των συμβατικών δεσμεύσεων που ανέλαβε η Βρετανία έναντι των Οθωμανών. Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο , μετά τη διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ το 1869 , η ανατολική Μεσόγειος αποκτά ακόμα μεγαλύτερη σημασία , οικονομική και πολιτική , για τους σχεδιασμούς όλων των μεγάλων δυνάμεων και κατεξοχήν της θαλασσοκράτειρας Βρετανίας. Η Κύπρος θεωρούνταν η βάση για την είσοδο στην Αίγυπτο και βασικός σταθμός προς το “διαμάντι του στέμματος” , την

3 Η συνθήκη παραχώρησης της Κύπρου στη Μεγάλη Βρετανία δημοσιεύθηκε ακριβώς κατά τη διάρκεια των εργασιών του συνεδρίου στο Βερολίνο.

Ινδία. Άλλωστε και μια απλή ματιά στο χάρτη αρκεί για να καταδείξει την πολιτική της Βρετανίας να ελέγχει τα στρατηγικά σημεία σε Ευρώπη και Ασία και να κυριαρχεί έτσι στους θαλάσσιους δρόμους (Γιβραλτάρ 1713 , Μάλτα 1798 , Ιόνια νησιά 1815-1864 , Κύπρος 1878 , Αίγυπτος 1882 , Αντεν 1839 , Σιγκαπούρη 1824 , Χονγκ Κονγκ 1842).

Το 1914 , όταν η Οθωμανική Αυτοκρατορία εισήλθε στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό των Κεντρικών Δυνάμεων , η Μεγάλη Βρετανία κατήγγειλε τη συνθήκη του 1878 και προσάρτησε επισήμως την Κύπρο. Με τη συνθήκη της Λοζάνης (1923) η Τουρκία παραιτήθηκε από κάθε διεκδίκηση επί της Κύπρου και την 1η Μαΐου του 1925 η νήσος κηρύχθηκε κι επισήμως αποικία του Στέμματος. Ο μέχρι τότε Βρετανός Αρμοστής αντικαταστάθηκε από τον Κυβερνήτη.

Παραθέτουμε πίνακα με τον πληθυσμό της Κύπρου στην αρχή και το τέλος της περιόδου που εξετάζουμε συνοπτικά σε αυτό το κεφάλαιο⁴ :

Πληθυσμός	1881	1960
Ελληνοκύπριοι	137.631 (73,9%)	442.521 (76,6%)
Τουρκοκύπριοι	45.458 (24,4%)	104.350 (18,1%)
Άλλοι	3.624 (1,6%)	30.738 (5,3%)
Σύνολο	186.173 (100%)	577.615 (100%)

Στην Κύπρο λοιπόν ζουν δυο βασικά πληθυσμιακές κοινότητες , οι Ελληνοκύπριοι , στη συντριπτική τους πλειοψηφία χριστιανοί ορθόδοξοι και οι Τουρκοκύπριοι μουσουλμάνοι . Ο υπόλοιπος πληθυσμός περιλαμβάνει μικρές κοινότητες Αρμενίων , Μαρωνιτών και άλλων. Ένα βασικό συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι ο πληθυσμός του νησιού σημείωσε σημαντική άνοδο στο διάστημα αυτών των ογδόντα ετών , παρά το γεγονός ότι υπήρξε σημαντική μετανάστευση από την Κύπρο προς ποικίλες κατευθύνσεις , ιδίως τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Ένα άλλο συμπέρασμα είναι ότι στο νησί πλειοψηφεί η ελληνοκυπριακή κοινότητα σε μεγάλο ποσοστό , και μάλιστα παρατηρούμε ότι η αναλογία του πληθυσμού δεν άλλαξε σημαντικά σε αυτή την , οπωσδήποτε , εκτενή χρονικά περίοδο.

Η βρετανική κυριαρχία στην Κύπρο σηματοδοτεί μια τομή στην ιστορία του νησιού. Η οθωμανική κυριαρχία στο νησί φτάνει ουσιαστικά (και από το 1914 και τυπικά) στο τέρμα της , με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τη διοίκηση της Κύπρου , τις εσωτερικές δομές και τις εξωτερικές σχέσεις της χώρας. Η βρετανική κυριαρχία εγκαινιάζει ένα νέο τρόπο διακυβέρνησης που οπωσδήποτε εισάγει την Κύπρο σε νεωτερικά συστήματα διοίκησης. Αυτό φαίνεται στον τρόπο με τον οποίο σχεδιάστηκε η διοίκηση της νέας αποικίας. Την εκτελεστική εξουσία ανέλαβε ο Αρμοστής (από το 1925 Κυβερνήτης) , διοριζόμενος από τη βρετανική κυβέρνηση και πλαισιωμένος από Εκτελεστικό

4 Τα στοιχεία του 1881 σε Παπαπολυβίου ό.π. σελ. 288 και Παπαγεωργίου ό.π. σελίδα 102 , με βάση τα αποτελέσματα της πρώτης βρετανικής απογραφής. Τα στοιχεία του 1960 σε Wayback Machine (archive.org) με βάση την απογραφή της 11.12.1960 (προσπέλαση 18.01.2023).

Συμβούλιο , αποτελούμενο από ανώτερα στελέχη της βρετανικής διοίκησης. Το 1882 η Βρετανία παραχώρησε “Σύνταγμα” στην Κύπρο. Σε αυτό προβλέπονταν και ρυθμιζόνταν η λειτουργία ενός “Νομοθετικού Συμβουλίου” , το οποίο για πρώτη φορά έδινε στους Κύπριους δικαίωμα περιορισμένης συμμετοχής στη διακυβέρνηση της χώρας. Το Νομοθετικό Συμβούλιο αποτελούνταν από δεκαοκτώ μέλη. Τα έξι , τα ονομαζόμενα “επίσημα” , ήταν διορισμένα κι επρόκειτο για ανώτερους κυβερνητικούς υπαλλήλους. Ένα από αυτά τα μέλη ήταν κι ο ίδιος ο Αρμοστής. Τα δώδεκα μέλη ήταν αιρετά και συγκεκριμένα τρεις “μωαμεθανοί” και εννέα “μη μωαμεθανοί” , κατά την ορολογία της βρετανικής διοίκησης. Η βρετανική διοίκηση επέλεξε από την αρχή να διαχωρίσει τους Κυπρίους υπηκόους της με βάση τη θρησκευτική ταυτότητα , επιδιώκοντας τη διαίρεση του πληθυσμού κι , επομένως , την ευχερέστερη διαχείριση του. Το Συμβούλιο είχε το δικαίωμα να εξετάζει τον προϋπολογισμό , να προτείνει νέους νόμους και να ασκεί κοινοβουλευτικό έλεγχο. Η θητεία του ορίστηκε τριετής το 1883 , ενώ από το 1886 έγινε πενταετής. Σε περίπτωση ισοψηφίας στο Συμβούλιο προβλέφθηκε ότι υπερίσχυε η ψήφος του Αρμοστή. Άλλωστε ρητά θεσπίστηκε ότι κανένας νόμος δε θα ετίθετο σε ισχύ , χωρίς την προηγούμενη επικύρωσή του από τον Αρμοστή. Για τη διεξαγωγή εκλογών η Κύπρος διαιρέθηκε σε τρία εκλογικά διαμερίσματα , από καθένα εκ των οποίων θα εκλέγονταν τέσσερα μέλη (τρεις χριστιανοί κι ένας μουσουλμάνος). Δικαίωμα εκλογής είχαν όλοι οι άρρενες άνω των είκοσι ενός ετών , αποδεδειγμένα κάτοικοι της νήσου από πενταετίας τουλάχιστον και φορολογούμενοι. Από την όλη ρύθμιση επιβεβαιώνεται η εκτίμηση σχετικά με την ίδρυση και λειτουργία Νομοθετικού Συμβουλίου ότι “δεν επρόκειτο για πράξη παροχής πλήρους συνταγματικής ελευθερίας , αλλά για περιορισμένη και άκρως προσεκτική παραχώρηση κάποιων πολιτικών δικαιωμάτων με παράλληλη θεσμική εμπέδωση των υπέρμετρων εξουσιών του βρετανικού Στέμματος” (Παπαγεωργίου , ό.π. ,σελ. 133). Από την άλλη πλευρά οπωσδήποτε με αυτές τις ρυθμίσεις δημιουργείται ένα , υποτυπώδες έστω , πλαίσιο λειτουργίας πολιτικής ζωής στην Κύπρο μέσα σε συνταγματικές ή , εν πάση περιπτώσει , συνταγματικού τύπου ρυθμίσεις. Την όλη λειτουργία του κρατικού μηχανισμού συμπλήρωσε η μεταρρύθμιση του συστήματος απονομής δικαιοσύνης στην Κύπρο. Και σε αυτή την περίπτωση οι Βρετανοί απομακρύνθηκαν από το οθωμανικό παρελθόν και εγκαθίδρυσαν δικαστικό σύστημα βασισμένο στο (δυτικού τύπου) κράτος δικαίου , την ιεραρχία και την οριοθέτηση των διαφόρων αρμοδιοτήτων και το σεβασμό των δικαιωμάτων και των βασικών ελευθεριών των υπηκόων.

Από την άλλη πλευρά ασφαλώς οι νέοι αυτοί θεσμοί εγκαθιδρύθηκαν κι άρχισαν να λειτουργούν σε μια συγκεκριμένη κοινωνία που διέθετε τους δικούς της θεσμούς και το δικό της παρελθόν. Βασικός θεσμός της ελληνορθόδοξης κοινότητας αποτελούσε η αυτοκέφαλη (ήδη από το 431μ. Χ.) ορθόδοξη εκκλησία της Κύπρου. Ο ρόλος της ήταν σημαντικός κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας και μέσα στο συνολικό πλαίσιο διοίκησης των Οθωμανών , το βασισμένο στις θρησκευτικές κοινότητες (μιλλιέτ). Αυτό το ρόλο υπερασπίστηκε κι αγωνίστηκε να κατοχυρώσει

και κατά την περίοδο της βρετανικής αποικιοκρατίας. Ως συνέπεια αυτής της προσπάθειας , και από τη στιγμή που η βρετανική διοίκηση της νήσου της στερεί τα ιδιαίτερα προνόμια και τις πολιτικές και διοικητικές αρμοδιότητες που της αναγνώριζε η Οθωμανική κυριαρχία , η Εκκλησία της Κύπρου υιοθέτησε καθαρά αντιβρετανική στάση. Η Εκκλησία της Κύπρου λοιπόν αναδεικνύεται σε βασικό φορέα υποβολής του αιτήματος της Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Με τον τρόπο αυτό συσπειρώνει τον ελληνοκυπριακό λαό, τον ομογενοποιεί υπό την ηγεσία της και αποκλείει από την άρθρωση αντιαποικιακού λόγου όσους δεν εντάσσονται στους κόλπους της , κατεξοχήν την τουρκοκυπριακή κοινότητα. Με τον τρόπο αυτό προσεταιρίζεται υπό την ηγεμονία της και νέες δυνάμεις (βασικά νέα εμπορομεσιτικά στρώματα που εμφανίζονται αυτή την περίοδο στην κατεξοχήν αγροτική κοινωνία της Κύπρου) που τελικά δεν την αντιπολιτεύονται⁵. Αντίθετα , προσπαθούν να αποκτήσουν επιρροή εντός των εκκλησιαστικών θεσμών και να τους ελέγξουν. Δεν είναι λοιπόν τυχαίο το γεγονός ότι στο Νομοθετικό Συμβούλιο της Κύπρου συμμετέχουν και ιεράρχες ως εκλεγμένοι αντιπρόσωποι των Ελληνοκυπρίων. Ο ρόλος και η σημασία της Εκκλησίας και το γεγονός ότι μπορεί να ενσωματώνει τις αντιθέσεις της ελληνοκυπριακής κοινότητας και να τις εκφράζει καταδεικνύεται στην έντονη διαμάχη που ξέσπασε στο εσωτερικό της , μετά το θάνατο του αρχιεπισκόπου Σωφρονίου Γ΄ το 1900. Επρόκειτο για το λεγόμενο “αρχιεπισκοπικό ζήτημα” (1900-1910) , τη σύγκρουση δηλαδή ανάμεσα στους μητροπολίτες (και υποψήφιους για τον αρχιεπισκοπικό θρόνο) Κυρηναίας Κύριλλο και Κιτίου Κύριλλο. “Η νίκη του κόμματος των “Κιτιακών” , με την εκλογή τελικά του Κιτίου Κυρίλλου στον αρχιεπισκοπικό θρόνο , σηματοδοτεί το θρίαμβο των εθνικιστών και την υιοθέτηση εθνικού λόγου από το σύνολο της Εκκλησίας” (Αναγνωστοπούλου Σ. 1999 , σελ. 205). Μετά την εκλογή αυτή “η Εκκλησία τίθεται επικεφαλής του ενωτικού εθνικιστικού κινήματος και , σταδιακά , παλιά και νέα ελίτ ενσωματώνονται σε μια ενιαία άρχουσα τάξη , σε συμμαχία με την Εκκλησία” (Περικλέους 2010 , σελ. 527). Το αίτημα της Ένωσης νοηματοδοτήθηκε πολύμορφα εισχωρώντας σε μεγάλα τμήματα του ελληνοκυπριακού πληθυσμού κι επικρατώντας εντός του. “Ο ενωτικός λόγος διαλάμβανε πολλαπλές σημασίες : ήταν ένα κοινωνικό αίτημα – διέξοδος στις σκληρές συνθήκες διαβίωσης των λαϊκών – αγροτικών στρωμάτων , ένα ρομαντικό – συχνά λαϊκιστικό – σύνθημα κοινωνικού αποπροσανατολισμού , ένα εργαλείο για την επικράτηση στην τοπική πολιτική σκηνή” (Αλέκου 2022 , σελ. 58-59).

Το αίτημα αυτό της Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα προβλήθηκε από την ηγεσία της Εκκλησίας , τους Ελληνοκύπριους πολιτευτές και Έλληνες διανοούμενους μέσα από τις

5 “Παρά το γεγονός λοιπόν ότι οι νέοι διεκδικούν , με πρωτοφανή μάλιστα ένταση στις πρώτες βουλευτικές εκλογές του 1883 τη μη συμμετοχή των ιεραρχών στις εκλογές για το Νομοθετικό Συμβούλιο , καθώς και την ανάμειξη των λαϊκών στη διαχείριση των εισοδημάτων των μητροπόλεων , είναι χαρακτηριστικό ότι οι μητροπολίτες τελικά είναι υποψήφιοι , ενώ ο μητροπολίτης Κιτίου εκλέγεται βουλευτής σε δυο εκλογικές περιφέρειες , και μάλιστα σε αυτές με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση νέων” (Αναγνωστοπούλου Σ. , 1999 , σελ. 203). Ως νέοι αναφέρονται οι πολιτικοί και ιδεολογικοί εκπρόσωποι των νέων κοινωνικών στρωμάτων , βασικά από τις εξαστισμένες περιοχές Λάρνακας – Λεμεσού , οι οποίοι υιοθετούν στάση αδιάλλακτη , ενωτική.

παρεμβάσεις των βουλευτών στο Συμβούλιο , με υπομνήματα προς τη διοίκηση και το υπουργείο Αποικιών καθώς και με “πρεσβείες” (αποτελούμενες από το Αρχιεπίσκοπο Κύπρου και σημαντικούς πολιτικούς παράγοντες του νησιού) στην Ελλάδα και τη Μεγάλη Βρετανία.⁶

Το αίτημα για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα συναντούσε την αντίδραση της τουρκοκυπριακής κοινότητας . Η θέση της συγκεκριμένης κοινότητας είχε υποβιβαστεί έτσι κι αλλιώς με την παραχώρηση της Κύπρου στη Βρετανία , αφού έχασε την υπερέχουσα θέση που της εξασφάλιζε το οθωμανικό σύστημα διοίκησης. Η ηγεσία της τουρκοκυπριακής κοινότητας , παραδοσιακή στην ιδεολογία της , στράφηκε για προστασία προς τη Βρετανική διοίκηση και δεν ανέπτυξε αντιαποικιακό λόγο και ρόλο. Αντιθέτως , προσπάθησε να προβάλει τη νομιμοφροσύνη της προς τη διοίκηση , ενώ ως το 1914 φρόντιζε πάντα να υπενθυμίζει ότι η Κύπρος είχε απλώς παραχωρηθεί διοικητικώς στη Βρετανία , αλλά δεν έπαυε να είναι κτήση του σουλτάνου και οι Κύπριοι Οθωμανοί υπήκοοι. Ο τρόπος με τον οποίον οργάνωσαν οι Βρετανοί το Νομοθετικό Συμβούλιο αποδεικνύει ότι είχαν επίγνωση της διάστασης ανάμεσα στις δυο βασικές κοινότητες του νησιού και προσπάθησαν να την εκμεταλλευτούν προς όφελος τους. Ο σχεδιασμός αυτός είχε επιτυχία . “Τελικά οι Άγγλοι οργάνωσαν τη διοίκηση με τέτοιο τρόπο ώστε ο αριθμός των μουσουλμάνων και των διορισμένων από τους Άγγλους μελών ήταν ίσος με τον αριθμό των Ελληνοκύπριων εκπροσώπων...Για τους Τουρκοκύπριους αντιπροσώπους , η Ένωση ήταν απειλή για τη μουσουλμανική κοινότητα του νησιού και για να εμποδίσουν την πραγματοποίησή της , κατέφυγαν στη συνεργασία με τη Βρετανική διοίκηση” (Kiziliyurek , 2009 , σελ. 31).Αυτή η συνεργασία της ηγεσίας της τουρκοκυπριακής κοινότητας με τη βρετανική διοίκηση και η κοινοβουλευτική στήριξη προς αυτήν στο Νομοθετικό Συμβούλιο εκδηλώθηκε – με ελάχιστες εξαιρέσεις – ακόμα και σε ζητήματα που ενδιέφεραν ζωτικά όλους τους Κύπριους , όπως π. χ. η κατάργηση του φόρου υποτέλειας ⁷, ενός δυσβάστακτου βάρους για την κυπριακή οικονομία.

Το αίτημα της Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα είχε κι άλλες επιπτώσεις. Το αίτημα συναντούσε τη συνεχή άρνηση ικανοποίησής του από την αγγλική πλευρά με το επιχείρημα , τουλάχιστον ως το 1914 , ότι η Κύπρος παρέμενε ακόμα τυπικά οθωμανική επαρχία , επομένως οι Βρετανοί δε μπορούσαν να παραχωρήσουν έδαφος που δεν τους ανήκε. Γενικότερα η διεκδίκηση της Κύπρου συνυφαίνονταν με το όλο πλέγμα των σχέσεων Ελλάδας – Μεγάλης Βρετανίας και τις ισορροπίες που διαμορφώνονταν στην ανατολική Μεσόγειο. Είναι τεκμηριωμένο στην ιστοριογραφία ότι δυο

6 Όπως αυτή που έμεινε στο εξωτερικό δύο χρόνια (Δεκέμβριος 1918- Νοέμβριος 1920) κι επισκέφθηκε το Βενιζέλο στο Παρίσι , στη συνδιάσκεψη ειρήνης και , ακολούθως , στο υπουργείο Αποικιών στο Λονδίνο.

7 “Ο φόρος αυτός προβλέφθηκε με τη σύμβαση του 1878 κι επρόκειτο για ένα είδος “ενοικίου” που θα πλήρωναν οι Βρετανοί στο σουλτάνο για την παραχώρηση της Κύπρου. Ο φόρος καθορίστηκε στις 92.799 λίρες το έτος και πληρώνονταν από τους πόρους και τα έσοδα της Κύπρου. Ο διακανονισμός αυτός υπήρξε αιτία εντονότατης δυσαρέσκειας από το σύνολο του πληθυσμού , αλλά και από μέρος της αγγλικής αντιπολίτευσης...Η εκ μέρους των Κυπρίων πληρωμή του <<υποτελικού φόρου>> προκάλεσε ακόμα μεγαλύτερη αγανάκτηση όταν έγινε γνωστό ότι τα χρήματα ουδέποτε καταβλήθηκαν στο σουλτάνο αλλά ενθυλακώθηκαν από το αγγλικό Θησαυροφυλάκιο για πληρωμή τοκοχρεολυσίων προηγούμενου δανείου της Αγγλίας [1855] προς το οθωμανικό κράτος.” (Παπαγεωργίου , ό.π. , σελ. 164).

φορές έγινε συζήτηση μεταξύ Βρετανών κι Ελλήνων για την Κύπρο : την πρώτη φορά στη διάσκεψη του Λονδίνου το 1912 , μετά την ανακωχή του πρώτου βαλκανικού πολέμου. Εκεί συζητήθηκε η παραχώρηση της Κύπρου στην Ελλάδα με αντάλλαγμα τη χρήση του λιμανιού του Αργοστολίου από το βρετανικό στόλο σε περίπτωση πολεμικής σύρραξης. Η δεύτερη περίπτωση ήταν το 1915 , όταν μετά τη δεύτερη παραίτηση Βενιζέλου η Μ. Βρετανία πρότεινε στην ουδετερόφιλη κυβέρνηση Ζαΐμη την παραχώρηση της Κύπρου στην Ελλάδα και τη συμμετοχή της χώρας στον πόλεμο , στο πλευρό της Αντάντ. Η κυβέρνηση Ζαΐμη απέρριψε την προσφορά.⁸

Όπως προαναφέρθηκε , μετά τη μικρασιατική καταστροφή και τη συνθήκη της Λοζάνης , η Κύπρος κηρύχθηκε κι επισήμως αποικία του Στέμματος (1.05.1925). Με αυτή την αφορμή τέθηκε σε ισχύ από τους Βρετανούς νέο Σύνταγμα. Με αυτό η σύνθεση του Νομοθετικού Συμβουλίου καθορίζονταν ως εξής : το Συμβούλιο είχε είκοσι τέσσερα μέλη , εννέα διορισμένα (με επικεφαλής και πρόεδρο του Συμβουλίου τον αρμοστή , τώρα πλέον κυβερνήτη) και δεκαπέντε αιρετά. Από αυτά , τα δώδεκα εκλέγονταν από τους μη μουσουλμάνους ψηφοφόρους και τα τρία από μουσουλμάνους. Δικαίωμα ψήφου είχαν όλοι οι άρρενες Βρετανοί υπήκοοι⁹ άνω των είκοσι ενός ετών , ενώ η θητεία του Συμβουλίου προβλέπονταν πενταετής. Οι αρμοδιότητές του εξακολουθούσαν να είναι περιορισμένες , ενώ με τη διαίρεση των αντιπροσώπων ανάλογα με τις κοινότητες της Κύπρου , σε συνδυασμό με την αριθμητική ισορροπία ανάμεσα σε ελληνοκύπριους και Βρετανούς συν τουρκοκύπριους συμβούλους , είναι φανερό ότι η αποικιακή διοίκηση διαιώνιζε την μέχρι τότε πολιτική της του “διαίρει και βασίλευε”. Μετά το γεγονός αυτά ακολούθησαν οι εκλογές για το Νομοθετικό Συμβούλιο τον Οκτώβριο του 1925 , ενώ οι επόμενες διεξήχθησαν τον Οκτώβριο του 1930.

Ο μεσοπόλεμος αποτελεί περίοδο εξελίξεων για την Κύπρο αλλά και σημαντικών κοινωνικών μεταβολών. Γι πρώτη φορά συγκροτείται την εποχή αυτή εργατική τάξη στο νησί , με σχετικά μαζικούς όρους. Η τάξη αυτή , προερχόμενη από εξαθλιωμένα (στις περισσότερες περιπτώσεις) αγροτικά στρώματα της νήσου , αρχίζει να διεκδικεί κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα. Καρπός αυτής της εξέλιξης αποτελεί και η συγκρότηση ταξικού κόμματος στην Κύπρο. Το Κομμουνιστικό Κόμμα Κύπρου (ΚΚΚ) ιδρύθηκε το 1923 , στον απόηχο της Οκτωβριανής επανάστασης και των ευρύτερων εξελίξεων του μεσοπολέμου σε Ελλάδα και Ευρώπη , σε συνδυασμό φυσικά και με τις εγχώριες εξελίξεις. Από την πρώτη στιγμή της ίδρυσης του προσπάθησε να υπερβεί τον θρησκευτικό-κοινοτικό διαχωρισμό των κατοίκων της Κύπρου . Αίτημα του ΚΚΚ ήταν όχι η Ένωση , αλλά η ανεξαρτησία της Κύπρου , στα πλαίσια μιας Βαλκανικής Σοσιαλιστικής Ομοσπονδίας . Οι θέσεις αυτές κι η δραστήρια (δεδομένων των συνθηκών) δράση του κόμματος

8 Συνθετική έκθεση των προτάσεων σε Richter 2007 , σελ. 157-194.

9 “ Η Κύπρος έγινε βρετανική κτήση στις 5 Νοεμβρίου 1914. Στις 27 Νοεμβρίου 1914 οι Κύπριοι έγιναν Βρετανοί πολίτες με κυβερνητικό διάταγμα και ορίστηκε ότι η νομιμοποίηση από πλευράς διεθνούς δικαίου της απόκτησης της Κύπρου θα περιεχόταν στη μελλοντική συνθήκη ειρήνης” (Richter , ό.π. ,σελ. 165).

προκάλεσε την αντίδραση των αποικιακών αρχών , αλλά και της Εκκλησίας και των συντηρητικών , αστικών πολιτικών δυνάμεων στο νησί.

Διαφοροποίηση παρατηρείται όμως και στην τουρκοκυπριακή κοινότητα. Η διαφοροποίηση αυτή εκδηλώνεται με τη σύγκρουση ανάμεσα στους παραδοσιακούς μουσουλμάνους της κοινότητας και τους νεωτεριστές – κεμαλιστές , με τελική επικράτηση , από τη δεκαετία του 1940 , των τελευταίων. Σταθμό στην ιστορία του νησιού αποτελεί η εξέγερση του Οκτωβρίου του 1931. Είχε προηγηθεί όξυνση της σύγκρουσης ανάμεσα στην αποικιακή διοίκηση και τους Κύπριους , στο φόντο της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης που έπληξε και την κατεξοχήν αγροτική Κύπρο , με τη μεγάλη μάζα του πληθυσμού μικροϊδιοκτήτες , φτωχούς και καταχρωμένους σε τοκογλύφους αγρότες. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι τον Απρίλιο του 1931 Τουρκοκύπριοι αντιπρόσωποι στο Νομοθετικό Συμβούλιο απέχουν από την ψηφοφορία για αύξηση των τελωνειακών δασμών που είχε υποβάλλει η βρετανική διοίκηση. Το αποτέλεσμα ήταν η πρόταση των Βρετανών να καταψηφιστεί από τους ένδεκα (παρόντες) Ελληνοκύπριους βουλευτές έναντι των εννέα διορισμένων (Richter , 2007 , σελ. 463).

Ήδη από το 1929 είχε συγκροτηθεί η συντηρητική Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση Κύπρου (ΕΡΕΚ) , κατά τα πρότυπα της Φιλικής Εταιρείας. Η ΕΡΕΚ αποτελούνταν από αδιάλλακτους ενωτικούς και προγραμμάτισε τη δημόσια εμφάνισή της τον Οκτώβριο του 1931. Αντίπαλοι της στα πλαίσια του ενωτικού κινήματος ήταν πιο μετριοπαθή στοιχεία που πρότειναν τη σταδιακή και βήμα προς βήμα πορεία προς την Ένωση. Το φθινόπωρο του 1931 σημειώνονται έντονες διαφωνίες με την αποικιακή διοίκηση , με αφορμές την επιβολή νέου , αυταρχικού ποινικού κώδικα , την προσπάθεια για έλεγχο της εκπαίδευσης από τις αποικιακές αρχές και νέα φορολογία. Στις 17 Οκτωβρίου ο μητροπολίτης Κιτίου Νικόδημος Μυλωνάς (1889-1937) , μέχρι τότε τασσόμενος με τους μετριοπαθείς , παραιτείται από τη βουλευτική έδρα που κατείχε στο Νομοθετικό Συμβούλιο και στις 20 Οκτωβρίου κήρυξε , με λόγο του στη Λεμεσό , την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Με αυτή του την κίνηση “αναλαμβάνει να ενώσει σε ένα τα δύο άκρα : την κοινωνική ριζοσπαστικοποίηση από τη μια μεριά , και τη ριζοσπαστικοποίηση της ενωτικής πολιτικής από την άλλη , εξουδετερώνοντας έτσι όλες τις φυγόκεντρες δυναμικές κι εξασφαλίζοντας έτσι , μια για πάντα , στην Εκκλησία τον ηγετικό της ρόλο” (Αναγνωστοπούλου Σ. ό.π. , σελ. 210). Τ γεγονότα εξελίχθηκαν ραγδαία και αυθόρμητα : ξέσπασμα λαϊκής εξέγερσης η οποία επιδόθηκε σε καταστροφές δημοσίων κτιρίων , λεηλασίες αποθηκών τροφίμων και , ως αποκορύφωμα , τον εμπρησμό του Κυβερνείου της Λευκωσίας στις 21.10.1931. Η εξέγερση κατεστάλη σχετικώς εύκολα από τον αποικιακό στρατό , με τίμημα , σύμφωνα με τον επίσημο απολογισμό , έξι νεκρούς , όλους Ελληνοκύπριους. Τα γεγονότα προκάλεσαν το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης στην Ελλάδα , αλλά και τη σαφή και ρητή αποδοκιμασία της κυβέρνησης Βενιζέλου. Η αντίδραση της βρετανικής διοίκησης ήταν σκληρή : συλλήψεις , ξυλοδαρμοί αγροτών στις πλατείες των χωριών , εξορία

ένδεκα προσώπων (μεταξύ των οποίων οι μητροπολίτες Κιτίου και Κερύνειας , βουλευτές της συντηρητικής ΕΡΕΚ και δυο ηγέτες του ΚΚΚ¹⁰) , επιβολή φόρου για την αποκατάσταση των ζημιών , εξαναγκασμός του προξένου της Ελλάδας στην Κύπρο Αλέξη Κύρου να αποχωρήσει από το νησί. Κι αυτά τα μέτρα ήταν η αρχή . Η περίοδος που ακολούθησε , η “Παλμεροκρατία” όπως ονομάστηκε¹¹ , χαρακτηρίζεται από τα εξής : κατάργηση του Νομοθετικού Συμβουλίου , κατάργηση των εκλογών , διορισμός δημάρχων από την αποικιακή αρχή , διάλυση κομμάτων και οργανώσεων , κήρυξη του ΚΚΚ ως παράνομου λογοκρισία στον Τύπο , ολοκλήρωση του ελέγχου της εκπαίδευσης από τη διοίκηση , επέμβαση στην εκλογή αρχιεπισκόπου με σκοπό τον έλεγχο της εκλογής , ποινικοποίηση της κατοχής ή/και έπαρσης “ξένης” σημαίας. Πρόκειται για την πιο σκληρή περίοδο της μέχρι τότε βρετανικής παρουσίας στην Κύπρο.

Η δεκαετία του 1940 σημαδεύεται από την εμπειρία του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Από τις πρώτες ώρες της 28ης Οκτωβρίου 1940 το αυταρχικό πλαίσιο διοίκησης ανεστάλη. Πολλοί Ελληνοκύπριοι διαδήλωσαν με ελληνικές σημαίες υπό τα βλέμματα των Βρετανών , οι οποίοι δεν ήταν βέβαια δυνατόν να απαγορεύσουν τους πανηγυρισμούς και τις αυθόρμητες λαϊκές εκδηλώσεις αλληλεγγύης στη μόνη σύμμαχο της Βρετανίας , την εμπόλεμη Ελλάδα. Το Φεβρουάριο του 1940 είχε ήδη συγκροτηθεί το “Κυπριακό Σύνταγμα” και τον Ιούνιο του 1940 η “Κυπριακή εθελοντική δύναμη”. Και τα δυο σώματα συγκροτήθηκαν από τις αποικιακές αρχές και περιέλαβαν στους κόλπους τους , συνολικά , είκοσι χιλιάδες στρατιώτες , κι από τις δυο κοινότητες του νησιού , οι οποίοι στελέχωσαν , ως επί το πλείστον , βοηθητικές υπηρεσίες (Παπαπολυβίου 2003β,σελ. 364).

Από το 1941 επιτράπηκε ξανά η λειτουργία κομμάτων και στις 14.04.1941 ιδρύθηκε το αριστερό Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού (ΑΚΕΛ) , ένα κόμμα που επρόκειτο να διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο στην πολιτική ζωή της Κύπρου. Ήδη πριν τον πόλεμο το ΚΚΚ προσανατολιζόταν στη δημιουργία , νέου , νόμιμου κόμματος πιο πλατιάς απεύθυνσης . Αυτή η απόφαση οφείλεται στην ανάγκη το κόμμα να βρει διέξοδο από το καθεστώς της παρανομίας , να προσανατολίσει την πολιτική του σε ένα είδος λαϊκομετωπικής παρέμβασης και να εκμεταλλευτεί τη δυναμική που είχαν οι συνδικαλιστικές του πρωτοβουλίες (Αλέκου ό.π. σελ.66). Το ΑΚΕΛ συνυπήρξε για τρία χρόνια με το παράνομο ΚΚΚ έως το 1944 , οπότε αποφασίστηκε η διάλυση του τελευταίου. Βασική θέση του ΑΚΕΛ ήταν , επισήμως από το 4ο συνέδριο του κόμματος (18 – 20 Αυγούστου 1945) ο αγώνας “για την εκπλήρωση των εθνικών πόθων του λαού μας - την Ένωση με τη μητέρα Ελλάδα”(Αλέκου ό.π. σελ.79-80).Το 1941 δημιουργείται από το ΑΚΕΛ η αριστερή Παγκύπρια Συντεχνιακή Επιτροπή (ΠΣΕ) , η οποία μετεξελίσσεται το 1946 σε Παγκύπρια Εργατική Ομοσπονδία (ΠΕΟ).Το 1943 δημιουργείται και η πρώτη μαζική οργάνωση των

10 Επρόκειτο για τους Χαράλαμπο Βατυλιώτη (Βάτη) (1898-1934), γενικό γραμματέα του ΚΚΚ (1930-1932) και Κώστα Χριστοδουλίδη (Σκελέα) (1895-1941) , γραμματέα της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΚ την περίοδο 1925-1930.

11 Από το όνομα του Ρίτσαρντ Πάλμερ (1877-1958) , κυβερνήτη της Κύπρου την περίοδο 1933-1939.

Τουρκοκυπρίων , η ΚΑΤΑΚ (Οργάνωση Τουρκικής Μειονότητας Νήσου Κύπρου). “Η ΚΑΤΑΚ εργάζεται προς δύο κατευθύνσεις : Την παρεμπόδιση της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα και τον κοινωνικό εκσυγχρονισμό των Τουρκοκυπρίων στη βάση των κεμαλικών αντιλήψεων”(Κι zilyurek , ό.π. σελ. 72). Το ίδιο έτος διεξάγονται οι πρώτες , ύστερα από δώδεκα χρόνια , δημοτικές εκλογές στην Κύπρο . Στις εκλογές το ΑΚΕΛ είχε μεγάλη απήχηση , αφού πλειοψήφησε στην Αμμόχωστο και στη Λεμεσό , όπου μάλιστα δήμαρχος αναδείχθηκε ο γενικός γραμματέας του Πλουτής Σέρβας (1907-2001). Ακόμα μεγαλύτερες επιτυχίες σημείωσε στις επόμενες δημοτικές εκλογές το 1946 , όταν επαναλήφθηκαν οι προηγούμενες επιτυχίες , ενώ δήμαρχος Λευκωσίας αναδείχθηκε ο υποστηριζόμενος από το ΑΚΕΛ Ιωάννης Κληρίδης (1887-1961).

Μετά τον πόλεμο η κατάσταση στην Κύπρο μπορεί να περιγραφεί μέσα από τις εξελίξεις σε τρία αλληλοεπηρεαζόμενα πεδία : την αντιπαράθεση με την βρετανική αποικιοκρατία , την εσωτερική σύγκρουση στην ελληνοκυπριακή κοινότητα και τη διαμάχη μεταξύ των δύο κοινοτήτων της Κύπρου. Η άνοδος του ΑΚΕΛ κι η ευρεία απήχηση του συσπειρώνουν το συντηρητικό χώρο . Ήδη από το 1943 ιδρύεται το δεξιό Κυπριακό Εθνικό Κόμμα (ΚΕΚ) και η συντηρητική Συνομοσπονδία Εργατών Κύπρου (ΣΕΚ) , με στόχο να αντιμετωπίσουν την αριστερά σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο. Η προσπάθεια αυτή οργανώνεται με την ενεργό συμμετοχή της εκκλησίας , ειδικά με την αναδιοργάνωσή της μετά τον πόλεμο. Αυτό καταδεικνύεται με την εκλογή στον αρχιεπισκοπικό θρόνο¹² του φανατικού ενωτικού κι αντικομμουνιστή Μακαρίου Β΄ το 1947 και τριών μητροπολιτών ίδιας κατεύθυνσης το 1948 , αλλά και τη συγκρότηση από την Εκκλησία Εθναρχικού Συμβουλίου αποτελούμενου από κληρικούς και λαϊκούς και στόχο την Ένωση και μόνο Ένωση. Η διαμάχη αριστερών κι εθνικιστών επηρεάζεται από την μεταπολεμική κι εμφυλιακή κατάσταση στην Ελλάδα , αλλά και από τις ενέργειες της Βρετανικής κυρίαρχης δύναμης. Το 1947 ο νέος κυβερνήτης Ουίνστερ συγκάλεσε “Συμβουλευτική Συνέλευση” (γνωστή ως “Διασκεπτική”) , με σκοπό την παραχώρηση Συντάγματος και περιορισμένης αυτοδιοίκησης στο νησί. Στη Διασκεπτική συμμετείχαν το ΑΚΕΛ (με το σύνθημα “Αυτοδιάθεση - Ένωση”)και οι Τουρκοκύπριοι¹³ , πράγμα που έδωσε την αφορμή στην Εκκλησία της Κύπρου και τη συντηρητική παράταξη να κατηγορήσουν το ΑΚΕΛ για τη στάση του και να επιδιώξουν την περιθωριοποίησή του . Το 1948 ξεσπούν μεγάλες απεργίες στο νησί , με τη συμμετοχή χιλιάδων εργατών κι από τις δύο κοινότητες , υπό την καθοδήγηση των αριστερών συνδικαλιστών. Τα γεγονότα αυτά εντείνουν τη σύγκρουση μέσα στους κόλπους της ελληνοκυπριακής κοινότητας , αλλά και οδηγούν τους Βρετανούς στην απόφαση να επιμείνουν σε μια στάση περιορισμένης παραχώρησης δικαιωμάτων. Το Μάιο του

12 Ο θρόνος του αρχιεπισκόπου παρέμενε κενός από το 1933 (έτος θανάτου του αρχιεπισκόπου Κυρίλλου Γ΄) ως το 1947 , ενώ ο μητροπολίτης Πάφου Λεόντιος (ο μόνος άλλωστε μητροπολίτης ευρισκόμενος στην Κύπρο μετά τα γεγονότα του 1931) είχε αναλάβει καθήκοντα τοποτηρητή. Ο Λεόντιος εξελέγη αρχιεπίσκοπος Κύπρου τον Ιούνιο του 1947 , πέθανε όμως αιφνιδίως μετά από ένα μήνα.

13 Μεταξύ των Τουρκοκυπρίων συμμετεχόντων ήταν κι ο νεαρός δικηγόρος και μετέπειτα ηγέτης της τουρκοκυπριακής κοινότητας Ραούφ Ντενκτάς (1924-2012).

1948 η Διασκεπτική κατέρρευσε ύστερα από την αποχώρηση του ΑΚΕΛ και την καταγγελία του ότι οι προτάσεις της Βρετανικής πλευράς δε διασφάλιζαν την αυτοκυβέρνηση. Όλη αυτή η δραστηριότητα οδήγησε στην οργάνωση και των Τουρκοκυπρίων. Στις 28.11.1948 πραγματοποιείται η πρώτη μαζική διαδήλωση των Τουρκοκυπρίων με συνθήματα : “Αυτονομία σημαίνει υποδούλωση” και “Ένωση σημαίνει θάνατος” (Richter , ό.π. σελ. 765-766). Το 1949 ενώνονται οι διάφορες οργανώσεις και κόμματα της τουρκοκυπριακής κοινότητας που είχαν δημιουργηθεί μετά την ΚΑΤΑΚ και ιδρύεται το Ενιαίο Εθνικό Κόμμα των Τούρκων της Κύπρου (ΚΤΜΒΠ) με ηγέτη τον Φαζίλ Κουτσιούκ (1906-1984). Η εξέλιξη επομένως οδηγεί στην οργάνωση των δύο κοινοτήτων σε καθαρά εθνικιστική βάση και στην αποτυχία των προσπαθειών για διακοινοτική συνεννόηση . Στις δημοτικές εκλογές το Μάιο του 1949 το ΑΚΕΛ σημειώνει μεγάλη ήττα , αφού έχασε τους περισσότερους δήμους που είχε κερδίσει στις προηγούμενες εκλογές. Η νέα κατάσταση αποδεικνύει την πρωτοκαθεδρία της Εκκλησίας και των συντηρητικών δυνάμεων κι ερμηνεύεται λόγω των αντιφάσεων της πολιτικής του συγκεκριμένου κόμματος , των επιθέσεων εναντίον της πολιτικής του και τη γενικότερη κατάσταση (συντριβή της αριστεράς στον εμφύλιο πόλεμο της Ελλάδας). Η ιστορικός Σία Αναγνωστοπούλου σημειώνει σε μελέτη της ότι “η ουσία λοιπόν του “λάθους” της Διασκεπτικής δεν έγκειται γενικώς και αορίστως στη συμμετοχή του ΑΚΕΛ σε αυτήν , αλλά στην απουσία ιδεολογίας που να νομιμοποιεί μια τέτοια πολιτική κίνηση” (Αναγνωστοπούλου , ό.π. σελ. 213) , σε μια συνολικότερη δηλαδή αντιαποικιοκρατική πολιτική που θα αμφισβητούσε και την ηγεσία της Εκκλησίας στον αγώνα της Κύπρου.

Μετά αυτά τα γεγονότα το ΑΚΕΛ επανέρχεται στο σύνθημα και αίτημα της Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα και τον Αύγουστο του 1949 αναδεικνύει και τυπικά νέα ηγεσία.¹⁴ Το φθινόπωρο του ίδιου έτους το ΑΚΕΛ παίρνει την πρωτοβουλία να ζητήσει τη διεθνοποίηση του Κυπριακού ζητήματος , με την υποβολή του αιτήματος για αυτοδιάθεση-ένωση με την Ελλάδα στο νεοσύστατο ΟΗΕ. Επιδιώκοντας να διατηρήσει την πρωτοβουλία των εξελίξεων η Εθναρχία υιοθέτησε την πρόταση του ΑΚΕΛ για δημοψήφισμα αλλά έσπευσε να το διοργανώσει η ίδια. Το δημοψήφισμα , το οποίο στηρίχθηκε κι από το ΑΚΕΛ , πραγματοποιήθηκε στις 15 και 22 .01.1950 , συμμετείχαν μόνο Ελληνοκύπριοι (άνδρες και γυναίκες) και το αποτέλεσμα ήταν συντριπτικό : το 95,71% (215.000 από τους 224.000 συμμετέχοντες) υπέγραψαν υπέρ της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Το ίδιο έτος (1950) αρχιεπίσκοπος Κύπρου αναδείχθηκε ο 37χρονος μητροπολίτης Κιτίου Μακάριος Γ΄ (1913-1977)¹⁵. Ο Μακάριος Γ΄ θα έχει πρωταγωνιστικό ρόλο στην ιστορία της Κύπρου για τα επόμενα τριάντα σχεδόν χρόνια.

14 Η αλλαγή πολιτικής αποφασίστηκε , ύστερα κι από συνομιλίες με την ηγεσία του ΚΚΕ στα τέλη του 1948 , στην έκτακτη συνεδρίαση της Κεντρικής Επιτροπής του ΑΚΕΛ στις 16 Ιανουαρίου του 1949. Μετά από λίγο η Κ. Ε. του ΑΚΕΛ παραιτήθηκε κι ανέλαβε προσωρινή καθοδήγηση , η οποία οδήγησε το ΑΚΕΛ στο 6ο συνέδριο (27-28 Αυγούστου 1949). Νέος γενικός γραμματέας εκλέχθηκε ο Εζεκίας Παπαϊωάννου (1908-1988) , ο οποίος επρόκειτο να διατηρήσει το αξίωμα αυτό έως το θάνατό του.(Richter ό. π. σελ. 762 , Αλέκου ό.π. σελ. 95-97).

15 Μετά το θάνατο του Μακαρίου Β΄ στις 28.06.1950.

Η δεκαετία του 1950 αρχίζει με το αίτημα για αυτοδιάθεση της Κύπρου κι ένωσής της με την Ελλάδα να έχει τεθεί στο εσωτερικό και διεθνώς επίσημα και επιτακτικά . Τη δεκαετία αυτή ο αγώνας ενάντια στην αποικιοκρατία θα αποκτήσει χαρακτηριστικά μαζικού κινήματος (ακόμα περισσότερο σε σχέση με προηγούμενες περιόδους) , θα αποτελέσει αφορμή για τη διεξαγωγή ένοπλου αγώνα από το 1955 κι ύστερα και θα πυροδοτήσει εξελίξεις και διαπραγματεύσεις διεθνώς με στόχο την επίλυση του ζητήματος. Η δεκαετία του 1950 μπορεί να διαιρεθεί σε δύο περιόδους , με σημείο τομής μεταξύ τους το 1955.

Το πρώτο μισό της δεκαετίας η στρατηγική της ελληνοκυπριακής ηγεσίας ήταν η διεθνοποίηση του Κυπριακού με προσφυγή στον ΟΗΕ. Το αίτημα της προσφυγής ήταν η εφαρμογή του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης για το λαό της Κύπρου , εφαρμογή που διεκδικούνταν υπό μία και μόνη οπτική : την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Η μετεμφυλιακή Ελλάδα στην αρχή επιδίωξε να ρυθμίσει το ζήτημα στο πλαίσιο των ελληνοβρετανικών σχέσεων. Η Μεγάλη Βρετανία όμως θεωρούσε την Κύπρο απαραίτητη για τη διατήρηση της ισχύος της στη Μέση Ανατολή κι απέρριπτε κάθε συζήτηση για το μέλλον της νήσου και , πολύ περισσότερο , για ενδεχόμενη ένωσή της με την Ελλάδα. Η τουρκική και τουρκοκυπριακή ηγεσία , σε εκείνη τη φάση , επιθυμούσαν και διεκδικούσαν τη διατήρηση του status quo (δηλαδή της αποικιοκρατίας) ή , αν αποχωρούσαν οι Βρετανοί , την απόδοση της Κύπρου στην Τουρκία . Τελικά η κυβέρνηση Παπάγου πείστηκε να καταθέσει προσφυγή στον ΟΗΕ , μεταβάλλοντας τη στρατηγική της και αποδεχόμενη τη γραμμή της διεθνοποίησης του ζητήματος. Τις αιτίες αυτής της μεταβολής συμπυκνώνει ο Έλληνας διπλωμάτης κι εκ των πρωταγωνιστών του Κυπριακού στο διπλωματικό πεδίο της δεκαετίας του 1950 Άγγελος Βλάχος :

...η ελληνική κυβέρνηση αγωνίστηκε από το 1950 έως το 1954 να συγκρατήσει το Κυπριακό στο πλαίσιο των αγγλοκυπριακών σχέσεων , κατά την αρχή που είχε θέσει ο Ε. Βενιζέλος. Αγωνίστηκε αλλά μάταια. Δεν μπόρεσε να αποφύγει τις συμπληγάδες που σχημάτιζαν αφ' ενός η συνεχής πίεση της Λευκωσίας – πίεση που έφθανε καμιά φορά στα όρια του εκβιασμού και έβρισκε πρόθυμο σύντροφο και συλλαλούντα την εκάστοτε αντιπολίτευση – και αφ' ετέρου η υπεροπτική βρετανική αδιαλλαξία στην οποία τάχιστα ήρθε να προστεθεί η τουρκική προπέτεια (Βλάχος 1980 , σελ. 27).

Η προσφυγή κατατέθηκε από την ελληνική κυβέρνηση στις 20 Αυγούστου 1954 στον ΟΗΕ , “στον αποδεδειγμένο αυτόν χώρο της ανειλικρίνειας , της δολοπλοκίας και του παρασκηνίου” (Βλάχος , ό.π. ,σελ. 77). Η προσφυγή δε συζητήθηκε στη Γενική Συνέλευση του διεθνούς οργανισμού διότι αποφασίστηκε ότι το θέμα δεν έπρεπε να εξεταστεί “επί του παρόντος”. Η στρατηγική της διεθνοποίησης δεν εγκαταλείφθηκε. Συγκεκριμένα , η Ελλάδα υπέβαλλε πέντε διαδοχικές προσφυγές στον ΟΗΕ από το 1954 ως και το 1958. Η ηγεσία της ελληνοκυπριακής κοινότητας όμως , μετά την αποτυχία της πρώτης προσφυγής , προσανατολίστηκε στον ένοπλο αγώνα.

Προετοιμασίες και οργανωτικές κινήσεις είχαν ήδη πραγματοποιηθεί σε Αθήνα και Κύπρο. “Η έναρξη του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα αποφασίστηκε στην Αθήνα από μια ομάδα

Κυπρίων...και τελικά η Επιτροπή Αγώνα με πρόεδρο τον Μακάριο έδωσε όρκο στο σπίτι του καθηγητή Κονιδάρη στις 7 Μαρτίου 1953 για τον αγώνα της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα”(Αργυρίου Σ. 2017,σελ. 319). Αρχηγός του ένοπλου αγώνα επιλέχθηκε ο απόστρατος αντισυνταγματάρχης (και αρχηγός της “Οργάνωσης Χ” στην κατοχή) Γεώργιος Γρίβας (1897-1974) , γνωστός με το ψευδώνυμο “Διγενής” , ως αρχηγός της ΕΟΚΑ (Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών).Η ΕΟΚΑ έκανε την εμφάνισή της στις 1 Απριλίου 1955 , με βομβιστικές ενέργειες εναντίον βρετανικών στόχων στη Λευκωσία και άλλες πόλεις. Η οργάνωση , στα τέσσερα χρόνια της ένοπλης δράσης της , επανδρώθηκε από μερικές εκατοντάδες μέλη , νεαρής κυρίως ηλικίας. Η οργάνωση , ευθύς εξαρχής απέκλεισε από τους κόλπους της μέλη του ΑΚΕΛ . Ο στόχος της , όπως διακήρυσσε , ήταν η αποτίναξη του βρετανικού αποικιακού ζυγού κι η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα.

Για τα επόμενα τέσσερα χρόνια εκτυλίσσονται στην Κύπρο τέσσερις αλληλοτροφοδοτούμενες διαδικασίες : η ένοπλη φάση του αντιαποικιακού αγώνα για ένωση που οδήγησε τελικά στην ανεξαρτησία , η διεθνής αντιπαράθεση και πάλη για το ζήτημα της Κύπρου , η ρήξη ανάμεσα στις δυο βασικές κοινότητες της νήσου και οι συγκρούσεις εντός της ελληνοκυπριακής και της τουρκοκυπριακής κοινότητας που φτάνουν μέχρι τις πολιτικές δολοφονίες.

Η Μεγάλη Βρετανία αντιμετώπισε την ένοπλη δράση της ΕΟΚΑ , καθ’ όλη τη διάρκεια της περιόδου με μέτρα καταστολής ποικίλου βαθμού : από κήρυξη κατάστασης εκτάκτου ανάγκης μέχρι φυλακίσεις και βασανιστήρια κι από την εξορία του αρχιεπισκόπου Μακαρίου (Μάρτιος 1956- Μάρτιος 1957) και τη θέση εκτός νόμου του ΑΚΕΛ (Δεκέμβριος 1955) , μέχρι τους απαγχονισμούς νεαρών μελών της ΕΟΚΑ. Παράλληλα όμως προσανατολίστηκε , ιδίως μετά την αγγλοαλλοϊσραηλινή επιδρομή στο Σουέζ και την αποτυχία της¹⁶ , προς την παραχώρηση κάποιου είδους και βαθμού αυτοκυβέρνησης στην Κύπρο. Ολοένα και περισσότερο άρχισε να κερδίζει έδαφος η άποψη ότι αυτό που χρειαζόταν η Βρετανία ήταν “όχι να κρατήσει ως βάση την Κύπρο , αλλά βάσεις στην Κύπρο” , κατά την έκφραση της εποχής.¹⁷ Κατά μία συνθετική αποτίμηση αυτών των σχεδίων αυτοκυβέρνησης :

Στις βρετανικές συνταγματικές προτάσεις της δεκαετίας του 1950 υπήρχε μια εγγενής αδυναμία : είτε κάτι έλειπε , είτε κάτι πλεόναζε...Το Σεπτέμβριο του 1955 , κατά την Τριμερή του Λονδίνου , το Whitehall προέβλεψε την ύπαρξη αιρετής ελληνοκυπριακής πλειοψηφίας , σε ένα όμως καθεστώς που προοριζόταν να κυριαρχηθεί από τη συμμετοχή της Ελλάδας και της Τουρκίας στη διοίκηση του νησιού. Στα τέλη του 1956 , οι ανάγκες στο διεθνές επίπεδο είχαν αποκτήσει τέτοια σπουδαιότητα για τους Βρετανούς ιθύνοντες , ώστε να παρουσιάσουν αξιοπρόσεκτες συνταγματικές προτάσεις , που συνοδεύονταν όμως με μια δήλωση για το

16 Η οποία επέμβαση στο Σουέζ απέδειξε , μεταξύ άλλων , ότι η Βρετανία δεν είχε πια την ισχύ να διαδραματίσει ρόλο και να επωμισθεί ευθύνες μεγάλης δύναμης – πόσο μάλλον κυρίαρχης- στην ανατολική Μεσόγειο.

17 Άλλωστε αυτή η πολιτική της Βρετανίας δεν ήταν καινοφανής. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Κέννας που επίσης απασχόλησε πολύ τη βρετανική πολιτική της δεκαετίας του 1950 : Η Βρετανία πρώτα κατέστειλε ανηλεώς την εξέγερση των Μάου Μάου (1952-1960) και κατόπιν οδηγήθηκε να παραχωρήσει ανεξαρτησία στην Κέννα (1963).

μελλοντικό καθεστώς που στην πράξη ακύρωνε τις συνταγματικές προτάσεις. Το καλοκαίρι του 1957 , οι Βρετανοί κινήθηκαν προς την κατεύθυνση της τριπλής συγκυριαρχίας [Βρετανίας – Ελλάδας – Τουρκίας]. Τον Ιούνιο του 1958 παρουσίασαν ένα σχέδιο τριπλού συνεταιρισμού στη διοίκηση μιας Κύπρου απόλυτα διχοτομημένης στο θεσμικό επίπεδο (Χατζηβασιλείου 1998 , σελ. 152-153).

Άλλη πτυχή της πολιτικής της Βρετανίας ήταν ο προσεταιρισμός της Τουρκίας στην προσπάθειά της να διατηρήσει την κυριαρχία της στην Κύπρο . Η προσέλκυση της Τουρκίας που δικαιολογούνταν με το επιχείρημα της προστασίας των Τουρκοκυπρίων είχε σκοπό να δημιουργήσει ένα αντίβαρο στην ελλαδική κι ελληνοκυπριακή πλευρά , τόσο στο εσωτερικό της νήσου , όσο και διεθνώς. Ήδη από την τριμερή διάσκεψη που συγκλήθηκε στο Λονδίνο στα τέλη Αυγούστου του 1955 και κατέληξε σε ναυάγιο φάνηκαν τόσο οι προθέσεις της βρετανικής πλευράς , όσο και το ενδιαφέρον της Τουρκίας για το μέλλον της Κύπρου. Στα τέλη του 1956 η υποβολή του σχεδίου Ράντκλιφ συνοδεύτηκε με δήλωση του υπουργού Αποικιών της Βρετανίας ότι η διχοτόμηση της Κύπρου θα ήταν μια πιθανή λύση. Αυτή επρόκειτο να είναι κι η θέση της τουρκικής πλευράς από ένα σημείο και πέρα , και μάλιστα ως έσχατη υποχώρηση σύμφωνα με την τουρκική ηγεσία (αφού το κατ' αρχήν αίτημά της ήταν η επιστροφή της Κύπρου στην Τουρκία μετά από ενδεχόμενη αποχώρηση των Βρετανών).

Αυτές οι εξελίξεις τροφοδοτούνταν από τα γεγονότα στο εσωτερικό της αποικίας κι είχαν τις επιπτώσεις τους στην Κύπρο. Βασική επιδίωξη της ηγεσίας των Τουρκοκυπρίων ήταν η ματαίωση μιας ενδεχόμενης ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Η επίτευξη αυτού του στόχου – της ένωσης - ερμηνεύονταν από την τουρκοκυπριακή κοινότητα και την ηγεσία της ως απόπειρα εκμηδένισης και περιθωριοποίησης , αν όχι ξεριζωμού , της κοινότητας από το νησί. Θα μπορούσαμε να περιγράψουμε την πορεία αυτή ως αντίδραση στις ενέργειες της ελληνοκυπριακής πλευράς. Ήδη το 1955 , με την έναρξη του ένοπλου αγώνα , ο ηγέτης των Τουρκοκυπρίων Φαζίλ Κουτσιούκ μετονομάζει το κόμμα του σε “Η Κύπρος είναι τουρκική” , ενώ δημιουργείται η τουρκοκυπριακή οργάνωση “Volkan” , η οποία μάχεται για την δημιουργία χάσματος μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Το 1956 το κόμμα του Κουτσιούκ υιοθέτησε και επισήμως τη θέση για διχοτόμηση της Κύπρου (τακσίμ). Αυτό το στόχο είχε η ίδρυση , στην Αγγλантиά της Κύπρου το Νοέμβριο του 1957 , της ένοπλης τουρκοκυπριακής οργάνωσης TMT (Τουρκική Οργάνωση Αντίστασης)¹⁸. “Τον Ιανουάριο του 1956 ο φόνος ενός Τουρκοκύπριου αστυνομικού¹⁹ έδωσε αφορμή για έναρξη των διακοινοτικών συγκρούσεων” (Αργυρίου Σ. ό.π. σελ. 469). Οι συγκρούσεις συνεχίστηκαν σποραδικά και ιδίως το 1958 . Ένα στοιχείο για να γίνει αντιληπτό σε ποια

18 Στη θέση της Volkan , η οποία τέθηκε εκτός νόμου από τους Βρετανούς το Σεπτέμβριο του 1957 και διαλύθηκε. 19 Άλλη μια εκδήλωση της βρετανικής πολιτικής για καλλιέργεια διχόνοιας ανάμεσα στις δυο κοινότητες ήταν η δημιουργία ειδικών αστυνομικών σωμάτων επανδρωμένων με Τουρκοκύπριους , οι οποίοι , αργά ή γρήγορα , θα γίνονταν στόχος επιθέσεων από την ΕΟΚΑ. “Σημείο-σταθμός στη διαδικασία αυτή υπήρξε ο σχηματισμός της Βοηθητικής Αστυνομίας. Η Βοηθητική Αστυνομία και η Κινητή Εφεδρική Μονάδα που ιδρύθηκαν τον Αύγουστο και το Σεπτέμβριο του 1955 αντίστοιχα , είχαν την ευθύνη φύλαξης των κυβερνητικών κτιρίων και στελεγχώθηκαν σχεδόν εξ ολοκλήρου από Τουρκοκύπριους” (Αντωνίου , 2015 , σελ.77).

κατάσταση βρίσκονταν οι διακοινοτικές σχέσεις λίγο πριν την ανεξαρτησία παρατίθεται από την Αργυρίου ό.π. σελ. 473 : “Συνολικά , από την έναρξη των ταραχών στις 7 Ιουνίου μέχρι το τέλος Ιουλίου του ίδιου έτους [1958] υπήρχαν 55 νεκροί Ελληνοκύπριοι , 35 Τουρκοκύπριοι και 2 Βρετανοί”.

Το πρώτο οκτάμηνο του 1958 λαμβάνουν χώρα κι επιθέσεις της ΕΟΚΑ εναντίον αριστερών στο νησί με την κατηγορία της προδοσίας. Η αριστερά σε Κύπρο (ΑΚΕΛ) και Ελλάδα (παράνομο ΚΚΕ και ΕΔΑ από το 1951 , ως νόμιμος πολιτικός φορέας) τάσσονταν , το ΚΚΕ από το 1935 (Σακελλαρόπουλος 2022, σελ.194) και το ΑΚΕΛ σταθερά από το 1949, υπέρ της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Αυτή η θέση , πέρα από το γεγονός ότι τεκμηριώνονταν ως εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης των λαών και του γεγονότος ότι η μεγάλη πλειοψηφία του λαού στην Κύπρο είχε ελληνική εθνική συνείδηση, έπληττε τη φιλοδυτική πολιτική των μεταπολεμικών κυβερνήσεων στην Ελλάδα και εξασφάλιζε πολιτικό “χώρο” και λόγο στην αριστερά , ιδίως στην πολύ δύσκολη εποχή μετά τον εμφύλιο , όταν η συγκεκριμένη παράταξη κατηγορούνταν για προδοσία. Σε όλη τη διάρκεια αυτής της περιόδου η αριστερά , σε Ελλάδα και Κύπρο , αναγνώριζε τον εθναρχικό ρόλο του αρχιεπισκόπου Μακαρίου και της εκκλησίας και στήριζε τους αγώνες τους. Το ΑΚΕΛ συμμετείχε στο κίνημα της ένωσης με διαδηλώσεις , απεργίες , διαμαρτυρίες , γι’ αυτό άλλωστε και γνώρισε την καταστολή από την βρετανική διοίκηση. Η στάση της αριστεράς ως προς το φαινόμενο ΕΟΚΑ δεν ήταν σταθερή. Με την έκρηξη του αγώνα , την άνοιξη του 1955 , οι πρώτες αντιδράσεις ήταν αρνητικές . “Ο Ζαχαριάδης εκφράστηκε υποτιμητικά για τον αγώνα της ΕΟΚΑ , μίλησε για τυχοδιωκτισμούς και για πασχαλινά πυροτεχνήματα και τρακατρούκες” ενώ “η δεξιά χαρακτήρισε τη στάση του ΑΚΕΛ απέναντι στον αγώνα της ΕΟΚΑ ως εθνοπροδοτική και γλεύασε τα υποτιμητικά σχόλια του ΑΚΕΛ περί βαρελότων και ψευτοδιγενήδων”(Αντωνίου 2015 σελ. 398-399). Μέσα στα επόμενα ένα με δύο χρόνια , η στάση της αριστεράς άλλαξε . Αυτό οφείλεται σε πολλούς παράγοντες : η λαϊκή απήχηση του αγώνα σε Κύπρο και Ελλάδα (πχ μεγάλες διαδηλώσεις στην Αθήνα το 1956 υπέρ του κυπριακού αγώνα και μάλιστα με νεκρούς²⁰ , ο πρωταγωνιστικός ρόλος του κυπριακού στις ελλαδικές εκλογές του 1956 αλλά και του 1958 , στις οποίες η ΕΔΑ εξασφάλισε τη δεύτερη θέση) , η βρετανική πολιτική , η ερμηνεία της τουρκικής πολιτικής ως απορρέουσας από τη δυτική (βρετανική κι αμερικανική) παρέμβαση , οι ανταποικιακοί αγώνες κι η άνοδος των αδεσμεύτων , η αλλαγή ηγεσίας στο ΚΚΕ κι η γενικότερη υιοθέτηση από την ελλαδική αριστερά της θέσης για εθνική – δημοκρατική αλλαγή στην οποία προσκαλούνταν να συμμετέχουν και τμήματα της εθνικής αστικής τάξης , όλοι αυτοί οι παράγοντες

20 “Είναι χαρακτηριστικό ότι οι διαδηλώσεις για το Κυπριακό , όπου πρωταγωνιστεί η νεολαία , όχι μόνο η φοιτητική αλλά και η μαθητική , παίρνουν πολλές φορές το χαρακτήρα νεολαιϊστικής έκρηξης και ξεσπάσματος της συσσωρευμένης αγανάκτησης απέναντι στην ασφυκτική κρατική καταπίεση και καταστολή (αντικρατισμός).Μια νέα γενιά εισβάλλει στο προσκήνιο. Η συμπάρασταση στον ανταποικιακό αγώνα του κυπριακού λαού δίνει τη δυνατότητα να εκφραστεί ανοικτά ο αντιϊμπεριαλισμός των λαϊκών μαζών. Αντικρατισμός και αντιιμπεριαλισμός συγχωνεύονται , πολιτικοποιούνται και ενισχύονται” (Βερναρδάκης – Μαυρή 1991 , 139-140).

στην αμοιβαία επιρροή τους συντέλεσαν στην μεταβολή.²¹ Από την άλλη πλευρά η ΕΟΚΑ διατήρησε την αντικομμουνιστική της πολιτική , ρητορεία και δράση από την έναρξη του αγώνα μέχρι το τέλος. Το αποκορύφωμα αυτής της πτυχής της δράσης της αποτέλεσαν οι δολοφονίες κι επιθέσεις του 1958 . Τον Ιανουάριο , το Μάρτιο και το Μάιο του έτους εκείνου δολοφονούνται αριστεροί συνδικαλιστές και εργάτες στην Κύπρο με την κατηγορία της προδοσίας , της συνεργασίας με τους Άγγλους και της υπόθαλψης προδοτών.²² Το ΑΚΕΛ αντέδρασε με διαμαρτυρίες , απεργίες και πολιτική καταδίκη των γεγονότων , χωρίς να προχωρήσει σε ένοπλη αντίδραση. Αυτή η απόφαση , σε συνδυασμό με αντιδράσεις από την πλευρά του Μακαρίου και της ελληνικής κυβέρνησης δεν οδήγησαν σε γενικευμένη εμφύλια σύγκρουση. Την ίδια περίοδο σημειώνονται κι επιθέσεις και δολοφονίες Τουρκοκύπριων αριστερών δημοσιογράφων και συνδικαλιστών από την ΤΜΤ .Η Αργυρίου συνοψίζει ως εξής τις εξελίξεις αυτές :

Η βία της ΕΟΚΑ κατά των αριστερών επανέφερε το εμφυλιοπολεμικό κλίμα στην ελληνοκυπριακή κοινωνία. Οι κατηγορίες κατά των αριστερών για προδοσία στόχευαν στην περιθωριοποίηση του ΑΚΕΛ , το οποίο κατά τον Γρίβα θα μπορούσε να αποδειχθεί σημαντικός αντίπαλος σε περίπτωση κάποιας πολιτικής διευθέτησης. Με την ενεργητική υποστήριξη του αγώνα της ΕΟΚΑ μέσα από μαζικές κινητοποιήσεις , διαδηλώσεις και απεργίες , το ΑΚΕΛ απομακρύνθηκε από το πνεύμα της συνεργασίας που χαρακτήριζε τις επαφές του με την τουρκοκυπριακή μειονότητα , κυρίως όσον αφορά τις συνδικαλιστικές δράσεις , με αποτέλεσμα η τακτική του να λειτουργήσει διασπαστικά στα εργατικά στρώματα. Η κοινή βάση πάνω στην οποία θα μπορούσαν να συνεργαστούν Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι δεν υπήρχε πια κι αυτό βάθυνε το ρήγμα ανάμεσα στις δύο κοινότητες (Αργυρίου , 2017 , σελ. 555).

Στις 19.06.1958 κατατέθηκε από τον ίδιο το Βρετανό πρωθυπουργό Χάρολντ Μακμίλλαν το σχέδιο λύσης του Κυπριακού που έφερε το όνομά του. Το σχέδιο προέβλεπε αυτοκυβέρνηση της Κύπρου για μια τουλάχιστον επταετία. Θα υπήρχε ξεχωριστή αυτοδιοίκηση των δυο κοινοτήτων (με αντίστοιχες συνελεύσεις) , ενώ θα δημιουργούνταν ένα είδος συγκυριαρχίας Μ. Βρετανίας , Ελλάδας και Τουρκίας στο νησί , με αποστολή Ελλήνων και Τούρκων κυβερνητικών εκπροσώπων, οι οποίοι θα συνεπικουρούσαν τον κυβερνήτη. Στα χέρια του τελευταίου θα εξακολουθούσαν να βρίσκονται οι αρμοδιότητες της εξωτερικής πολιτικής , της άμυνας και της ασφάλειας της Κύπρου. Επρόκειτο για το χειρότερο σχέδιο απ' όλα όσα είχαν μέχρι τότε κατατεθεί και μάλιστα

21 Χαρακτηριστική η απόφαση της Α΄ Πανελλαδικής Συνδιάσκεψης της ΕΔΑ στις 15-18.07.1956 , όπως παρατίθεται σε Αντωνίου , ό.π. σελ. 97-98 : “Η Συνδιάσκεψις θεωρεί αναγκαίο να συνεχισθούν και να ενταθούν οι προσπάθειες για την ενότητα των εθνικών- δημοκρατικών δυνάμεων και από πλευράς πολιτικής ηγεσίας των δυνάμεων αυτών και από πλευράς στελεχών και μαζών. Ιδιαίτερα σήμερα που το Κυπριακό περνά κρίσιμες στιγμές κι οι ανθελληνικές διαθέσεις των Άγγλων και των Τούρκων προβάλλονται προκλητικά , ενώ η αμερικανική πολιτική εγκαινιάζει πιο ωμή και άτεγκτη στάσιν για τη διατήρηση του καθεστώτος της υποτελείας , της εσωτερικής ανωμαλίας και της οικονομικής ανέχειας στη χώρα μας και για την προάσπισιν των στρατηγικών – ιμπεριαλιστικών της συμφερόντων στη Βαλκανική και τη Μέση Ανατολή , η ανάγκη για την ενότητα γίνεται περισσότερο επιτακτική”.

22 Αναφέρουμε για παράδειγμα τις δολοφονίες του Μαΐου του 1958 , όταν “ο Σάββας Μενοίκου ξυλοκοπήθηκε και λιθοβολήθηκε μέχρι θανάτου και ο Γιώργος Γιασουμή δολοφονήθηκε , αφού πρώτα του έβγαλαν τα μάτια” (Αργυρίου , ό. π. σελ. 406).

συνοδεύονταν από την απόφαση της βρετανικής κυβέρνησης να το επιβάλλει χωρίς τη συμφωνία της Ελλάδας. Ήδη από το φθινόπωρο άρχισαν οι προεργασίες για την εφαρμογή του , ενώ η Τουρκία φρόντισε να ορίσει ως κυβερνητικό εκπρόσωπο για την Κύπρο τον πρόξενό της στο νησί. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο κι ως αποτέλεσμα της όλης κατάστασης , έτσι όπως είχε διαμορφωθεί στην Κύπρο , δημοσιεύεται , στις 23.09.1958 η συνέντευξη του Μακαρίου στη βρετανίδα βουλευτή του Εργατικού κόμματος Μπάρμπαρα Καστλ²³ , στην οποία για πρώτη φορά αποδέχεται όχι την ένωση , αλλά την ανεξαρτησία της Κύπρου , υπό την εγγύηση του ΟΗΕ. Η εντυπωσιακή αυτή κίνηση θα μπορούσε να αποτιμηθεί , από τη σκοπιά της Εκκλησίας και του εσωτερικού της Κύπρου , ως εξής :

Η “στροφή προς την Ανεξαρτησία” , όπως εκφράζεται από το Μακάριο , με τη συναίνεση , ή και υπό την πίεση , ενός μέρους της αστικής τάξης , του ΑΚΕΛ κι ενός τμήματος των Τουρκοκυπρίων , σημαίνει στο κυπριακό πλαίσιο , *καταρχήν αποφυγή του εμφυλίου πολέμου...* Για να κατανοήσουμε καλύτερα τη σημασία της “στροφής” για την αποφυγή ενός εμφυλίου σ’ εκείνη τη φάση , αρκεί να θυμίσουμε ότι εκτός από τη δηλωμένη πρόθεση του Γρίβα για εξαφάνιση του ΑΚΕΛ , στην τουρκοκυπριακή κοινότητα είχε ήδη υπερισχύσει η πιο ακραία εθνικιστική τάση , της οποίας οι υπέρμαχοι , υποβοηθούμενοι από την Άγκυρα , οδηγούν αναπόφευκτα στην ένοπλη αντιπαράθεση των δυο κοινοτήτων , κάτι που έτσι κι αλλιώς , είχε αρχίσει να γίνεται (Αναγνωστοπούλου Σ. ό.π. , σελ. 218).

Οι εξελίξεις επιταχύνθηκαν : το Δεκέμβριο, μετά τη κατάθεση και συζήτηση της πέμπτης προσφυγής της Ελλάδας στον ΟΗΕ , συναντήθηκαν στη Νέα Υόρκη οι υπουργοί εξωτερικών της Ελλάδας και της Τουρκίας κι έκαναν μια πρώτη αναφορά στη λύση της ανεξαρτησίας , προετοιμάζοντας το έδαφος. Μια ερμηνεία της αλλαγής στάσης της Τουρκίας , υπό το πρίσμα της συνολικότερης κατάστασης στη δεδομένη συγκυρία και στην περιοχή , είναι η εξής :

Στις 14.07 είχε ανατραπεί με αιματηρότατο κίνημα από φιλοσοβιετικά στοιχεία η βασιλεία στο Ιράκ. Τούτο σήμαινε όχι μόνο την κατάρρευση του Συμφώνου της Βαγδάτης²⁴ αλλά και την πρόοδο της σοβιετικής διεισδύσεως στη Μέση Ανατολή. Η Τουρκία δεν είχε πια το ρόλο του κρίκου μεταξύ του ΝΑΤΟ και του Συμφώνου της Βαγδάτης και κινδύνευε να βρεθεί απομονωμένη στην περιοχή. Ο δεύτερος παράγων ήταν η πολύ κακή οικονομική κατάσταση της Τουρκίας όπου ο πληθωρισμός είχε λάβει πολύ μεγάλες διαστάσεις , πράγμα που καθιστούσε πιο ευαίσθητη την Άγκυρα στις αμερικανικές πιέσεις (Βλάχος , 1980 , σελ.238).

Ακολούθησε η συνάντηση των πρωθυπουργών Ελλάδας και Τουρκίας Κ. Καραμανλή και Α. Μεντερές στη Ζυρίχη και κατόπιν πενταμερής συνάντηση στο Λονδίνο (με τη συμμετοχή των Καραμανλή , Μεντερές , Μακμίλλαν , Μακαρίου και Κουτσιούκ). Οι συναντήσεις οδήγησαν στην υπογραφή των συμφωνιών που έμειναν στην ιστορία ως συμφωνίες Ζυρίχης (11.02.1959) και Λονδίνου (19.02.1959). Οι πρόνοιες των συμφωνιών αυτών ενσωματώθηκαν αυτούσιες στο

23 Η συνέντευξη είχε παραχωρηθεί στις 22.08 (Σακελλαρόπουλος , 2017 , σελ.398).

24 “Στο Σύμφωνο της Βαγδάτης , που δημιουργήθηκε το 1955 για την ανάσχεση της σοβιετικής επιρροής στη Μ. Ανατολή , εκτός των ΗΠΑ και της Βρετανίας , συμμετείχαν Τουρκία , Ιράν , Ιράκ και Πακιστάν. Μετά την αποχώρηση του Ιράκ (1959) [επισήμως] μετονομάστηκε σε CENTO (Central Treaty Organization). Διαλύθηκε το 1979 [μετά την επανάσταση στο Ιράν]” (Σεραφετινίδου 2005 , σελ. 73).

κυπριακό σύνταγμα του 1960 , το οποίο θεωρείται ένα από τα αυστηρότερα συντάγματα του κόσμου.²⁵ Οι συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου οδήγησαν , μετά από λίγους μήνες προετοιμασίας και διπλωματικών διαβουλεύσεων στην υπογραφή των τελικών συνθηκών (συνθήκη ίδρυσης , συνθήκη εγγυήσεως και συνθήκη συμμαχίας) και στην ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της Κυπριακής Δημοκρατίας στις 16 Αυγούστου 1960.

Παραθέτουμε τις βασικές ρυθμίσεις όλου αυτού του πλέγματος διεθνών συνθηκών²⁶ :

α) Η Κύπρος ανακηρύχθηκε ανεξάρτητη δημοκρατία. Απαγορεύθηκε τόσο η ένωσή της με οποιοδήποτε άλλο κράτος , όσο και η διχοτόμησή της.

β) Το πολίτευμα του νέου κράτους καθορίστηκε προεδρική δημοκρατία. Η εκτελεστική εξουσία θα ασκούνταν από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και τον Αντιπρόεδρο , οι οποίοι θα εκλέγονταν χωριστά από την ελληνοκυπριακή και τουρκοκυπριακή κοινότητα αντίστοιχα , με καθολική ψηφοφορία και για θητεία πέντε ετών. Ο Πρόεδρος κι ο Αντιπρόεδρος θα είχαν , χωριστά κι από κοινού , δικαίωμα αρνησικυρίας (veto) για κάθε νόμο ή απόφαση σχετικά με την εξωτερική πολιτική , την άμυνα , την αστυνομία , την κήρυξη στρατιωτικού νόμου. Το υπουργικό συμβούλιο θα αποτελούνταν από δέκα μέλη , επτά Ελληνοκύπριους (επιλεγμένους από τον Πρόεδρο) και τρεις Τουρκοκύπριους (επιλεγμένους από τον Αντιπρόεδρο).

γ) Η νομοθετική εξουσία θα ασκούνταν από τη Βουλή των Αντιπροσώπων , η οποία θα αποτελούνταν από πενήντα μέλη , τριάντα πέντε Ελληνοκύπριους και δεκαπέντε Τουρκοκύπριους. Οι βουλευτές θα εκλέγονταν με καθολική ψηφοφορία από κάθε κοινότητα χωριστά για θητεία πέντε ετών. Για νόμους σχετικούς με ζητήματα εκλογικής ή φορολογικής νομοθεσίας ή για νομοθεσία σχετική με τα δημαρχεία απαιτούνταν χωριστή πλειοψηφία των εκπροσώπων των δύο κοινοτήτων. Παράλληλα επρόκειτο να συσταθούν και δύο κοινοτικές συνελεύσεις , εκλεγμένες καθεμιά από τις δύο κοινότητες με αρμοδιότητα για θέματα θρησκευτικά , εκπαιδευτικά και πολιτιστικά.

δ) Ιδρύονταν Ανώτατο δικαστήριο κι Ανώτατο Συνταγματικό δικαστήριο , με προέδρους (και την αποφασιστική ψήφο) όχι Ελληνοκύπριο ή Τουρκοκύπριο.

ε) Στη δημόσια υπηρεσία και στις δυνάμεις ασφαλείας θα υπηρετούν Ελληνοκύπριοι σε ποσοστό 70% του συνολικού αριθμού των μελών τους και Τουρκοκύπριοι σε ποσοστό 30%.

25 Αυστηρό ονομάζεται ένα σύνταγμα το οποίο αναθεωρείται με ειδική κοινοβουλευτική διαδικασία (πχ αυξημένες πλειοψηφίες) , ενώ υπάρχουν και διατάξεις που δεν μπορούν να αναθεωρηθούν. Είναι χαρακτηριστικό ότι το κυπριακό σύνταγμα δεν ψηφίστηκε από κάποια βουλή , αλλά τέθηκε σε ισχύ με βρετανικό διάταγμα στις 3.08.1960. “Η κυριαρχία μεταβιβάστηκε με τη συνήθη , για πρώην αγγλικές αποικίες μέθοδο : το βρετανικό Κοινοβούλιο , στη νομοθετική εξουσία του οποίου υπαγόταν η Κύπρος , ψήφισε στις 29 Ιουλίου 1960 τον περί Κύπρου Νόμο (Cyprus Act , 1960) , το άρθρο 1 του οποίου εξουσιοδοτούσε τη βασίλισσα της Αγγλίας να εκδώσει “Διάταγμα εν Συμβουλίω” , με το οποίο θα έθετε σε ισχύ το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας σε καθορισμένη ημερομηνία , η οποία θα αναφερόταν στο διάταγμα. Κατά την ημερομηνία εκείνη θα δημιουργείτο στο νησί η “ανεξάρτητη , κυρίαρχη Δημοκρατία της Κύπρου” και η βασίλισσα θα έπαυε να έχει κυριαρχία ή δικαιοδοσία επί του νέου κράτους. Το σχετικό διάταγμα , με αριθμό 1368/1960 , καθόρισε ως ημερομηνία έναρξης της ισχύος του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας την 16η Αυγούστου 1960 , ημερομηνία κατά την οποία η Κυπριακή Δημοκρατία απέκτησε για πρώτη φορά διεθνή προσωπικότητα” (Αιμιλιανίδης Α. , 2013 ,σελ. 233-234).

26 Σύνοψη και αποτίμηση σε Σακελλαρόπουλο , 2017 ,σελ. 413-433.

στ) Στο στρατό της νεαρής δημοκρατίας που επρόκειτο να συγκροτηθεί , δύναμης 2000 ανδρών , η αναλογία θα ήταν 60% Ελληνοκύπριοι και 40% Τουρκοκύπριοι.

ζ) Προβλέπονταν η ίδρυση χωριστών δημαρχείων στις πέντε μεγαλύτερες πόλεις.

η) Η συνθήκη εγγύησης²⁷ έθετε ως στόχο την υπεράσπιση της ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας της Κύπρου. Γι' αυτό οι τρεις “εγγυήτριες δυνάμεις” Ελλάδα , Τουρκία και Μ. Βρετανία , ανέλαβαν την υποχρέωση να λάβουν μέτρα για την εξασφάλιση της ανεξαρτησίας και του συνταγματικού καθεστώτος της Κύπρου , είτε από κοινού , είτε και μονομερώς , αν η κοινή δράση δε θα είναι εφικτή. Με τη συνθήκη αυτή, όπως και με την επόμενη , “ούτε κίνδυνος πραξικοπηματικής αλλαγής καθεστώτος θα υπήρχε , ούτε κίνδυνος να θιγεί η ακεραιότητα του νησιού” (Ευ. Αβέρωφ – Τοσίτσας , 1982 , τόμος Β΄, σελ.185) , σύμφωνα με τους δημιουργούς τους.

θ) Η συνθήκη συμμαχίας²⁸ προέβλεπε τη δημιουργία κοινού στρατηγείου στην Κύπρο. Στο στρατηγείο η Ελλάδα θα συμμετείχε με 950 άνδρες (ΕΛΔΥΚ) και η Τουρκία με 650 άνδρες (ΤΟΥΡΔΥΚ).

ι) Οι περιοχές της Δεκέλειας και της Επισκοπής – Ακρωτηρίου δεν περιλαμβάνονταν στα εδάφη της Κυπριακής Δημοκρατίας και παρέμειναν υπό βρετανική κυριαρχία (βρετανικές βάσεις).

ια) Επίσημες γλώσσες του νέου κράτους θα ήταν η ελληνική κι η τουρκική.

Υπήρξε και μια τέταρτη συμφωνία που μνημονεύεται σπανιότερα. Πρόκειται για τη “συμφωνία κυρίων” (όχι διεθνή συνθήκη) που συμφώνησαν το Φεβρουάριο του 1959 στη Ζυρίχη οι πρωθυπουργοί Καραμανλής και Μεντερές. Με τη συμφωνία αυτή οι δυο πρωθυπουργοί αναλάμβαναν τη δέσμευση να πείσουν τους Πρόεδρο και Αντιπρόεδρο του νέου κράτους να αποδεχθούν τα εξής δύο ζητήματα : α) ένταξη της νέας χώρας στο ΝΑΤΟ , β) θέση εκτός νόμου (για την ακρίβεια διατήρηση της θέσεως εκτός νόμου) του ισχυρού κομμουνιστικού κόμματος της Κύπρου , του ΑΚΕΛ (υπενθυμίζουμε ότι την περίοδο αυτή τα ΚΚ Ελλάδας και Τουρκίας ήταν επίσης παράνομα). Η “συμφωνία κυρίων” τελικά δεν εφαρμόστηκε , αν κι έγιναν προκαταρκτικές ενέργειες κυρίως από την πλευρά της τουρκικής κυβέρνησης , βασικά λόγω της αντίθεσης του Μακαρίου.

Στις 1.03.1959 ο Μακάριος επέστρεψε στην Κύπρο , ύστερα από τρία χρόνια εξορίας κι έγινε δεκτός με ενθουσιασμό από 200.000 Κύπριους. Μετά από οκτώ ημέρες η ΕΟΚΑ κήρυξε την παύση της δράσης της , αποδεχόμενη τις συνθήκες Ζυρίχης – Λονδίνου.

Οι πρώτες προεδρικές εκλογές διεξήχθησαν στις 13.12.1959. Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέχθηκε ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος με ποσοστό 66,85% , έναντι του ανθυποψηφίου του , υποστηριζόμενου από το ΑΚΕΛ , Ιωάννη Κληρίδη (1887-1961) που συγκέντρωσε ποσοστό 33,15%. Αντιπρόεδρος εκλέχθηκε ο Φαζίλ Κουτσιούκ , άνευ αντιπάλου. Στις 31.07.1960

27 Η συνθήκη αυτή υπογράφηκε μεταξύ Κύπρου , Ελλάδας , Τουρκίας και Μ. Βρετανίας.

28 Η συνθήκη αυτή υπογράφηκε μεταξύ Ελλάδας , Τουρκίας και Μ. Βρετανίας.

πραγματοποιήθηκαν κι οι πρώτες βουλευτικές εκλογές . Το “Πατριωτικό Μέτωπο” , κίνηση υποστήριξης του Μακαρίου κέρδισε τις 30 από τις 35 ελληνοκυπριακές έδρες και τις υπόλοιπες 5 το ΑΚΕΛ. Όλες οι έδρες των Τουρκοκυπρίων κερδήθηκαν από την “Εθνική Τουρκική Ένωση Κύπρου” , το κόμμα του Κουτσιούκ (όπως είχε στο μεταξύ μετονομαστεί).

Η νέα χώρα , όπως προαναφέρθηκε , στις 16.08.1960 κηρύχθηκε κι επισήμως ανεξάρτητη και στις 17.09.1960 εισήλθε τον ΟΗΕ , ως το 99ο μέλος του.

Κεφάλαιο τρίτο

Από την ανεξαρτησία στην “πρώτη διχοτόμηση” (1960-1964)

Οι συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου και το πλαίσιο που αυτές εγκαθίδρυσαν για την ανεξάρτητη Κυπριακή Δημοκρατία χαρακτηρίζονταν από πνεύμα δικοινοτικό. Δεν αποτελούσαν εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης και δε λάμβαναν υπόψη την αναλογία του πληθυσμού. Από την άλλη , δημιουργούνταν μια χώρα με δεσμευμένη ή “εγγυημένη” ανεξαρτησία από τρεις άλλες χώρες. “Για πρώτη φορά στην ιστορία , η συνέχεια της φιλίας ανάμεσα σε τρεις χώρες είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την ύπαρξη και την ανεξαρτησία μιας τέταρτης χώρας”, έγραφε στις 17.08.1960 , αποτιμώντας τις σχετικές συνθήκες ο δημοσιογράφος Μπουλέντ Ετζεβίτ (Kizilyurek , ό.π. , σελ. 89). Το όλο πολιτειακό σύστημα προαπαιτούσε για την ομαλή λειτουργία του τη βήμα προς βήμα συνεργασία των δυο κοινοτήτων. Κι από την άλλη πλευρά , κάθε μια από τις δυο κοινότητες θα μπορούσε με τη στάση της να παραλύσει τη λειτουργία του κράτους. Κι εκεί ακριβώς οδηγήθηκαν τα πράγματα στη σύντομη αλλά μεστή γεγονότων αυτή τετραετία από τους αντίπαλους εθνικισμούς των δυο κοινοτήτων και τις ενέργειες ή παραλείψεις των τριών εγγυητριών δυνάμεων. Η ανεξαρτησία της Κύπρου , από την άλλη πλευρά , δεν πρέπει να υποτιμάται ή να θεωρείται ότι το κράτος που αυτή εγκαθίδρυσε είχε προδιαγεγραμμένη και , περίπου , νομοτελειακή κατάληξη.

...η ίδρυση του κυπριακού κράτους αποδέσμευσε μια σημαντική *κυπριακή* δυναμική που αποτυπώθηκε σε δύο κατεξοχήν τομείς : στην οικονομία και στις νοοτροπίες...Τα εκσυγχρονιστικά νομοσχέδια για τις τηλεπικοινωνίες , για τη ραδιοτηλεόραση , την ανάπτυξη του ηλεκτρισμού , το νομοσχέδιο για την ίδρυση της Κεντρικής Τράπεζας Κύπρου ψηφίζονταν ομόφωνα και στο όνομα πάντα του κυπριακού λαού και από τις δύο πλευρές...Από την άλλη μεριά , η ύπαρξη του κυπριακού κράτους δημιουργούσε τις προϋποθέσεις για τη διαμόρφωση μιας κοινής κυπριακής νοοτροπίας...Αυτή η κοινωνική κυπριακότητα που πρόβαλλαν κατεξοχήν το ΑΚΕΛ και η τουρκοκυπριακή αντιπολίτευση και που αναπτυσσόταν κυρίως στα αστικά κέντρα άμβλυνη ή υπονόμεινε το μονοπώλιο μιας συγκρουσιακής νοοτροπίας που έβρισκε έδαφος περισσότερο στις πόλεις παρά στα χωριά. Όλα τα παραπάνω ήταν τόσο υπαρκτά και πραγματικά όσο και οι διαμάχες και οι συγκρούσεις. (Αναγνωστοπούλου Σ. 2010 , σελ. 315-317).

Εν συντομία , θα μπορούσαμε να περιγράψουμε τα βασικά σημεία διαφωνίας μεταξύ των δυο κοινοτήτων που οδήγησαν τελικά στις συγκρούσεις ως εξής :

α) Η Κύπρος εντάχθηκε στις αρχές του 1961 στη Βρετανική Κοινοπολιτεία και στις 1.09.1961 , με τη συμμετοχή του προέδρου Μακαρίου στη διάσκεψη του Βελιγραδίου , στο Κίνημα των Αδεσμεύτων. Η τελευταία αυτή ένταξη , θεμελιώδης για την Κύπρο , όπως θα φανεί στη συνέχεια , προκάλεσε την αντίδραση του Τουρκοκύπριου αντιπροέδρου , ο οποίος διαμαρτυρήθηκε γιατί δεν υπήρξε προηγούμενη συνεννόηση μαζί του και συμφωνία του.

β) Στο ζήτημα της συγκρότησης κυπριακού στρατού , η ελληνοκυπριακή πλευρά υποστήριζε ότι ο στρατός θα πρέπει να είναι μεικτός σε όλη τη δομή του (με την αναλογία 60-40) , ενώ η τουρκοκυπριακή ηγεσία πρότεινε να είναι χωριστός από τη βαθμίδα του λόχου και κάτω και

μεικτός από τη βαθμίδα του λόχου και πάνω. Το υπουργικό συμβούλιο αποφάσισε τη συγκρότηση στρατού σύμφωνα με τις ελληνοκυπριακές θέσεις. Τότε ο αντιπρόεδρος Κουτσιούκ έθεσε βέτο στην απόφαση (20.10.1961 , Συρίγος 2013 , σελ. 267). Αντιδρώντας ο Μακάριος αποφάσισε να μη συγκροτηθεί ο μεικτός στρατός των 2000 ανδρών που προβλέπονταν στις συνθήκες μέχρι να λυθεί το ζήτημα. Το αποτέλεσμα ήταν ότι στην Κύπρο έδρευαν πέραν των βρετανικών , ελλαδικές (ΕΛΔΥΚ) και τουρκικές (ΤΟΥΡΔΥΚ) δυνάμεις οι οποίες εξόπλιζαν κι εκπαίδευαν ένοπλες ομάδες των κοινοτήτων τους : την ΤΜΤ από την τουρκοκυπριακή πλευρά και τις ένοπλες ομάδες των Γεωρκάτζη , Λυσσαρίδη και Σαμψών²⁹ από την ελληνοκυπριακή πλευρά.³⁰

γ) Υπήρξαν διαφωνίες σχετικά με την επιβολή ενιαίας φορολογίας από την κυβέρνηση και καταψήφιση του σχετικού νομοσχεδίου από την τουρκοκυπριακή πλευρά το 1961. Το ζήτημα του φορολογικού νομοσχεδίου χρησιμοποιήθηκε και ως όπλο από την τουρκοκυπριακή κοινότητα για να πιεστεί η ελληνοκυπριακή πλευρά να δεχθεί το χωρισμό των δήμων. Το αποτέλεσμα ήταν ότι οι δυο κοινότητες ψήφισαν χωριστούς φορολογικούς νόμους από τις κοινοτικές τους συνελεύσεις. Προβλήματα παρουσιάστηκαν και στη στελέχωση των δημοσίων υπηρεσιών και των σωμάτων ασφαλείας με την προβλεπόμενη αναλογία 70-30.

δ) Το ζήτημα στο οποίο σημειώθηκε η σοβαρότερη εμπλοκή ήταν των χωριστών δήμων. “Σύμφωνα με το εδάφιο 1 του άρθρου 173 του Συντάγματος : ‘Χωριστοί δήμοι θα δημιουργηθώσιν εις τας πέντε μεγαλυτέρας πόλεις της Δημοκρατίας , ήτοι την Λευκωσίαν , Λεμεσόν, Αμμόχωστον , Λάρνακα και Πάφον υπό των κατοίκων αυτών , υπό τον όρον ότι ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος θέλουσι εντός τεσσάρων ετών...εξετάσει το ζήτημα, αν ο χωρισμός ούτως των δήμων... θα συνεχισθή ή όχι’ (παρατίθεται σε Αναγνωστοπούλου Σ. , 2002 ,σελ. 54-55). Από την ίδρυση του κράτους και για τρία χρόνια παρατείνονταν το προηγούμενο καθεστώς των δήμων , το οποίο ήταν διαιρετικό (αρκεί να αναφερθεί ότι οι ελληνοκυπριακοί κι οι τουρκοκυπριακοί δήμοι λειτουργούσαν με διαφορετικά νομικά καθεστάτα). Το Μάρτιο του 1962 οι Ελληνοκύπριοι προώθησαν νομοσχέδιο που προέβλεπε τη σύσταση ενιαίων δημαρχείων με εγγυημένη τουρκοκυπριακή εκπροσώπηση. Ο νόμος απορρίφθηκε από την τουρκοκυπριακή πλευρά. Στα τέλη του ίδιου έτους η τουρκοκυπριακή κοινοτική συνέλευση ψήφισε νόμο με τον οποίον επιβεβαιώνονταν η ύπαρξη χωριστών δήμων , ρυθμίζονταν θέματα της λειτουργίας τους και

29 Πολύκαρπος Γεωρκάτζης (1932-1970), Ελληνοκύπριος πολιτικός , υπουργός και στενός συνεργάτης του Μακαρίου ως το 1968. Βάσος Λυσσαρίδης (1920-2021) , Ελληνοκύπριος πολιτικός , ιδρυτής του κόμματος ΕΔΕΚ , συνεργάτης και προσωπικός ιατρός του Μακαρίου. Νίκος Σαμψών (Γεωργιάδης) (1935-2001) , αγωνιστής της ΕΟΚΑ , δημοσιογράφος , αρχηγός παραστρατιωτικής οργάνωσης , πραξικοπηματίας το 1974 και Πρόεδρος της Κύπρου από τις 15 ως τις 24 Ιουλίου 1974.

30 “...ο υπουργός των Εσωτερικών της Κύπρου Π. Γεωρκάτζης ήρχισεν , υπό τας ευλογίας του Μακαρίου , καταρτίζων μυστικώς την αμυντικήν οργάνωσιν των Ελληνοκυπρίων. Ήτο εις αφανής στρατός , με επιτελεία , τοπικάς διοικήσεις , τάγματα κλπ...Η εκπαίδευσις των επιτελών και η εν γένει καθοδήγησις των εγένετο , από του 1962 ότε ήρχισεν η αμυντική αυτή προετοιμασία , υπό αξιωματικών της Ελληνικής Δυνάμεως Κύπρου (ΕΛΔΥΚ)...Οι κομμουνισταί απεκλείοντο .Απεκλείσθησαν επίσης οι Β. Λυσσαρίδης και Ν. Σαμψών , οι οποίοι εχολώθησαν κατά του Γεωρκάτζη και έσπευσαν να σχηματίσουν ένα λόχο ο πρώτος και μια διλοχίαν ο δεύτερος , δυνάμεις τας οποίας εξόπλισαν και συνετήρουν οι ίδιοι (Παπαγεωργίου , 1980 , σελ. 190).

δημιουργούνταν και έκτο τουρκοκυπριακό δημαρχείο. Η ελληνοκυπριακή πλευρά απάντησε με τη μη ανανέωση της νομοθεσίας περί δήμων και τη σύσταση , με απόφαση του υπουργικού συμβουλίου , Συμβουλίων Βελτιώσεως (παλιού αποικιακού θεσμού)τα οποία θα αναλάμβαναν την εξουσία σε τοπικό επίπεδο. “Πίστευαν μάλιστα [οι Ελληνοκύπριοι] , καθώς στα διορισμένα συμβούλια είχαν αποκλείσει εντελώς τους κομμουνιστές , ότι θα είχαν τη δυτική υποστήριξη και πίεση προς την Άγκυρα να υποχωρήσει”(Μαρκίδη Ν. , 2010 ,σελ. 274). Οι τουρκοκυπριακοί δήμοι αρνήθηκαν να αποδεχθούν τα Συμβούλια Βελτιώσεως και το όλο θέμα παραπέμφθηκε στο Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε το Μάιο του 1963 ότι τόσο η θέσπιση των Συμβουλίων , όσο και οι ενέργειες της τουρκοκυπριακής κοινοτικής συνέλευσης ήταν αντισυνταγματικές. Ειδικά η στρατηγική της τουρκοκυπριακής ηγεσίας στόχευε σε δυο κατευθύνσεις.

Η διεκδίκηση χωριστών δήμων και κοινοτήτων από την τουρκοκυπριακή ηγεσία γίνεται επιτακτική κυρίως από τη στιγμή που εμφανίζεται μια τάση εξουδετέρωσης της περιχαράκωσης των κοινοτήτων στον χώρο. Πράγματι , τόσο το ΑΚΕΛ όσο και η τουρκοκυπριακή αντιπολίτευση που την εκφράζει το Κόμμα του Τουρκοκυπριακού Λαού των Χικμέτ και Γκιουρκάν³¹ , θέτουν σε σοβαρή αμφισβήτηση την ανάγκη διακοινοτικού κατακερματισμού των δήμων. Αντιθέτως θεωρούν ότι οι ενιαίοι δήμοι θα επιτρέψουν τη συνεργασία του πληθυσμού. Συγχρόνως η τουρκοκυπριακή ηγεσία , με τη διεκδίκηση χωριστών δήμων , “αντιπολιτεύεται” την ελληνοκυπριακή ηγεσία η οποία , αν και σε πρώτη φάση τάσσεται υπέρ των χωριστών δημοτικών συμβουλίων , όσο η αντιπαράθεση με την τουρκοκυπριακή ηγεσία οξύνεται , τάσσεται τελικά υπέρ της ενότητας του χώρου , υπέρ ωστόσο μιας ελληνικής ενότητας του κυπριακού χώρου , αφού το μείζον επιχείρημα είναι αυτό του πλειοψηφούντος πληθυσμού. Η τουρκοκυπριακή ηγεσία τάσσεται σκληρά όχι μόνο υπέρ των χωριστών δημοτικών συμβουλίων αλλά και υπέρ της οριοθέτησης χωριστών χώρων μέσα στο χώρο (Αναγνωστοπούλου Σ. , ό. π. , σελ. 55).

Στα τέλη του 1963 λοιπόν η Κύπρος ήταν ένα ανεξάρτητο κράτος χωρίς στρατό (υπήρχαν μόνο ένοπλες ομάδες των δυο κοινοτήτων , η ΕΛΔΥΚ , η ΤΟΥΡΔΥΚ και βέβαια οι βρετανικές δυνάμεις στις βάσεις) , χωρίς ενιαία φορολογική νομοθεσία , χωρίς ενιαίο σύστημα τοπικής αυτοδιοίκησης και με σοβαρή διαφωνία του Προέδρου και του Αντιπροέδρου για τον εξωτερικό προσανατολισμό της χώρας. Σε αυτό το πλαίσιο ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος κατέθεσε την πρότασή του για αναθεώρηση του συντάγματος. Η προεργασία για την πρόταση αυτή και οι βολιδοσκοπήσεις προς τις τρεις εγγυήτριες δυνάμεις είχαν αρχίσει αρκετό καιρό πριν. Το ζήτημα της αναθεώρησης κάποιων διατάξεων του συντάγματος ετέθη εμμέσως πλην σαφώς ,από πλευράς Μακαρίου , στην πρώτη και μοναδική επίσκεψή του στην Τουρκία το Νοέμβριο του 1962 (Αβέρωφ Β΄ σελ. 277-279 , Παπαγεωργίου σελ. 185-188). Επίσης η ελληνική κυβέρνηση Καραμανλή κατέστησε σαφές στην ελληνοκυπριακή ηγεσία , με κατηγορηματικό τρόπο , τη διαφωνία της με ενδεχόμενη *μονομερή*

31 Οι δικηγόροι , εκδότες και πολιτικοί Αϊχάν Χικμέτ και Αχμέτ Μουζαφέρ Γκιουρκάν συγκρούστηκαν με την ΤΜΤ και την τουρκοκυπριακή εθνικιστική ηγεσία. Δολοφονήθηκαν στις 24.04.1962.

μεταβολή των συνθηκών , όπως θα συνέβαινε σε περίπτωση αναθεώρησης του συντάγματος (επιστολή υπουργού εξωτερικών Αβέρωφ στον Μακάριο από 19.04.1963 , παρατίθεται σε Αβέρωφ Β΄, σελ. 324-329). Δεν είναι συνεπώς τυχαίο ότι η πρόταση αναθεώρησης του συντάγματος υποβλήθηκε προς τον Αντιπρόεδρο Κουτσιούκ και κοινοποιήθηκε στις τρεις εγγυήτριες δυνάμεις στα τέλη του 1963 , και συγκεκριμένα στις 30.11.1963. Είχαν προηγηθεί η παραίτηση Καραμανλή και οι εκλογές της 3.11.1963 που ανέδειξαν πρώτο κόμμα , αν και με σχετική πλειοψηφία , την Ένωση Κέντρου υπό τον Γεώργιο Παπανδρέου , την παράταξη δηλαδή που είχε καταγγείλει τις συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου. Γενικότερα , “στο κενό που δημιούργησε η μακρόσυρτη μετάβαση από τον Κωνσταντίνο Καραμανλή στο Γεώργιο Παπανδρέου (Ιούνιος 1963 – Φεβρουάριος 1964), η πρωτοβουλία είχε περάσει , άλλωστε , σε μεγάλο βαθμό στα χέρια του Μακαρίου” (Μπότσιου 2013 ,σελ. 251). Η πρόταση αναθεώρησης , η οποία αντιστοιχούσε σε αναθεώρηση όρων των συνθηκών³² , περιλάμβανε δεκατρία σημεία , τα οποία είναι τα εξής (Κρανιδιώτης , 1984 ,σελ. 44) :

- α. Κατάργηση του δικαιώματος αρνησικυρίας (veto) του Προέδρου και του Αντιπροέδρου.
- β. Ο Αντιπρόεδρος να αναπληρώνει τον Πρόεδρο σε περίπτωση που ο τελευταίος απουσιάζει ή αδυνατεί να ασκήσει τα καθήκοντά του.
- γ. Ο Πρόεδρος κι ο Αντιπρόεδρος της Βουλής να εκλέγονται από το σύνολο των βουλευτών κι όχι από τις δυο κοινότητες χωριστά,
- δ. Ο Αντιπρόεδρος της Βουλής να αναπληρώνει τον Πρόεδρο σε περίπτωση απουσίας ή προσωρινής αδυναμίας άσκησης των καθηκόντων του.
- ε. Κατάργηση των χωριστών πλειοψηφιών στη Βουλή για ορισμένα θέματα.
- στ. Ενοποίηση των δήμων.
- ζ. Ενοποίηση του δικαστικού σώματος.
- η. Ενοποίηση της αστυνομίας και της χωροφυλακής.
- θ. Καθορισμός με νόμο της αριθμητικής δύναμης των σωμάτων ασφαλείας και του στρατού.
- ι. Η αναλογία Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων στα σώματα ασφαλείας και στο στρατό να είναι ίδια με την αναλογία του πληθυσμού (δηλαδή 8 προς 2).
- ια. Η επιτροπή δημόσιας υπηρεσίας να περιλαμβάνει δέκα κι όχι πέντε μέλη.
- ιβ. Οι αποφάσεις της επιτροπής δημόσιας υπηρεσίας να λαμβάνονται με απλή πλειοψηφία.
- ιγ. Κατάργηση της ελληνοκυπριακής κοινοτικής συνέλευσης.

32 Για τα νομικά ζητήματα της πρότασης , που δεν ήταν ασήμαντα , ούτε απλώς τυπικά , “ο Μακάριος ζητούσε από την τουρκική κοινότητα να αποδεχθεί την τροποποίηση τόσο θεμελιωδών διατάξεων του Συντάγματος , άρθρων δηλαδή τα οποία σύμφωνα με το άρθρο 182 του Συντάγματος δε μπορούν να τροποποιηθούν με οποιοδήποτε τρόπο , όσο και μη θεμελιωδών άρθρων του Συντάγματος , άρθρων δηλαδή τα οποία , σύμφωνα με το άρθρο 182 του Συντάγματος , μπορούσαν να τροποποιηθούν μόνο με χωριστή πλειοψηφία των 2/3 των Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων βουλευτών. Εννέα από τις προτάσεις Μακαρίου αναφέρονταν στην τροποποίηση θεμελιωδών άρθρων του Συντάγματος και τέσσερις από τις προτάσεις στην τροποποίηση μη θεμελιωδών άρθρων του Συντάγματος” (Αιμιλιανίδης , 2013 ,σελ. 239-240).

Πριν ακόμα απαντήσει ο Αντιπρόεδρος Κουτσιούκ , η Τουρκία με δηλώσεις του υπουργού εξωτερικών της απέρριπτε τις προτάσεις Μακαρίου για αναθεώρηση του συντάγματος και τις χαρακτήριζε παραβίαση των συνθηκών Ζυρίχης – Λονδίνου. Ο Αντιπρόεδρος Κουτσιούκ απάντησε μετά από λίγες μέρες. Στην απάντησή του απέρριπτε τις προτάσεις Μακαρίου , εξέφραζε τη θέση ότι οι προτάσεις αυτές στόχευαν στην κατάργηση των δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων και ότι για να επιλυθούν τα όποια προβλήματα δυσλειτουργίας του κράτους αρκούσε η πιστή εφαρμογή του Συντάγματος και των συνθηκών. Το ζήτημα επομένως φαινόταν να καταλήγει σε πλήρη διαφωνία των ηγεσιών των δυο κοινοτήτων. Πριν υπάρξει συνέχεια στις συζητήσεις , άρχισαν οι συγκρούσεις.³³

Οι διακοινοτικές συγκρούσεις άρχισαν μετά από τυχαίο περιστατικό στις 20.12.1963 που λειτούργησε ως αφορμή. Σχέδια όμως ένοπλης αντιπαράθεσης και προσπάθειας επιβολής της μιας κοινότητας προς την άλλη υπήρχαν ήδη (Σχέδιο Ακρίτας από την ελληνοκυπριακή πλευρά , σχέδιο Κουτσιούκ – Ντενκτάς της 14.09.1963 από την τουρκοκυπριακή πλευρά). Οι συγκρούσεις πήραν τη μορφή ένοπλης αναμέτρησης ανάμεσα στις ομάδες των Ελληνοκυπρίων (υπό την ηγεσία των Πολύκαρπου Γεωρκάτζη (“Ακρίτα”), Νίκου Σαμψών και Βάσου Λυσσαρίδη) και τις ομάδες των Τουρκοκυπρίων υπό την ΤΜΤ. Οι συγκρούσεις ξεκίνησαν στη Λευκωσία κι επεκτάθηκαν σε όλο το νησί. Μέσα σε δέκα μέρες δεκάδες άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους , ενώ “μέχρι το Μάρτιο του 1964 είχαν χάσει τη ζωή τους συνολικά 1000 Τουρκοκύπριοι [οι οποίοι αποτελούσαν το ένα πέμπτο του πληθυσμού]και 200 Ελληνοκύπριοι”(Στεργίου – Richter 2006 ,σελ. 353). Από τις πρώτες ώρες των συγκρούσεων η ΤΟΥΡΔΥΚ βγήκε από τα στρατόπεδα της και κατέλαβε την οδό Λευκωσίας – Κηρύνειας , ο Αντιπρόεδρος Κουτσιούκ δήλωνε ότι το κυπριακό σύνταγμα είναι νεκρό και η Τουρκία εκτόξευε απειλές εισβολής εναντίον της Κυπριακής Δημοκρατίας. Την ίδια περίοδο η Ελλάδα βρισκόταν σχεδόν σε προεκλογική περίοδο , αφού μετά τις εκλογές της 3.11.1963 δεν είχε προκύψει αυτοδύναμη κυβέρνηση. Η δομή του κυπριακού κράτους αποσυντέθηκε τελείως : Είκοσι πέντε χιλιάδες Τουρκοκύπριοι κατέφυγαν τις ημέρες εκείνες και το αμέσως επόμενο διάστημα στους “θύλακες” , περιοχές δηλαδή ελεγχόμενες από τις τουρκοκυπριακές δυνάμεις. Στους θύλακες κατέφυγαν κι ο Αντιπρόεδρος της Κύπρου , οι Τουρκοκύπριοι υπουργοί και βουλευτές , η

33Άρχισαν , ακριβέστερα , οι διακοινοτικές συγκρούσεις σε επίπεδο συνολικής ρήξης. Διακοινοτικές συγκρούσεις είχαν πραγματοποιηθεί από το 1958 όπως σημειώθηκε παραπάνω. “Όμως στα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας , η βία ήταν ενδοκοινοτική. Στην ελληνοκυπριακή πλευρά η Δεξιά μοιράστηκε σε παρατάξεις υπέρ της ανεξαρτησίας ή της ένωσης. Αρχικά η βία μεταξύ των δυο παρατάξεων ήταν κυρίως φραστική , αλλά μέχρι τον Αύγουστο του 1961 κορυφώθηκε με τους πρώτους φόνους δυο ενωτικών , πρώην αγωνιστών της ΕΟΚΑ...Στην τουρκοκυπριακή πλευρά οι εξελίξεις ήταν ανάλογες και κλιμακώθηκαν τον Μάρτιο του 1962 με τη δολοφονία των Γκουρκάν και Χικμέτ από την ΤΜΤ , επειδή είχαν απειλήσει να αποκαλύψουν ότι οι βόμβες που είχαν εκραγεί σε δύο μωαμεθανικά τεμένη αποτελούσαν προβοκάτσια ακραίων Τουρκοκυπρίων...Όσο τα αδιέξοδα στο πολιτικό πεδίο πλήθαιναν , τόσο οι παραστρατιωτικές οργανώσεις γίνονταν πιο δραστήριες , στρατολογώντας εθελοντές κι εκπαιδεύοντας τους , με τη βοήθεια Ελλήνων και Τούρκων αξιωματικών του στρατού αντίστοιχα .Όπως σημειώνει ο Peter Loizos , οι εθελοντές αυτοί ετοιμάζονταν να αντιμετωπίσουν μια ενδεχόμενη κρίση , μια ιστορικά νομιμοποιημένη αποστολή προστασίας της εθνικής τους κοινότητας από τον “παραδοσιακό εχθρό” , όντας φορείς ενός “ολοκληρωτικού δόγματος [συλλογικής] ευθύνης”.Η παραμικρή σπίθα μπορούσε έτσι να πυροδοτήσει μια ανεξέλεγκτη διακοινοτική σύγκρουση. Τα 13 σημεία αναθεώρησης του συντάγματος από τον Μακάριο υπήρξαν η σπίθα που όλοι ανέμεναν” (Περιστιάνης 2010,250-251).

τουρκοκυπριακή κοινοτική συνέλευση, ο πρόεδρός της Ραούφ Ντενκτάς κι οι Τουρκοκύπριοι δημόσιοι υπάλληλοι. “Η κυβέρνηση χαρακτήρισε τότε τους Τουρκοκύπριους που αποχώρησαν και κατέφυγαν στους θύλακες σαν στασιαστές και την πράξη τους σαν ανταρσία κατά του κράτους. Οι Τουρκοκύπριοι από την άλλη μεριά χαρακτήριζαν την κυβέρνηση παράνομη κι αντισυνταγματική κι αναγνώριζαν μόνο την εξουσία του Τουρκοκύπριου Αντιπροέδρου” (Κρανιδιώτης Γ. , ό.π., σελ. 49). “Συνολικά , σε όλη την τουρκοκυπριοκρατούμενη περιοχή δημιουργήθηκαν 39 θύλακες. Ο μεγαλύτερος ήταν ο θύλακας Λευκωσίας – Κυρήνειας , ο οποίος περιελάμβανε τον τουρκοκυπριακό τομέα της Λευκωσίας , όπου έδρευε η τουρκική πρεσβεία κι εντός του οποίου στεγαζόταν η τουρκική και τουρκοκυπριακή πολιτικοστρατιωτική διοίκηση” (Σακελλαρόπουλος ο. π. σελ. 417). Οι θύλακες αυτοί , εγκατεσπαρμένοι σε όλο το νησί , δεν ξεπερνούσαν το 5% του κυπριακού εδάφους , ήταν αποκλεισμένοι από τη θάλασσα και τον υπόλοιπο κόσμο και για την επιβίωσή τους εξαρτιόταν απόλυτα από τη βοήθεια της Τουρκίας. Εκεί παρέμεινε μεγάλος αριθμός Τουρκοκυπρίων για τα επόμενα δέκα χρόνια , υπό καθεστώς (αυτο)εγκλεισμού και με την ΤΜΤ να κυριαρχεί. Σχετικά με την περίοδο αυτή , ο Τουρκοκύπριος στοχαστής Niyazi Kizilyurek γράφει : “Στα 1964 , όταν διασπάστηκε η Κυπριακή Δημοκρατία , οι Τουρκοκύπριοι μαζεύτηκαν σε κλειστές περιοχές κι επιβίωσαν με τη βοήθεια της νέας πίστης τους. Η Τουρκία ήταν τώρα πια μια θρησκεία. Οι πόρτες στον κόσμο ήταν κλειστές και πίσω απ’ αυτές τις κλειστές πόρτες ζούσαν με τη βοήθεια της Τουρκίας , μια κοινότητα στρατιωτικοποιημένη με το σήμα του γκριζου λύκου...Οι Τουρκοκύπριοι μετακόμισαν από το νησί Κύπρος σε ένα στρατιωτικό κόσμο...Οι επιθέσεις του ελληνικού σοβινισμού από τη μια και η καταπίεση της τουρκικής γραφειοκρατίας από την άλλη τους στρίμωξαν στην τουρκική ταυτότητα” (Kizilyurek 1990 , σελ. 23-24). Την 26η Δεκεμβρίου οι βρετανικές δυνάμεις εξήλθαν από τις βάσεις τους και πήραν θέση ανάμεσα στους αντιμαχόμενους. Τότε ήταν , και συγκεκριμένα στις 30.12.1963 που ο Βρετανός στρατηγός Πήτερ Γιανγκ , διοικητής των βρετανικών δυνάμεων , χάραξε με πράσινο μολύβι μια διαχωριστική γραμμή στη Λευκωσία για να ξεχωρίσει τις ελληνοκυπριακές από τις τουρκοκυπριακές περιοχές και να επιβάλλει κατάπαυση του πυρός , η οποία επιτεύχθηκε στις 31.12. Την ίδια ημέρα ο Σοβιετικός ηγέτης Νικήτα Χρυστσώφ , με μήνυμα του προς την τουρκική ηγεσία , δήλωνε ότι η ΕΣΣΔ δεν θα έμενε αδιάφορη σε περίπτωση τουρκικής εισβολής στην Κύπρο. Τελικά οι Βρετανοί , μετά την εκεχειρία πρότειναν τη σύγκληση πενταμερούς διάσκεψης (με τη συμμετοχή της Μ. Βρετανίας , της Ελλάδας , της Τουρκίας , της ελληνοκυπριακής και της τουρκοκυπριακής ηγεσίας) στο Λονδίνο. ³⁴

34 Το ΑΚΕΛ , και συγκεκριμένα η Κ. Ε. του , σε συνάντηση με τον Μακάριο τον Ιούνιο του 1963 και χωρίς να γνωρίζει τις διεργασίες για την υποβολή της πρότασης των 13 σημείων , είχε προτείνει την οδό του ΟΗΕ , δηλαδή την “σε εϋθετο χρόνο” προσφυγή της Κυπριακής κυβέρνησης με αίτημα την κατάργηση των συνθηκών εγγύησης και συμμαχίας. Στις 6 Δεκεμβρίου , μετά την υποβολή της πρότασης , σε νέα συνάντηση της ηγεσίας του κόμματος με τον Μακάριο , διατυπώθηκαν επιφυλάξεις για το όλο εγχείρημα και τις αντιδράσεις της Τουρκίας. Τέλος , στις 21 Δεκεμβρίου , όταν πια είχαν αρχίσει οι συγκρούσεις το ΑΚΕΛ εξέδωσε έκκληση προς τους Τουρκοκύπριους για κατάπαυση των βιαιοτήτων και προσφυγή σε συνομιλίες (Φάντης 2010 ,σελ. 429-430).

Η πενταμερής διάσκεψη στο Λονδίνο άρχισε τις εργασίες της στις 15.01.1964 και τις ολοκλήρωσε στις 10.02 , αφού απέτυχε στο σκοπό της. Στις συζητήσεις της διάσκεψης οι αντιπρόσωποι των δύο κοινοτήτων δεν επανέλαβαν τις θέσεις που είχαν διατυπώσει λίγες μέρες πριν , αλλά “παρουσίασαν θέσεις που απεικόνιζαν το μέγιστο των απαιτήσεών τους” (Ριζάς Σ. , 2000, σελ 55). Η ελληνοκυπριακή αντιπροσωπεία ζήτησε την κατάργηση του προεδρικού συστήματος και την καθιέρωση του κοινοβουλευτικού , εκλογή κοινοβουλίου από όλο τον λαό , ενιαίο δικαστικό σύστημα , κατάργηση των συνθηκών εγγύησης και συμμαχίας και διασφάλιση των “μειονοτικών” δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων. Η τουρκοκυπριακή αντιπροσωπεία ζήτησε στην ουσία τη δημιουργία , λίγο πολύ , ομοσπονδιακού κράτους , με γεωγραφικό και διοικητικό διαχωρισμό των δυο κοινοτήτων , πλήρη εσωτερική αυτοδιοίκηση και μετακίνηση πληθυσμών (35.000 Ελληνοκυπρίων και 45.000 Τουρκοκυπρίων) , προκειμένου να εξασφαλιστεί σχετική ομοιογένεια του πληθυσμού. Η βρετανική πλευρά , μπροστά στο αδιέξοδο και δηλώνοντας ότι δε μπορεί να αναλάβει την επιβολή της τάξης στο νησί επιδίωξε την ενεργοποίηση του αμερικανικού παράγοντα. Μετά από συζητήσεις με τον Αμερικανό υφυπουργό εξωτερικών Τζωρτζ Μπωλ υποβλήθηκε κοινή αμερικανοβρετανική πρόταση για αποστολή ειρηνευτικής δύναμης στην Κύπρο αποτελούμενης από στρατεύματα χωρών – μελών του ΝΑΤΟ. Η Τουρκία , η Ελλάδα και η τουρκοκυπριακή ηγεσία το αποδέχθηκαν , ενώ η ελληνοκυπριακή ηγεσία το απέρριψε , δηλώνοντας ότι η ισχύς της Τουρκίας είναι τέτοια που θα βαρύνει αποφασιστικά σε οποιαδήποτε ανάμειξη του ΝΑΤΟ στα ζητήματα της Κύπρου. Ανάλογη απάντηση έδωσε ο Μακάριος σε συναντήσεις που είχε με τον Μπωλ στη Λευκωσία στις 12.02 και 13.02, αν και δέχθηκε την ανάγκη αποστολής ειρηνευτικής δύναμης. Εξέφρασε όμως την θέση ότι η ειρηνευτική δύναμη θα πρέπει να συγκροτηθεί με εντολή και στα πλαίσια του ΟΗΕ . Η ελληνοκυπριακή ηγεσία πίστευε ότι στον ΟΗΕ θα είχε τη δυνατότητα να πετύχει διεθνή υποστήριξη των απόψεών της , δεδομένης της συμμετοχής της Κύπρου στο κίνημα των Αδεσμεύτων (υπενθυμίζουμε ότι το 1964 οι περισσότερες χώρες του Τρίτου Κόσμου είχαν πλέον ανεξαρτητοποιηθεί και πολλές απ’ αυτές ήταν μέλη των Αδεσμεύτων) και της υποστήριξης από τον ανατολικό συνασπισμό στη συγκυρία.

Στις 16.02.1964³⁵ υποβλήθηκε προσφυγή στον ΟΗΕ από τις κυβερνήσεις της Μ. Βρετανίας και της Κύπρου. Σκοπός της προσφυγής ήταν να συζητηθούν οι εξελίξεις στη νήσο κι οι απειλές που εκτοξεύονταν από την Τουρκία και να παρθούν αποφάσεις για την εξομάλυνση της κατάστασης. Η συζήτηση κατέληξε στο ψήφισμα 186 της 4ης Μαρτίου 1964. Το ψήφισμα ήταν απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ , ψηφίστηκε ομόφωνα κι αποτελεί σταθμό στην ιστορία του Κυπριακού. Σύμφωνα με τον ψήφισμα (Κρανιδιώτης Γ. , ό. π. ,σελ. 84-85) :

35 Την ίδια ημέρα διενεργήθηκαν εκλογές στην Ελλάδα , οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα την επιβλητική νίκη της Ένωσης Κέντρου με ποσοστό 52,72% και 171 έδρες.

1ον) Επιβεβαιώνονταν η ανεξαρτησία , η κυριαρχία κι η εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου , όπως είχαν κατοχυρωθεί από τις συνθήκες του 1960 και καλούνταν όλα τα μέλη του ΟΗΕ να απέχουν από τη χρήση βίας ή την απειλή χρήσης βίας εναντίον της νεαρής χώρας.

2ον) Αναγνωριζόταν , εμμέσως πλην σαφώς , ως μόνη νόμιμη κυβέρνηση της νήσου η κυπριακή κυβέρνηση υπό την ηγεσία του Προέδρου Μακαρίου.

3ον) Αποφασιζόταν η αποστολή ειρηνευτικής δύναμης του ΟΗΕ στην Κύπρο , με σκοπό την τήρηση της τάξης και την αποτροπή επανάληψης των εχθροπραξιών. Ο διοικητής της δύναμης θα διορίζονταν από το γενικό γραμματέα του ΟΗΕ και θα αναφέρονταν σε αυτόν. Η ειρηνευτική δύναμη θα αποστέλλονταν για τρεις μήνες , με δυνατότητα παράτασης της θητείας της.

4ον) Αποφασίζονταν επίσης ο διορισμός από το γενικό γραμματέα του Οργανισμού ενός μεσολαβητή , με τη σύμφωνη γνώμη των τριών εγγυητριών δυνάμεων. Η αποστολή του μεσολαβητή θα ήταν να προσπαθήσει να βρει μια αμοιβαία αποδεκτή λύση στο πρόβλημα της Κύπρου. Πρώτος μεσολαβητής διορίστηκε από τον γ. γ. Ου Θαντ ο πρώην πρωθυπουργός της τότε (και μέχρι πρόσφατα) ουδέτερης Φινλανδίας Σακάρι Σεβέρι Τουομιόγια (1911-1964).

Η δημοσίευση του ψηφίσματος προκάλεσε αντιδράσεις στην τουρκική και τουρκοκυπριακή πλευρά. Στις 7-10.03.1964 ξέσπασαν νέες διακοινοτικές συγκρούσεις στο νησί , στον Άγιο Ιλαρίωνα και στην Πάφο. Αποτέλεσμα ήταν η επίσπευση της συγκρότησης και αποστολής της ειρηνευτικής δύναμης. Η δύναμη αυτή , η UNFICYP , άρχισε να αποβιβάζεται στις 31.03 (ήδη από τις 17.03 είχαν φτάσει στην Κύπρο οι πρώτοι Καναδοί στρατιώτες) και στις 30.04 η ισχύς της ήταν 6.369 άνδρες (Κρανιδιώτης Γ. , ό.π. ,σελ. 87). Η αποστολή της ανανεώνεται κάθε εξάμηνο (τρίμηνο αρχικά) κι εξακολουθεί να βρίσκεται στην Κύπρο εδώ και σχεδόν έξι δεκαετίες.

Κεφάλαιο τέταρτο

Οι Φίλοι των Νέων Χωρών και το Δελτίο τους

Την περίοδο αυτή , κατά την οποία το Κυπριακό ζήτημα πρωταγωνιστεί στις πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα , εμφανίστηκαν οι “Φίλοι των Νέων Χωρών – Κίνηση Αντιαποικιακής Αλληλεγγύης” , όπως ήταν η πλήρης ονομασία. Η κίνηση ιδρύθηκε το 1963.³⁶Οι άνθρωποι που την ίδρυσαν είτε προέρχονταν από την ΕΔΑ , είτε επρόκειτο για ανεξάρτητους αριστερούς. Η λέξη στον τίτλο “Κίνηση” περιγράφει εύστοχα την πολιτική αυτή πρωτοβουλία . Δεν ήταν ένα νέο κόμμα ή οργάνωση με φιλοδοξίες συνολικής πολιτικής παρέμβασης. Ο λόγος ίδρυσης της ήταν η έκφραση ενεργητικής συμπαράστασης , αλληλεγγύης και υποστήριξης προς τις “νέες χώρες” (όσες δηλαδή είχαν πρόσφατα απελευθερωθεί από την αποικιοκρατία ή αγωνίζονταν να απελευθερωθούν) και ιδιαίτερα προς την Κύπρο.³⁷Οι “Φίλοι των Νέων Χωρών” (στο εξής Φ.Ν.Χ.) έδρασαν μέχρι το πραξικόπημα του 1967 , οπότε η κίνηση ετέθη εκτός νόμου. Η δράση της περιλάμβανε διοργάνωση συγκεντρώσεων , έκδοση ψηφισμάτων διαμαρτυρίας , συμμετοχή σε συλλαλητήρια και κινητοποιήσεις , διοργάνωση εκθέσεων προβολής των αγώνων των λαών ενάντια στην αποικιοκρατία. Κύριος όμως τρόπος παρέμβασης των ΦΝΧ και διάδοσης των ιδεών τους υπήρξε η έκδοση και κυκλοφορία περιοδικού , κάτι που αποτελούσε τον πιο συνηθισμένο τρόπο προβολής και προώθησης ιδεών για τις αριστερές οργανώσεις της εποχής (και όχι μόνο). Το περιοδικό κυκλοφόρησε το πρώτο του τεύχος ακριβώς στη συγκυρία που περιγράφηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, το Φεβρουάριο του 1964. Ο τίτλος του ήταν “Δελτίο Φίλων Νέων Χωρών”.³⁸

Το περιοδικό σχεδιάστηκε ως μηνιαίο έντυπο , αν και δεν κατάφερε να έχει τακτική κυκλοφορία. Τα πρώτα δυο τεύχη κυκλοφόρησαν πολυγραφημένα. Από το τεύχος 3 (Απρίλιος 1964) το περιοδικό απέκτησε κανονική , έντυπη μορφή. Ήταν ένα ολιγοσέλιδο , αρχικά τουλάχιστον,

36 Ψυρούκης 1991α , 448 , υποσημείωση 120 . Ψυρούκης, 2005 , 432.

37 Αξίζει να αναφερθεί ότι πρωτοβουλίες συγκρότησης κινήσεων συμπαράστασης στον αγώνα των αποικιών , μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της αλληλεγγύης στον κυπριακό αγώνα , είχαν αναληφθεί από τη δεκαετία του 1950.[s://decolonizehellas.org/simeioseis-gia-mia-antiapoikiaki-athina/](http://decolonizehellas.org/simeioseis-gia-mia-antiapoikiaki-athina/). Ειδικά για την αποφασιστική επίδραση του Κυπριακού στην ίδρυση της κίνησης Φίλων Νέων Χωρών , αξίζει να παρατεθεί απόσπασμα της συνέντευξης που παραχώρησε το 2002 – ένα χρόνο πριν το θάνατό του – ο Νίκος Ψυρούκης στην εφημερίδα *Πριν* (φύλλο 21.04.2002) και στο δημοσιογράφο Λεωνίδα Βατικιώτη : “ (ερώτηση) Η Οργάνωση <<Φίλοι Νέων Χωρών>> δημιουργήθηκε για να προωθηθεί η αλληλεγγύη με τα ανεξάρτητα κράτη ; (απάντηση Ψυρούκη) Όχι ακριβώς. Αρχικά δημιουργήθηκε το 1962 με αναφορά την Κύπρο. Αποφασίσαμε να τη φτιάξουμε με αφορμή μια έκθεση για την Κούβα που είχαμε οργανώσει στον Εμπορικό Σύλλογο της Αθήνας , την εποχή μάλιστα που ο Χρουστσόφ την είχε αποκηρύξει. Από κει και πέρα η θεματική της διευρύνθηκε οργανώνοντας την αλληλεγγύη του ελληνικού λαού προς όλες τις χώρες που είχαν διώξει ή αγωνίζονταν να αποδιώξουν τον αποικιακό ζυγό. Οργανώναμε εκδηλώσεις στις οποίες συμμετείχε πολύς κόσμος. Και το σημαντικότερο ήταν πως οι περισσότεροι , οι οκτώ στους δέκα περίπου , ήταν εργάτες.» [Συνέντευξη Ν. Ψυρούκη σε Λ. Βατικιώτη \(Από το αρχείο\): «Η ελεύθερη σκέψη, το ακριβότερο υλικό αγαθό» - Kommon](#) , πρόσβαση 25.07.2023. Σε άλλες συνεντεύξεις του και σε γραπτά του ο Ψυρούκης τοποθετεί την ίδρυση της Κίνησης το 1963 που είναι κατά τη γνώμη μας το σωστό.

38 Από το τεύχος του Ιανουαρίου του 1965 ο τίτλος τροποποιείται ελαφρώς και γίνεται “Φίλοι Νέων Χωρών”. Από τον Απρίλιο του 1966 το περιοδικό μετονομάζεται κι ο τίτλος πλέον γίνεται “Ο αντιιμπεριαλιστής”. Με αυτό τον τίτλο κυκλοφόρησαν τα έξι τελευταία τεύχη του.

περιοδικό³⁹, χωρίς ιδιαίτερες αξιώσεις αισθητικής στη μορφή του⁴⁰ και με χαμηλή τιμή (δραχμές πέντε). Το τελευταίο τεύχος (το 22ο συνολικά) φέρει ημερομηνία έκδοσης Φεβρουάριος 1967.

Το μεγαλύτερο μέρος της ύλης του περιοδικού καταλαμβάνεται από ειδήσεις, σχόλια και κυρίως εκτεταμένα άρθρα και αναλύσεις για την κατάσταση στην Κύπρο, την Ασία, την Αφρική και τη Λατινική Αμερική. Πολύ λιγότερη βαρύτητα δίνεται στις εξελίξεις στη δυτική Ευρώπη ή στη βόρεια Αμερική, με εξαίρεση τον αγώνα των Αφροαμερικανών στις ΗΠΑ. Το Κυπριακό πρωταγωνιστεί σε μεγάλο βαθμό, ιδίως στα πρώτα τεύχη του περιοδικού, το καθοριστικό για την Κύπρο 1964. Στα επόμενα χρόνια ολοένα και μεγαλύτερη βαρύτητα δίνεται στον πόλεμο του Βιετνάμ και την αμερικανική επέμβαση, αλλά και στις εξελίξεις στη Λαϊκή Κίνα. Αρκετές σελίδες αφιερώνει το περιοδικό και στην Αφρική (ιδίως στο Κονγκό και στην Πορτογαλική Γουινέα), στη Λατινική Αμερική με ιδιαίτερη αναφορά κι ολόθερμη υποστήριξη στην Κούβα και στις δραστηριότητες κι ανακοινώσεις του κινήματος Ασιατοαφρικανικής αλληλεγγύης. Όσο αυξάνονται οι σελίδες του περιοδικού, τόσο αφιερώνεται και περισσότερος χώρος στις ελληνικές πολιτικές εξελίξεις, ενώ δημιουργούνται και μόνιμες στήλες (“το εργατικό βήμα”, “το βήμα της νεολαίας”) που υποδεικνύουν τους τομείς δράσεις και τα κοινωνικά στρώματα στα οποία έδινε μεγαλύτερη σημασία η κίνηση των ΦΝΧ. Στις στήλες του περιοδικού εμφανίζονται μελέτες και άρθρα από διανοούμενους και στοχαστές όπως οι Paul Baran (1909-1964), Adolfo Gilly (1928 - 2023), Joan Robinson (1903-1983), Charles Bettelheim (1913-2006) αλλά και Ντενγκ Σιαοπίνγκ (1904-1997) και Λιου Σαοσί (1898-1974), εκτός από κείμενα των κλασικών του μαρξισμού, του Μάο Τσετούνγκ, του Φιντέλ Κάστρο και του Τσε Γκεβάρα. Σε τέσσερις περιπτώσεις το περιοδικό τίμησε τη μνήμη νεκρών ηγετών: Πατρίς Λουμούμπα, Καμίλο Τόρες, Malcolm X, Λουίς Ντε Λα Πουέντε (με αφορμή, στις τρεις τελευταίες περιπτώσεις, τις δολοφονίες τους που συνέβησαν την περίοδο έκδοσης του περιοδικού).

Ο μοναδικός “επώνυμος” που έγινε πρωτοσέλιδο στο περιοδικό ήταν ο στρατηγός Μακρυγιάννης, στο τεύχος του Σεπτεμβρίου του 1964, με αφορμή τα εκατό χρόνια από το θάνατό του.

Βασικός μέλος της Κίνησης (“συνιδρυτής” όπως δήλωνε ο ίδιος) και τακτικός αρθρογράφος του περιοδικού ήταν ο ιστορικός Νίκος Ψυρούκης (1926-2003).⁴¹ Ο Ψυρούκης γεννήθηκε στην Ισμαηλία της Αιγύπτου. Συμμετείχε στην “Αντιφασιστική Πρωτοπορία” (αριστερή οργάνωση των

39 Στα πρώτα τεύχη ήταν 24σέλιδο. Λίγο αργότερα γίνεται 30σέλιδο και τελικά από το τεύχος του Ιανουαρίου του 1965 κυκλοφορεί πλέον με εξήντα σελίδες. Το τελευταίο όμως (“έκτακτο”, όπως ονομάζεται) τεύχος είναι πάλι 30 σελίδων.

40 Σύμφωνα με τον ιστορικό Χρ. Μάη, ο ερασιτεχνισμός, η απουσία αισθητικής κι ο κακός σχεδιασμός χαρακτηρίζουν τις πολιτικές εκδόσεις της δεκαετίας του 1960 (Μάης Χ., 2021).

41 «Θεωρητικός υπεύθυνος και «ψυχή» των ΦΝΧ είναι ο Νίκος Ψυρούκης. Άλλοι που συμμετείχαν ενεργά στην κίνηση ήταν ο Γιώργος Χατζόπουλος, ο Λευτέρης Ριζάς, ο Κώστας Βεργόπουλος, ο Π. Εμιρζάς, ο Στέλιος Μπαμπάς, ο Λευτέρης Φιλιππάτος κ.ά.» (Ασημακόπουλος Β. 2009, σελ. 7).

Ελλήνων της Αιγύπτου)⁴² και στο ανταποικιακό κίνημα της χώρας. Το 1949 καταφεύγει , λόγω του κινδύνου σύλληψης του , στην Τσεχοσλοβακία. Εκεί σπούδασε ιστορία στο πανεπιστήμιο της Πράγας και το 1956 πήρε το πτυχίο του με πτυχιακή εργασία σχετική με τη μικρασιατική καταστροφή. Επιστρέφει στην Αίγυπτο , όπου παράλληλα με διάφορες εργασίες , αρθρογραφεί στην αριστερή εφημερίδα “Πάροικος” του Καΐρου.⁴³ Το 1961 φεύγει από την Αίγυπτο κι εγκαθίσταται με την οικογένεια του στην Αθήνα.⁴⁴ Αρθρογραφεί στην εφημερίδα “Ναυτιλιακή – Ναυτεργατική” και στα περιοδικά “Επιθεώρηση τέχνης” , “Σύγχρονα θέματα” (μέχρι την απομάκρυνση του στα τέλη του 1963) και “Ιστορική επιθεώρηση” (το τελευταίο με εκδότη τον Κομνηνό Πυρομάγλου). Αναφερόμαστε ιδιαίτερα στον Νίκο Ψυρούκη λόγω του θέματος μας. Τα κυριότερα άρθρα του Δελτίου για το Κυπριακό έχουν γραφτεί απ’ αυτόν.⁴⁵ Από την άλλη , ασφαλώς οι θέσεις που εξέφραζε το περιοδικό ήταν καταστάλαγμα συλλογικής επεξεργασίας. Άλλωστε η Κίνηση συνεχώς εκφράζει την πίστη της στην οριζόντια, αντι-ιεραρχική θα λέγαμε σήμερα , δομή οργάνωσης κι με αυτό τον τρόπο οικοδομείται κι η ίδια.

Θα μπορούσαμε να συνοψίσουμε τους λόγους ίδρυσης και δράσης της Κίνησης , έτσι όπως διατυπώνονται από τους ίδιους τους Φίλους Νέων Χωρών⁴⁶ , ως εξής :

α) Η ίδρυση της Κίνησης δεν είναι τυχαία. Η δημιουργία της είναι αποτέλεσμα των αντιθέσεων μέσα στις οποίες εκτυλίσσεται η πάλη του ελληνικού λαού , σε Ελλάδα και Κύπρο για ανεξαρτησία και απελευθέρωση από την καταπίεση είτε των κατακτητών , είτε του ιμπεριαλισμού. Σε αυτή τη βασική θέση προβάλλεται , πέρα από την αντίληψη περί νομοτελειακής συγκρότησης των πολιτικών υποκειμένων , η βασική , η κύρια αντίθεση που εντοπίζει η Κίνηση : η αντίθεση ανάμεσα στον ελληνικό λαό από τη μια και τους ξένους κηδεμόνες και “προστάτες” του από την άλλη.

β) Η συγκρότηση της ανταποκρίνεται και σε διεθνείς αναζητήσεις κι εξελίξεις . Βασικό ζήτημα της εποχής αναδεικνύεται το αίτημα της εθνικής απελευθέρωσης από την αποικιοκρατία και το νεοαποικισμό.

42 “Στα τέλη του 1941 γνωρίστηκα με τον στρατιώτη Γιάννη Σαλά , ο οποίος υπήρξε ο πνευματικός μου πατέρας , αφού μου μετέδωσε πολλές γνώσεις για την ιστορική εξέλιξη και για τη θεωρία του Κ. Μαρξ (όταν πιάστηκε το 1944 με το λεγόμενο κίνημα του στρατού έμαθα ότι ήταν και ο ηγέτης της Αντιφασιστικής Πρωτοπορίας , της οποίας ήμουν μέλος)” (Ψυρούκης 2005, σελ. 428).

43 Αρχισυντάκτης της εφημερίδας ήταν ο δημοσιογράφος Σοφιανός Χρυσοστομίδης (1922-2014). Ο Ψυρούκης δημοσίευσε στον “Πάροικο” τρία άρθρα σχετικά με την Κύπρο στα τέλη του 1958 και στις αρχές του 1959.

44 Ο Ψυρούκης “εξαρχής είχε να αντιμετωπίσει από τη μια μεριά τη μόνιμη δίωξη της ασφάλειας ...και από την άλλη την απομόνωση του και τις διώξεις από την ΕΔΑ. Κι αυτό κυρίως λόγω του αιρετικού του λόγου σε ό,τι αφορούσε τη Σοβιετική Ένωση , την οποία θεωρούσε ότι πολύ απείχε από το να είναι η σοσιαλιστική κοινωνία που είχαν οραματιστεί γενιές επαναστατών...Η θεώρηση του αυτή τον είχε φέρει σε μετωπική σύγκρουση με τις κομμουνιστικές αρχές της Τσεχοσλοβακίας όταν ζούσε εκεί και γι’ αυτό τον λόγο αναγκάστηκε να φύγει και να ξαναγυρίσει στην Αίγυπτο και στη συνέχεια να εγκατασταθεί στην Ελλάδα.” (Σεραφετινίδου 2022 ,σελ. 246-247).

45 Το 2005 όλα τα κείμενα του Ψυρούκη για το Κυπριακό συγκεντρώθηκαν και κυκλοφόρησαν σε ένα τόμο με τον τίτλο “Κύπρος – Από την αυτοδιάθεση στην κατοχή” (εκδόσεις Αιγαίον – Κουκκίδα , Λευκωσία , με πολύ διαφωτιστική εισαγωγή της καθηγήτριας του Παντείου Μελίνας Σεραφετινίδου).

46 Στα άρθρα “Οι σκοποί και οι αρχές μας” (τεύχος 4 , Μάιος – Ιούνιος 1964) και (στο πολύ εκτενέστερο) “Ο προβληματισμός των Φ.Ν.Χ.” (τεύχος 7 , Νοέμβριος 1964).

γ) Η δημιουργία της Κίνησης είναι αποτέλεσμα και των διεργασιών που συντελούνται μέσα στο χώρο της αριστεράς , παράλληλα και πέρα από τις εξελίξεις στον “παραδοσιακό φορέα του προοδευτικού κινήματος” (όπως περιφραστικά ονομάζεται στο περιοδικό το ΚΚΕ) και τις όποιες διασπάσεις του. Χαρακτηριστικά , στις εξελίξεις αυτές αναφέρονται η σινοσοβιετική ρήξη , αλλά και ελληνικές διεργασίες και προβληματισμοί , σε πρακτικό και θεωρητικό επίπεδο.

δ) Βασικός σκοπός , ως εκ τούτου , της Κίνησης , είναι να μελετήσει , να προβάλλει και να συνδράμει ενεργά στην εθνικοαπελευθερωτική πάλη των λαών σε Ελλάδα , Κύπρο και διεθνώς , ενάντια στον ιμπεριαλισμό , την εξάρτηση και την αποικιοκρατία , παλιά και σύγχρονη.

ε) Βασική αρχή της Κίνησης είναι η ανεξαρτησία της από οποιοδήποτε κόμμα. Η Κίνηση δεν είναι κόμμα , δε συνδέεται με κανένα κόμμα , δε φιλοδοξεί να μετεξελιχθεί σε κόμμα και προσπαθεί να συμβάλλει με τη δράση της σε ένα συγκεκριμένο ζήτημα : τον εθνικοαπελευθερωτικό , αντιιμπεριαλιστικό αγώνα του ελληνικού λαού σε Ελλάδα και Κύπρο.⁴⁷ Αυτή η ρητή και σαφής θέση δεν ερμηνεύεται μόνο από την άποψη ότι οι Φίλοι των Νέων Χωρών προσπαθούν να αυξήσουν τον αριθμό των μελών τους και να διευρύνουν τον κύκλο επιρροής τους , αλλά συνδέεται και με το βασικό τους σκοπό , ο οποίος θεωρείται ότι μπορεί να γίνει κοινός στόχος πάλης για “το 90% των Ελλήνων” (“Δελτίο” , τεύχος 7 σελ. 7).

στ) Η Κίνηση έχει οριζόντια δομή και λειτουργία και διαφωνεί κάθετα με το διαχωρισμό των μελών της σε ανώτερα και κατώτερα , παλιότερα και νεότερα. Λειτουργεί με βάση την εσωτερική δημοκρατία και την αρχή της πλειοψηφίας , αλλά διαφωνεί ριζικά με την άποψη ότι η πλειοψηφία έχει πάντα δίκιο.

Θα παρακολουθήσουμε τις θέσεις της Κίνησης για το Κυπριακό , όπως αυτές διατυπώθηκαν μέσα από τις στήλες του περιοδικού της , παράλληλα με τις εξελίξεις στην Ελλάδα και την Κύπρο.

47 Δύο φορές το Δελτίο απάντησε σε κριτική από αριστερά έντυπα (“Ελληνική αριστερά” και “Αναγέννηση” τον Ιούνιο και το Νοέμβριο του 1964 αντίστοιχα) με την εξής στερεότυπη δήλωση :

“Οι Φίλοι Νέων Χωρών (Κίνηση Αντιαποικιακής Αλληλεγγύης) είναι εντελώς ανεξάρτητη από κάθε πολιτικό μηχανισμό , δέχεται δε μέλη και φίλους , όλους όσοι με αγωνιστική συνέπεια υπηρετούν τους σκοπούς της , ανεξάρτητα από την κομματική τους προέλευση , τοποθέτηση ή ιδιότητα”.

Κεφάλαιο πέμπτο

Το σχέδιο Ατσεσον

Μετά την εγκατάσταση της UNFICYP στην Κύπρο η ένταση δεν έπαυε , αν και οι διακοινοτικές συγκρούσεις οπωσδήποτε περιορίστηκαν . Η ελληνοκυπριακή ηγεσία επιδόθηκε σε προσπάθεια υλοποίησης των δεκατριών σημείων της πρότασης Μακαρίου ή κάποιων απ' αυτά , με στόχο να κυριαρχήσει όχι μόνο εδαφικά , αλλά και υπό την έννοια της μεταβολής του δικαιοκοινωνικού κράτους της Ζυρίχης σε “δεύτερη μικρή Ελλάδα” και με την τουρκοκυπριακή κοινότητα σε θέση μειονότητας (υπενθυμίζουμε ότι και μετά τη συγκρότηση των θυλάκων , η πλειοψηφία των Τουρκοκυπρίων τελούσε υπό την ελληνοκυπριακή διοίκηση , τη μόνη άλλωστε διεθνώς αναγνωρισμένη ως νόμιμη κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας). Αρωγός σε αυτή την προσπάθεια στάθηκε η Ελλάδα υπό την ηγεσία της κυβέρνησης της Ένωσης Κέντρου και του Γεωργίου Παπανδρέου. Από τον Απρίλιο του 1964 η ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε την αποστολή μιας μεραρχίας στην Κύπρο. Η μεραρχία στόχευε στην άμυνα της νήσου υπό το κράτος των συνεχών απειλών της Τουρκίας για επέμβαση , στην εδραίωση της ελλαδικής παρουσίας και στην δημιουργία ενός πόλου εξουσίας που να μπορεί να λειτουργεί ως απευθείας διάυλος της ελληνικής κυβέρνησης κι ως αντίβαρο στην ηγεσία Μακαρίου. Η εγκατάσταση της μεραρχίας ολοκληρώθηκε μέχρι το φθινόπωρο του ίδιου έτους. “Η Μεραρχία αριθμούσε περίπου 8.500 άνδρες (3 Συντάγματα Πεζικού , 2 Μοίρες Καταδρομών και 2 Ώλες Αρμάτων)...Η Μεραρχία είχε δύναμη πυρός Σώματος Στρατού” (Συρίγος ό.π., σελ. 268-269). Παράλληλα , η κυπριακή κυβέρνηση συγκρότησε , στη θέση του μηδέποτε δημιουργημένου μικρού κυπριακού στρατού που προβλέπονταν στις συνθήκες του 1959-1960 , την Εθνική Φρουρά , ενώ επέβαλλε με νόμο (1.06.1964) την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία. Η Εθνική Φρουρά προήλθε από την (όχι πλήρη) συγχώνευση βασικά των ένοπλων ομάδων που έδρασαν την αμέσως προηγούμενη περίοδο , ενώ στελεχώθηκε κι εκπαιδεύτηκε από Ελλαδίτες αξιωματικούς. Στην Κύπρο επομένως υπήρχε η Εθνική Φρουρά (υπό τη διοίκηση του Ελλαδίτη απόστρατου στρατηγού Γ. Καραγιάννη) , η ΕΛΔΥΚ και η μεραρχία , ενώ “το ελληνικό υπουργείο Άμυνας ίδρυσε τότε την Ανώτατη Στρατιωτική Διοίκηση Αμύνης Κύπρου (ΑΣΔΑΚ) και στις 3 Ιουλίου 1964 διόρισε το Γρίβα αρχηγό της” (Κρανιδιώτης Ν. ό.π.,σελ. 187). Ο Γεώργιος Γρίβας είχε ήδη επανέλθει στην Κύπρο από τις 12.06. Αυτά τα γεγονότα οδηγούσαν την Τουρκία να καταγγέλλει τις ελληνικές κι ελληνοκυπριακές πρωτοβουλίες , να εξουσιοδοτείται η κυβέρνηση της χώρας (από την Εθνοσυνέλευση) να προβεί σε όσες ενέργειες χρειαστεί για την προστασία των Τουρκοκυπρίων (κάνοντας χρήση των δικαιωμάτων της ως εγγυήτριας δύναμης , όπως η ίδια η Τουρκία τα ερμήνευε) και να προτείνεται επισήμως στις διαβουλεύσεις με το μεσολαβητή του ΟΗΕ Τουομιάγια η κατάλυση του κυπριακού κράτους και η δημιουργία ομοσπονδίας στο νησί με εδαφικό διαχωρισμό των δυο κοινοτήτων κι

υποχρεωτική μετακίνηση πληθυσμών (το υπόμνημα Ινονού⁴⁸ στον Τουομιόγια σε Κρανιδιώτη Ν. ό.π., σελ. 209-210 και 619-623).

Οι ΗΠΑ είχαν ήδη παρέμβει από την αρχή της κρίσης και τώρα επρόκειτο να αναλάβουν κι επισήμως πρωτοβουλία για την επίλυση του ζητήματος. Η βασική αιτία της αμερικανικής πρωτοβουλίας ήταν η ανησυχία των ΗΠΑ ότι η ελληνοτουρκική σύγκρουση για την Κύπρο θα μπορούσε να οδηγήσει σε ρήξη ανάμεσα στις δυο χώρες-συμμάχους στο ΝΑΤΟ , σε παράλυση της νοτιοανατολικής πτέρυγας της συμμαχίας και σε αύξηση της σοβιετικής επιρροής στην περιοχή. Η ανησυχία αυτή επιτείνονταν από τις πρωτοβουλίες της κυπριακής κυβέρνησης για ένταξη στο κίνημα των Αδεσμεύτων και καλλιέργεια σχέσεων με χώρες του ανατολικού συνασπισμού και με κυβερνήσεις με αντιδυτικό προσανατολισμό (πχ κυβέρνηση του Νάσερ στην Αίγυπτο). Η πρωτοβουλία των ΗΠΑ στόχευε σε ελληνοτουρκικές διαπραγματεύσεις στα πλαίσια ενός σχήματος “περιορισμένης διεθνοποίησης” του θέματος , δηλαδή ενός σχήματος που θα ενέτασσε το Κυπριακό εντός των κόλπων της “δυτικής οικογένειας” , χωρίς να δίνεται η δυνατότητα σε “τρίτους” (πχ Σοβιετικούς) να παρεμβαίνουν . “Ως προς τη διαδικασία επίλυσης , το καταλληλότερο σχήμα ήταν ο ορισμός ενός αντιπροσώπου από κάθε κυβέρνηση για να συνεργαστεί με έναν αμερικανό “καταλύτη”...Για τον ρόλο “καταλύτη” πρότεινε [ο υφυπουργός Τζωρτζ Μπωλλ] τον πρώην υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ Dean Acheson”(Ριζάς , ό.π. σελ.110-111). Στο πλαίσιο αυτής της πρωτοβουλίας εντάσσεται κι η αποστολή αυστηρής επιστολής από τον πρόεδρο Λ. Τζόνσον προς τον Τούρκο πρωθυπουργό Ι. Ινονού στις 5.06 , με την οποία καθιστούσε σαφές ότι οι απειλές προς την Κύπρο διατάρασσαν τις σχέσεις των συμμάχων στο ΝΑΤΟ κι ότι οι ΗΠΑ δε θα υπερασπιζόνταν την Τουρκία , αν σε ενδεχόμενη ενέργεια της στο νησί προκαλούνταν αντίδραση της ΕΣΣΔ (ολόκληρη η επιστολή σε Κρανιδιώτη Ν. ό.π., σελ. 191-195). Λίγες μέρες μετά αποφασίζεται η (χωριστή) συνάντηση των πρωθυπουργών Ελλάδας και Τουρκίας με τον Αμερικανό πρόεδρο στην Ουάσινγκτον . Εν όψει της συνάντησης , ο Γεώργιος Παπανδρέου αποστέλλει υπόμνημα στον πρόεδρο Τζόνσον , όπου , μεταξύ άλλων σημειώνονται και τα παρακάτω :

Το δίλημμα είναι “νατοποίηση” ή Κούβα. Νατοποίηση μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο με την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Με την Ένωση ολόκληρο το νησί ,που θα αποτελέσει τμήμα της Ελλάδας , μπορεί να γίνει βάση του ΝΑΤΟ , όπως η Κρήτη. Ο εσωτερικός κομμουνισμός θα μειωθεί σημαντικά , όπως στην Ελλάδα που μειώθηκε στο 12%.⁴⁹ Τότε θα διαφυλαχθεί απόλυτα και η ασφάλεια της Τουρκίας κι ολόκληρης της Μέσης Ανατολής. Αν δεν συμβεί η νατοποίηση της Κύπρου , το νησί θα γίνει αναπόφευκτα μια άλλη Κούβα , γιατί ο εσωτερικός κομμουνισμός θα γίνει παντοδύναμος και θα έχει τη δραστήρια υποστήριξη της Σοβιετικής Ένωσης (Σακελλαρόπουλος ό.π., σελ. 489).

48 Ισμέτ Ινονού (1884-1973) , Τούρκος στρατιωτικός και πολιτικός , διάδοχος του Μουσταφά Κεμάλ στην ηγεσία του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος (1938-1972) , πρωθυπουργός της Τουρκίας (1923-1924 , 1925-1937 , 1961-1965) και Πρόεδρος της Δημοκρατίας της χώρας (1938-1950).

49 Η αναφορά είναι στο ποσοστό της ΕΔΑ , η οποία στις εκλογές της 16.02.1964 συγκέντρωσε ποσοστό 11,8%.

Το σύντομο αυτό κείμενο είναι αποκαλυπτικό από πολλές απόψεις : εκφράζει την θέση της Ελλάδας για ένωση με την Κύπρο , προσπαθεί να ενεργοποιήσει την αμερικανική παρέμβαση προς υποστήριξη της ένωσης με επίκληση ζωτικών συμφερόντων των ΗΠΑ στην περιοχή , επισείει τον κομμουνιστικό κίνδυνο όχι μόνο διεθνώς , αλλά και στο εσωτερικό της Ελλάδας και της Κύπρου κι εμμέσως πλην σαφώς υπονομεύει την πολιτική της κυπριακής κυβέρνησης.

Οι συναντήσεις των δυο ηγετών με τον Αμερικανό πρόεδρο πραγματοποιήθηκαν στις 22 και 23.06 και αποφασίστηκε η έναρξη απευθείας ελληνοτουρκικών διαπραγματεύσεων με τη συμμετοχή των ΗΠΑ και με παρουσία του μεσολαβητή Τουομιόγια. Οι συνομιλίες πραγματοποιήθηκαν στη Γενεύη τον Ιούλιο και Αύγουστο του 1964 , με τη συμμετοχή της Ελλάδας (αντιπρόσωπος της χώρας ορίστηκε ο πρέσβης Δ. Νικολαρεϊζης) και της Τουρκίας (με αντιπρόσωπο το συνταγματολόγο και μετέπειτα πρωθυπουργό της χώρας Νιχάτ Ερίμ) , υπό τη μεσολάβηση , καθοδήγηση κι ενεργητική παρέμβαση του Αμερικανού απεσταλμένου Ντην Άτσεσον (1893-1971), τη συμμετοχή του Μπωλ και την παρουσία του Τουομιόγια (ο οποίος , σύμφωνα με τον Γ. Κρανιδιώτη ό.π. σελ.115, “κατά τη διάρκεια των συνομιλιών του Άτσεσον παρέμεινε αδρανής”).

Στις συνομιλίες ο Άτσεσον υπέβαλλε προς συζήτηση στις δυο πλευρές ένα σχέδιο συμφωνίας – η ελληνική κυβέρνηση το παρέλαβε επισήμως στις 26.07 – το οποίο προέβλεπε τα εξής (περίληψη σε Κρανιδιώτη Γ. ό. π. σελ. 134-135) :

1ον) Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα.

2ον) Παραχώρηση στην Τουρκία μιας περιοχής της Κύπρου , με καταλληλότερη τη χερσόνησο της Καρπασίας , έκτασης γύρω στα 350-400 τετραγωνικά μίλια (το 11% της έκτασης του νησιού). Η περιοχή αυτή θα χρησίμευε ως στρατιωτική βάση της Τουρκίας , ώστε να ικανοποιηθούν οι αξιώσεις ασφαλείας της χώρας και να λειτουργήσει κι ως χώρος καταφυγής για τους Τουρκοκύπριους σε περίπτωση διακοινοτικών ταραχών. Η βάση αυτή θα παραχωρούνταν κατά κυριαρχία.

3ον) Παραχώρηση ευρείας διοικητικής αυτονομίας σε δυο ή τρεις περιοχές στην Κύπρο , στις οποίες υπήρχε πλειοψηφία ή σχεδόν πλειοψηφία τουρκοκυπριακού πληθυσμού. Στην ουσία θα δημιουργούνταν ένα είδος αυτοδιοικούμενα καντόνια.

4ον) Ίδρυση ενός τουρκοκυπριακού οργανισμού στη Λευκωσία , ο οποίος θα είχε την αποκλειστική αρμοδιότητα να εποπτεύει και να χειρίζεται τις τοπικές υποθέσεις των Τουρκοκυπρίων στο υπόλοιπο νησί. Ο οργανισμός αυτός ή η διοίκηση αυτή θα υπάγονταν στην κεντρική – ελληνική – διοίκηση του νησιού.

5ον) Θα διορίζονταν από τον ΟΗΕ ή το διεθνές δικαστήριο ένας διεθνής αρμοστής ή μια επιτροπή που θα επέβλεπε την εφαρμογή των κατοχυρωμένων δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων.

Το σχέδιο αυτό , γνωστό ως σχέδιο Άτσεσον Ι , έγινε αποδεκτό από την τουρκική πλευρά ως βάση διαπραγματεύσεων. Απορρίφθηκε όμως από την ελληνική κυβέρνηση , ως ένα σχέδιο

προσχηματικά ενωτικό και στην ουσία του διχοτομικό. Η απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης ελήφθη ύστερα κι από συζητήσεις με την κυπριακή κυβέρνηση , η οποία ήταν ο μεγάλος απών από τις συνομιλίες στη Γενεύη , πράγμα απολύτως ενδεικτικό των αμερικανικών προθέσεων.⁵⁰

Ακολούθησε , λίγες μέρες μετά , η υποβολή νέου σχεδίου , γνωστού ως σχέδιο Άτσεσον II , τροποποιημένη στην ουσία εκδοχή του πρώτου. Το σχέδιο αυτό τέθηκε υπόψη της ελληνικής πλευράς στα τέλη Ιουλίου , συζητήθηκε όλο τον Αύγουστο παράλληλα με τα γεγονότα της Τηλλυρίας και στην τελική του διατύπωση προέβλεπε τα εξής (περίληψη σε Κρανιδιώτη Γ. ό.π. σελ.136-137) :

1ον) Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα.

2ον) Παραχώρηση μιας έκτασης της Κύπρου στην Τουρκία , σαφώς μικρότερης σε σχέση με το πρώτο σχέδιο (στις συζητήσεις έγινε λόγος για τη μισή έκταση περίπου σε σχέση με την πρώτη εκδοχή). Η έκταση θα χρησιμοποιούνταν ως βάση . Δε θα παραχωρούνταν κατά κυριαρχία , αλλά θα εκμισθώνονταν , ενδεχομένως για πενήντα χρόνια.

3ον) Δυο επαρχίες της Κύπρου , με κατά πλειοψηφία τουρκοκυπριακό πληθυσμό, επρόκειτο να τεθούν υπό τη διοίκηση Τουρκοκύπριων επαρχών , μέσα στο όλο πλαίσιο της διαίρεσης του νησιού σε επαρχίες , μετά την ένωση του με την Ελλάδα.

4ον) Διορισμός ενός ανώτερου αξιωματούχου στην κεντρική διοίκηση του νησιού , ο οποίος θα έχει ως έργο την προστασία των δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων.

5ον) Διορισμός διεθνούς αρμοστή από τον ΟΗΕ , όπως και στην πρώτη εκδοχή του σχεδίου.

Στις αρχές Αυγούστου , κι ενώ συνεχίζονταν οι διαβουλεύσεις στη Γενεύη και η κυβέρνηση Παπανδρέου προσανατολιζόνταν σε αποδοχή του σχεδίου Άτσεσον στη δεύτερη εκδοχή του , ξέσπασαν νέες συγκρούσεις στην Κύπρο , στην περιοχή της Τηλλυρίας . Τουρκοκύπριοι προσπάθησαν να διευρύνουν προγεφύρωμα που είχαν δημιουργήσει στον εκεί θύλακα. Στις 7.08 ακολούθησε επίθεση της Εθνικής Φρουράς η οποία κατάφερε να ανακτήσει την περιοχή που είχε καταληφθεί. Τότε η Τουρκία αποφάσισε τον αεροπορικό βομβαρδισμό της περιοχής. Οι αεροπορικές επιθέσεις διήρκεσαν δυο μέρες κι είχαν ως αποτέλεσμα το θάνατο πενήντα πέντε ανθρώπων , εκ των οποίων οι μισοί άμαχοι. Για λίγα εικοσιτετράωρα απειλήθηκε πολεμική σύρραξη μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας , ενώ στις 9.08 ο Μακάριος ζήτησε τη βοήθεια της ΕΣΣΔ. Με τηλεγράφημα του ο σοβιετικός ηγέτης Χρουστσόφ ζήτησε από την τουρκική κυβέρνηση τη λήξη των επιδρομών , ενώ στις 15.08 , με ανακοίνωση προς την κυπριακή κυβέρνηση υποσχέθηκε

50 Χαρακτηριστική η δήλωση Μακαρίου στην Αθήνα στις 30.07 , σχετικά με τον Άτσεσον και τις – συνεχιζόμενες – συνομιλίες στη Γενεύη , στην οποία δήλωσε έκανε λόγο για “αυτόκλητους μεσολαβητές” που ανέπτυξαν έντονη δραστηριότητα με σκοπό τον “εκτροχιασμό” του Κυπριακού. Οι χαρακτηρισμοί βέβαια δεν ήταν μονοπάλιο της ελληνοκυπριακής πλευράς. Είναι γνωστοί οι χαρακτηρισμοί του Αμερικανού υφυπουργού Μπωλ για τον Μακάριο (“son of a bitch”) και του Τουομόγια στις συνομιλίες του με τους Βρετανούς αμέσως πριν τη Γενεύη (οι Ελληνοκύπριοι χαρακτηρίζονταν “δολοφόνοι” κι οι ένοπλες ομάδες που έδρασαν στις διακοινοτικές ταραχές ως “ο Μακάριος και η συμμορία του” , Ριζάς ό.π. σελ. 116).

την παροχή στρατιωτικής βοήθειας.⁵¹ Τελικά , μετά από απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ που ζητούσε κατάπαυση των εχθροπραξιών (χωρίς να επιρρίπτει την ευθύνη στην Τουρκία ως επιτιθέμενης) και επιβεβαίωνε τις βασικές αρχές που περιλαμβάνονταν στο ψήφισμα 186 της 4.03.1964 , η κρίση εκτονώθηκε στις 9 και 10 Αυγούστου.

Τα γεγονότα αυτά επιτάχυναν τις εξελίξεις και οδήγησαν στην τελική υποβολή του σχεδίου Άτσεσον ΙΙ , με προβλέψεις σαφώς ευνοϊκότερες για την ελληνική πλευρά σε σχέση με την πρώτη εκδοχή του σχεδίου. Η Τουρκία απέρριψε τη δεύτερη αυτή εκδοχή ως βάση για συζήτηση. Η ελληνική κυβέρνηση αρχικά αποδέχθηκε το σχέδιο σε αυτή την εκδοχή. Μετά όμως την αντίδραση της ελληνοκυπριακής πλευράς , η οποία δε δεχόταν την εγκατάσταση τουρκικής βάσης στην Κύπρο , έστω και υπό τους όρους του σχεδίου Άτσεσον ΙΙ , έγινε προσπάθεια για “πραξικοπηματική ένωση” της Κύπρου με την Ελλάδα. Η τακτική αυτή αποφασίστηκε σε Συμβούλιο του Στέμματος στην Αθήνα στις 19 Αυγούστου και υποβλήθηκε στην κυπριακή κυβέρνηση στη Λευκωσία την επόμενη μέρα από τον απεσταλμένο της ελληνικής κυβέρνησης υπουργό Εθνικής Άμυνας Πέτρο Γαρουφαλιά. Η πρόταση προέβλεπε την άμεση και ταυτόχρονη ανακήρυξη της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα από τα κοινοβούλια των δύο χωρών και την εισδοχή των Κύπριων βουλευτών στην ελληνική βουλή. Ο Πρόεδρος Μακάριος διαφώνησε , ζήτησε για τον ίδιο το αξίωμα του αντιβασιλιά και τη συνέχιση λειτουργίας της κυπριακής βουλής για κάποιο διάστημα , αλλά κυρίως εξέφρασε έντονη επιφύλαξη για την αντίδραση της Τουρκίας σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Η προσωπική του κρίση , διατυπωμένη στο στενό του συνεργάτη και πρέσβη της Κύπρου στην Ελλάδα Νίκο Κρανιδιώτη , ήταν ότι το όλο σχέδιο της “πραξικοπηματικής ένωσης” ήταν μια συμπαιγνία Ελλάδας – Αμερικανών με σκοπό την επιβολή του σχεδίου Άτσεσον (αφού από τη στιγμή που θα πραγματοποιούνταν μια τέτοιου τύπου ένωση , η Ελλάδα θα μπορούσε να διαπραγματευθεί με την Τουρκία τα ανταλλάγματα που θα παραχωρούνταν στην τελευταία , χωρίς την παρουσία της αντιδρώσας κυπριακής κυβέρνησης) (Κρανιδιώτης Ν. , ό. π. σελ. 224-228). Εν πάση περιπτώσει το σχέδιο ναυάγησε και η κυβέρνηση Παπανδρέου , μετά από παλινωδίες (αρχική επίσημη αποδοχή του σχεδίου Άτσεσον ΙΙ στις 21 Αυγούστου και μεταστροφή μετά από 24 ώρες) τελικά απέρριψε το σχέδιο στις 22 Αυγούστου.⁵² Στην προσεκτικά συνταγμένη επιστολή του Γεωργίου Παπανδρέου προς τον Άτσεσον , με την οποία απορρίπτονταν το σχέδιο , εκφράζονταν η θέση ότι μια τουρκική βάση στην Κύπρο , έστω κι απλώς εκμισθωμένη , έστω κι έκτασης περίπου 5%

51 Το τηλεγράφημα Χρυστσώφ προς Μακάριο της 9.08 και η ανακοίνωση της σοβιετικής κυβέρνησης της 15.08 σε Κρανιδιώτη Ν. ό. π. σελ. 229-231. Χαρακτηριστική ήταν η αντίδραση του Γεωργίου Παπανδρέου , ο οποίος σε μήνυμα του προς τον Μακάριο , ήδη με την έναρξη των επιχειρήσεων της Εθνικής Φρουράς , έγραψε ότι “άλλα συμφωνούμε και άλλα πράττετε” (Κρανιδιώτης Ν. ό. π. σελ. 240).

52 Σημαντικό ρόλο στην απόρριψη του σχεδίου Άτσεσον θεωρείται ότι διαδραμάτισε ο Ανδρέας Παπανδρέου , ο οποίος συμφώνησε με τις απόψεις Μακαρίου και πέτυχε να μεταστρέψει τον Έλληνα πρωθυπουργό και πατέρα του , ο οποίος αρχικά είχε συμφωνήσει με το σχέδιο.

του κυπριακού εδάφους , αναπόφευκτα θα λειτουργούσε ως προγεφύρωμα για την Τουρκία και θα ήταν προάγγελος , περιορισμένης έστω , διχοτόμησης του νησιού.⁵³

Με την αποτυχία της μεσολάβησης Άτσεσον ολοκληρώνεται αυτό το καθοριστικής σημασίας εννεάμηνο για την Κύπρο. Στο τέλος αυτής της περιόδου η ελληνοκυπριακή διοίκηση ελέγχει το 95% του νησιού , δεν έχει καταφέρει όμως να εξαλείψει τους θύλακες , οι οποίοι αντικειμενικά λειτουργούσαν ως συνεχής υπόμνηση ότι τα προβλήματα της διακυβέρνησης , της εσωτερικής δομής και της διεθνούς υπόστασης της νέας χώρας δεν είχαν επιλυθεί. Οι δημοσιογράφοι Brendan O' Malley και Ian Graig συνοψίζουν την κατάσταση στην Κύπρο στα τέλη του 1964 ως εξής

Το νησί ήταν τώρα βαθιά διασπασμένο , οι δυο κοινότητες φυσικά διαχωρισμένες με τους Τούρκους στριμωγμένους σε ένοπλα γκέτο – μια κατάσταση μεταξύ μιας ενιαίας Κύπρου και της διχοτόμησης. Οι συγκρούσεις άφησαν 103 τουρκοκυπριακά χωριά ερείπια , περίπου 25.000 Τουρκοκύπριους πρόσφυγες – είτε εξαιτίας της βίας , είτε της πολιτικής των δικών τους ηγετών. Από το Δεκέμβριο του 1963 μέχρι τον Αύγουστο του 1964 υπήρξαν τουλάχιστον πέντε περιπτώσεις όπου οι Αμερικανοί αναγκάστηκαν να αντιμετωπίσουν απειλές για ελληνοτουρκικό πόλεμο (O' Malley – Graig , 2002 , σελ. 220).

Μπορούμε με τη σειρά μας να συνοψίσουμε την περίοδο αυτή , περίοδο εμφάνισης κι έντονης δραστηριοποίησης των Φίλων Νέων Χωρών για την Κύπρο , με έμφαση στις κινήσεις των βασικών παικτών στο κυπριακό ζήτημα, με τα παρακάτω συμπεράσματα :

Η ελληνοκυπριακή ηγεσία , εκμεταλλευόμενη την ευνοϊκή , όπως πίστευε , συγκυρία τόσο διεθνώς , όσο και στην Ελλάδα , θέτει το ζήτημα της αλλαγής του εσωτερικού καθεστώτος στην Κύπρο , γεγονός που λειτούργησε αντικειμενικά ως θρυαλλίδα των εξελίξεων. Η Βρετανία επιδίωξε τη διατήρηση των βάσεων της στην Κύπρο (αν και είχε εγγυηθεί όλες τις συνθήκες κι όχι μόνο τις σχετικές με τις βάσεις) και την ενεργό ανάμειξη των Αμερικανών στο Κυπριακό. Οι ΗΠΑ με τις πρωτοβουλίες τους επιδίωξαν τη ΝΑΤΟποίηση της Κύπρου , ώστε να κλείσει το ρήγμα στη νοτιοανατολική πτέρυγα της συμμαχίας που προκλήθηκε από τη διαμάχη Ελλάδας και Τουρκίας . Αυτή η ΝΑΤΟποίηση μπορούσε να έχει πολλές μορφές , αλλά η βασική ιδέα , τουλάχιστον στη συγκεκριμένη συγκυρία ήταν μάλλον απλή : Διάλυση της ανεξάρτητης και αδέσμευτης Κύπρου , ένωση της με την Ελλάδα και παραχώρηση ανταλλαγμάτων προς την Τουρκία για την ικανοποίηση των απαιτήσεων ασφαλείας της.⁵⁴ Η ΕΣΣΔ είχε στόχο τη διεύρυνση του ρήγματος στο ΝΑΤΟ και ήταν αντίθετη στην ένταξη της Κύπρου στη διεθνή αυτή συμμαχία , επομένως και στην ένωση της με την Ελλάδα ή/και την διχοτόμησή της ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία (αμφότερες νατοϊκές δυνάμεις). Γι' αυτό και υπερασπιζόταν την ανεξαρτησία και την αδέσμευτη εξωτερική πολιτική της

53 Η επιστολή σε Κρανιδιώτη Ν. ό. π. σελ. 235-237.

54 “Στις 3 Σεπτεμβρίου ο Άτσεσον , σε συνάντηση του με τους Μπάτλερ και Σαντς , ανέφερε ότι το κύριο θέμα της διαπραγματεύσεως ήταν η στρατιωτική βάση στην Καρπασία , διότι αυτή ενδιέφερε κυρίως τους Τούρκους , σε αντίθεση με τη μειονότητα. Ο Αμερικανός διαπραγματευτής πίστευε ότι , έως και την έναρξη των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων της Μανσούρας [τον Αύγουστο του 1964] , οι Τούρκοι ήταν αρκετά μετριοπαθείς και θα μπορούσαν να αποδεχτούν τελικά το καθεστώς εκμίσθωσης. Μετά τη Μανσούρα , όμως , η στάση τους σκλήρυνε κι επέμειναν στην κυριαρχία.”(Ριζάς , ό. π. σελ. 163).

κυβέρνησης του Προέδρου Μακαρίου. Η Τουρκία και η τουρκοκυπριακή ηγεσία στόχευαν στην , όποιας μορφής , διχοτόμηση της Κύπρου και αρνούσαν ότι μπορεί να υπάρξει επιστροφή στο προ του Δεκεμβρίου του 1963 καθεστώς. Η ελλαδική ηγεσία στόχευε στην ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα χωρίς ουσιαστικά ανταλλάγματα προς την τουρκική πλευρά και προσπαθούσε να προσανατολίσει τις συμμαχίες της στη Δύση προς αυτή την κατεύθυνση , παρά τις αντιφάσεις που ενείχε αυτή η επιλογή (με δεδομένους τους διαφορετικούς προσανατολισμούς των Αμερικανών και Βρετανών). Μέχρι την επίτευξη της ένωσης και ακριβώς ως βήμα προς την ένωση η ελλαδική ηγεσία υπερασπιζόταν την προσπάθεια της κυπριακής κυβέρνησης για “αδέσμευτη ανεξαρτησία” , δηλαδή για αναθεώρηση των συνθηκών και κατάργηση των διατάξεων εκείνων που δημιουργούσαν ανυπέβλητα εμπόδια στην ελληνική κυριαρχία στην Κύπρο.

Η ελληνοκυπριακή ηγεσία στόχευε ακριβώς σε αυτή την “αδέσμευτη ανεξαρτησία” με τελικό στόχο , όπως διακηρύσσονταν , την ένωση με την Ελλάδα. Ήδη , όμως , από τη στάση της στο σχέδιο Άτσεσον και τις πρωτοβουλίες που έλαβε άρχιζε να διαγράφεται η επιλογή που αργότερα θα διατυπώνονταν και καθαρά : Η ένωση ήταν κάτι ανέφικτο , οπότε στρατηγική των Ελληνοκυπρίων (όπως χαράσσονταν από την ηγεσία τους) ήταν η διατήρηση της ανεξαρτησίας της Κύπρου , χωρίς εγγυήσεις προς οποιαδήποτε δύναμη και με την τουρκοκυπριακή κοινότητα υποβιβασμένη σε καθεστώς μειονότητας. Αυτή η αποκλίνουσα στρατηγική της ελλαδικής και της ελληνοκυπριακής ηγεσίας διαφαίνεται και μέσα από τέσσερις επιστολές . Πρόκειται για επιστολές που εστάλησαν από τον Γεώργιο Παπανδρέου (στις 25.02 και 29.08 του 1964) και τις απαντήσεις το Μακαρίου (στις 1.03.1964 η πρώτη απάντηση και μόλις στις 21.02.1965 η απάντηση στη δεύτερη επιστολή).⁵⁵ Στην επιστολές Παπανδρέου διατυπώνεται η θέση περί “εθνικού κέντρου” , όπως έχει ονομαστεί , η θέση δηλαδή ότι το κέντρο του ελληνισμού είναι η Ελλάδα κι η Κύπρος αποτελεί μέρος του όλου. Ως εκ τούτου για όσα θέματα αφορούν την Κύπρο , ιδίως δε για θέματα που μπορούν δυνάμει να οδηγήσουν σε σύρραξη με την Τουρκία , τον πρώτο και αποφασιστικό λόγο θα πρέπει να έχει η κυβέρνηση της Αθήνας. Στα κείμενα αυτά διαγράφεται η στρατηγική του ελληνικού εθνικισμού και διατυπώνεται ως στρατηγική ολόκληρου του ελληνισμού , ανεξάρτητα από συγκυριακή διαχείριση. Από την άλλη , ο Μακάριος στις απαντήσεις του , πέρα από λεπτομέρειες , επί της ουσίας δηλώνει ότι αποδέχεται ανεπιφύλακτα την πρωτοκαθεδρία των Αθηνών σε ζητήματα που έχουν να κάνουν με την αναχαίτιση της τουρκικής επιθετικότητας , επιφυλάσσεται όμως να έχει ξεχωριστή γνώμη σε ζητήματα που έχουν να κάνουν με σχέδια επίλυσης του Κυπριακού ή άρσης της κατάστασης που προέκυψε από τις διακοινοτικές ταραχές. Στις απαντήσεις Μακαρίου διαγράφεται η αποκλίνουσα στρατηγική και ο κύκλος εντός του οποίου η ελληνοκυπριακή ηγεσία (και ό,τι αυτή εκπροσωπούσε) διεκδικεί την ανεξαρτησία της από το “εθνικό κέντρο”.

55 Οι επιστολές σε Κρανιδιώτη Ν. ό.π. σελ. 131-140 και 261-275.

Κεφάλαιο έκτο

“Το Κυπριακό : το οξύτερο εθνικό μας πρόβλημα”

Καθ’ όλη τη διάρκεια του 1964 οι Φίλοι των Νέων Χωρών και το περιοδικό τους παρακολουθούν από πολύ κοντά το Κυπριακό και τις εξελίξεις γύρω απ’ αυτό. Δεν υπάρχει τεύχος του “Δελτίου” στο οποίο να μην περιλαμβάνονται ειδήσεις , άρθρα , σχόλια και δηλώσεις για το ζήτημα της Κύπρου. Ήδη από το πρώτο τεύχος καθίσταται σαφέστατη η οπτική του περιοδικού για το θέμα : “Η Κύπρος είναι ένα κομμάτι Ελλάδα που χτυπιέται ακόμα στο πλέγμα της αποικιοκρατίας” , αναφέρεται στην πρώτη σελίδα του πρώτου (πολυγραφημένου) τεύχους , ενώ παρακάτω σημειώνεται ότι “το ελληνικό έθνος περνά δύσκολες στιγμές. Το μεγαλύτερο ελληνικό νησί κινδυνεύει”.⁵⁶ Ο αγώνας της Κύπρου θεωρείται αγώνας ολόκληρου του ελληνικού έθνους για την αυτοδιάθεση μισού εκατομμυρίου Ελλήνων του νησιού και την ένωση του με την Ελλάδα. Έντονη είναι και η καταδίκη των συζητήσεων για την Κύπρο , είτε στην πενταμερή διάσκεψη στο Λονδίνο , είτε στα πλαίσια του ΟΗΕ . Η άφιξη των δυνάμεων του ΟΗΕ στην Κύπρο αποτιμάται ως ιμπεριαλιστική επέμβαση και νομιμοποίηση από τον ΟΗΕ της διχοτόμησης που προέκυψε λόγω της “ ανταρσίας των Τουρκοκύπριων εξτρεμιστών”.⁵⁷

Οι πρώτες εντυπώσεις από την άφιξη της ειρηνευτικής δύναμης επιβεβαιώνουν , κατά το περιοδικό , την αρχική εκτίμηση του. Ο ΟΗΕ λειτουργεί ως οργανισμός που υπό την κάλυψη του η Κύπρος μετατράπηκε σε έδαφος συλλογικής κατοχής των ιμπεριαλιστών. Πολύ περισσότερο ως “ανθελληνικός” αξιολογείται ο ρόλος του ΝΑΤΟ . Η συμμετοχή της Ελλάδας στο διεθνές αυτό οργανισμό εμποδίζει την εθνική ανεξαρτησία και την εθνική ολοκλήρωση που θα επιτευχθεί με την ένωση της Κύπρου με τη χώρα. Από το Μάιο του 1964 , μετά τις πρώτες πληροφορίες για την αμερικανική πρωτοβουλία όπως εκδηλώθηκε με τη μεσολάβηση Άτσεσον, προστίθενται δυο λέξεις . Αυτό που ζητεί το “Δελτίο” δεν είναι απλώς η ένωση , αλλά η ανταποικιακή – αντιιμπεριαλιστική ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα , μια ένωση δηλαδή χωρίς βάσεις ,εγγυήσεις , εξαρτήσεις ή εδαφικά ανταλλάγματα προς οποιονδήποτε. Από τον Αύγουστο το περιοδικό προτείνει και τη μέθοδο πραγματοποίησης της : δημοψήφισμα στην Κύπρο για ένωση με την Ελλάδα και αποχώρηση της Ελλάδας από το ΝΑΤΟ. Και στις δυο περιπτώσεις Ελλάδα και Κύπρος πρέπει να στηριχτούν στον “εθνικό στρατό” (η Κύπρος) και στις “εθνικές – πατριωτικές δυνάμεις” (η Ελλάδα) στο εσωτερικό.⁵⁸ Δυο φορές μέσα στο έτος η κίνηση Φ.Ν.Χ. κάλεσε σε πολιτικές εκδηλώσεις στο

56 “Δελτίο” τεύχος 1 , Φεβρουάριος 1964.

57 “Δελτίο” τεύχος 2, Μάρτιος 1964.

58 Όσα αναφέρονται , εντελώς συνοπτικά σε αυτή την παράγραφο , συνοψίζουν τα σύντομα άρθρα “Το παιχνίδι για την Κύπρο συνεχίζεται” (Δελτίο , τεύχος 3, Απρίλιος 1964) , “Το ανθελληνικό ΝΑΤΟ και η Κύπρος” (Δελτίο , τεύχος 4 , Μάιος – Ιούνιος 1964) και “Προς πανεθνική κρίση” (Δελτίο , τεύχος 5 , Ιούλιος – Αύγουστος 1964). Τα άρθρα αυτά δημοσιεύτηκαν ανυπόγραφα. Περιλαμβάνονται όμως στον τόμο του 2005 ως άρθρα που έχουν γραφτεί από το Νίκο Ψυρούκη.

τέλος των οποίων εκδόθηκαν ψηφίσματα στήριξης του κυπριακού ελληνισμού και καταδίκης των ιμπεριαλιστικών επεμβάσεων στην Κύπρο.⁵⁹

Οι θέσεις των Φίλων των Νέων Χωρών για το Κυπριακό εκτίθενται πλήρως κι αναλυτικά σε ένα συγκεκριμένο άρθρο. Το άρθρο έχει τίτλο : “Το Κυπριακό : το οξύτερο εθνικό μας πρόβλημα”. Το άρθρο δημοσιεύθηκε τον Ιανουάριο του 1965 και φέρει την υπογραφή Ε. Νικητάκος. Πρόκειται για ψευδώνυμο του Νίκου Ψυρούκη.⁶⁰ Το εκτεταμένο αυτό άρθρο συνοψίζει πολλές από τις εξελίξεις της προηγούμενης χρονιάς , της τόσο πυκνής σε γεγονότα για το Κυπριακό . Η σημασία του όμως είναι πολύ ευρύτερη : αποτελεί στην ουσία το κείμενο – οδηγό του περιοδικού και της Κίνησης για το Κυπριακό ζήτημα κι η ανάλυση του περιλαμβάνει όλες τις σημαντικές πτυχές του προβλήματος και στη διαχρονία τους. Δεν είναι τυχαίο ότι το συγκεκριμένο άρθρο αναδημοσιεύτηκε το 1977 , το 1987 και το 2005.⁶¹

Θα μπορούσαμε να κωδικοποιήσουμε και να αποπειραθούμε να ερμηνεύσουμε τις θέσεις της Κίνησης , όπως εκτίθενται στο συγκεκριμένο κείμενο , ως εξής :

α) Το Κυπριακό ζήτημα είναι εξαιρετικά πολύπλοκο φαινόμενο κι έχει πολλές διαστάσεις. Είναι ένα σοβαρό ζήτημα διεθνών σχέσεων στην ανατολική Μεσόγειο. Είναι ασφαλώς ζήτημα ελληνοτουρκικής αντιπαράθεσης. Φαίνεται να είναι ζήτημα διακοινοτικής σύγκρουσης. Το Κυπριακό όμως είναι πρώτα απ’ όλα και πάνω απ’ όλα ζήτημα εθνικής απελευθέρωσης. Αυτή είναι , κατά τους ΦΝΧ , η ουσία του θέματος. Ο εθνικοαπελευθερωτικός χαρακτήρας του Κυπριακού φάνηκε καθαρά την περίοδο της αγγλοκρατίας , όταν η Κύπρος μετατράπηκε σε αποικία και ακόμα σαφέστερα όταν άρχισε ο αντιαποικιακός αγώνας στο νησί. Αυτό όμως ήταν μια μόνο φάση του εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος στην Κύπρο. Ο κυπριακός ελληνισμός είναι ένα αναπόσπαστο τμήμα του ελληνισμού και οι αγώνες του για εθνική απελευθέρωση αρχίζουν στην ουσία από το 16ο αιώνα , μετά την οθωμανική κατάκτηση. Σε όλες αυτές τις φάσεις ο κυπριακός ελληνισμός πρόβαλλε την ελληνική του συνείδηση και ταυτότητα .Μετά την επανάσταση του 1821 ο μόνιμος στόχος του αγώνα ήταν η ένωση της Κύπρου με το ανεξάρτητο ελληνικό κράτος. Με αυτή την έννοια , σύμφωνα πάντα με το άρθρο , ο αγώνας για αυτοδιάθεση – ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα συνεχίζεται. Οι συνθήκες Ζυρίχης – Λονδίνου που δημιούργησαν την ανεξάρτητη Κυπριακή Δημοκρατία δεν αποτιμώνται ως μια συμβιβαστική λύση ανάγκης ή , εν πάση περιπτώσει , ως ένα μεταβατικό καθεστώς που αργότερα μπορεί να οδηγήσει στην ένωση. Οι

59 Πρόκειται για πολιτικές εκδηλώσεις που πραγματοποιήθηκαν στις 12.08.1964 (αμέσως μετά τις αεροπορικές επιθέσεις της Τουρκίας , τις οποίες το Δελτίο χαρακτηρίζει νατοϊκές αεροπειρατείες) και στις 27.11.1964 , με αφορμή επέμβαση των Αμερικανών και Βέλγων στο Κογκό. Τα ψηφίσματα υποβλήθηκαν στην πρεσβεία της Κύπρου (το πρώτο) και στην ελληνική Βουλή (το δεύτερο) και δημοσιεύτηκαν στα αμέσως μετά εκδομένα τεύχη του περιοδικού.

60 “Φίλοι Νέων Χωρών” χρόνος Β΄, τεύχος 1 , Ιανουάριος 1965 , σελ. 5-28. Ο Ψυρούκης υπέγραψε με το ψευδώνυμο Ε. Νικητάκος όλα τα επώνυμα άρθρα που δημοσίευσε στο περιοδικό της Κίνησης.

61 Το 1977 στο συλλογικό έργο “Τρία κείμενα για την Κύπρο” (εκδοτική ομάδα Εργασία) , το 1987 στον τόμο με τα μέχρι τότε κείμενα του Ψυρούκη για το Κυπριακό με τίτλο “Το κυπριακό δράμα” (εκδόσεις Επικαιρότητα) και το 2005 στον προαναφερθέντα (στην υποσημείωση 45) τόμο με επιμέλεια Μελίνας Σεραφετινίδου.

συνθήκες Ζυρίχης – Λονδίνου κρίνονται ως διαστροφή του αγώνα , απεμπόληση του και , σε τελική ανάλυση , προδοσία του. Η “ανεξάρτητη” Κύπρος είναι ένα πέρα για πέρα εξαρτημένο από τον ιμπεριαλισμό κρατίδιο (“το αυτοτελές νεοαποικιακό κρατίδιο” - αυτός είναι ο μόνιμος χαρακτηρισμός που επιφυλάσσει στην Κύπρο το περιοδικό και τα τρία χρόνια της έκδοσης του). Με αυτή την έννοια ο εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας συνεχίζεται από τη στιγμή που ο στόχος δεν επιτεύχθηκε : η ένωση με μια αντιιμπεριαλιστική Ελλάδα.

Κι ο αγώνας έχει στόχο μια ελεύθερη Κύπρο , ενωμένη με μια πλήρως ανεξάρτητη Ελλάδα.

Ειδικά η κριτική των συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου δεν είναι πρωτότυπη. Το άρθρο επαναλαμβάνει στο συγκεκριμένο σημείο τη θέση που είχε η ΕΔΑ ήδη από το 1959. “Η “εθνική τραγωδία” των Συμφωνιών , της “αλυσοδεμένης ανεξαρτησίας” , που το έθνος την υποδέχεται “με αίσθημα οργής και πένθους” , δεν προσλαμβάνεται σαν μια πρώτη νίκη σε μια συνεχή μαχητική πορεία , αλλά σαν τελικός ενταφιασμός της αυτοδιάθεσης και νόθευση του αντιαποικιακού αγώνα” (Λαμπρινού 2017 , σελ. 372).

Η πρώτη αυτή θέση του άρθρου προβάλλει μια διάσταση του κυπριακού αγώνα : την εθνικοαπελευθερωτική . Σε αυτή τη διάσταση υποτάσσει όλες τις άλλες (πχ τη διακοινοτική , την κοινωνική – ταξική , τη διάσταση των διεθνών σχέσεων) και με βάση αυτή τη διάσταση προσπαθεί να ερμηνεύσει κι όλες τις άλλες. Δε γίνεται μια προσπάθεια συνολικής εξήγησης του κυπριακού προβλήματος και διαλεκτικής εξέτασης των ποικίλων όψεων του . Επίσης η θέση αυτή ομογενοποιεί , με βάση την αντίθεση *κατακτητές – κατακτημένοι* , και θέτει υπό τον ίδιο παρονομαστή πολύ διαφορετικά ιστορικά φαινόμενα : την οθωμανική κατάκτηση , τη βρετανική αποικιοκρατία , τη μετά το 1960 δεσμευμένη ανεξαρτησία της Κύπρου. Και προβαίνει το άρθρο κι ο συγγραφέας του σε μια τέτοια ανάλυση , διότι προσπαθεί να αποδείξει τη διαχρονικότητα της ελληνικής εθνικής συνείδησης των Ελληνοκυπρίων και την ιστορική συνέχεια των αγώνων τους για ένωση με την Ελλάδα. Στην ουσία πρόκειται για ένα εθνικιστικό αφήγημα που αποδέχεται βασικές πλευρές της ελληνικής εθνικιστικής ιδεολογίας και η κριτική που ασκείται είναι ότι η άρχουσα τάξη σε Ελλάδα και Κύπρο δε μπορεί και δε θέλει να υπηρετήσει τον αγώνα για ένωση. Αυτή η τελευταία παρατήρηση μας οδηγεί στη δεύτερη θέση του άρθρου.

β) Η “επίσημη” Ελλάδα ούτε μπορεί , ούτε θέλει να υιοθετήσει τον αγώνα των Ελληνοκυπρίων και μάλιστα με το αντιιμπεριαλιστικό περιεχόμενο που του προσδίδει το άρθρο. Το ανεξάρτητο ελληνικό κράτος που ιδρύθηκε το 1830 , ένα κράτος – φάντασμα , ήταν από την αρχή δεμένο με χίλια νήματα με την πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων. Αναπόφευκτα ο αγώνας για την εθνική απελευθέρωση προσέλαβε τη μορφή της ένωσης με την ανεξάρτητη Ελλάδα περιοχών που ήταν κάτω από ξένη κατοχή. Κάθε φορά μια περιοχή αποτελούσε το επίκεντρο της πάλης. Στα μέσα του 19ου αιώνα ήταν τα Επτάνησα , από τα τέλη του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ού το κέντρο των αγώνων ήταν η Κρήτη , τώρα είναι η Κύπρος. Κάθε φορά η Ελλάδα προσπαθούσε να επιλύσει

το ζήτημα μέσα στα πλαίσια των διεθνών σχέσεων της με τις Μεγάλες Δυνάμεις κι αναζητώντας προστάτες. Κι αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η τάξη που κυριαρχεί, η ελληνική αστική τάξη, είναι εξαρτημένη μέσα στο όλο πλέγμα των ιμπεριαλιστικών σχέσεων. Ειδικά από τις αρχές του 20ού αιώνα την ηγεσία της αναλαμβάνει το χρηματιστικό -εφοπλιστικό κεφάλαιο, το οποίο χαρακτηρίζεται “εκ φύσεως” κοσμοπολίτικο. Γι’ αυτό κι η “επίσημη” Ελλάδα δεν “διανοείται” λύση των εθνικοαπελευθερωτικών αγώνων του ελληνικού λαού έξω από το πλαίσιο των συνολικών διεθνών καπιταλιστικών σχέσεων εξάρτησης. Αυτό ισχύει, κατά το άρθρο πάντα, ακόμα περισσότερο στο ζήτημα της Κύπρου. Κι αυτό γιατί ο αγώνας στην Κύπρο έφτασε στο αποκορύφωμα του και συνεχίζεται σε μια περίοδο μεγάλων αλλαγών διεθνώς και στην Ελλάδα. Από τη στιγμή που η ελληνική αστική τάξη έχει στην ηγεσία της το κοσμοπολίτικο τμήμα της, ο αγώνας για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα μπορεί να διεξαχθεί μέχρι τέλους και να κερδηθεί από την εργατική τάξη και τα εργαζόμενα στρώματα γενικότερα σε Ελλάδα και Κύπρο. Κι αυτό έχει γίνει κατανοητό από τους εκπροσώπους της ελληνικής αστικής τάξης. Γι’ αυτό το λόγο το Κυπριακό είναι το “οξύτερο” εθνικό πρόβλημα: γιατί αποτελεί την “κορυφή του παγόβουνου” θα λέγαμε, γιατί αποκαλύπτει την εξάρτηση της Ελλάδας. Στο Κυπριακό συμπυκνώνονται όλες οι αντιφάσεις και τα προβλήματα που έχουν συσσωρευτεί στον ελληνικό χώρο. Το Κυπριακό συνδέει άμεσα τους αγώνες του ελληνικού λαού με τους αγώνες των λαών της Μέσης Ανατολής. Το Κυπριακό τροφοδοτεί κι αναζωπυρώνει το αντιιμπεριαλιστικό – αντιαμερικανικό αίσθημα στην Ελλάδα. Το Κυπριακό τίναξε στον αέρα την ελληνοτουρκική φιλία που χρονολογούνταν από το 1930 και δεν την είχε κλονίσει ένας παγκόσμιος πόλεμος. Όπως γράφεται χαρακτηριστικά “στην Κύπρο δε μπορούν να βρουν πρόσφορο έδαφος οι αυταπάτες για τον ιμπεριαλισμό και για το ρόλο του σε βάρος της Ελλάδας”.

Η θέση αυτή στην ουσία προσπαθεί να εφαρμόσει τις θεωρίες περί εξάρτησης και στην περίπτωση της Ελλάδας και με αναφορά πάντα στο Κυπριακό ζήτημα. Σε ένα γενικότερο πλαίσιο, η Ελλάδα αντιμετωπίζεται ως χώρα του κέντρου μεν, εξαρτημένη δε. Η θέση ότι η Ελλάδα είναι χώρα του ιμπεριαλιστικού κέντρου έρχεται σε αντίθεση με βασικές θέσεις της αριστεράς της εποχής οι οποίες χαρακτήριζαν την Ελλάδα μισοφεουδαρχική χώρα με σοβαρή καθυστέρηση στον αστικό – δημοκρατικό της μετασχηματισμό⁶². Ο Ψυρούκης θεωρεί αντιθέτως ότι η Ελλάδα είναι χώρα του ώριμου καπιταλισμού και μάλιστα από τις αρχές του 20ού αιώνα. Προσπαθεί μάλιστα να τεκμηριώσει τη θέση αυτή με αναφορά στον πρωταγωνιστικό ρόλο που διαδραματίζει το εφοπλιστικό κεφάλαιο στη χώρα. Το τμήμα αυτό του κεφαλαίου θεωρείται ηγεμονικό, ελέγχει και το τραπεζικό κεφάλαιο και στην ουσία κυριαρχεί επί όλων των υπόλοιπων τμημάτων – μερίδων του

⁶² «Η Ελλάδα είναι υποανάπτυκτη καπιταλιστική χώρα, βασικά αγροτική, με σχετική ανάπτυξη της βιομηχανίας, με ορισμένα μισοφεουδαρχικά υπολείμματα και με κύριο χαρακτηριστικό τη σημαντική εξάρτηση από το ιμπεριαλιστικό μονοπωλιακό κεφάλαιο» (Επίσημα κείμενα ΚΚΕ, 2002, τόμος 9^{ος}, σελ. 42 – Το πρόγραμμα του ΚΚΕ (σελ. 39-56), όπως ψηφίστηκε μετά το 8^ο συνέδριό του το 1961).

κεφαλαίου. Αυτή η δομή της ελληνικής αστικής τάξης εντάσσει την Ελλάδα στον κόσμο του ιμπεριαλιστικού κέντρου. Την εντάσσει όμως από θέσεις εξάρτησης , λόγω του ρόλου του εφοπλιστικού κεφαλαίου , ρόλου διαμεσολαβητικού – διαμετακομιστικού στις διεθνείς οικονομικές συναλλαγές , θεωρούμενες κι αυτές ως δομικά άνισες κι εκμεταλλευτικές.. Η ανάλυση αυτή , ανεξάρτητα από την ορθότητα της και την εμπειρική της τεκμηρίωση , οδηγεί σε μια συγκεκριμένη πολιτική θέση : δεν υπάρχει , κατά τον Ψυρούκη και τους Φ. Ν. Χ. , “εθνική αστική τάξη”. Η άρχουσα τάξη στην Ελλάδα είναι , εκ της ταξικής της φύσης , εξαρτημένη από τα διεθνή ιμπεριαλιστικά κέντρα . Ο ρόλος επομένως του εθνικού απελευθερωτή , του συλλογικού υποκειμένου που μπορεί να φέρει σε πέρας τον αγώνα για αποτίναξη της εξάρτησης της χώρας και της ένωσης με την Κύπρο , απονέμεται στην εργατική τάξη και στα υπόλοιπα εργαζόμενα στρώματα (υποθέτουμε ότι εννοούνται οι αγρότες , τα μικροαστικά στρώματα και οι μισθωτοί διανοούμενοι). Και σε αυτή την περίπτωση ομογενοποιούνται μια σειρά από διαφορετικές ιστορικές διαδικασίες με σκοπό να εξαχθεί ένα συμπέρασμα : ο ρόλος της ελληνικής αστικής τάξης είναι ρόλος προδοσίας των αγώνων των λαϊκών τάξεων του ελληνικού λαού κι ενσωμάτωσης των αγώνων αυτών στα ιμπεριαλιστικά πλαίσια. Δε γίνεται διάκριση ανάμεσα στις περιπτώσεις εδαφικής ολοκλήρωσης του ελληνικού κράτους το 19ο αιώνα (Επτάνησα , Θεσσαλία) και τον 20ό αιώνα (εδαφικές προσαρτήσεις μετά τους αιματηρούς βαλκανικούς πολέμους ή τους δυο παγκόσμιους πολέμους). Η στρατηγική της ελληνικής αστικής τάξης αποτιμάται όχι ως στρατηγική εκμετάλλευσης της θέσης της στο διεθνές σύστημα και των συμμαχιών της , όχι ως προσπάθεια πολλαπλασιασμού της ισχύος της διεθνώς και εσωτερικά αλλά ως στρατηγική υποτέλειας , εξάρτησης κι εξυπηρέτησης αλλότριων συμφερόντων των ιμπεριαλιστικών κέντρων ισχύος. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο τρόπος που εξηγείται το γεγονός ότι ο ένοπλος αγώνας στην Κύπρο ξεκίνησε με πρωτοβουλία κι ενεργό συμπαράσταση της κυβέρνησης Παπάγου. Η επιλογή αυτή δεν αναλύεται ως επιθετική κίνηση του ελληνικού εθνικισμού , ούτε ως προσπάθεια εδαφικής επέκτασης της Ελλάδας με εκμετάλλευση των διεθνών συμμαχιών της. Η δράση της κυβέρνησης Παπάγου εξηγείται διττά : Αφενός η συντηρητική δεξιά προσπάθησε να αποσπάσει την πρωτοβουλία των κινήσεων από τις “πραγματικές πατριωτικές δυνάμεις” (εννοείται η αριστερά στην Κύπρο και την Ελλάδα) , με κίνδυνο ακόμα και την πρόκληση εμφυλίου πολέμου στην Κύπρο. Αφετέρου η επιλογή αυτή , δημιουργώντας σοβαρό πρόβλημα στη Βρετανία , σε μια σημαντική αποικία της , είχε σκοπό να εξυπηρετήσει τα αμερικανικά συμφέροντα , λόγω του έντονου αγγλοαμερικανικού ανταγωνισμού που σοβούσε την εποχή εκείνη στην ανατολική Μεσόγειο (όπως απέδειξε , μεταξύ άλλων , η επέμβαση στο Σουέζ). Κι ενώ επισημαίνεται με οξυδέρκεια η σημασία του αγώνα στην Κύπρο στις διεθνείς σχέσεις της Ελλάδας και της ανατολικής Μεσογείου , ενώ εύστοχα παρουσιάζονται πλευρές των επιδιώξεων της ελλαδικής κι ελληνοκυπριακής δεξιάς στο εσωτερικό της Κύπρου , η κριτική που ασκείται είναι ότι η ελλαδική αστική τάξη και οι πολιτικές

της εκπροσωπήσεις προσπαθούν να απεμπολήσουν αυτό τον αγώνα, να εκτρέψουν τη δυναμική του στα πλαίσια που διαγράφει ο διεθνής ιμπεριαλισμός, ώστε να διατηρήσουν την ταξική – πολιτική τους ηγεμονία. Άλλωστε αυτό θεωρείται συνολικότερη στρατηγική της αστικής τάξης διεθνώς, όπως θα δούμε αμέσως.

γ) Συνολικά, γίνεται μια προσπάθεια ανάλυσης της διεθνούς πραγματικότητας. Στην ανάλυση αυτή επισημαίνεται ότι στην ιμπεριαλιστική εποχή οι αγώνες για εθνική απελευθέρωση έχουν αναπόφευκτα κοινωνικό, και συγκεκριμένα, αντιιμπεριαλιστικό χαρακτήρα. Η ύπαρξη ενός έθνους είναι, κατά τον Ψυρούκη πάντα, αντικειμενική πραγματικότητα, εξελισσόμενη όμως κι όχι στατική. Η εθνογένεση είναι εξαιρετικά πολύπλοκη διαδικασία, στην οποία αλληλεπιδρούν μια σειρά από παράγοντες: η κοινή οικονομική ζωή (κοινή αγορά), το έδαφος, η κοινή γλώσσα, η κοινή “ψυχοσύνθεση” (με αυτή την έννοια υποθέτουμε ότι γίνεται λόγος για τα κοινά ήθη και έθιμα ενός λαού, ενδεχομένως θρησκευτικά στοιχεία κι άλλα στοιχεία του πολιτισμού). Κανένας από αυτούς τους παράγοντες δεν μπορεί να χρησιμεύσει ως αποκλειστικό κριτήριο για να αναλυθεί η πορεία εθνογένεσης ενός λαού, αφού αλληλοεπηρεάζονται κι αλληλεπιδρούν. Πάντως, λόγω της χρονικής διαφοράς κατά την οποία οι διάφοροι λαοί έφτασαν στο επίπεδο του έθνους, μπορούμε να διακρίνουμε, κατά το άρθρο, ανάμεσα σε έθνη αστικά και έθνη σοσιαλιστικά, έθνη καταπιεστικά κι έθνη καταπιεσμένα. Σήμερα οι αγώνες εθνικής απελευθέρωσης είναι υπόθεση της εργατικής τάξης και των ευρύτερων λαϊκών στρωμάτων γιατί στρέφονται ενάντια στα καταπιεστικά έθνη και τα αστικά κράτη, μέσα στο όλο πλέγμα των αποικιοκρατικών σχέσεων που αυτά τα κράτη έχουν διαμορφώσει παγκοσμίως. Για όσους αρνούνται ένα τέτοιο ρόλο για την εργατική τάξη, υπενθυμίζεται η συμβουλή που έδωσε ο Ένγκελς στους Πολωνούς σοσιαλιστές το 1882, ότι “μέχρι να λυθεί το εθνικό πρόβλημα της πατρίδας τους έχουν όχι μόνο δικαίωμα αλλά και υποχρέωση να είναι πρώτα απ’ όλα εθνικιστές κι ύστερα διεθνιστές” (ΦΝΧ, τεύχος 1 Ιανουάριος 1965, σελ. 7, Ψυρούκης 2005, σελ. 106).

Σχολιάζοντας τη συγκεκριμένη θέση θα παρατηρούσαμε τα εξής:

Η όλη ανάλυση σχετικά με το έθνος και το εθνικό ζήτημα έχει ως βάση της συγκεκριμένες όψεις της θεωρίας των κλασικών στοχαστών του μαρξισμού και του Στάλιν για το ζήτημα. Υπάρχει μεγάλη συζήτηση για το αν ο Μαρξ κι ο Ένγκελς είχαν ή δεν είχαν μια θεωρία για το έθνος. Εμείς υπενθυμίζουμε μερικές βασικές θέσεις, όπως κωδικοποιήθηκαν στο δόγμα που ονομάστηκε “μαρξισμός – λενινισμός”⁶³:

1) Τα έθνη είναι ιστορικές κατηγορίες. Δεν υπήρχαν πάντα και δε θα υπάρχουν πάντα. Συγκροτούνται μέσα από μια πολύπλοκη διαδικασία εθνογένεσης, βασικά κατά την περίοδο μετάβασης από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό (στη δυτική Ευρώπη). Τα κριτήρια ύπαρξης ενός

63 Για μια συνοπτική κι εκλαϊκευμένη ανάλυση του θέματος βλ. Thomson 1977 σελ. 61-78, Lowy 1993, Παπακωνσταντίνου 2018 σελ. 173-257.

έθνους είναι αντικειμενικά και συγκεκριμένα : η ύπαρξη οικονομικής ζωής – αγοράς , η κοινότητα του εδάφους , η γλωσσική ενότητα , η κοινή “ψυχοσύνθεση” και πολιτιστική ζωή. Τα κριτήρια αυτά , όπως διατυπώθηκαν από τον Στάλιν το 1913 στο δοκίμιο του “Ο μαρξισμός και το εθνικό ζήτημα”, επαναλαμβάνονται αυτολεξεί στο άρθρο του Ψυρούκη. Πουθενά δεν υπάρχει στη φιλολογία των Φίλων των Νέων Χωρών η άποψη ότι η εθνική συνείδηση είναι αποτέλεσμα της επίδρασης της ιδεολογίας του εθνικισμού ή ότι τα έθνη αποτελούν “φαντασιακές κοινότητες” (με μεταγενέστερη ορολογία). Αυτό το οποίο τονίζεται είναι η αλληλεπίδραση αυτών των τεσσάρων παραγόντων , ώστε να μη χρησιμοποιείται ο “οικονομικός παράγοντας” (η κοινή οικονομική ζωή) ως πανάκεια κι εύκολη “λύση” για κάθε πρόβλημα μελέτης εθνογένεσης. Κάθε φορά χρειάζεται “συγκεκριμένη ανάλυση της συγκεκριμένης κατάστασης” για να διαπιστωθεί ποιος παράγοντας διαδραματίζει τον αποφασιστικό ρόλο. Από την άλλη πλευρά , αναφερόμενος ακριβώς στην περίπτωση της Κύπρου , ο συγγραφέας του άρθρου , απαντώντας στο ερώτημα που ο ίδιος θέτει γιατί οι Ελληνοκύπριοι επιθυμούν την ένωση με την Ελλάδα , από τη στιγμή που έχουν υψηλότερο οικονομικό επίπεδο και καλύτερα εισοδήματα σε σχέση με τα ελλαδικά , απαντάει με το επιχείρημα ότι οι Κύπριοι γνωρίζουν ότι η ένωση με την Ελλάδα θα απελευθερώσει όλη την παραγωγική κι ευρύτερη οικονομική δυναμική της Κύπρου , ενώ τώρα η νήσος είναι αγροτικό εξάρτημα του βρετανικού ιμπεριαλισμού και ζει σε μεγάλο βαθμό από τις βρετανικές βάσεις . Αυτή η θέση πάλι προσπαθεί να τεκμηριώσει το αίτημα για ένωση με οικονομικά επιχειρήματα , και μάλιστα υποθετικά , παραγνωρίζοντας ακριβώς την αλληλεπίδραση των παραγόντων καλλιέργειας εθνικής συνείδησης την οποία θεωρητικά αποδέχεται. Επίσης κάποιες φορές δίνεται η εντύπωση ότι η όλη συζήτηση περί αλληλεπίδρασης παραγόντων γίνεται με έναν παρατακτικό τρόπο μιας ποσοτικού τύπου έρευνας , όπου θα πρέπει σε κάθε περίπτωση εθνογένεσης να διερευνηθεί αν είχε “περισσότερο” ρόλο η κοινή γλώσσα , σε σχέση πχ με την κοινή οικονομική ζωή ή το αντίστροφο. Δεν φαίνεται να συλλαμβάνεται αυτή η αλληλεπίδραση ως διαλεκτικό όλο .

2) Τα έθνη δεν είναι ομοιογενή σύνολα ανθρώπων , αλλά αποτελούνται από τάξεις με αντιτιθέμενα και συγκρουόμενα συμφέροντα. Η τάξη που κυριαρχεί κάθε φορά καταφέρνει να ορίζει το δικό της συμφέρον ως εθνικό.

3) Τα έθνη έχουν δικαίωμα εθνικής αυτοδιάθεσης , σύμφωνα με την ειδικά λενινιστική ανάλυση των αρχών του 20ού αιώνα.⁶⁴ Η αυτοδιάθεση των αποικιοκρατούμενων λαών , όπως ο κυπριακός , αδυνατίζει ο παγκόσμιο σύστημα του ιμπεριαλισμού και σπάει ένα – ένα τους κρίκους της ιμπεριαλιστικής αλυσίδας που δένει τα καπιταλιστικά , καταπιεστικά έθνη – κράτη με τις (πρώην) αποικίες τους και τα άλλα εξαρτημένα κράτη. Επίσης “ο Λένιν είχε κατανοήσει τη διαλεκτική σχέση μεταξύ εθνικών- δημοκρατικών αγώνων και σοσιαλιστικής επανάστασης κι έδειξε ότι οι

64 Ειδικά στις μελέτες του Λένιν “Κριτικά σημειώματα πάνω στο εθνικό ζήτημα” (1913) και “Για το δικαίωμα αυτοδιάθεσης των εθνών” (1914).

μάζες του καταπιεσμένου έθνους ήταν οι σύμμαχοι του συνειδητοποιημένου προλεταριάτου” (Lowy , 1993 ,σελ. 74).

Το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση επομένως αναλύεται υπό το πρίσμα του διεθνούς συσχετισμού δυνάμεων και υπό την οπτική γωνία της προαγωγής των συμφερόντων της εργατικής τάξης και του πλήγματος στο ιμπεριαλιστικό σύστημα , πάντα σύμφωνα με τον τρόπο σκέψης και τα εννοιολογικά εργαλεία των Φίλων Νέων Χωρών. Με άλλα λόγια , δεν υποστηρίζεται το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των εθνών κι ο αντίστοιχος εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας γενικώς και αορίστως , αλλά στο βαθμό που κάθε τέτοιος αγώνας ενισχύει την πάλη ενάντια στον ιμπεριαλισμό. Εξειδικεύοντας αυτές τις θέσεις στην περίπτωση της Κύπρου του 1964 θα σχολιάζαμε δύο σημεία : Καταρχήν στη συγκεκριμένη περίπτωση η απόκτηση της ανεξαρτησίας δε θεωρείται το πέρας του εθνικού αγώνα ή , εν πάση περιπτώσει , ένα αποφασιστικό βήμα εθνικής απελευθέρωσης, απαραίτητο και για την κοινωνική απελευθέρωση. Η ανεξαρτησία της Κύπρου κρίνεται , τελικά , ως εμπόδιο του αγώνα εθνικής απελευθέρωσης που μόνο με την επίτευξη ενός στόχου μπορεί να αχθεί εις πέρας : την ένωση με την Ελλάδα. Δηλαδή , όλο το παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο καταλήγει στην περίπτωση της Κύπρου να εξειδικεύεται σε μια θέση : ένωση με την Ελλάδα , πάλη δηλαδή για την προσάρτηση της Κύπρου σε μια χώρα της ιμπεριαλιστικής μητρόπολης , έστω κι εξαρτημένης από άλλες , ισχυρότερες χώρες. Προστίθεται δε η λέξη “αντιιμπεριαλιστική” από τους ΦΝΧ και το περιοδικό τους επειδή θεωρείται ότι ο διεθνής ιμπεριαλισμός κι η εξάρτηση της Ελλάδας από τις δυνάμεις του δεν αφήνουν να πραγματοποιηθεί η ένωση με την Κύπρο. Το ίδιο το άρθρο αναγνωρίζει την αντίφαση γενικότερης θεωρίας και συγκεκριμένης εξειδίκευσης και υποστηρίζεται η “ιδιοτυπία” του Κυπριακού αγώνα. Αποφασιστικό κριτήριο θεωρείται το αριθμητικό : από τη στιγμή που η μεγάλη έως συντριπτική πλειοψηφία του λαού στην Κύπρο είναι Έλληνες που διεκδίκησαν την ένωση με την Ελλάδα , αυτός θεωρείται πως είναι και πρέπει να είναι ο στόχος του αγώνα εθνικής απελευθέρωσης για όλο το έθνος . Από τη στιγμή μάλιστα που η αστική τάξη στην Ελλάδα απέτυχε να πραγματοποιήσει αυτό το στόχο , η εργατική τάξη πρέπει να αναλάβει το ρόλο αυτό. Το αριθμητικό κριτήριο όμως δεν περιλαμβάνεται στα κείμενα της κλασικής μαρξιστικής θεωρίας για το εθνικό ζήτημα κι οι αγώνες εθνικής απελευθέρωσης κρίνονται άξιοι υποστήριξης , με την έννοια ότι συμβάλλουν στην επίθεση ενάντια στον ιμπεριαλισμό , όταν ακριβώς αδυνατίζουν τις ιμπεριαλιστικές χώρες κι όχι όταν ενισχύουν (με την έννοια μάλιστα της εδαφικής επέκτασης) τις χώρες του ιμπεριαλιστικού πυρήνα.

Ένα δεύτερο σημείο είναι , σε σχέση και με τα παραπάνω , το εξής : το δικαίωμα εθνικής αυτοδιάθεσης έγινε σημαία και σύνθημα και αίτημα διεκδίκησης του διεθνούς εργατικού κινήματος , σε άμεση σχέση με τους αγώνες των εργαζομένων στην ιμπεριαλιστική μητρόπολη (αν δεχθούμε το σχήμα ιμπεριαλιστικό κέντρο – εξαρτημένη περιφέρεια) για κοινωνική απελευθέρωση. Ακριβώς μέσα από αυτή την οπτική κρίνεται ότι ο αγώνας των εργαζομένων σε κέντρο και

περιφέρεια είναι κοινός . Στην περίπτωση των ΦΝΧ ο αγώνας εθνικής απελευθέρωσης στις (πρώην και μέχρι τότε) αποικίες κρίνεται ως εν γένει αντιιμπεριαλιστικός , άξιος υποστήριξης σε κάθε περίπτωση και ως αγώνας της εργατικής τάξης σε κάθε περίπτωση. Δε φαίνεται να συλλαμβάνεται πλήρως η διαλεκτική και πολύπλοκη σχέση που έχει κάθε αγώνας εθνικής απελευθέρωσης με το κοινωνικό περιεχόμενο αυτού του αγώνα . Φαίνεται να αντικαθίσταται η βασική αντίθεση ανάμεσα σε κεφάλαιο και εργασία με την αντίθεση ιμπεριαλισμός – λαοί. Αυτή η αντίληψη είναι αποτέλεσμα της ανάλυσης που κάνει το περιοδικό για την διεθνή πολιτική , στην οποία θα αναφερθούμε παρακάτω.

δ) Το εσωτερικό πρόβλημα της Κύπρου , η διαμάχη δηλαδή ανάμεσα σε Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους , είναι , κατά τους Φίλους των Νέων Χωρών , κατά βάση τεχνητό πρόβλημα. Δεν αποτελεί την ουσία του Κυπριακού , αλλά το θέμα στο οποίο ο ιμπεριαλισμός θέλει να στρέψουμε την προσοχή μας. Οι ιμπεριαλιστές δημιούργησαν κατά βάση το ζήτημα δίνοντας προνόμια στην τουρκοκυπριακή “μειονότητα” (όπως ονομάζεται σταθερά η τουρκοκυπριακή πληθυσμιακή ομάδα) , κι αυτό ήδη από την εποχή της αποικιοκρατίας των Άγγλων. Όποτε οι Ελληνοκύπριοι διεκδικούσαν την ένωσή τους με την Ελλάδα , η Αγγλία έστρεφε τους Τουρκοκύπριους να ζητούν την απόρριψη της ένωσης ή/και τη διχοτόμηση. Ειδικά την περίοδο 1955-1959 οι Βρετανοί χρησιμοποίησαν την τουρκοκυπριακή μειονότητα και στην πράξη για την καταστολή του αγώνα των Ελληνοκυπρίων. Οι συμφωνίες του 1959 έδωσαν προνόμια στη μειονότητα αυτή , ώστε να λειτουργούν (τα προνόμια αυτά) εις βάρος της πλειοψηφίας του πληθυσμού στην Κύπρο (και της επιθυμίας του για ένωση με την Ελλάδα , συνακόλουθα). Από κει και πέρα , θέση του περιοδικού είναι ότι λύση δεν αποτελεί ο σοβινισμός κατά των Τουρκοκυπρίων. Αντιθέτως αναγνωρίζεται σοβαρή καθυστέρηση στη μελέτη της ιστορικής πορείας και της ταξικής σύνθεσης της τουρκοκυπριακής κοινότητας . Αυτό που προβάλλεται είναι η ανάγκη να υπάρξει αυτή η έρευνα και αντίστοιχη πολιτική παρέμβαση , ώστε να φανεί σε ποιο βαθμό και μέσα από ποιους δίαυλους το ελληνοκυπριακό κεφάλαιο και η ορθόδοξη εκκλησία καταπιέζουν τους Τουρκοκύπριους αγρότες κι εργάτες (πχ με την τοκογλυφία) και πώς ο σοβινισμός καλλιεργείται από τις εθνικιστικές , αντιδραστικές δυνάμεις και των δυο κοινοτήτων κι ασφαλώς επηρεάζει τις λαϊκές μάζες και των δυο κοινοτήτων. Έτσι για παράδειγμα ,όπως αναφέρει ο Ψυρούκης στο άρθρο του , θα μπορέσει να γίνει κατανοητό πώς η φτωχολογία της Τηλλυρίας υποστηρίζει τον “πράκτορα του ιμπεριαλισμού Ντενκτάς” . Ο σκοπός είναι να σφυρηλατηθεί η ενότητα των εργαζομένων στην Κύπρο , μακριά σοβινιστικές επιρροές και αλληλοϋποτίμηση. Οι κοινοί απεργιακοί αγώνες χιλιάδων Ελληνοκύπριων και Τουρκοκύπριων εργαζομένων το 1947-1948 αποτελούν την καλύτερη απόδειξη ότι η ενότητα αυτή μπορεί να πραγματοποιηθεί. “Γιατί η ενότητα αυτή δεν επεκτάθηκε και δε σταθεροποιήθηκε ;” αναρωτιέται το περιοδικό , χωρίς να δίνει απάντηση.

Οι θέσεις αυτές σχετικά με τις διακοινοτικές σχέσεις στην Κύπρο χαρακτηρίζονται από υποτίμηση της σημασίας και του ρόλου της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Η μόνιμη τοποθέτηση της τουρκοκυπριακής πλευράς στο επίπεδο της μειονότητας κι η επισήμανση ότι οι συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου της προσπόρισαν υπερβολικά προνόμια που αιχμαλωτίζουν την ελληνοκυπριακή πλειονότητα είναι επιχειρήματα αντλημένα από το οπλοστάσιο του ελλαδικού κι ελληνοκυπριακού εθνικισμού. Πουθενά στο περιοδικό δεν αναγνωρίζεται , ούτε πολύ περισσότερο συζητείται το δικαίωμα εθνικής αυτοδιάθεσης των Τουρκοκυπρίων. Πουθενά δεν εξηγείται ο λόγος για τον οποίον οι Τουρκοκύπριοι εργαζόμενοι θα πρέπει να διεκδικούν την ένωση της πατρίδας τους , αντιμπεριαλιστική έστω , με την Ελλάδα. Στο συγκεκριμένο άρθρο γίνονται κάποιες πρώτες νύξεις και κατατίθενται κάποιες σκέψεις σχετικά με τις ιδεολογικές γραμμές που κυριάρχησαν στους κόλπους της τουρκοκυπριακής κοινότητας (υποστήριξη της αποικιοκρατίας έναντι της ένωσης , τουρκικός σοβινισμός) , επισημαίνεται ότι ο μόνος δρόμος που θα αντιμετωπίσει το σοβινισμό ένθεν κακείθεν είναι ο κοινός αγώνας των δυο κοινοτήτων , όμως δεν απαντάται το ερώτημα πώς θα σφυρηλατηθεί αυτή η κοινή δράση. Ούτε φαίνεται να γίνεται αντιληπτή η αντίφαση (ή καλύτερα δε συλλαμβάνεται ως τέτοια) ότι από τη μια πλευρά η συνεργασία των δυο κοινοτήτων θεωρείται όρος απαραίτητος για μια ελεύθερη Κύπρο , ενώ από την άλλη ζητείται η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα , ένα αίτημα που εκ προοιμίου αποκλείει τη συνεργασία των δύο κοινοτήτων. Και , συνακόλουθα , δεν τίθεται καν το ερώτημα πώς μπορεί να υπάρξει αντιμπεριαλιστικός αγώνας για μια Κύπρο χωρίς εξαρτήσεις , εγγυητές , βάσεις και ξένους στρατούς , χωρίς αιτήματα και θέσεις που να συμπεριλαμβάνουν όλο το λαό της Κύπρου , ανεξάρτητα από κοινοτικές διαφοροποιήσεις.⁶⁵

ε)Τελευταία θέση του άρθρου είναι ότι ο ΟΗΕ δε μπορεί να δώσει λύση στο Κυπριακό , και μάλιστα τη λύση που προβάλλει το περιοδικό των ΦΝΧ. Ο ΟΗΕ είναι , σύμφωνα με τον Ψυρούκη και την Κίνηση , ένας διεθνής οργανισμός – όργανο των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων. Η δουλειά του είναι να καλύπτει και να δίνει το νομικό πρόσχημα για ιμπεριαλιστικές επεμβάσεις. Δεν είναι τυχαίο ότι πριν την αποστολή των στρατευμάτων του στην Κύπρο , ο ΟΗΕ είχε στείλει κυανόκρανους σε δυο άλλες περιοχές του πλανήτη που μαστίζονταν από την ιμπεριαλιστική επέμβαση : το Σουέζ και το Κονγκό. Το γεγονός ότι οι πάντες σε Ελλάδα , Κύπρο και διεθνώς υποστηρίζουν την επέμβαση του ΟΗΕ στην Κύπρο , οφείλεται στο ότι έτσι νομιμοποιείται το διεθνές status quo , ένα καθεστώς διεθνούς ισορροπίας και “ειρηνικής συνύπαρξης” , όπως είχε ονομαστεί , ανάμεσα στις μεγάλες δυνάμεις και τα εξαρτήματα τους παγκοσμίως.⁶⁶Θα δούμε ότι

65 Οφείλω το συγκεκριμένο ερώτημα και τη συγκεκριμένη διατύπωση στην καθηγήτρια Σία Αναγνωστοπούλου.

66 Αξίζει να αναφερθεί ότι ο Ψυρούκης είχε διαφορετική γνώμη για τον ΟΗΕ το 1958. Συγκεκριμένα , σε άρθρο του (πάντα με το ψευδώνυμο Ε. Νικητάκος) στην εφημερίδα «Πάροικος» του Καΐρου , με τίτλο «Κυπριακό και Αλγερινό» , χαρακτηρίζει τον ΟΗΕ ως πεδίο μάχης ανάμεσα στις ιμπεριαλιστικές και αντιμπεριαλιστικές δυνάμεις. Η αλλαγή μετά από σχεδόν επτά χρόνια οφείλεται , κατά τη γνώμη μας , πέρα από το γενικότερο πλαίσιο (σινσοβιετική ρήξη) και στο ότι ο ΟΗΕ εγγυήθηκε κι υποστήριξε την ανεξαρτησία της Κύπρου (το άρθρο «Κυπριακό και Αλγερινό» δημοσιεύτηκε στις 26.12.1958 και αναδημοσιεύεται σε Ψυρούκης 2005 , σελ. 75-79).

αυτή η θέση περί ΟΗΕ προβάλλεται εμφατικά στην αρθρογραφία των ΦΝΧ , μια που αποτελεί και κριτήριο διαχωρισμού με τις δυνάμεις της «παραδοσιακής αριστεράς» , οι οποίες υποστηρίζουν την ένταξη του Κυπριακού εντός των διαδικασιών του ΟΗΕ.

Το άρθρο καταλήγει με προβλέψεις : Ή ο εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας του λαού σε Ελλάδα και Κύπρο θα ηττηθεί , οπότε αυτή η ήττα θα οδηγήσει “σε άνοδο και δυνάμωμα των πιο σκοτεινών φασιστικών και ξενόδουλων δυνάμεων στην Ελλάδα”. Ή ο αγώνας αυτός θα νικήσει , οπότε θα γίνει πραγματικότητα η αντιμπεριαλιστική ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα , μια ένωση χωρίς εξαρτήσεις και δεσμεύσεις από και προς οποιονδήποτε , με απομάκρυνση των βρετανικών βάσεων από την Κύπρο και αποχώρηση της Ελλάδας από το ΝΑΤΟ.

Κεφάλαιο έβδομο

Τα Ιουλιανά – “Η πανεθνική κρίση”

Το 1965 είναι έτος – σταθμός στην ελληνική πολιτική ιστορία λόγω των “Ιουλιανών” . Υπήρξε όμως κι έτος εξελίξεων στο κυπριακό ζήτημα , πράγμα άλλωστε απόλυτα συνδεδεμένο με την ελληνική πολιτική ζωή.

Στην ίδια την Κύπρο παγιώνεται το καθεστώς (εδαφικό και πολιτειακό) που προέκυψε από τις διακοινοτικές ταραχές , τη δημιουργία των τουρκοκυπριακών θυλάκων και την αποστολή της ειρηνευτικής δύναμης του ΟΗΕ. Η ελληνοκυπριακή διοίκηση , ως μόνη αναγνωρισμένη διεθνώς νόμιμη κυβέρνηση της Κύπρου , προχωρεί στην υλοποίηση βασικών αλλαγών που περιγράφονταν και στα περίφημα 13 σημεία του προέδρου Μακαρίου. Ήδη αναφερθήκαμε στη δημιουργία της Εθνικής Φρουράς από το προηγούμενο έτος.

Τον Οκτώβριο του 1964 ψηφίστηκε ένας καινούργιος νόμος για τα δημαρχεία που καθόριζε τα δημοτικά σύνορα των μεγάλων πόλεων. Το Μάρτιο του 1965 η ελληνική κοινοτική βουλή αντικαταστάθηκε με ένα νέο υπουργείο , το υπουργείο Παιδείας . Τον Ιούλιο του 1965 η θητεία του Προέδρου και των Βουλευτών παρατάθηκε μέχρις ότου διαμορφώνονταν στο νησί ειρηνικές συνθήκες. Επιπρόσθετα ψηφίστηκε ένας εκλογικός νόμος που κατέργησε τους χωριστούς καταλόγους Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων...Όλοι οι δημόσιοι υπάλληλοι που παρέμειναν ήταν πια Ελληνοκύπριοι. Το Συνταγματικό Δικαστήριο λειτούργησε μέχρι το 1966 , οπότε αποχώρησαν οι Τουρκοκύπριοι δικαστές και οι αρμοδιότητες του μεταβιβάστηκαν στο Ανώτατο Δικαστήριο (Κρανιδιώτης Γ. ό.π., σελ. 99).

Οι αλλαγές αυτές , όπως αναφέρονται στο απόσπασμα , δε συνιστούν απλώς μια μεταρρύθμιση για την εύρυθμη λειτουργία του κράτους , αλλά μετατροπή της πολιτειακής συγκρότησης της Κυπριακής Δημοκρατίας που εγκαθίδρυναν οι συνθήκες Ζυρίχης – Λονδίνου από δικοινοτική σε κυρίαρχα ελληνοκυπριακή , με επίκληση του δικαίου της ανάγκης. Στους τουρκοκυπριακούς θύλακες , από την άλλη πλευρά , στήνονταν δομές εν δυνάμει κρατικού τύπου , υπό την απόλυτη εξάρτηση της Τουρκίας . Η σύγκρουση των εθνικιστικών δυνάμεων των δυο κοινοτήτων είχε και την εσωτερική της όψη , όπως άλλωστε συνέβαινε τουλάχιστον από το 1958 . Στην ελληνοκυπριακή πλευρά οργανώνεται κέντρο δράσης εναντίον του προέδρου Μακαρίου με την κατηγορία ότι η πολιτική του απεμπολεί την ένωση. Το κέντρο αυτό ενισχύεται από την Αθήνα και στηρίζεται στην παρουσία του Γρίβα στο νησί. “Οι οπαδοί του Γρίβα (ο οποίος είχε πλέον την εμφανή υποστήριξη των Κ. Μητσοτάκη , Στ. Κωστόπουλου , Π. Γαρουφαλιά και της εφημερίδας του Π. Κόκκα “Ελευθερία”) σχημάτιζαν αντάρτικες ομάδες και “Επιτροπές Διαφωτίσεως” και κατάρτιζαν συνωμοτικά σχέδια εναντίον της κυβέρνησης και προσωπικά εναντίον του Μακαρίου” (Κρανιδιώτης Ν. ό.π., σελ. 296). Στην τουρκοκυπριακή πλευρά , οι εθνικιστικοί κύκλοι ενισχύονται από την Τουρκία και κατηγορούν για προδοσία όσους Τουρκοκύπριους έχουν θέση και δράση υπέρ της συνεργασίας και συνύπαρξης των δυο κοινοτήτων. Αποκορύφωμα αυτής της καταστολής

υπήρξε η δολοφονία , στις 11 Απριλίου 1965 , των στελεχών του ΑΚΕΛ Κώστα Μισιαούλη (1921-1965) και Ντερβίς Αλή Καβάζογλου (1924-1965) από εκτελεστές της ΤΜΤ.⁶⁷

Στο διπλωματικό πεδίο , το Σεπτέμβριο του 1964 απεβίωσε ο πρώτος μεσολαβητής του ΟΗΕ για το κυπριακό , Σ. Τουομιόγια. Ο γενικός γραμματέας του ΟΗΕ Ου Θαντ διόρισε νέο μεσολαβητή τον Λατινοαμερικανό Γκάλο Πλάζα (1906-1987 , νομικό και πρώην Πρόεδρο της Δημοκρατίας του Ισημερινού την τετραετία 1948-1952). Ο Πλάζα , μετά από διαβουλεύσεις με όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές , συνέταξε έκθεση για το ζήτημα της Κύπρου. Η έκθεση επιδόθηκε στις 26.03.1965 στο γενικό γραμματέα Ου Θαντ και λίγες μέρες μετά στις ενδιαφερόμενες κυβερνήσεις , ενώ δημοσιεύθηκε και στον τύπο.⁶⁸ Η έκθεση περιγράφει τις συναντήσεις του μεσολαβητή με τις δυο πλευρές στην Κύπρο και περιέχει μια σειρά διαπιστώσεων ως οδηγό για την εξεύρεση λύσης. Βασική διαπίστωση είναι ότι τόσο η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα , όσο κι η διχοτόμηση , όποιας μορφής (ομοσπονδιακό κράτος , χωριστές γεωγραφικές περιοχές , μετακίνηση πληθυσμών) , θα πρέπει να αποκλειστούν. Όπως χαρακτηριστικά διαπιστώνει ο Πλάζα , όσο έντονα διαφωνούν οι Ελληνοκύπριοι με τη διχοτόμηση , τόσο έντονα διαφωνούν οι Τουρκοκύπριοι με την ένωση με την Ελλάδα , ενώ αξιολογεί τις προτάσεις της τουρκικής /τουρκοκυπριακής πλευράς για υποχρεωτική μετακίνηση πληθυσμών ως ευρισκόμενες πέραν πάσης έννοιας διεθνούς δικαίου. Οπότε , ως συμπέρασμα , αν η λύση θα πρέπει να είναι συναινετική , δε θα πρέπει να περιλαμβάνει καμιά από τις παραπάνω επιλογές. Από την άλλη , επιστροφή στο προ του Δεκεμβρίου του 1963 καθεστώς δε μπορεί να υπάρξει. Αυτό που προτείνει ο Πλάζα είναι η εξεύρεση λύσης στο πλαίσιο του ΟΗΕ (άρα με σεβασμό της ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας της Κύπρου) , λαμβανομένων υπόψη των γενικών αρχών που διέπουν τη λειτουργία του Οργανισμού , του διεθνούς δικαίου και της προστασίας των δικαιωμάτων των μειονοτήτων. Ως μέθοδο επίτευξης αυτής της διαγραφόμενης σε ευρύτατα πλαίσια λύσης προτείνεται η έναρξη απευθείας συνομιλιών ανάμεσα στις δυο κοινότητες του νησιού , υπό την αιγίδα του ΟΗΕ. Η ελληνική και ελληνοκυπριακή πλευρά δέχθηκαν , ως βάση συζήτησης , το σχέδιο Πλάζα αφού αποδεχόταν βασικά στοιχεία της στρατηγικής τους (λύση στα πλαίσια του ΟΗΕ , απόρριψη διχοτομικών σχεδίων) και με δεδομένη την κατάσταση που είχε διαμορφωθεί στην Κύπρο. Η τουρκική και τουρκοκυπριακή ηγεσία απέρριψαν την έκθεση για τους λόγους για τους οποίους την αποδέχθηκε η άλλη πλευρά . Ειδικά η τουρκοκυπριακή ηγεσία κατηγορήσε το μεσολαβητή ότι υπερέβη το ρόλο του κι εξέφρασε προσωπικές απόψεις. Κατόπιν τούτου ο Πλάζα παραιτήθηκε στις 21.12.1965 κι ο γενικός γραμματέας δε διόρισε νέο μεσολαβητή. Η πρόταση Πλάζα για συνομιλίες ανάμεσα στις δυο κοινότητες τότε δεν υποστηρίχθηκε . Θα δούμε όμως ότι μετά από δύομισι χρόνια επρόκειτο να έχει άλλη τύχη. Η μεσολάβηση Πλάζα είχε όμως

67 Αν και οι “Φίλο Νέων Χωρών” παρακολουθούν πολύ στενά τις εξελίξεις στην Κύπρο δεν αφιέρωσαν ούτε μια γραμμή στο περιοδικό τους για τη συγκεκριμένη δολοφονία.

68 Εκτεταμένο απόσπασμα της έκθεσης σε Κρανιδιώτη Ν. ό.π. , σελ. 278-286 . Ανάλυση της έκθεσης και των αντιδράσεων σε Κρανιδιώτη Γ. ό.π., σελ. 115-126.

και μια άλλη συνέπεια : Η κυπριακή κυβέρνηση , σε μια προσπάθεια να μη ναυαγήσει η μεσολάβηση , έφερε το ζήτημα ενώπιον της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ . Η Γενική Συνέλευση του Οργανισμού υιοθέτησε ψήφισμα στις 18.12.1965 , με το οποίο καλούνταν όλα τα κράτη μέλη του ΟΗΕ να σεβαστούν την ανεξαρτησία , την εδαφική ακεραιότητα και κυριαρχία της Κυπριακής Δημοκρατίας. Αποκαλυπτικό της επιλογής της κυβέρνησης του Προέδρου Μακαρίου να συστρατευθεί με το Κίνημα των Αδεσμεύτων και των επιπτώσεων αυτής της στράτευσης αποτελεί το γεγονός ότι το ψήφισμα κατατέθηκε και ψηφίστηκε βασικά από τις αδέσμευτες χώρες. Άλλωστε στο κείμενο του ψηφίσματος γίνεται σαφής αναφορά στις διακηρύξεις του κινήματος των Αδεσμεύτων , όπως προέκυψαν μετά από τη συνάντηση στις 10.10.1964 στο Κάιρο , στην οποία συμμετείχε κι ο Μακάριος. Οι χώρες του ανατολικού συνασπισμού βασικά τήρησαν ουδέτερη στάση , ενώ πέντε χώρες καταψήφισαν το ψήφισμα , μεταξύ αυτών οι ΗΠΑ και η Τουρκία. Η νίκη αυτή σε διπλωματικό επίπεδο είχε την ηθική και πολιτική της αξία , αν και όχι απόλυτα . Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι κανένα από τα πέντε μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ δεν ψήφισε υπέρ της απόφασης. Επίσης οι αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ δεν έχουν νομική ισχύ.

Οι Φίλοι των Νέων Χωρών και το έντυπο τους παρακολουθούν αυτές τις εξελίξεις και προσπαθούν να τις εντάξουν σε ένα πλαίσιο διεθνούς ανάλυσης , παράλληλα με τις εσωτερικές εξελίξεις σε Ελλάδα και Κύπρο. Ήδη από την αρχή του 1965 σχολιάζεται στο περιοδικό η εντυπωσιακή στροφή της πολιτικής της ΕΣΣΔ στο Κυπριακό ζήτημα. Σταθμοί που σηματοδοτούν αυτή τη μεταβολή αποτελούν : η επίσκεψη του Τούρκου υπουργού εξωτερικών Ερκίν στη Μόσχα το Νοέμβριο του 1964 , η ομιλία του υπουργού εξωτερικών της ΕΣΣΔ Γκρομικό στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ το Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου , η επίσκεψη του Σοβιετικού ηγέτη Νικολάι Ποντγκόρνυ στην Άγκυρα τον Ιανουάριο του 1965 , οι δηλώσεις Γκρομικό στην “Ισβέστια” (21/01/1965) και τελικά η επίσκεψη του Τούρκου πρωθυπουργού Σ. Χ. Ουργκιουπλού στη Μόσχα τον Αύγουστο του ίδιου έτους. Στις δηλώσεις των Σοβιετικών αξιωματούχων και στα ανακοινωθέντα των δυο πλευρών τονιζόταν ότι η Σοβιετική Ένωση αναγνωρίζει την ύπαρξη δυο εθνικών κοινοτήτων στην Κύπρο και δεν αποκλείονταν ως αποδεκτή λύση του Κυπριακού η εγκαθίδρυση ομοσπονδιακού κράτους. Αυτή η τελευταία θέση υποστηρίχθηκε από τον Γκρομικό στη συνέντευξή του στην “Ισβέστια” . Η μεταβολή αυτή εξηγεί και τη στάση των χωρών του ανατολικού συνασπισμού (πλην Αλβανίας) στη διπλωματική μάχη στον ΟΗΕ το Δεκέμβριο του 1965 , στάση αποχής , όπως προαναφέρθηκε. Η μεταβολή αυτή ερμηνεύεται με ένα συνδυασμό παραγόντων σχετικών και με τη σοβιετική αλλά και την τουρκική εξωτερική πολιτική. Η Τουρκία , μετά την επιστολή Τζόνσον και το σχέδιο Άτσεσον , αρχίζει να μεταβάλλει την εξωτερική της πολιτική με σκοπό την αποκατάσταση των σχέσεων της αφενός με τη ΕΣΣΔ (σχέσεις ψυχρότητας κι εχθρότητας από εικοσαετίας) , αλλά και τις χώρες της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής , χώρες σε μεγάλο βαθμό Αδέσμευτες και

αρωγοί στους διπλωματικούς αγώνες της κυπριακής κυβέρνησης. Η ΕΣΣΔ από την άλλη πλευρά ανταποκρίθηκε στην αλλαγή στάσης της Τουρκίας , λαμβάνοντας υπόψη τη γεωστρατηγική σημασία της χώρας , τη δυνατότητα ενίσχυσης της επιρροής στην περιοχή γενικότερα , αλλά και την ελλαδική κυριαρχία στην Κύπρο , με την εγκατάσταση μιας ελληνικής (δηλαδή νατοϊκής) μεραρχίας στο νησί. Ρόλο σε αυτή τη μεταβολή θεωρείται ότι διαδραμάτισε κι η αλλαγή σοβιετικής ηγεσίας , μετά την αποπομπή Χρουστσόφ τον Οκτώβριο του 1964.⁶⁹ Η αλλαγή της σοβιετικής στάσης προκάλεσε την αντίδραση του ΑΚΕΛ στην Κύπρο , το οποίο συνεχώς , καθ' όλη τη διάρκεια του 1965 , με δηλώσεις των ηγετών του και κομματικές αποφάσεις , απορρίπτει τη θέση για ομοσπονδιακό κράτος στην Κύπρο κι εκφράζει την αντίθεσή του με το περιεχόμενο της τουρκοσοβιετικής προσέγγισης σε σχέση με το Κυπριακό (Σακελλαρόπουλος ό.π., σελ. 509-511). Οι δηλώσεις Γκρομικό προκάλεσαν αντίδραση και στην Αθήνα , η οποία εκδηλώθηκε με διαδήλωση στην πρωτεύουσα. Αυτή ακριβώς τη διαδήλωση σχολιάζουν οι “Φίλοι Νέων Χωρών” σε σύντομο σχόλιο με τίτλο “Η δεξιά καπηλεύεται”.⁷⁰ Στο σχόλιο καταδικάζεται η προσπάθεια δεξιών δυνάμεων να ποδηγετήσουν και να χειραγωγήσουν τη μαζική διαδήλωση , με συνθήματα όχι μόνο για την Κύπρο αλλά και άλλα όπως “αυτοδιάθεση του Βερολίνου” κι “ένωση της Βορείου Ηπείρου”. Η δεξιά παράταξη κατηγορείται για σοβινισμό , εθνοκαπηλεία , υποτέλεια στον ιμπεριαλισμό και δημιουργία της προδοσίας της Ζυρίχης. Η κριτική που ασκείται είναι επομένως από εθνική , αντιιμπεριαλιστική βάση κι η δεξιά κατηγορείται ότι προσπαθεί να στρέψει το αντιιμπεριαλιστικό αίσθημα του λαού σε αντιδραστική κατεύθυνση. Δεν εξετάζονται το περιεχόμενο ή οι αντιφάσεις αυτού του αντιιμπεριαλιστικού αισθήματος. Το σχόλιο καταλήγει με το ερώτημα “γιατί σιωπούν εκείνοι που θα έπρεπε να ήταν πρωτοπορία ;”. Η επίσημη αριστερά (“ο παραδοσιακός φορέας του προοδευτικού κινήματος” κατά τη συνήθη περίφραση του περιοδικού) εγκαλείται για πνεύμα συμβιβασμού και κομπορρισμού και για το γεγονός ότι δεν αναλαμβάνει την πρωτοβουλία εκπροσώπησης κι οργάνωσης αυτών των λαϊκών διαθέσεων που αφήνονται να ηγεμονευθούν από τη δεξιά.

Σε σχέση με την διαδικασία της μεσολάβησης του ΟΗΕ , η έκθεση Πλάζα χαρακτηρίζεται “κλασικό τεκμήριο της νεοαποικιακής ιμπεριαλιστικής δραστηριότητας του ΟΗΕ” . Η αιτία αυτού του χαρακτηρισμού είναι συγκεκριμένη : το γεγονός ότι ο μεσολαβητής , τόσο στην έκθεση του , όσο και με δηλώσεις του πριν την υποβολή της έκθεσης , απέκλεισε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο καταγγέλλεται με δριμύτητα , ενώ η δραστηριότητα του θεωρείται ότι προετοιμάζει μια νέα Ζυρίχη.⁷¹ Αυτές οι θέσεις συνάδουν με τη συνολική αντίληψη των Φ.Ν.Χ. για τον ΟΗΕ και το ρόλο του στις διεθνείς σχέσεις. Υπό το πρίσμα αυτό γίνεται

69 Για τη σοβιετική αλλαγή στάσης , βλ. Κρανιδιώτη Ν. ό.π. , σελ. 250-253 και Σακελλαρόπουλο ό.π. , σελ.509-511.

70 “Φίλοι Νέων Χωρών” τεύχος 2, Φλεβάρης 1965 , 120-121.

71 Η αναφορά στο μεσολαβητή του ΟΗΕ , τις δηλώσεις του και την έκθεση του , όταν δόθηκε στη δημοσιότητα , στα σύντομα άρθρα “Η Κύπρος κινδυνεύει” (“Φίλοι Νέων Χωρών” τεύχος 3 , Μάρτιος 1965 ,σελ. 197) και “Οι νεκροθάπτες του Κυπριακού” (“Φίλοι Νέων Χωρών” τεύχος 4 , Απρίλιος-Μάιος 1965 ,σελ. 255-257).

προσπάθεια να βρεθούν ή να αναλυθούν κι άλλες διεθνείς διενέξεις ανάλογες με την περίπτωση της Κύπρου. Στο άρθρο “Μαλαισία – Κύπρος” οι Φίλοι Νέων Χωρών βρίσκουν εντυπωσιακές αναλογίες : και οι δυο χώρες (Κύπρος και βόρειο τμήμα της νήσου Βόρνεο – Καλιμαντάν , ως τμήμα της Μαλαισίας) δόθηκαν το 1878 στη Βρετανία. Και στα δυο νησιά υπάρχει μεγάλη πλειοψηφία πληθυσμού που ζητεί την ένωση με ομοεθνείς σε άλλη χώρα (οι Ελληνοκύπριοι με την Ελλάδα , η πλειοψηφία του πληθυσμού στη βόρεια Βόρνεο που είναι – κατά το περιοδικό-ινδονησιακής καταγωγής έχουν ξεκινήσει αγώνα ένωσης με την Ινδονησία). Οι Βρετανοί έχουν δημιουργήσει νεοαποικιακές ομοσπονδίες με σκοπό να ματαιώσουν αυτή την ένωση (πχ η Ομοσπονδία της Μαλαισίας το 1957 , στην οποία δόθηκε η Βόρεια Βόρνεο το 1963 ή η προετοιμαζόμενη , κατά τους Φ.Ν.Χ. , ομοσπονδία στην Κύπρο). Η μεγάλη διαφορά είναι ότι στην περίπτωση της ΝΑ Ασίας , την ένωση τροφοδοτεί και ενισχύει η αντιιμπεριαλιστική Ινδονησία του Αδέσμευτου Σουκάρνο (1901-1970), ενώ η υποταγμένη νατοϊκή Ελλάδα φαλκιδεύει και υπονομεύει τον αγώνα των Ελληνοκυπρίων. Η αντιιμπεριαλιστική Ινδονησία αποχώρησε γι’ αυτό το λόγο από τον ΟΗΕ , ενώ στην εξαρτημένη Ελλάδα οι πάντες επιζητούν λύση στα πλαίσια του ΟΗΕ. Τέλος , επεκτείνοντας τη σύγκριση και στο ζήτημα των μειονοτήτων των δυο περιπτώσεων, η αντιιμπεριαλιστική Ινδονησία υπόσχεται στην κινεζική μειονότητα της βόρειας Βόρνεο ότι θα έχει τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες υποχρεώσεις που διέπουν το νομικό καθεστώς κάθε Ινδονήσιου πολίτη(κι όχι τα ιδιαίτερα “προνόμια” που εξασφάλισαν οι Τουρκοκύπριοι). Κι αυτό είναι κάτι που το αποδέχθηκε η Λαϊκή Κίνα , αφού “η Λαϊκή Κίνα δεν είναι η Τουρκία των φασιστών , η Τουρκία του ΝΑΤΟ , του ΣΕΑΤΟ και των Παντουρκιστών”.⁷² Στο συγκεκριμένο άρθρο γίνεται προσπάθεια να αναλυθούν δυο πολύ διαφορετικές περιπτώσεις με τα ίδια κριτήρια : ως περιπτώσεις νεοαποικιακής εξάρτησης , με τη συμμαχία Αδεσμευτών και Λαϊκής Κίνας να παρουσιάζεται ως ο καλύτερος υποστηρικτής των αγώνων εθνικής απελευθέρωσης και μάλιστα υπό την έννοια της ένωσης με μια άλλη χώρα. Κι ενώ η στάση της Ινδονησίας χαρακτηρίζεται ως “αντιιμπεριαλιστικός εθνικισμός” (με τον οποίο το περιοδικό συμπαρατάσσεται) , η στάση της Ελλάδας αντιμετωπίζεται όχι ως εθνικισμός , αλλά ως δείγμα υποτέλειας στις μεγάλες ιμπεριαλιστικές δυνάμεις.

Το σημαντικότερο πολιτικό γεγονός του 1965 , κι όχι μόνο , αποτελεί η πτώση της κυβέρνησης Γεωργίου Παπανδρέου. Το Μάιο καταγγέλθηκε από το Γεώργιο Γρίβα , με επιστολές του στο βασιλιά και στον υπουργό εθνικής άμυνας (κι όχι στον πρωθυπουργό) , η ύπαρξη συνωμοτικής

72 Το ανυπόγραφο άρθρο “Μαλαισία – Κύπρος” στο τεύχος 2 των “Φίλων Νέων Χωρών” , Φλεβάρης 1965 , σελ. 124-126. Στις νεοαποικιακού τύπου ομοσπονδίες που σχεδίασαν οι Βρετανοί εντάσσονται η Ομοσπονδία Κεντρικής Αφρικής (1953-1963) , η Ομοσπονδία Νότιας Αραβίας (1963-1967) , η Ομοσπονδία Δυτικών Ινδών (1958-1962) , οι οποίες “ανήκουν ήδη στον κατάλογο των νεκρών” , μαζί με την Ομοσπονδία της Μαλαισίας , η οποία κατά το περιοδικό , υπό την τότε συγκυρία προφανώς , θεωρείται ότι “βρίσκεται σε επιθανάτιο αγώνα”. Σημειώνουμε πάντως ότι οι τρεις πρώτες περιπτώσεις δεν ήταν ανεξάρτητες χώρες , ενώ η Μαλαισία κηρύχθηκε ανεξάρτητη το 1957. Το 1963 ενώθηκε με τη Βόρεια Βόρνεο (περιοχές Σαμπάχ , Σαραουάκ , Λαμπουάν) και προσωρινά με τη Σιγκαπούρη , ενώ εκλέχθηκε και μη μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ . Αυτή ήταν η αφορμή για την αποχώρηση της Ινδονησίας από το διεθνή οργανισμό , στα πλαίσια της σύγκρουσης Ινδονησίας – Μαλαισίας (1963-1966). Η Ινδονησία επανήλθε στον ΟΗΕ μετά από 18 μήνες.

οργάνωσης μέσα στο στρατό , με το όνομα ΑΣΠΙΔΑ , για την ίδρυση και δράση της οποίας φερόταν αναμειγμένος κι ο Ανδρέας Παπανδρέου. Με αυτή την αφορμή και προσπαθώντας να επιφέρει μεταβολές στο στρατό , ο πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου θέλησε να απομακρύνει τον υπουργό εθνικής άμυνας Πέτρο Γαρουφαλιά και να αναλάβει ο ίδιος το συγκεκριμένο υπουργείο. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος Β΄ αρνήθηκε να δεχτεί τη μεταβολή , ακολούθησε ανταλλαγή επιστολών μεταξύ βασιλιά και πρωθυπουργού και τελικά η εξώθηση σε παραίτηση του Παπανδρέου. Αυτή ήταν η αρχή των “Ιουλιανών” , της κρίσης που ξέσπασε το καλοκαίρι του 1965. Τα γεγονότα που ακολούθησαν είναι γνωστά και τεκμηριωμένα⁷³ : τρεις διαδοχικές κυβερνήσεις “αποστατών”⁷⁴ , δηλαδή βουλευτών της Ενώσεως Κέντρου που διαδοχικά αποσκιρτούσαν από το κόμμα τους με χρήση μέσων εξαγοράς συνειδήσεων, με την ανοιχτή επέμβαση των Ανακτόρων και τη στήριξη της ΕΡΕ , απροκάλυπτη ενίσχυση από τον αμερικανικό παράγοντα , ενώ παράλληλα στους δρόμους της Αθήνας (κι άλλων πόλεων) διεξάγονταν για εβδομήντα μέρες μεγάλες , μαζικές και μαχητικές διαδηλώσεις. Σε μια τέτοια διαδήλωση στις 21 Ιουλίου δολοφονείται από την αστυνομία ο 23χρονος φοιτητής της ΑΣΟΕΕ Σωτήρης Πέτρουλας. Ο Πέτρουλας , ηγετικό στέλεχος της νεολαίας Λαμπράκη , είχε προσεγγίσει την Κίνηση Φίλων Νέων Χωρών , παρακολουθούσε τις εκδηλώσεις και τις δραστηριότητες της και είχε συνομιλίες με το Νίκο Ψυρούκη.⁷⁵ Στις 19 και 20 Αυγούστου πραγματοποιούνται οι πιο μαχητικές διαδηλώσεις στην Αθήνα , όταν η πρώτη κυβέρνηση αποστατών (μετά την καταψήφισή της στις 5.08) , παραιτείται και ανατίθεται εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Ηλία Τσιριμώκο.

Στις 22.08.1965 γράφεται και το δεύτερο άρθρο στο οποίο θα αναφερθούμε αναλυτικά. Το άρθρο υπογράφεται “από τη σύνταξη” και δημοσιεύεται στο έκτο τεύχος του περιοδικού “Φίλοι Νέων Χωρών”.⁷⁶ Πρόκειται επομένως για άρθρο γραμμένο και δημοσιευμένο πάνω στη φωτιά των γεγονότων , όταν ακόμα δεν έχει σταθεροποιηθεί κοινοβουλευτικώς η κατάσταση και μετά από γεγονότα σχεδόν εξεγερτικά στην Αθήνα. Το άρθρο πετυχαίνει να δώσει κάτι απ’ αυτό το κλίμα , χωρίς όμως να μένει στο προφανές , αλλά αντίθετα , προσπαθώντας να αναλύσει εις βάθος τις εξελίξεις και να συλλάβει το παρόν ως ιστορία. Με αυτό τον τρόπο καθίσταται φανερό ήδη από τότε ότι τα Ιουλιανά αποτέλεσαν κορυφαία στιγμή της πολιτικής και κοινωνικής ιστορίας της μετεμφυλιακής Ελλάδας , κορυφαία στιγμή της ταξικής πάλης στη χώρα και (εκ των υστέρων θεωρούμενα) το σημαντικότερο ορόσημο προς την εκτροπή της 21ης Απριλίου.

Ο τίτλος του άρθρου είναι “Η πανεθνική κρίση”. Και σ’ αυτή την περίπτωση ο τίτλος είναι εύγλωττος. Στην αρχή παρατίθεται ένα χρονικό των γεγονότων (όσα ήταν γνωστά μέχρι τότε) και

73 Για μια τεκμηριωμένη δημοσιογραφική εξιστόρηση βλ. Λιναρδάτο Σ. 2010 , σελ. 484-610.

74 Πρόκειται για τις κυβερνήσεις Γ. Αθανασιάδη – Νόβα (15.07-20.08.1965) , Ηλ. Τσιριμώκου (20.08-17.09.1965) και Στ. Στεφανόπουλου (17.09.1965-22.12.1966).

75 Μπουτζουβή Αλ. 2010 , σελ. 100-116.

76 “Φίλοι Νέων Χωρών” Χρόνος Β΄ τεύχος 6, Αύγουστος – Σεπτέμβριος 1965 σελ. 359-380.. Το άρθρο αναδημοσιεύτηκε σε Ψυρούκης 2005 , σελ. 132-156 ως κείμενο γραμμένο από το Νίκο Ψυρούκη.

στη συνέχεια τίθεται το ερώτημα : Πώς μπορούν να ερμηνευθούν τα γεγονότα από τις 15 Ιουλίου και μετά ; Δεν πρόκειται απλώς για διαφωνία του βασιλιά με τον πρωθυπουργό , ούτε η όλη κατάσταση μπορεί να ερμηνευθεί – και να επιλυθεί – ως ζήτημα οριοθέτησης των συνταγματικών αρμοδιοτήτων του Στέμματος και της υπεύθυνης κυβέρνησης. Το ζήτημα είναι βαθύτερο . Τα γεγονότα του Ιουλίου του 1965 αποτελούν σύμπτωμα μιας βαθιάς κρίσης που αγκαλιάζει όλο το έθνος. Το έθνος είναι το υποκείμενο που την υφίσταται και αυτή η διαπίστωση γίνεται υπό διπλή έννοια : και γεωγραφικώς (το ελληνικό έθνος σε Ελλάδα και Κύπρο) , αλλά και με την ταξική έννοια του έθνους , νοούμενου ως συνόλου αποτελούμενου από τις εκμεταλλεζόμενες τάξεις , σε αντιπαράθεση με τον ιμπεριαλισμό και τους εγχώριους υποστηρικτές του. Ειδικά η σχέση του Κυπριακού με τα Ιουλιανά είναι εμφανής ακόμα κι από την πιο ρηχή ανάγνωση των γεγονότων : από την Κύπρο καταγγέλθηκε η ύπαρξη του ΑΣΠΙΔΑ , η απαρχή του οποίου συνδέθηκε με την επίσκεψη του Ανδρέα Παπανδρέου το Νοέμβριο στο νησί , ενώ ακριβώς είκοσι μέρες πριν την παραίτηση της κυβέρνησης Παπανδρέου είδαν το φως δημοσιεύματα στις κυπριακές εφημερίδες που έκαναν λόγο για ύπαρξη σχεδίου ανατροπής του Προέδρου Μακαρίου και εγκαθίδρυσης φιλοαμερικανικού καθεστώτος στο νησί. Ειδήσεις οι οποίες προκάλεσαν αντιδράσεις και συλλαλητήρια στην Κύπρο υπέρ του Μακαρίου.

Πώς ερμηνεύουν τα πολιτικά κόμματα τα γεγονότα του Ιουλίου , τα οποία το περιοδικό (όπως κι όλη η αριστερά) χαρακτηρίζει με τη λέξη “πραξικόπημα” ; Η ΕΡΕ θεωρεί ότι είναι αποτέλεσμα της προσπάθειας Παπανδρέου να συγκαλύψει την υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ και την ανάμειξη του Ανδρέα Παπανδρέου σε αυτή. Η Ένωση Κέντρου πιστεύει ότι τα γεγονότα προέκυψαν λόγω κακών συμβούλων του βασιλιά οι οποίοι παρουσίασαν στον ανώτατο άρχοντα τις αλλαγές που θέλησε να επιφέρει στο στράτευμα ο Γεώργιος Παπανδρέου ως προσπάθεια ελέγχου των ενόπλων δυνάμεων από την κυβέρνηση , πράγμα εκτός των ορίων της μετεμφυλιακής δομής εξουσίας της χώρας. Αυτό που ζητεί η Ένωση Κέντρου είναι η εκ νέου ανάθεση της εντολής σχηματισμού κυβέρνησης στο Γεώργιο Παπανδρέου ή η προκήρυξη εκλογών , ώστε ο λαός να αποφασίσει . Η ΕΔΑ θεωρεί ότι η κρίση μπορεί να ερμηνευθεί ως μια ακόμα απόπειρα του Στέμματος να επέμβει στην πολιτική ζωή της χώρας , με τη συνεργασία του αμερικανικού παράγοντα. Ο σκοπός αυτής της παρέμβασης , πέρα από τις αφορμές, είναι , κατά την ΕΔΑ , η ανακοπή της πορείας εκδημοκρατισμού της πολιτικής ζωής και των μεταρρυθμίσεων που είχε ξεκινήσει η κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου. Τα αιτήματα της ΕΔΑ είναι τα ίδια με αυτά της Ένωσης Κέντρου. Το άρθρο κι ο συγγραφέας του θεωρούν ως πιο “σοβαροφανή” τη θέση της ΕΔΑ και στα αίτια της κρίσης προσθέτουν κι ένα ακόμα παράγοντα : το Κυπριακό. Αυτή η διαπίστωση προκύπτει μέσα από ιστορική ανάλυση της πορείας της χώρας , αλλά και με την εξέταση της διεθνούς πραγματικότητας της εποχής.

Η κρίση , κατά το συγγραφέα του άρθρου Νίκο Ψυρούκη , είναι βαθύτερη , το ίδιο και τα αίτια της. Η Ελλάδα , στα 135 χρόνια του ανεξάρτητου βίου της , θεωρείται ότι βρίσκεται συνεχώς υπό

καθεστώς ξένης εξάρτησης και κηδεμονίας. Η εξάρτηση αυτή είναι άμεση στο οικονομικό πεδίο κι έμμεση στην πολιτική και στρατιωτική δομή της χώρας. Ανέκαθεν οι ξένες δυνάμεις επηρέαζαν την πολιτική ζωή της χώρας κι αυτή η επιρροή προέκυπτε μέσα από παρεμβάσεις πολλές φορές απροκάλυπτες και σχεδόν θεσμικές. Ένας από τους διαύλους εξωτερικής επιρροής είναι , κατά το άρθρο , η μοναρχία και γενικά ο θεσμός του ανώτατου άρχοντα στη χώρα. Οι Έλληνες πολιτικοί , από την πλευρά τους , πολλές φορές συγκρούστηκαν με τη μοναρχία στα πλαίσια της κατανομής εξουσίας εντός του συστήματος , άφησαν όμως πάντα άθικτο το καθεστώς της υποτελείας. Η ερμηνεία που δίνεται είναι ότι οι Έλληνες πολιτικοί (με ονομαστική αναφορά στον Χαρίλαο Τρικούπη και τον Ελευθέριο Βενιζέλο) επιζήτησαν και στηρίχτηκαν ακριβώς στην ξένη εξάρτηση της χώρας. Γι' αυτό και στην πραγματικότητα ποτέ δεν υιοθέτησαν τους αγώνες του ελληνικού έθνους για την αποτίναξη αυτής της εξάρτησης και κηδεμονίας. Αυτό το οποίο επιδίωκαν είναι η εκτροπή αυτών των αγώνων στην κατεύθυνση που ήθελαν κάθε φορά οι μεγάλες δυνάμεις , οι ξένοι σύμμαχοι και “προστάτες”.

Αυτό το γενικό σχήμα ερμηνείας της Ελλάδας ως εξαρτημένης χώρας εφαρμόζεται και στη συγκεκριμένη περίπτωση των γεγονότων του Ιουλίου του 1965. Η Ελλάδα κατατάσσεται στις χώρες του ιμπεριαλιστικού στρατοπέδου , δε θεωρείται χώρα μισοφεουδαρχική ή τριτοκοσμική. Από την άλλη όμως , είναι χώρα εξαρτημένη από τις ισχυρές ιμπεριαλιστικές δυνάμεις βασικά ως αγροτικό τους εξάρτημα και παραγωγός πρώτων υλών . Πολιτικά αυτή η εξάρτηση εκφράζεται με την ένταξη της στο NATO , τη σύνδεσή της με την Κοινή Αγορά και τη συμμαχία της με τις ΗΠΑ και την Τουρκία εντός του δυτικού στρατοπέδου. Αυτό οδηγεί την ηγεσία της χώρας , κατά την ερμηνεία των Φίλων των Νέων Χωρών πάντα , στο να απεμπολεί τον εθνικό απελευθερωτικό αγώνα στην Κύπρο , να καταπολεμά τις διεκδικήσεις του λαού μέσα στην ίδια τη χώρα (και τη διεκδίκηση για ένωση με την Κύπρο) και να ευθυγραμμίζεται με τη γενικότερη πολιτική των μεγάλων ιμπεριαλιστικών δυνάμεων. Η θέση της Ελλάδας κι οι διεθνείς της συμμαχίες επομένως δεν αποτιμώνται ως στρατηγική επιλογή του ελληνικού κεφαλαίου που με αυτό τον τρόπο ενδεχομένως πολλαπλασιάζει την ισχύ του , εσωτερικά και εξωτερικά , αλλά ως δείγμα αδυναμίας κι εξάρτησης , ως τεκμήριο της υποδεέστερης θέσης του στον ιεραρχημένο κόσμο που σκιαγραφείται στις αναλύσεις των Φίλων των Νέων Χωρών.

Ακόμα πιο συγκεκριμένα , στη συγκυρία , θεωρείται ότι συγκρούονται δύο στρατόπεδα σε Ελλάδα και Κύπρο. Τα δύο αυτά στρατόπεδα περιγράφονται ως ευθέως αντίστοιχα στις δύο χώρες και χαρακτηρίζονται ως δυο γραμμές , δυο τάσεις στους κόλπους του πολιτικού προσωπικού της αστικής τάξης που διαφέρουν μόνο “στις μέθοδες εκφυλισμού του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα του λαού” , όπως επισημαίνεται.

Από τη μια πλευρά υπάρχει η πολιτική τάση που δηλώνει οπαδός του δρόμου του ΟΗΕ , υποστηρίζει επομένως την πολιτική του Μακαρίου κι ο σκοπός της είναι να μένει ανοιχτό κι

ανεπίλυτο το Κυπριακό ζήτημα , να εκφυλίζεται σε ατέλειωτα παζαρέματα και να διαιωνίζεται η υπάρχουσα κατάσταση. Αυτή η πλευρά τώρα καταγγέλλει την βασιλική επέμβαση και την αμερικανική ανάμειξη.

Από την άλλη πλευρά υπάρχει η πολιτική τάση των οπαδών του δρόμου του NATO και της επίλυσης του Κυπριακού μέσα στα πλαίσια του συγκεκριμένου διεθνούς οργανισμού και σύμφωνα με τις προδιαγραφές του. Οι υποστηρικτές της συγκεκριμένης άποψης κατηγορούν το Μακάριο στην Κύπρο ως ανθενωτικό και φιλοσοβιετικό , διότι επιζητούν την επίλυση του Κυπριακού με μια λύση τύπου Άτσεσον , με ανταλλάγματα προς τη ΝΑΤΟϊκή σύμμαχο Τουρκία και με όργανο επιβολής τα νατοϊκά όπλα . Αυτή η πλευρά αποκάλυψε και την υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ , η οποία λειτούργησε ως θρυαλλίδα των εξελίξεων , με σκοπό να παγιδεύσει και να εξωθήσει σε παραίτηση την κυβέρνηση Παπανδρέου , ενώ και στην Κύπρο σχεδιάζει συνεχώς κινήσεις εναντίον του Μακαρίου , ώστε να μπορέσει τελικά να επιβάλλει τη δική της θέση.

Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στο άρθρο στη στάση της ΕΔΑ και στον τρόπο με τον οποίο το συγκεκριμένο κόμμα προσπαθεί να συμβάλει από την πλευρά του στην έξοδο από την κρίση. Η ΕΔΑ χαρακτηρίζεται ως “κόμμα ρεφορμιστικό , αριστερών τάσεων” και οι ψηφοφόροι του “από τα πιο προηγμένα πολιτικά στρώματα του λαού”. Η ηγεσία του κόμματος όμως αυτό το οποίο επιζητεί είναι “να γίνει ισότιμο μέλος του πολιτικού κόσμου της υποτέλειας”. Για να το πετύχει αυτό έθεσε το κόμμα και το μαχητικό δυναμικό του “κάτω από την ηγεσία Παπανδρέου” και συμπαρατάσσεται με την Ένωση Κέντρου στα αιτήματά της : ανάθεση της εντολής σχηματισμού κυβέρνησης εκ νέου στον Γεώργιο Παπανδρέου ή νέες εκλογές.

Με την εκδήλωση του βασιλικού πραξικοπήματος και την “Αποστασία”, πολιτική γραμμή της ΕΔΑ είναι η ενότητα με την Ένωση Κέντρου , η απομόνωση της “Αποστασίας”, η καταγγελία των ανακτορικών παρεμβάσεων. Η ΕΔΑ είναι παρούσα στις αυθόρμητες κινητοποιήσεις που θα ξεσπάσουν. Θα προωθήσει μάλιστα και την πραγματοποίηση της γενικής απεργίας (27 Ιουλίου). Από τη μια πλευρά δηλαδή, υιοθετεί μορφές πάλης που οδηγούν στη ρήξη – μέσα , μάλιστα , σε επαναστατική κατάσταση – και από την άλλη φαίνεται καθαρά ότι κάθε άλλο παρά τέτοια γραμμή ρήξης έχει , αφού επίσημα δηλώνει ότι δεν θέτει καθεστωτικό. Η ΕΔΑ προσπαθεί να κατευθύνει τις λαϊκές κινητοποιήσεις στο αίτημα των εκλογών. Προσπαθεί , με άλλα λόγια , να δώσει εκλογική – κοινοβουλευτική διέξοδο στην κρίση της δομής εξουσίας.. (Βερναρδάκης Χ. - Μαυρή Γ. , ό.π. , σελ. 317).

Οι λέξεις με τις οποίες αποτιμά ο συγγραφέας του άρθρου τις προτάσεις αυτές της ΕΔΑ είναι “άτιμη συνθηκολόγηση”. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη ανάλυση , η ουσία της βασιλικής παρέμβασης είναι ότι έθεσε, αντικειμενικά κι ανεξαρτήτως προθέσεων, το ερώτημα “ποιος κυβερνά”. Η ΕΔΑ κι η Ένωση Κέντρου , με τα αιτήματά τους και τη στάση τους στις διαδηλώσεις , επί της ουσίας απέφυγαν τη μάχη . Κανένα από τα δυο κόμματα δεν έθεσε ζήτημα πολιτειακό .⁷⁷

⁷⁷ Ούτε το ΚΚΕ , το οποίο στην απόφαση της 9^{ης} Ολομέλειας της Κεντρικής του Επιτροπής τον Αύγουστο του 1965 τονίζει ότι : «Το ΚΚΕ καλεί το λαό και όλες τις δημοκρατικές δυνάμεις να παλέψουν ενωμένα και αποφασιστικά

Και τα δύο κόμματα καλούν σε ομαλοποίηση κι εκδημοκρατισμό των θεσμών . Αυτό αποδεικνύεται και από τις προτάσεις τους , τις οποίες στη συνέχεια επιχειρεί να αναιρέσει ο αρθρογράφος (ως ριζοσπαστικές διεξόδους από την κρίση). Εκ νέου ανάθεση της εντολής σχηματισμού κυβέρνησης στο Γεώργιο Παπανδρέου σημαίνει ότι μια τέτοια κυβέρνηση θα χρειαστεί να στηριχτεί στους “αποστάτες” ή σε κάθε είδους “δεκανίκια” , όπως γράφεται χαρακτηριστικά. Κι αυτό δε θα ήταν απίθανο , μόνο που σε μια τέτοια περίπτωση οι “αποστάτες” θα επανέλθουν στην Ένωση Κέντρου ή ενδεχομένως θα συνεργάζονταν με το πρώην κόμμα τους όχι καταγγελλόμενοι ως σκευωροί , αλλά δικαιωμένοι . Γενικά η αποψιλωμένη από τις διαδοχικές αποσκιρτήσεις Ένωση Κέντρου θα είναι ακόμα πιο αδύναμη από πριν , αφού κατά τον Ψυρούκη “όταν ένα έγκλημα γίνει , είναι αδύνατο να επανέλθουμε στην προτεραία του εγκλήματος”. Οι εκλογές επίσης δεν είναι η λύση που θα κλόνιζε το καθεστώς . Αρχικά δεν ήταν πιθανόν να πραγματοποιηθούν σε σύντομο χρονικό διάστημα . Επίσης οι εκλογές θα διεξαχθούν όποτε και όπως θέλουν οι κυρίαρχοι κύκλοι , μετά από τον σταδιακό τεμαχισμό της Ένωσης Κέντρου και τη γενικότερη ρύθμιση της κατάστασης με τέτοιο τρόπο , ώστε να μην αποτελέσουν συστημικό κίνδυνο.⁷⁸ Αυτές οι θέσεις οδηγούν τα δύο κόμματα να μην οξύνουν την αντιπαράθεση στους δρόμους , να ζητούν από τους διαδηλωτές να επιδείξουν πνεύμα αυτοσυγκράτησης και να καταγγέλλουν ως προβοκατόρικες τις λαϊκές εκδηλώσεις σύγκρουσης με τον κατασταλτικό μηχανισμό.

Οι ΦΝΧ επικρίνουν την ΕΔΑ επειδή έχει μια μετριοπαθή , μεταρρυθμιστική γραμμή στα γεγονότα και προσπαθούν να βρουν μια ριζοσπαστική διέξοδο από την κρίση. Η δική τους θέση είναι ότι μόνη κοινοβουλευτική λύση από το βασιλικό πραξικόπημα είναι οι εκλογές για τη σύγκληση αναθεωρητικής βουλής. Αν και δεν θέτουν ρητά ζήτημα πολιτειακό , επί της ουσίας η πρόταση τους εκεί κατατείνει. Άλλωστε και οι αλλαγές στα άρθρα που προτείνουν για αναθεώρηση (χωρίς η πρόταση τους να είναι πλήρως επεξεργασμένη ,νομικά τουλάχιστον , ούτε θα μπορούσε στη φάση αυτή) στοχεύουν στην κατοχύρωση στην πράξη του δικαιώματος λαϊκής κυριαρχίας και αφαίρεσης συνταγματικά κατοχυρωμένων προνομίων της αστικής τάξης. Από αυτή τη σκοπιά υπερασπίζονται τις εκδηλώσεις λαϊκής κινητοποίησης , ακόμα και τις πιο μαχητικές , απορρίπτουν τις θεωρίες περί προβοκατόρων και υιοθετούν το αίτημα που ακούστηκε στις διαδηλώσεις για δημοψήφισμα. Άλλωστε το αίτημα αυτό δεν αντιφάσκει με την πρόταση για αναθεώρηση του Συντάγματος. Ήδη

εναντίον των παραβιάσεων του Συντάγματος από το Παλάτι. Για τον περιορισμό του Στέμματος στα συνταγματικά του καθήκοντα. Για να σταματήσουν οι επεμβάσεις του στην πολιτική ζωή της χώρας και στα εσωτερικά των κομμάτων. Για να τεθεί τέρμα στην αξίωση του να κρατά στα χέρια του τις ένοπλες δυνάμεις και να τις χρησιμοποιεί για τους αντιδημοκρατικούς του σκοπούς. Για να τεθεί τέρμα στην ασυδοσία της παλατιανής καμαρίλας.» (Επίσημα κείμενα ΚΚΕ , ό.π., σελ.588).

78 Πράγματι , όταν στις αρχές Σεπτεμβρίου του 1965 πραγματοποιείται Συμβούλιο του Στέμματος , υπό τον βασιλιά και τη συμμετοχή των κορυφαίων πολιτικών , ο σκοπός θα είναι η αναβολή προκήρυξης εκλογών υπό το φόβο της ανακίνησης , και επισήμως , πολιτειακού ζητήματος. Κι αυτό , παρά τις διαβεβαιώσεις του Γ. Παπανδρέου ότι τα Ανάκτορα δεν κινδυνεύουν από την Ένωση Κέντρου (Βερναρδάκης Χ. - Μαυρή Γ. , ό.π. , σελ..271-273).

έχουν προτείνει δημοψήφισμα για την αντιμπεριαλιστική , όπως περιγράφεται , ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα.

Οι θέσεις που υποστηρίζει η Κίνηση θα μπορούσαν επομένως να συνοψιστούν και να αποτιμηθούν ως εξής :

Η κρίση του Ιουλίου του 1965 είναι μια πανεθνική κρίση που αφορά όλο το έθνος και περικλείει όλα τα μεγάλα προβλήματα της εθνικής ζωής. Δεν είναι μια απλή διαφωνία ανώτατων πολιτειακών παραγόντων . Αποτελεί κορύφωση της κατάστασης όπως έχει διαμορφωθεί σε Ελλάδα και Κύπρο , μια κατάσταση μπεριαλιστικής εξάρτησης και υποτέλειας. Γι' αυτό άλλωστε και με αφορμή τις συγκεκριμένες περιστάσεις ακολούθησε λαϊκός ξεσηκωμός τέτοιας έκτασης κι έντασης. Οι ΦΝΧ συλλαμβάνουν αυτή τη δυναμική της λαϊκής αντίδρασης και θεωρούν βασικό υπεύθυνο την κοινοβουλευτική αριστερά για το γεγονός ότι αυτή η δυναμική δεν αξιοποιείται , δεν διοχετεύεται προς ριζοσπαστική κατεύθυνση. Όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Νικητάκος (Ψυρούκης) : “Η τίγρη έδειξε τα δόντια της , ο λαός θέλησε να της δείξει το πρόσωπό του , να την κοιτάξει κατάματα, οι λεγόμενοι όμως δημοκρατικοί ηγέτες της γύρισαν τις πλάτες”. Οι προτάσεις των ΦΝΧ (αναθεωρητική βουλή , δημοψήφισμα) προσπαθούν να στρέψουν αυτή τη δυναμική μέχρι τα όρια του συστήματος με προοπτική υπέρβασης του. Αυτός ο στόχος βέβαια υπηρετείται κι από αντίστοιχο ρεπερτόριο δράσης. Απ' αυτή τη σκοπιά οι ΦΝΧ υποστηρίζουν τις μαζικές , μαχητικές διαδηλώσεις και καταδικάζουν την προβοκατορολογία της ΕΔΑ.

Οι θέσεις αυτές της Κίνησης Φίλων Νέων Χωρών αποτελούν τεκμήριο για να εκτιμηθεί η φυσιογνωμία της . Πρόκειται για μια οργάνωση εκτός των τειχών της κοινοβουλευτικής αριστεράς , η οποία ασκεί κριτική στις θέσεις και την πράξη των αριστερών κομμάτων , όλων των εκδοχών (ΚΚΕ , ΕΔΑ και ΑΚΕΛ όπως θα δούμε παρακάτω). Η οργάνωση αυτή προέρχεται από τις διασπάσεις του κομμουνιστικού κινήματος μετά το 1956 (20ό συνέδριο ΚΚΣΕ , αποσταλινοποίηση) και ιδίως μετά τη ρήξη ΕΣΣΔ και Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας από τις αρχές της δεκαετίας του 1960. Στη διαμάχη αυτή οι Φίλοι των Νέων Χωρών υποστηρίζουν τη μαοϊκή Κίνα και συμμερίζονται μεγάλο μέρος της κριτικής που ασκούν οι Κινέζοι κομμουνιστές στη Σοβιετική Ένωση. Αυτό τεκμηριώνεται κι από την πληθώρα άρθρων μαοϊκών θεωρητικών (Κινέζων κι όχι μόνο) που δημοσιεύονται στο περιοδικό. Είναι μια περίοδος που η κατάσταση στο κομμουνιστικό στρατόπεδο περιγράφεται ως “πολυκεντρική” , αφού δεν υπάρχει πλέον ένα μοντέλο (πολιτικά, θεωρητικά , οργανωτικά) κυρίαρχο κι αναμφισβήτητο. Η κριτική επομένως που ασκείται στα φιλοσοβιετικά κόμματα σε Ελλάδα και Κύπρο , με αφορμή και τις πυκνές πολιτικές εξελίξεις της τριετίας 1964-1967 , εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο (και με την έννοια ότι πρόκειται για παγκόσμιο φαινόμενο , αλλά και με την έννοια ότι η κριτική γίνεται σε όλα τα επίπεδα θεωρητικής ανάλυσης , πολιτικών θέσεων και δράσης). Η εκτίμηση ότι η ΕΔΑ ακολουθεί μια ρεφορμιστική γραμμή που αποσκοπεί όχι στη ρήξη , αλλά στην ομαλοποίηση της κατάστασης σε Ελλάδα και

Κύπρο γίνεται προσπάθεια να στηριχθεί και με μια γενικότερη οικονομική – κοινωνική ανάλυση σε επόμενο άρθρο.⁷⁹ Στο άρθρο αυτό η πολιτική της επίσημης αριστεράς (ΕΔΑ , αλλά εμμέσως πλην σαφώς και ΚΚΕ) εντάσσεται σε ένα συνολικό φαινόμενο , το οποίο ονομάζεται “νεορεφορμισμός”. Γίνεται προσπάθεια να συνδεθεί και με τις διεθνείς του όψεις (με ρητή αναφορά στους “Ιταλούς ρεβιζιονιστές”) αλλά και με ιστορικά προηγούμενα (το ρεφορμισμό των αρχών του 20ού αιώνα και την θέση του όπως εκφράστηκε κατά κλασικό τρόπο από τον Μπερνστάιν “ο τελικός σκοπός δεν είναι τίποτα , το κίνημα είναι το παν”). Κυρίως όμως το άρθρο προσπαθεί να ανιχνεύσει τις ρίζες του συγκεκριμένου φαινομένου στην κοινωνική κατάσταση της Ελλάδας της εποχής. Η εμφάνιση κι επικράτηση του “νεορεφορμισμού” ανάγεται στις οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Το συγκεκριμένο πολιτικό ρεύμα θεωρείται ότι εκπροσωπεί την τάση ηγεμονίας των μικροαστικών στρωμάτων επί της εργατικής τάξης , μια τάση που στοχεύει στη συνεργασία των μικροαστικών , των εργατικών κι αγροτικών στρωμάτων υπό μικροαστική ηγεμονία , σε αντιπαράθεση με τα μονοπώλια και το μεγάλο κεφάλαιο. Εκεί αποσκοπούν , κατά το άρθρο , οι θέσεις για :α) “εθνική αστική τάξη” που σύμφωνα με την ΕΔΑ μπορεί να είναι σύμμαχος για την Εθνική Δημοκρατική Αλλαγή (που επαγγέλλονταν το συγκεκριμένο κόμμα),β) αντιιμπεριαλιστική ενότητα και “αντιμονοπωλιακή κατεύθυνση της εκβιομηχάνισης” και οικονομικό προγραμματισμό (θέση που υιοθετούσε και η Ένωση Κέντρου) και γ) διαρθρωτικές αλλαγές εντός των θεσμών που θα επιφέρουν τον κοινωνικό μετασχηματισμό.

Επιστρέφοντας στο άρθρο “Η πανεθνική κρίση” , τίθεται ένα τελευταίο ερώτημα από όλες αυτές τις εξελίξεις . Γιατί το Κυπριακό διαδραματίζει τόσο σημαντικό κι αποφασιστικό ρόλο στα πολιτικά ζητήματα της Ελλάδας ; Το άρθρο υπενθυμίζει ότι η Κίνηση , από την πρώτη περίοδο της δράσης της κι από τα πρώτα δείγματα γραφής της είχε εντοπίσει αυτή τη δυναμική του Κυπριακού ζητήματος. Η απάντηση είναι ότι ο αγώνας του λαού στην Κύπρο για ένωση με την Ελλάδα , είναι αγώνας εθνικός απελευθερωτικός που δε μπορεί παρά να συγκινεί και να αφορά όλο το ελληνικό έθνος. Επίσης είναι αγώνας που έχει , κατά την ερμηνεία των ΦΝΧ , αντικειμενικά αντιιμπεριαλιστικό περιεχόμενο. Η πάλη για την Κύπρο θέτει επί τάπητος το ζήτημα της ξένης εξάρτησης και κηδεμονίας της Ελλάδας και των διεθνών της σχέσεων , όπως και της ηγεμονίας στο εσωτερικό της χώρας που οδηγεί στις συγκεκριμένες αποφάσεις στην εξωτερική πολιτική και στα εθνικά λεγόμενα θέματα. Και σε αυτή την περίπτωση το Κυπριακό αντιμετωπίζεται ως ζήτημα εθνικής και εδαφικής ολοκλήρωσης , θέση που δε διαφέρει από την οπτική με την οποία το αντιμετώπιζε ο ελληνικός εθνικισμός σε Ελλάδα και Κύπρο. Η διαφορά είναι ότι οι Φίλοι των Νέων Χωρών ασκούν κριτική στην ελλαδική ηγεσία (κι όχι μόνο σε μια συγκεκριμένη κυβέρνηση) ότι με την υποταγή της στα αμερικανικά , βασικά, συμφέροντα απεμπολεί την πάλη για ένωση της

79 “Από την ιδεολογία του νεορεφορμισμού στην Ελλάδα”, ΦΝΧ , χρόνος Β΄, τεύχος 7 , Οκτώβριος 1965 , σελίδες 451-469. Αρθρογράφος ο Παναγιώτης Λαλιώτης.

Κύπρου με την Ελλάδα. Η επιρροή που ασκεί το Κυπριακό στην ελληνική πολιτική ζωή γίνεται αντιληπτή ως αποκαλυπτική αυτής της υποταγής κι εξάρτησης , πράγμα που δυσχεραίνει την εφαρμογή κι εμπέδωση της πολιτικής των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων σε Ελλάδα και Κύπρο. Δεν ξεετάζεται αυτή η επιρροή του Κυπριακού ως αποκαλυπτική των αδιεξόδων και των αντιφάσεων του ελληνικού εθνικισμού . Η (έστω αντιιμπεριαλιστική) ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα αντιμετωπίζεται ως ένας ακόμα σταθμός στην πάλη του ελληνικού λαού για εθνική ολοκλήρωση και λαϊκή κυριαρχία κι έτσι αποτελεί ένα είδος αριστερής συνηγορίας στον ελληνικό εθνικισμό ή , καλύτερα , αριστερής εκδοχής του. Ακόμα η πάλη για ένωση με την Κύπρο θεωρείται ένας αγώνας που συνδέει τον ελληνικό λαό , ως σύνολο , με τον αποικιακό χώρο : εκεί δηλαδή που εκδηλώνεται , κατά τους ΦΝΧ , η κύρια αντίθεση ανάμεσα στο μονοπωλιακό κεφάλαιο και τους εργαζόμενους.

Το άρθρο “Η πανεθνική κρίση” επιλέγει : ο λαός δε ματώνει καθημερινά στους δρόμους κι ο Σωτήρης Πέτρουλας δεν έδωσε τη ζωή του για την επιστροφή στη “συνταγματική ομαλότητα”. Μόνη λύση ενάντια στην υπάρχουσα κατάσταση που θα ανοίξει το δρόμο και για ριζοσπαστικότερες αλλαγές : εκλογές για αναθεωρητική βουλή στην Ελλάδα , σε συνδυασμό με τη γενικότερη πάλη για αποτίναξη της ξένης εξάρτησης και κηδεμονίας και δημοψήφισμα για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα , χωρίς βάσεις κι εξαρτήσεις.⁸⁰

80 Αξίζει να αναφερθεί ότι στο συγκεκριμένο τεύχος (ΦΝΧ, χρόνος Β΄, αριθμός 6, Αύγουστος – Σεπτέμβριος 1965) υπάρχουν τρία άρθρα σχετικά με το Σωτήρη Πέτρουλα. Το πρώτο, ανυπόγραφο, δημοσιεύθηκε στη στήλη “Το βήμα των νέων”. Έχει τίτλο “Σωτήρης Πέτρουλας, ένας ακόμα μάρτυρας”. Στο άρθρο γίνεται αναφορά στο θάνατο του Πέτρουλα, συνδέεται η θυσία του με τους αγώνες του λαού και της νεολαίας και τιμάται η μνήμη του. Το δεύτερο είναι σημειώσεις του ίδιου του Πέτρουλα, δημοσιευμένες υπό τον τίτλο “Τι αγωνιστές διαμορφώνει σήμερα το κίνημα” σελ.423. Οι σημειώσεις αυτές (“Σημειώσεις ενός άρθρου που έμεινε ατέλειωτο γιατί έτσι το θέλησε το δολοφονικό χέρι των ιμπεριαλιστών, ντόπιων και ξένων” κατά το εισαγωγικό σημείωμα του περιοδικού) δείχνουν την κριτική ματιά του νεαρού αγωνιστή στα εσωτερικά του αριστερού κινήματος. Το τρίτο, με τίτλο “Ο Σωτήρης και ο ινστρούχτορας” και την υπογραφή Ν. Νικηφόρου είναι σημείωμα για το μνημόσυνο του Πέτρουλα στη Νέα Ιωνία. Στο άρθρο γίνεται οξεία κριτική στον τρόπο που η ΕΔΑ αντιμετώπισε το θάνατο του Πέτρουλα, με αφορμή το λόγο (στο μνημόσυνο) του γραμματέα της νεολαίας Λαμπράκη Τάκη Μπενά (1925-2019).

Κεφάλαιο όγδοο

“Το Κυπριακό : από τη Σκύλλα στη Χάρυβδη”

Η τρίτη κυβέρνηση των “αποστατών” κατάφερε να λάβει ψήφο εμπιστοσύνης και να παραμείνει στην εξουσία για δεκαπέντε μήνες.⁸¹ Στο κοινοβούλιο υποστηρίχθηκε από 152 βουλευτές (99 της ΕΡΕ , 44 “αποστάτες” προερχόμενους από την Ένωση Κέντρου συν έναν που διαγράφηκε από το ίδιο κόμμα – τον Πέτρο Γαρουφαλιά – και 8 του κόμματος των Προοδευτικών του Μαρκεζίνη) έναντι 148 (126 της Ένωσης Κέντρου και 22 της ΕΔΑ). Πρωθυπουργός ανέλαβε ο Στέφανος Στεφανόπουλος (1898-1982) και υπουργός Εξωτερικών , αρχικά , ο Ηλίας Τσιριμώκος (1907-1968). Η κυβέρνηση προσπάθησε με μια σειρά μέτρα να σταθεροποιήσει την οικονομική ιδίως κατάσταση , ενώ προώθησε σε θέσεις κλειδιά στο στρατό αξιωματικούς που σε λίγο επρόκειτο να πρωταγωνιστήσουν στο πραξικόπημα της 21ης Απριλίου. Το Δεκέμβριο αναλήφθηκε από την κυπριακή κυβέρνηση η διπλωματική πρωτοβουλία στον ΟΗΕ , η οποία οδήγησε στην έκδοση του ψηφίσματος που προαναφέραμε. Η κυβέρνηση Στεφανόπουλου όμως , παρά τη στήριξη σε διπλωματικό επίπεδο προς την κυπριακή κυβέρνηση , είχε αποφασίσει την έναρξη συνομιλιών ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία για την επίλυση του Κυπριακού. Εγκαταλείφθηκε έτσι επί της ουσίας το πλαίσιο του ΟΗΕ , ενώ η κυπριακή κυβέρνηση αποδέχθηκε την απόφαση , αν και με επιφυλάξεις.⁸² Δυο σχόλια που μπορούν να γίνουν είναι ότι και η κυβέρνηση Στεφανόπουλου συνέχισε την πολιτική του εθνικού κέντρου του Γεωργίου Παπανδρέου , σύμφωνα με την οποία η Αθήνα αποφασίζει και η Κύπρος ακολουθεί. Δεύτερον , η απόφαση περί ελληνοτουρκικού διαλόγου αποδεικνύει ότι μια όχι ευκαταφρόνητη ομάδα στελεχών της ενιαίας Ένωσης Κέντρου (προ “αποστασίας”) διαφωνούσε με την απόρριψη του (δεύτερου) σχεδίου Άτσεσον , ένα χρόνο πριν. Η διάσταση απόψεων κι η αντίθεση ελλαδικής και κυπριακής κυβέρνησης εκφράστηκε και το Μάρτιο , όταν η κυβέρνηση Στεφανόπουλου ανακοίνωσε στην κυπριακή κυβέρνηση ότι ο Γρίβας αναλαμβάνει τη διοίκηση του συνόλου των ενόπλων δυνάμεων στην Κύπρο , και της Εθνοφρουράς , προφανώς σε μια προσπάθεια ενίσχυσης του στρατηγού Γρίβα και της δράσης του εναντίον του Μακαρίου. Η απόφαση αυτή , η οποία δεν αναιρέθηκε παρά την αντίδραση της κυπριακής κυβέρνησης , αλλά και ο προετοιμαζόμενος ελληνοτουρκικός διάλογος οδήγησαν την κυβέρνηση Στεφανόπουλου στην πρώτη σοβαρή κρίση της. Στις 11.04.1966 παραιτήθηκε ο υπουργός

81 Περίπου την ίδια περίοδο σημειώνεται κυβερνητική μεταβολή και στην Τουρκία. Μετά τις εκλογές στις 10.10.1965 και τη νίκη του Κόμματος της Δικαιοσύνης (διαδόχου του Δημοκρατικού Κόμματος του Μεντερές) πρωθυπουργός αναλαμβάνει ο Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ (1924-2015). Ο Ντεμιρέλ παρέμεινε στην πρωθυπουργία έως το πραξικόπημα του 1971 , με υπουργό Εξωτερικών τον Ιχσάν Σαμπρί Τσακλαγιανγκιλ (1908-1993).

82 Μετά από επίσκεψη του Μακαρίου στην Ελλάδα και συνομιλίες με την ελληνική κυβέρνηση στις 28.01 – 4.02.1966. Στο μνημόνιο που συντάχθηκε μετά το τέλος των συνομιλιών , έγινε δεκτό ότι ενδεχόμενες ελληνοτουρκικές συζητήσεις για την Κύπρο θα πρέπει να έχουν ως αποκλειστική κατεύθυνση την ένωση , ενώ ενδεχόμενη πολυμερής διάσκεψη για το ίδιο θέμα θα πρέπει να προκύψει ως επιστέγασμα μιας συμφωνίας που “δύναται να προωθηθή μόνον δι’ αθρούβων , διακριτικών και υπομονητικών επαφών” (Κρανιδιώτης Ν. ό.π., σελ. 353-358).

Εξωτερικών Ηλίας Τσιριμώκος , ο οποίος διαφωνούσε με το περιεχόμενο ενός τέτοιου διαλόγου⁸³ και γενικά θεωρούνταν ότι επηρεαζόταν από τις θέσεις και τις απόψεις Μακαρίου. Το υπουργείο Εξωτερικών ανέλαβε μετά από λίγο ο ναύαρχος Ιωάννης Τούμπας Με αφορμή ακριβώς αυτές τις εξελίξεις η Ένωση Κέντρου και η ΕΔΑ κατέθεσαν πρόταση δυσπιστίας προς την κυβέρνηση . Η κυβέρνηση Στεφανόπουλου κατόρθωσε με δυσκολία να επιβιώσει στο κοινοβούλιο , με 151 ψήφους υπέρ , 147 εναντίον και 1 λευκή.

Οι Φίλοι των Νέων Χωρών παρακολουθούν αυτές τις εξελίξεις στη συνάφειά τους με το ζήτημα της Κύπρου , αλλά και την εσωτερική κατάσταση. Η γενικότερη ανάλυση τους , μέσα από τις στήλες του περιοδικού τους , είναι ότι το “πραξικόπημα” της 15ης Ιουλίου πέτυχε και κατάφερε να εδραιωθεί , παρά τις μεγάλες λαϊκές κινητοποιήσεις. Σε αυτό το αποτέλεσμα θεωρείται ότι συνέβαλε με τη στάση της και η κοινοβουλευτική αριστερά , της οποίας η πολιτική χαρακτηρίζεται “προδοσία του λαϊκού κινήματος από τους νεορεφορμιστές της αριστεράς”. Η επικράτηση της αποστασίας επιδείνωσε την κατάσταση και στο μέτωπο της Κύπρου. Στο περιοδικό παρατίθενται μια σειρά από συμφωνίες που υπέγραψε ή δρομολογούσε τη συγκεκριμένη περίοδο η κυβέρνηση της Κύπρου , ώστε να τεκμηριωθεί το συμπέρασμα ότι η Κύπρος συνεχίζει να είναι ορμητήριο των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων κι εξαρτημένο κρατίδιο. Η θέση αυτή υιοθετείται και για να αντικρουστούν μια σειρά από άλλες απόψεις σχετικές με την Κύπρο. Η θέση ότι το κυπριακό πρόβλημα θα λυθεί στον ΟΗΕ απορρίπτεται με το επιχείρημα ότι ο διεθνής αυτός οργανισμός απέδειξε με την όλη παρουσία και δράση του στην Κύπρο ότι αποτελεί όργανο του διεθνούς ιμπεριαλισμού. Η θέση ότι ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα σημαίνει ενίσχυση του ΝΑΤΟ αντικρούεται με την άποψη ότι στην ουσία και τώρα το ΝΑΤΟ είναι παρόν στο νησί με στρατιωτικές δυνάμεις τριών τουλάχιστον μελών του , στις οποίες πρέπει να προστεθούν και νατοϊκές δυνάμεις που φορούν το κυανόκρανο του ΟΗΕ (πχ μέλη της ειρηνευτικής δύναμης από τον Καναδά). Σε αυτό προστίθεται κι η πάγια θέση για αντιιμπεριαλιστική ένωση , οπότε το ΝΑΤΟ θα εκδιωχθεί από Ελλάδα και Κύπρο (ενωμένες). Τέλος αντικρούεται και η θέση ότι το πρόβλημα της Κύπρου θα λυθεί από τους ίδιους τους Κύπριους και καταγγέλλεται ότι στην ουσία με αυτό τον τρόπο γίνεται προσπάθεια να αποκοπεί ο κυπριακός ελληνισμός από τον κύριο κορμό του ελληνικού λαού και να απομονωθεί ο αγώνας στην Κύπρο , ώστε να ενταφιαστεί.⁸⁴

Η επιχειρηματολογία αυτή εκτίθεται και σε ένα ενδιαφέροντα άτυπο διάλογο που έλαβε χώρα στις στήλες του περιοδικού . Είχε προηγηθεί στις 21.10.1965 “διακήρυξη” της Πανσπουδαστικής

83 Σε τηλεφώνημα του στον πρόεδρο της Κύπρου στην Ελλάδα Νίκο Κρανιδιώτη , ο Ηλίας Τσιριμώκος δε δίστασε να πει για την απόφαση έναρξης ελληνοτουρκικού διαλόγου τα εξής : “Φοβάμαι ότι ετοιμάζουν μια δεύτερη Ζυρίχη και δεν θέλω να υπέχω τις ευθύνες ενός νέου εγκλήματος” (Κρανιδιώτης Ν. ό.π., σελ. 367).

84 Οι θέσεις αυτές , που περιλαμβάνουν συνοπτικά βασικά μοτίβα της ανάλυσης του περιοδικού σε προγενέστερα άρθρα , εκτίθενται στο σύντομο σχόλιο της σύνταξης με τίτλο “Κρίση και <<Κυπριακό>>”, Φίλοι Νέων Χωρών , τεύχος 7 , Οκτώβριος 1965 , σελ. 445-450.

Δημοκρατικής Κίνησης (ΠΑΝΔΗΚ) “Σωτήρης Πέτρουλας”⁸⁵ προς τους φοιτητές και όλο τον ελληνικό λαό.⁸⁶ Στη διακήρυξη αναλύεται η κατάσταση στο Κυπριακό μετά τα γεγονότα του Ιουλίου του 1965. Όλο το κείμενο θα λέγαμε ότι απηχεί σε μεγάλο βαθμό την ανάλυση των ΦΝΧ για το ζήτημα της Κύπρου. Περιγράφεται εν συντομία η τωρινή κατάσταση στο νησί ως ξένη επέμβαση με σκοπό την ακύρωση του πόθου των Ελληνοκυπρίων για ένωση. Τίθεται το ερώτημα γιατί υπάρχει αυτή η παράλυση της θέλησης για αγώνα . Η απάντηση είναι ότι όσο το Κυπριακό εμπλέκεται στους σχεδιασμούς της ιμπεριαλιστικής πολιτικής , τόσο δε θα βρίσκει λύση. Ειδικά η παρέμβαση του ΟΗΕ στο ζήτημα της Κύπρου , τόσο με τις αποφάσεις του , όσο και με τη δράση του στο νησί , αποτελεί , κατά τη διακήρυξη , στην ουσία προκάλυμμα της ιμπεριαλιστικής επέμβασης. Τέλος , η προκήρυξη καλεί τον ελληνικό λαό και ειδικά τους φοιτητές να στρατευτούν στον αγώνα για την αυτοδιάθεση της Κύπρου και την ένωση της με την Ελλάδα.

Η προκήρυξη αυτή προκάλεσε την αντίδραση της Δημοκρατικής Νεολαίας Λαμπράκη (ΔΝΛ) , η οποία εξέδωσε ανακοίνωση αντίκρουσης των θέσεων της ΠΑΝΔΗΚ. Αυτή την ανακοίνωση σχολιάζει και επικρίνει ο Κ. Ευαγγέλου , σε άρθρο του που δημοσιεύτηκε με τίτλο “Η αθλιότητα της ιδεολογίας των ρεφορμιστών μας” στην “Ελεύθερη στήλη” του περιοδικού “Φίλοι Νέων Χωρών” (τεύχος 8 , Νοέμβριος – Δεκέμβριος 1965 , σελ. 588-594). Ο αρθρογράφος σημειώνει ότι δεν είναι μέλος της ΠΑΝΔΗΚ, αλλά θεωρεί υποχρέωση του να απαντήσει στην ανακοίνωση της ΔΝΛ , ως αντιιμπεριαλιστής φοιτητής. Τα σημεία της απάντησης , τα οποία εμμέσως μας επιτρέπουν να ανασυγκροτήσουμε και την ανακοίνωση της ΔΝΛ , είναι τα εξής :

α. Σύμφωνα με τη ΔΝΛ , η διακήρυξη της ΠΑΝΔΗΚ δεν έχει καμιά συγκεκριμένη θέση , καμιά συγκεκριμένη γραμμή δράσης. Τέτοια θέση υπάρχει , απαντά ο Ευαγγέλου , και κατατίθεται ρητά στο κείμενο της ΠΑΝΔΗΚ : Έξοδος της Ελλάδας από το ΝΑΤΟ και πάλη για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα.

β. Το Κυπριακό , κατά τη ΔΝΛ , δεν είναι μόνο εθνικοαπελευθερωτικό ζήτημα , αλλά και θέμα αντίκρουσης των ιμπεριαλιστικών σχεδιασμών. Αντικειμενικά εμπλέκεται με την κατάσταση στη διεθνή πολιτική, Ο Ευαγγέλου απαντά ότι το Κυπριακό είναι κατά βάση ζήτημα εθνικής απελευθέρωσης και γι’ αυτό είναι και αντιιμπεριαλιστικό ζήτημα. Η θέση της ΔΝΛ στην ουσία στοχεύει να απομονώσει το ζήτημα της Κύπρου από τους αγώνες του ελληνικού λαού. Είναι η ίδια

85 Η Κίνηση συγκροτήθηκε αμέσως μετά τη δολοφονία του Σωτήρη Πέτρουλα από φίλους και συντρόφους του στο φοιτητικό χώρο. Στο *Ιστορικό Λεξικό του ελληνικού εργατικού κινήματος* διαβάζουμε : “**Πανσπουδαστική Δημοκρατική Κίνηση (ΠΑΝΔΗΚ) Σωτήρης Πέτρουλας**”. Κίνηση που συγκροτήθηκε το 1965 , μετά τη δολοφονία του αγωνιστή του νεολαιίστικου κινήματος Σωτήρη Πέτρουλα , από πρώην μέλη της Νεολαίας ΕΔΑ και της ΔΝ Λαμπράκη. Δρούσε κυρίως στο φοιτητικό χώρο και ασκούσε κριτική στην ΕΔΑ και τη ΔΝΛ για συμβιβαστική πολιτική και παραμέληση της μορφωτικής και αγωνιστικής διαπαιδαγώγησης των μελών τους. Από μέλη της ΠΑΝΔΗΚ Σωτήρης Πέτρουλας συγκροτήθηκε , κατά την περίοδο της δικτατορίας , η κίνηση που εμφανίστηκε μετά τη μεταπολίτευση ως Κίνηση Νέων Σοσιαλιστών” (Αλεξιάτος , ό. π. , σελ. 340). Κατά τον Ασημακόπουλο (2009 , σελ. 7) οι ΦΝΧ συμμετέχουν στην ΠΑΝΔΗΚ , αποχωρούν όμως μετά από λίγο λόγω διαφωνίας με μια άλλη τάση στους κόλπους της , το Σοσιαλιστική Συνειδητοποίηση (ΣΟ.ΣΥΝ.).

86 Η διακήρυξη απόκειται στη βιβλιοθήκη της ΕΜΙΑΝ, συλλογή Γιώργου Χατζόπουλου , φάκελος 7.

θέση που εκτίθεται και στην όλη φιλολογία των ΦΝΧ περί Κυπριακού ως ενός εθνικού ζητήματος του ελληνικού λαού κατ' αρχήν.

γ. Κατά τη ΔΝΛ , το Κυπριακό έχει θέση στον ΟΗΕ και μόνο οι οπαδοί του ΝΑΤΟ δε θέλουν την ανάμειξη του διεθνούς αυτού οργανισμού στα της Κύπρου. Ο Ευαγγέλου απαντά ότι ΟΗΕ και ΝΑΤΟ δεν αντιπαρατίθενται για την Κύπρο , αλλά αλληλοϋποστηρίζονται. Ως επιχείρημα παραθέτει στοιχεία από την ιστορία του Κυπριακού που κατά την κρίση του επιβεβαιώνουν τον ισχυρισμό.

δ. Η κριτική προς την ΕΣΣΔ που ασκείται στην προκήρυξη της ΠΑΝΔΗΚ είναι αντισοβιετισμός κατά τη ΔΝΛ. Αντισοβιετισμός και αντιδραστικότητα , απαντά ο αρθρογράφος , είναι να αρνείσαι να κρίνεις την πολιτική της ΕΣΣΔ , όταν είναι λανθασμένη , πράγμα που το έπραξε ακόμα κι ο γ. γ. του ΑΚΕΛ Εζεκίας Παπαϊωάννου τον Αύγουστο του 1965 , όταν με δηλώσεις του εξέφραζε τη διαφωνία του ΑΚΕΛ για την τουρκοσοβιετική προσέγγιση πάνω στη βάση της ομοσπονδίας για την Κύπρο. Από το άρθρο αυτό μπορούμε να αντιληφθούμε , έστω κι εν πλήρη συντομία , το βάθος και το εύρος των διαφορών για το Κυπριακό εντός της αριστεράς.

Το ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ το Δεκέμβριο του 1965 (που προαναφέρθηκε) χαρακτηρίζεται από τους ΦΝΧ ως δείγμα υποτέλειας και συμπαιγνίας ανάμεσα στον ΟΗΕ και το ΝΑΤΟ. Το ψήφισμα αυτό , το οποίο κατά γενική ομολογία υπήρξε , έστω και σε συμβολικό επίπεδο , νίκη της κυπριακής κυβέρνησης , κρίνεται από τους Φ.Ν.Χ. ως ένας ακόμα σταθμός στην πορεία για θάψιμο του Κυπριακού. Κι αυτό επειδή η απόφαση υπερασπίζεται την ανεξαρτησία της Κύπρου για την οποία οι Φ.Ν.Χ. έχουν τη θέση ότι πρόκειται για ψευδεπίγραφη κατάσταση νεοαποικιακής εξάρτησης. Επίσης , τόσο το ψήφισμα στον ΟΗΕ , όσο και απόφαση του ΝΑΤΟ την ίδια περίοδο καλούν σε έναρξη διαπραγματεύσεων ανάμεσα στα ενδιαφερόμενα μέρη (εξ ου κι ο χαρακτηρισμός “συμπαιγνία”) , γεγονός το οποίο καταγγέλλεται ως ένα ακόμα δείγμα υποτέλειας και χαντακώματος του αγώνα στην Κύπρο και την Ελλάδα. Ως τεκμήριο για το χαρακτηρισμό της πορείας του Κυπριακού στον ΟΗΕ ως εξυπηρετικής των σχεδίων του ιμπεριαλισμού αναφέρεται και το γεγονός ότι το ψήφισμα συντάχθηκε από την “Τιτική” (κατά την ορολογία του περιοδικού) Γιουγκοσλαβία και την Ινδία του Σάστρι⁸⁷ , δυο χώρες “φανατικούς οπαδούς του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού” , κατά τους Φ.Ν.Χ. Αντίθετα , η Κίνηση , με ανακοίνωση της χαιρετίζει την σύγκληση της πρώτης διάσκεψης των χωρών της Ασίας , της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής στην Αβάνα της Κούβας στις 3-10 Ιανουαρίου 1966. Η διάσκεψη θεωρείται ως ένα μεγάλο και αποφασιστικό βήμα για τη διεθνιστική αλληλεγγύη των καταπιεσμένων λαών ενάντια στην πολιτική του ιμπεριαλισμού και τονίζεται ότι ο αγώνας στο Βιετνάμ , στο Κογκό , στη Βενεζουέλα

87 Λαλ Μπαχαντούρ Σάστρι (1904-1966) , δεύτερος (μετά τον Νεχρού) πρωθυπουργός της Ινδίας την περίοδο 1964-1966 και ηγέτης του Ινδικού Εθνικού Κογκρέσσου.

και στην Κύπρο είναι κοινός.⁸⁸ Την ίδια περίοδο, η επίσκεψη αντιπροσωπείας Βιετκόνγκ στην Κύπρο, προσκεκλημένων από την ΠΟΔΝ και την ΕΔΟΝ⁸⁹, χαιρετίζεται από τους Φίλους των Νέων Χωρών σε άρθρο με τον τίτλο “Οι Βιετ Κονγκ σε ελληνική γη” και εξαιρείται η συμβολή του λαού του Βιετνάμ στον παγκόσμιο αγώνα ενάντια στον ιμπεριαλισμό. Μέσα από αυτά τα γραπτά ντοκουμέντα προκύπτει καθαρά η θέση της Κίνησης για τη διεθνή κατάσταση και το πού τοποθετεί τον αγώνα του λαού της Κύπρου: στον Τρίτο Κόσμο, ο οποίος δεν αντιμετωπίζεται ως ενιαίο σύνολο, αλλά ως πεδίο διαπάλης των δυνάμεων του ιμπεριαλισμού και των συμμάχων του από τη μια και των δυνάμεων εθνικής και κοινωνικής απελευθέρωσης από την άλλη.⁹⁰

Οι πολιτικές διεργασίες στην Ελλάδα και οι προσπάθειες διεξόδου από την πολιτική κρίση γίνονται αντικείμενο ιδιαίτερου ενδιαφέροντος από την Κίνηση. Στις 7 Φεβρουαρίου 1966 η ΕΔΑ με ανακοίνωση της Εκτελεστικής της Επιτροπής καταθέτει δημοσίως ένα σχέδιο εξόδου από την κρίση, γνωστό ως η πρόταση των “Πέντε Σημείων”. Τα σημεία αυτά, τα οποία κατατέθηκαν ως όροι για μια ομαλή μετάβαση προς τις εκλογές που ζητούσε η ΕΔΑ, εν συντομία ήταν τα εξής:

Καταδίκη από όλα τα πολιτικά κόμματα οποιασδήποτε απειλής εναντίον των κοινοβουλευτικών θεσμών και κάθε ιδέας δικτατορίας. Παραίτηση της κυβέρνησης Στεφανόπουλου και συγκρότηση υπηρεσιακής κυβέρνησης στηριζόμενης από όλα τα κόμματα, η οποία θα διενεργήσει τις εκλογές εντός τριών μηνών με το σύστημα της απλής αναλογικής. Νομοθέτηση εγγυήσεων για την ελεύθερη διεξαγωγή των εκλογών, όπως η ουδετερότητα του κρατικού μηχανισμού στον κομματικό ανταγωνισμό και νομιμοποίηση του ΚΚΕ. Πολιτειακό ζήτημα δε θα τεθεί από καμιά πλευρά. Αποκλεισμός της “φατριαστικής επιρροής” στο στρατό και αμνήστευση των υποθέσεων ΑΣΠΙΔΑ και ΠΕΡΙΚΛΗΣ.⁹¹ Οι προτάσεις αυτές αποσκοπούσαν στην εύρεση ενός ελάχιστου κοινού παρονομαστή ανάμεσα σε όλες τις πολιτικές δυνάμεις που δεν επιθυμούσαν δικτατορική λύση στο πολιτικό αδιέξοδο, άρα απευθύνονταν ακόμα και σε τμήμα της κοινοβουλευτικής δεξιάς, ακόμα και στους αποστατήσαντες από την Ένωση Κέντρου, οι οποίοι το Δεκέμβριο του 1965 είχαν συγκροτήσει το “Φιλελεύθερο Δημοκρατικό Κέντρο” (ΦΙΔΗΚ), με πρόεδρο τον Στέφανο Στεφανόπουλο.

⁸⁸ Στη συγκεκριμένη διάσκεψη στάλθηκε το περίφημο κείμενο του Τσε Γκεβάρα «Μήνυμα στην Τριηπειρωτική», όπου, μεταξύ άλλων, τονίζεται ο κοινός αγώνας των λαών αυτών των τριών ηπείρων ενάντια στον αμερικάνικο ιμπεριαλισμό (δημοσιεύθηκε μετά από ένα χρόνο). Στο περιοδικό των ΦΝΧ δημοσιεύθηκαν περικοπές από ομιλίες και συνεντεύξεις του Τσε (Φίλοι Νέων Χωρών, τεύχος 7, Οκτώβριος 1965, σελ. 496-498). Ο Νίκος Ψυρούκης είχε γνωρίσει τον Τσε Γκεβάρα το 1960, σύμφωνα με δική του μαρτυρία (Ψυρούκης 2005, σελ. 429).

⁸⁹ Ενιαία Δημοκρατική Οργάνωση Νεολαίας, ιδρύθηκε το 1959 ως η οργάνωση της αριστερής νεολαίας στην Κύπρο. Συμμετέχει στην Παγκόσμια Ομοσπονδία Δημοκρατικών Νεολαίων, η οποία ιδρύθηκε το 1945.

⁹⁰ Η αποτίμηση του ψηφίσματος στον ΟΗΕ και οι χαιρετισμοί προς τη διάσκεψη της Αβάνας και την επίσκεψη των Βιετκόνγκ στην Κύπρο στο περιοδικό “Φίλοι Νέων Χωρών”, τεύχος 8, Νοέμβριος – Δεκέμβριος 1965 (“Χαιρετιστήρια των ΦΝΧ” σελ. 520-521, “Κυπριακό – Οικονομική κρίση και υποτέλεια” σελ. 522-524, “Οι Βιετ Κονγκ σε ελληνική γη” σελ. 585-587). Υπενθυμίζουμε ότι η Κύπρος ήταν μια από τις ελάχιστες χώρες της μη σοσιαλιστικής Ευρώπης που είχε συνάψει διπλωματικές σχέσεις με τη Λαϊκή Δημοκρατία του Βιετνάμ (Βόρειο Βιετνάμ).

⁹¹ Η ανακοίνωση της Ε.Ε. της ΕΔΑ σε Τρίκα 2009 τόμος Β', σελ. 1251-1254.

Οξεία είναι η κριτική των Φίλων των Νέων Χωρών προς τη συγκεκριμένη πρόταση. Τα “πέντε σημεία προς την ομαλότητα” χαρακτηρίζονται ως ο πεντάλογος της προδοσίας των ρεφορμιστών , ο πεντάλογος της ρεφορμιστικής πίστης προς την υποτέλεια και τον ιμπεριαλισμό, ή , ηπιότερα , ως προσπάθεια σύμπληξης αντι – λαϊκού μετώπου. Η πρόταση αυτή κατατίθεται σε μια περίοδο που η ιμπεριαλιστική πολιτική διεθνώς , στην Κύπρο και στην Ελλάδα αντιμετωπίζει μεγάλα προβλήματα και αντιδράσεις από την πάλη των λαών. Προτάσεις όπως αυτή της ΕΔΑ , και μέσα στη συγκεκριμένη ελλαδική συγκυρία , στοχεύουν όχι στη συγκρότηση ενός μετώπου ενάντια στη δικτατορική απειλή , αλλά στο να δώσουν διέξοδο στο σύστημα διαιώνισης της ιμπεριαλιστικής κυριαρχίας. Αυτό που απασχολεί την ΕΔΑ , κατά τους ΦΝΧ , είναι η ομαλοποίηση και η κατασίγαση των παθών κι όχι η όξυνση της πάλης και των λαϊκών αγώνων. Κατά την ΕΔΑ αυτή η ομαλοποίηση κι η σύγκλιση θα επιφέρει την πολιτική διέξοδο , θα καταστήσει και το συγκεκριμένο κόμμα ισότιμο συνομιλητή και εταίρο των άλλων κομμάτων και θα αποτρέψει τη δικτατορία. Κατά τους ΦΝΧ η συνέχιση του αγώνα του λαού , η όξυνση των αντιθέσεων κι η συγκρότηση ενός αντιιμπεριαλιστικού μετώπου θα οδηγήσει σε διέξοδο . Και η διέξοδος , όπως προτείνεται συνεχώς από τη συγκεκριμένη Κίνηση , είναι η κατάργηση του καθεστώτος της υποτέλειας και του ιμπεριαλισμού σε Ελλάδα και Κύπρο . Οτιδήποτε άλλο θα οδηγήσει σε διαιώνιση της ιμπεριαλιστικής εξάρτησης και σε περαιτέρω “φασιστικοποίηση” , όπως περιγράφεται η κατάσταση μετά και το βασιλικό πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου. Με βάση τη συγκεκριμένη στοχοθεσία των Φίλων των Νέων Χωρών δε γίνεται διάκριση ανάμεσα σε κοινοβουλευτική δημοκρατία , έστω και “καχεκτική” ή ελλιπής , και σε ανοιχτή στρατιωτική δικτατορία. Και οι δύο μορφές θεωρούνται όψεις που μπορεί να προσλάβει το ίδιο καθεστώς : αυτό της ιμπεριαλιστικής κυριαρχίας και της υποτέλειας προς τις ιμπεριαλιστικές δυνάμεις. Σε αυτές τις εξελίξεις και στη συγκεκριμένη συγκυρία γίνεται και για πρώτη φορά λόγος για την ανάγκη δημιουργίας μιας αντιιμπεριαλιστικής παράταξης που “θα σαρώσει το μίasma της ιμπεριαλιστικής σαβούρας στον τόπο μας”. Μια τέτοια πολιτική κίνηση θα αντιτίθεται στις , κατά τους Φίλους των Νέων Χωρών , τέσσερις αρχές που ενώνουν το αντιλαϊκό μέτωπο στην Ελλάδα : αποδοχή από όλο τον πολιτικό κόσμο της ξένης εξάρτησης και υποτέλειας , συνέχιση του αντιδραστικού ρόλου του στρατού (εκεί αποσκοπούσε , κατά τους ΦΝΧ , η πρόταση για παράλληλη αμνήστευση των υποθέσεων ΑΣΠΙΔΑ και ΠΕΡΙΚΛΗΣ) , εφαρμογή της λογικής του μικρότερου κακού και του φόβητρου της δικτατορίας , αλληλεγγύη προς τον αμερικάνικο ιμπεριαλισμό και τις επιδρομές του διεθνώς.⁹²

Η κριτική αυτή προς την ΕΔΑ μας επιτρέπει να εξακριβώσουμε ευκρινέστερα τη φυσιογνωμία των Φίλων Νέων Χωρών. Η κριτική αυτή διατυπώνεται στο πρώτο εξάμηνο του 1966. Είχε προηγηθεί η

92 Η κριτική προς την πρόταση της ΕΔΑ στα άρθρα της σύνταξης “Ψηλά τη σημαία της πάλης ενάντια στο αντιλαϊκό μέτωπο του ιμπεριαλισμού”, ΦΝΧ , τεύχος 9 , Ιανουάριος – Φεβρουάριος 1966 , σελ. 597-603 και “Η επιθετικότητα του ιμπεριαλισμού στην Ελλάδα και η λαϊκή διέξοδος” Αντιιμπεριαλιστής , τεύχος 1, Απρίλιος 1966 , σελ. 6-27.

εμπειρία των Ιουλιανών , ενώ τη συγκεκριμένη περίοδο το κίνημα βρίσκεται σε σαφή υποχώρηση , από την άποψη του αριθμού και του μεγέθους των κινητοποιήσεων. Αυτό , μεταξύ άλλων , επιτρέπει και στην κυβέρνηση Στεφανόπουλου να επιβιώνει ενάντια στις προβλέψεις ακόμα και μελών της. Στη δεδομένη συγκυρία , η ΕΔΑ προσανατολίζεται , όχι χωρίς αντιφάσεις , σε συνεργασία με όσο το δυνατόν ευρύτερες δυνάμεις. Ο σκοπός είναι να υπάρξει συναινετική – κοινοβουλευτική διέξοδος από την κρίση , πράγμα που θα επιτρέψει και στο συγκεκριμένο κόμμα να βρεθεί στο κέντρο των πολιτικών εξελίξεων και να πετύχει και σταθερούς στόχους του (πχ τη νομιμοποίηση του ΚΚΕ). Τα πέντε σημεία της πρότασής της είναι καθαρά αστικοδημοκρατικά αιτήματα που σήμερα , με την “υπεροψία του παρόντος” , θα μας φαίνονταν έως και αυτονόητα. Πάντως στη συγκεκριμένη συγκυρία και με δεδομένο το όλο μετεμφυλιακό πλαίσιο , η πρόταση της ΕΔΑ θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως κίνηση συμβιβασμού. Οι Φίλοι των Νέων Χωρών , μια μικρή σχετικώς πολιτική κίνηση στα αριστερά της ΕΔΑ , θα μπορούσαμε να πούμε ότι εκφράζει (όχι αποκλειστικά φυσικά) τη ριζοσπαστική πτέρυγα του κινήματος της εποχής. Μέσα από την παρέμβαση τους , οι ΦΝΧ επιζητούν τη ρήξη με ό,τι ονομάζουν και περιγράφουν ως ιμπεριαλιστική εξάρτηση και τις συνέπειες της. Δεν προωθούν πολιτικές διεργασίες από τα πάνω , δεν προτείνουν συναντήσεις κορυφής μεταξύ ηγετών , πολύ περισσότερο δεν πιστεύουν στον “εκδημοκρατισμό” της Αυλής ή του Στρατού. Ακόμα κι όποιες θεσμικού τύπου προτάσεις τους (πχ για αναθεωρητική βουλή και για δημοψήφισμα) απευθύνονται στο κίνημα και κατατίθενται ως προτάσεις που μόνο ένα αντιιμπεριαλιστικό κίνημα μπορεί να επιβάλλει. Μια κριτική που μπορεί να τους ασκηθεί , με την εκ των υστέρων γνώση , είναι ότι υποτιμούν τον κίνδυνο δικτατορίας. Αυτή είναι όμως μάλλον μια εκτίμηση που χαρακτηρίζει γενικά την αριστερά της εποχής , όπως θα δούμε και στο τελευταίο τεύχος του περιοδικού των ΦΝΧ.

Οι πολιτικές αυτές διεργασίες λαμβάνουν χώρα ακριβώς την περίοδο που το έντυπο των Φίλων των Νέων Χωρών αλλάζει τίτλο , ανανεώνει τη μορφή του και προσπαθεί να εμπλουτίσει το περιεχόμενό του. Ο νέος τίτλος πλέον είναι “Αντιιμπεριαλιστής” και με αυτόν κυκλοφορεί το τεύχος του Απριλίου του 1966. Οι αλλαγές αυτές σηματοδοτούν και τη μετάβαση της Κίνησης ΦΝΧ σε μια νέα περίοδο , πιο ώριμη πολιτικά , κατά την οποία τίθεται επί τάπητος η ανάγκη δημιουργίας αντιιμπεριαλιστικής οργάνωσης στην Ελλάδα , με αφετηρία τις ιδέες και τις θέσεις που ασπάζεται η Κίνηση και στα πλαίσια του διεθνούς ρεύματος στο οποίο εντάσσεται. Στο πρώτο αυτό τεύχος δημοσιεύεται , μετά από το άρθρο της σύνταξης του περιοδικού για τις πολιτικές εξελίξεις και την πρόταση της ΕΔΑ , ιδιαίτερο άρθρο για το Κυπριακό. Το άρθρο έχει τίτλο “Το Κυπριακό : από τη Σκύλλα στη Χάρυβδη” , υπογράφεται από τον Ε. Νικητάκο (Ν. Ψυρούκη) και φέρει στο τέλος

ημερομηνία σύνταξης 30.03.1966⁹³ (δεν έχει προλάβει επομένως την παραίτηση Τσιριμώκου και όσα ακολούθησαν).

Δύο είναι οι αφορμές για τη δημοσίευση του συγκεκριμένου άρθρου. Η πρόσφατη τότε απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ με την οποία καλούνταν οι αντιμαχόμενες πλευρές στο ζήτημα της Κύπρου να αρχίσουν συνομιλίες και το 11ο συνέδριο του ΑΚΕΛ, στις 3-6 Μαρτίου του 1966. Δύο είναι κι οι αιτίες της συγγραφής του άρθρου: η αλλαγή της θέσης της Κύπρου στο διεθνές στρατηγικό σύστημα του ιμπεριαλισμού και οι νέες προσπάθειες για επίλυση του Κυπριακού μέσα στα ιμπεριαλιστικά πλαίσια με τη συνηγορία των “νεορεφορμιστών” και “νεορεβιζιονιστών” σε Ελλάδα και Κύπρο.

Από τις αρχές του 1966, λόγω της οικονομικής κρίσης στη Μεγάλη Βρετανία, η κυβέρνηση των Εργατικών υπό τον Χάρολντ Ουίλσον είχε αποφασίσει να περιστείλει στρατιωτικές δαπάνες και να κλείσει μια σειρά από βρετανικές βάσεις στο εξωτερικό. Η επιλογή αυτή της βρετανικής κυβέρνησης δεν προέκυψε, κατά τον αρθρογράφο, από ειρηνικές διαθέσεις αλλά από αδυναμία στήριξης μια τόσο εκτεταμένης στρατιωτικής παρουσίας. Η επιλογή γίνεται για να επικεντρωθεί η Βρετανία σε σημεία του πλανήτη στα οποία έχει πιο άμεσο ενδιαφέρον και συμφέρον (πχ Περσικός κόλπος). Παράλληλα, αντί της πολιτικής μεγάλης δύναμης, προωθείται η ενίσχυση της ειδικής αγγλοαμερικανικής σχέσης, μέσα και στα πλαίσια του ΝΑΤΟ, που θα καλύψει τα τυχόν κενά ασφαλείας της χώρας σε περιοχές του πλανήτη από τις οποίες θα αποσυρθεί. Εκεί αποσκοπεί για παράδειγμα η προσπάθεια σύναψης πολεμικού συμφώνου ανάμεσα σε ΗΠΑ, Μ. Βρετανία, Αυστραλία και Νέα Ζηλανδία. Ο σκοπός ενός τέτοιου συμφώνου θα είναι η περικύκλωση της Λαϊκής Κίνας και η κατάπνιξη των εθνικών απελευθερωτικών κινημάτων στη ΝΑ Ασία. Άλλο δείγμα αυτής της πολιτικής στόχευσης είναι η προσπάθεια δημιουργίας αμερικανικών στρατιωτικών βάσεων σε περιοχές του Ινδικού ωκεανού, όπως στο (βρετανικής κυριαρχίας) νησί Ντιέγκο Γκαρσία. Αυτές οι εξελίξεις συναντούν την υποστήριξη της ΕΣΣΔ, η οποία, κατά το άρθρο, λειτουργεί ως συνεργάτης των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων στη λογική της “ειρηνικής συνύπαρξης” και στη στρατηγική περικύκλωσης της Κίνας, ειδικά αυτή την περίοδο που άρχιζε και η Πολιτιστική Επανάσταση. Απόδειξη της αμερικανοσοβιετικής συνεργασίας θεωρεί το περιοδικό και το γεγονός ότι όλες οι αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας για την Κύπρο λαμβάνονται ομόφωνα. Η ανάλυση στην οποία προβαίνει το άρθρο είναι εφαρμογή της μαοϊκής θεωρίας και πολιτικής της εποχής. Οι ιμπεριαλιστικές αντιθέσεις οξύνονται, αλλά παρά τις αντιθέσεις, παραμένει στρατηγικός στόχος του ιμπεριαλισμού η επίθεση ενάντια στο κέντρο της παγκόσμιας επανάστασης. Και το κέντρο, σύμφωνα με τη συγκεκριμένη οπτική, δεν είναι η Σοβιετική Ένωση και οι δορυφόροι της. Αυτοί αποτελούν το “δεύτερο κόσμο” (μετά από τον

93 “Αντιιμπεριαλιστής” μηνιαίο περιοδικό, χρόνος Γ, περίοδος Β, τεύχος (ή «αριθμός») όπως γράφεται στο περιοδικό 1, Απρίλιος 1966, σελ. 28-37= Ψυρούκης 2005 σελ. 156-167.

“πρώτο κόσμο” της ιμπεριαλιστικής Δύσης). Το κέντρο των επαναστατικών εξελίξεων είναι ο “τρίτος κόσμος” του μαοϊσμού , δηλαδή οι λαοί της Ασίας , της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής , με ηγέτη και πρωτοπόρο τη μαοϊκή Κίνα (σε μεταγενέστερη διατύπωση). «Σύμφωνα με το κλασικό δόγμα του Λιν Πιάο ότι οι «πόλεις του κόσμου» (Βόρεια Αμερική και Δυτική Ευρώπη) θα περικυκλώνονταν και θα καταλαμβάνονταν από την «ύπαιθρο» της Ασίας , της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής, στη διάρκεια της δεκαετίας του 1960 χορηγούνταν κινεζική βοήθεια σε πολλά επαναστατικά κινήματα στον κόσμο» (McLellan D. 2014 , σελ. 269).

Τί σημαίνουν όλα αυτά για την Κύπρο ; Η πρώτη συνέπεια αυτών των εξελίξεων είναι ότι η Κύπρος δένεται πιο σφιχτά στα δεσμά του αμερικανικού ιμπεριαλισμού , σύμφωνα πάντα με το συγκεκριμένο άρθρο. Ήδη στο περιοδικό γίνεται συστηματική καταγραφή των σχέσεων της κυπριακής κυβέρνησης και της αμερικανικής και των μεταξύ τους συμφωνιών. Στη συγκεκριμένη συγκυρία , η απόσυρση της Βρετανίας ανατολικά του Σουέζ σηματοδοτεί τον ακόμα πιο ενεργητικό ρόλο των ΗΠΑ στην περιοχή. Στο άρθρο εκφράζεται η πιθανότητα να μοιραστούν οι δυο βρετανικές βάσεις στην Κύπρο ανάμεσα στην Μεγάλη Βρετανία και τις ΗΠΑ, ως μια ακόμα απόδειξη της αλλαγής συσχετισμού στην περιοχή κι εντός πάντα του ιμπεριαλιστικού στρατοπέδου. Με αυτό τον τρόπο θα γίνει ένα ακόμα αποφασιστικό βήμα προς τη ΝΑΤΟποίηση της Κύπρου.

Το επόμενο ερώτημα που τίθεται στο συγκεκριμένο άρθρο είναι γιατί τα πράγματα λαμβάνουν αυτή την τροπή στην Κύπρο , ενώ αντίθετα σε πολλές χώρες του πλανήτη οι αγώνες εθνικής απελευθέρωσης αποκτούν περιεχόμενο αντιιμπεριαλιστικό και πλήττουν το διεθνή ιμπεριαλισμό. Η απάντηση του άρθρου είναι ότι το λαϊκό κίνημα στην Ελλάδα και την Κύπρο , ενώ έχει δώσει μεγάλους αγώνες υπέρ της εθνικής απελευθέρωσης κι ενάντια στην ξένη εξάρτηση και κηδεμονία , είναι ουσιαστικά ακέφαλο. Στην περίπτωση του κυπριακού αγώνα (και μετά την ένοπλη πάλη) την ηγεσία έχουν “οι πιο αντιδραστικές δυνάμεις του ελληνικού έθνους” , όπως χαρακτηρίζονται. Συγκεκριμένα οι δυνάμεις αυτές είναι στη μεν Ελλάδα “οι εκπρόσωποι της ιμπεριαλιστικής ολιγαρχίας” , στη δε Κύπρο “οι πιο συντηρητικές δυνάμεις , ο ανώτατος κλήρος και οι μεγαλοκεφαλαιούχοι”. Το άρθρο δεν προσπαθεί να εξηγήσει πώς προέκυψε αυτή η ηγεσία (δηλαδή η έκβαση της πάλης για την ηγεμονία του συγκεκριμένου αγώνα) και να διερευνήσει τη συνάφεια ανάμεσα στην τροπή αυτή και στο περιεχόμενο του αγώνα για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Αυτό το οποίο υποστηρίζει είναι ότι η κατάσταση αυτή προέκυψε και λόγω του γεγονότος ότι η πολιτική ηγεσία του προοδευτικού λαϊκού κινήματος σε Ελλάδα και Κύπρο αρνήθηκαν να οδηγήσουν τον αγώνα μέχρι τέλους . Με παραστατικότητα περιγράφεται η κατάσταση ως ένα σώμα , ο κύριος κορμός του οποίου είναι υγιέστατος (το λαϊκό , αντιιμπεριαλιστικό κίνημα) , αλλά στηρίζεται σε ξένο κεφάλι , “το κεφάλι των ανθρώπων της υποτέλειας και της ιμπεριαλιστικής συνεργασίας”. Και πάλι δεν γίνεται προσπάθεια ερμηνείας , έστω και στα πλαίσια ενός σχετικά

σύντομου άρθρου , της διάστασης ανάμεσα σε λαϊκό κίνημα και ηγεσία. Αυτό το οποίο επιχειρείται είναι η τεκμηρίωση της διαπίστωσης και με βάση τις αποφάσεις του 11ου συνεδρίου του ΑΚΕΛ.

Συγκεκριμένα , “το ΑΚΕΛ στην απόφαση του 11ου συνεδρίου του (1966) διακήρυξε τη θέση για “ατόφια” Ένωση χωρίς κανένα , και προς κανένα , αντάλλαγμα”(Φάντης 2010 , σελ. 436).

⁹⁴Σύμφωνα με την , αποφασιστική για το θέμα , ομιλία του βοηθού γενικού γραμματέα του κόμματος Ανδρέα Φάντη (1919-2012) , αποσπάσματα της οποίας παρατίθενται στο άρθρο του Ψυρούκη , οι θέσεις του Λένιν για το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών γράφτηκαν στις αρχές του 20ού αιώνα, σε μια εποχή που πολλοί λαοί ήταν υπόδουλοι. Ενώ τώρα η Κύπρος είναι ανεξάρτητο κράτος . Η πορεία που διαγράφεται για την επίλυση του κυπριακού , σύμφωνα με την ομιλία , είναι : *ανεξαρτησία* (έστω κι επιβεβλημένη λόγω Ζυρίχης και Λονδίνου) – *εθνική αποκατάσταση* (κατάργηση των δεσμεύσεων που απορρέουν από τις συνθήκες , διώξιμο των βάσεων , πλήρης ανεξαρτησία) - *οριστική λύση* δηλαδή ένωση με την Ελλάδα όταν νικήσουν και στην Ελλάδα “οι πιο συνεπείς δημοκρατικές δυνάμεις”.

“Απίθανες ιδεολογικές μανούβρες” χαρακτηρίζει ο Ψυρούκης τις συγκεκριμένες θέσεις. Οι απόψεις αυτές και η τελική απόφαση του συνεδρίου επικρίνονται ως απολογητικές του νεοαποικισμού κι ως θέσεις συντριβής του αγώνα σε Ελλάδα και Κύπρο. Κι αυτή η κρίση στηρίζεται σε τρία επιχειρήματα :

Πρώτον , οι θέσεις του ΑΚΕΛ , ενώ στα λόγια επιτίθενται στις συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου , στην πράξη υιοθετούν την πιο βασική ρύθμιση αυτών των συμφωνιών : την ανεξαρτησία της Κύπρου. Για το ΑΚΕΛ η ανεξαρτησία , έστω και με τα χαρακτηριστικά της συμφωνίας της Ζυρίχης , είναι ένας σταθμός προς την εθνική αποκατάσταση κι αυτοδιάθεση. Εδώ μπορεί να διαφανεί και μια εν δυνάμει προσπάθεια του ΑΚΕΛ να δοθεί στην ανεξαρτησία και μια άλλη έννοια , υπέρ των συμφερόντων του λαού της Κύπρου , όλων των κοινοτήτων.

Οι Φίλοι των Νέων Χωρών διαφωνούν ριζικά με τη συγκεκριμένη εκτίμηση και , όπως φαίνεται από το σύνολο της αρθρογραφίας του περιοδικού τους , απορρίπτουν την ανεξαρτησία της Κύπρου , την οποία θεωρούν ψευδεπίγραφη και στην ουσία νεοαποικιακή . Αρνούνται να δουν στην ανεξαρτησία την αφετηρία μιας άλλης δυναμικής που θα οδηγήσει στην ελευθερία χωρίς εγγυήσεις και δεσμεύσεις και στη συνύπαρξη των δυο κοινοτήτων. Αυτό για το οποίο παλεύουν είναι η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Από τη στιγμή που το ΑΚΕΛ δεν έχει αυτή την εκτίμηση , καταγγέλλεται ως συνήγορος , επί της ουσίας , του νεοαποικιακού καθεστώτος στο νησί.

94 “Σύμφωνα με το ψήφισμα του 11ου συνεδρίου <<το ΑΚΕΛ πιστεύει ακράδαντα ότι με τις κοινές προσπάθειες του Κυπριακού κι Ελληνικού λαού , με την ειλικρινή βοήθεια των προοδευτικών φιλικών χωρών που στέκονται ενεργά στο πλευρό μας , θα φέρουμε πιο κοντά την ημέρα της νίκης , της ικανοποίησης των εθνικών μας πόθων , τη γνήσια ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα>>”(Σακελλαρόπουλος , ό.π., σελ. 513).

Επιπρόσθετα , στην πράξη το συγκεκριμένο κόμμα δεν κάνει τίποτα ώστε να δρομολογήσει εξελίξεις για τον τελικό στόχο , την ένωση χωρίς ανταλλάγματα , αλλά έχει μετατραπεί σε υποστηρικτή της πολιτικής Μακαρίου , επομένως και πρακτικά θεωρείται υποστηρικτής της υπάρχουσας κατάστασης στο νησί.

Δεύτερο επιχείρημα είναι η στάση την οποία έχουν υιοθετήσει και τα δυο κόμματα της αριστεράς σε Ελλάδα και Κύπρο , ΕΔΑ και ΑΚΕΛ στη γενικότερη πολιτική κατάσταση της περιόδου. Η στάση αυτή δεν είναι , κατά τους ΦΝΧ πάντα , στάση επαναστατικής εξόδου από την κρίση , αλλά θέση υποταγής στο σύστημα της ξένης εξάρτησης κι εκτόνωσης της κατάστασης. Αυτή η πολιτική διαγράφεται και μέσα από τις αποφάσεις των συνεδρίων κι άλλων συλλογικών οργάνων των δυο κομμάτων , αλλά και μέσα από τις δηλώσεις ηγετικών στελεχών τους. Ακριβώς στο συγκεκριμένο άρθρο που επικρίνονται οι αναλύσεις του Ανδρέα Φάντη , παρατίθεται και δήλωση του στελέχους της ΕΔΑ Λεωνίδα Κύρκου (1924-2011) της 23.03.1966 , σύμφωνα με την οποία “σήμερα η σύγκρουση δεν είναι μεταξύ κομμουνισμού και καπιταλισμού. Σήμερα στη χώρα μας η σύγκρουση είναι μεταξύ φασισμού και δημοκρατίας”. Κατάργηση της ταξικής πάλης από την ΕΔΑ χαρακτηρίζεται η συγκεκριμένη δήλωση και η θέση την οποία απηχεί. Η πολιτική κρίση στην Ελλάδα μετά τις 15 Ιουλίου κι η διαμάχη Μακαρίου – Γρίβα στην Κύπρο χαρακτηρίζονται ως “αλληλοεξόντωση των ενόχων” και προσπάθεια κάθε πλευράς να απολαύσει “μόνο τα αργύρια της προδοσίας” και να αποφύγει την αναπόφευκτη λαϊκή οργή. Η αριστερά στην Κύπρο , κατά το άρθρο , με το να συμπαρατάσσεται με το ένα μέρος (πλευρά Μακαρίου) και να παρουσιάζει τον πρόεδρο Μακάριο ως συνεπή αντιιμπεριαλιστή , γίνεται μέρος του προβλήματος και συντάσσεται με τη συνολική παράταξη της υποτέλειας. Αυτή η κριτική , η οποία δε στερείται επιχειρημάτων , δεν ξεχωρίζει το συγκυριακό από το (ενδεχόμενο) στρατηγικό στοιχείο της συμπόρευσης μακαριακού κέντρου εξουσίας και ΑΚΕΛ . Δε λαμβάνει επίσης υπόψη της , ή μάλλον φαίνεται να υποτιμά την κατάσταση της αριστεράς στην Κύπρο τη συγκεκριμένη περίοδο , όταν η δεξιά ελέγχει το κράτος (Κατσουρίδης 2020) , το ΑΚΕΛ έχει τεθεί στο περιθώριο των εξελίξεων (Τριμικλιγιώτης 2022 , σελ. 351) κι οι αριστεροί , κατά μία άποψη , είναι πολίτες β’ κατηγορίας (Παναγιώτου 2019). Τέλος , η κριτική αυτή θεωρεί ότι το ΑΚΕΛ έγινε ουραγός της πολιτικής του Μακαρίου όχι επειδή αποδέχθηκε το σύνθημα της Ένωσης , αλλά για τον αντίθετο λόγο : επειδή δεν υπερασπίζεται και δεν παίρνει πολιτικές πρωτοβουλίες υπέρ της Ένωσης. Από τη στιγμή που και οι δυο πολιτικοί θεσμοί/φορείς συγκλίνουν στην υπεράσπιση της ανεξαρτησίας της Κύπρου και χρησιμοποιούν το σύνθημα της “πλήρους” , “γνήσιας” , “άνευ ανταλλαγμάτων” ένωσης προσχηματικά (πάντα κατά τους ΦΝΧ) , αντιμετωπίζονται ως φορείς της υποτέλειας . Το βασικό κριτήριο αποτίμησης είναι αριστερό εθνικιστικό : η αντιιμπεριαλιστική ένωση που ζητούν οι ΦΝΧ.

Τέλος , οι απόψεις της ελλαδικής και κυπριακής αριστεράς καταδικάζονται και λόγω της συμπόρευσης τους με τη Σοβιετική Ένωση. Η Κίνηση των ΦΝΧ θεωρεί τη σοβιετική εξωτερική

πολιτική ως στήριγμα του διεθνούς status quo . Η “ειρηνική συνύπαρξη” των δύο συστημάτων (καπιταλισμού και σοσιαλισμού σοβιετικού τύπου) στην ουσία προσπαθεί να μοιράσει όλο τον πλανήτη σε σφαίρες επιρροής και κυριαρχίας. Σύμφωνα με τις μαοϊκές θέσεις της εποχής , πρόκειται για δυο αντεπαναστατικά στρατόπεδα . Το επαναστατικό κέντρο βρίσκεται στους αγώνες των λαών της Ασίας , της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής , με τη Λαϊκή Κίνα επικεφαλής. Ως συμπέρασμα , οι θέσεις της ελλαδικής και κυπριακής φιλοσοβιετικής αριστεράς ερμηνεύονται και υπ’ αυτό το πρίσμα : ως υποταγή στα κελεύσματα του ιμπεριαλισμού και του συνεργάτη του ανατολικού συνασπισμού. Ως απόδειξη εισφέρεται η επίθεση που εξαπέλυσαν οι ηγέτες του ΑΚΕΛ ενάντια στην Κίνα στο τελευταίο τους συνέδριο και η διακήρυξη για σύσφιξη των σχέσεων τους με την “Τιτική” Γιουγκοσλαβία.

Κεφάλαιο ένατο

Προς τη δικτατορία

Οι προσπάθειες για απευθείας ελληνοτουρκικό διάλογο προκειμένου να επιλυθεί το πρόβλημα της Κύπρου είχαν αρχίσει από το Μάιο του 1965 . Η έναρξη ενός τέτοιου διαλόγου ανακοινώθηκε κι επισήμως μετά από ένα χρόνο. Η κυβέρνηση Στεφανόπουλου δρομολόγησε αυτό το διάλογο , σε συνεργασία με την τουρκική κυβέρνηση , η οποία με αυτό τον τρόπο πετύχαινε την τοποθέτηση του Κυπριακού εκτός των πλαισίων του ΟΗΕ. Ο διάλογος αυτός είχε τη στήριξη και των ΗΠΑ . Αντίθετη σε μια τέτοια εξέλιξη ήταν η κυπριακή κυβέρνηση , η οποία κι όταν τελικά συναίνεσε ζήτησε από την ελληνική κυβέρνηση , όπως προαναφέρθηκε , να συζητήσει μόνο το θέμα της ενδεχόμενης ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα , χωρίς παραχωρήσεις εδαφών ή όποιας άλλης μορφή διχοτόμησης.

Ο ελληνοτουρκικός διάλογος ξεκίνησε επισήμως τον Ιούνιο του 1966 και διήρκησε μέχρι το Σεπτέμβριο του 1967. Η περίοδος θα μπορούσε να διαιρεθεί σε δύο φάσεις : η πρώτη διαρκεί μέχρι το τέλος του 1966 και η επόμενη από το Συμβούλιο του Στέμματος μέχρι και τη συνάντηση στον Έβρο.

Η πρώτη φάση άρχισε με συνάντηση των υπουργών εξωτερικών της Ελλάδας και της Τουρκίας Ιωάννη Τούμπα και Ιχσάν Σαμπρί Τσακλαγιανγκίλ στις Βρυξέλλες τον Ιούνιο του 1966. Ακολούθησε σειρά διερευνητικών επαφών με τη συμμετοχή πρεσβευτών κι άλλων υπηρεσιακών παραγόντων των δύο κρατών σε χώρες της δυτικής Ευρώπης . Η φάση αυτή ολοκληρώνεται στο τέλος του έτους , όταν οι δυο υπουργοί συναντιούνται στο Παρίσι , στα πλαίσια της συνόδου των υπουργών εξωτερικών των χωρών μελών του ΝΑΤΟ. Εκεί οι Τούμπας και Τσακλαγιανγκίλ υπογράφουν το πρωτόκολλο των Παρισίων της 17.12.1966 (“σύμφωνο Τούμπα – Τσακλαγιανγκίλ” όπως έχει ονομαστεί). Δεν επρόκειτο για διεθνή συνθήκη (και δε δημοσιεύθηκε τότε) , αλλά για ένα μνημόνιο (ή πρακτικό καλύτερα) που καταγράφει τις θέσεις των δυο πλευρών μέχρι το σημείο εκείνο που είχε φτάσει ο μεταξύ τους διάλογος. Σύμφωνα με το περιεχόμενο του κειμένου⁹⁵ :

Ο Έλληνας υπουργός εξωτερικών πρότεινε την (όποιας μορφής) ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα , με προϋποθέσεις (που θα αναφερθούν αμέσως παρακάτω) , ώστε να λυθεί το ζήτημα που ταλανίζει τις δύο χώρες και την ασφάλεια στην ανατολική Μεσόγειο . Σε μια τέτοια περίπτωση θα εξασφαλιζόνταν και οι εύλογες ανησυχίες της Τουρκίας , από τη στιγμή που μια Κύπρος ενωμένη με την Ελλάδα , θα ήταν μια νατοϊκή Κύπρος , επομένως μέρος μιας συμμαχίας που συμμετείχε και η Τουρκία. Ο Τούρκος υπουργός εξωτερικών αντίθετα εξέφρασε την άποψη ότι η λύση του προβλήματος θα ήταν η ένωση ή η διχοτόμηση. Η πολιτική κατάσταση όμως και τα τότε δεδομένα δεν επέτρεπαν ούτε το ένα , ούτε το άλλο. Αυτό που πρότεινε επομένως ήταν η διατήρηση του

95 Όπως παρατίθεται σε Κρανιδιώτης Ν. ό.π., σελ. 383-385 , Κρανιδιώτης Γ. ό.π., σελ. 153-155 , Σακελλαρόπουλος ό.π., σελ. 511.

καθεστώς της δεσμευμένης ανεξαρτησίας (επιστροφή δηλαδή στο καθεστώς των συνθηκών του 1959) ή, διαζευκτικά, την επιβολή καθεστώτος συγκυριαρχίας Ελλάδας και Τουρκίας στην Κύπρο. Η τελευταία αυτή πρόταση απορρίφθηκε από τον Τούμπα επειδή θα γινόταν εφιαλτήριο συνεχών συγκρούσεων κι ενδεχόμενου ενδοκυπριακού πολέμου.

Ακολούθως, αφού καταγράφηκε η διαφωνία των δυο μερών για τη συνολική διευθέτηση του Κυπριακού, περιγράφηκαν στοιχεία που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε λύση:

Ο Έλληνας υπουργός πρότεινε, σε περίπτωση ένωσης, την παραχώρηση της βρετανικής βάσης της Δεκέλειας στην Τουρκία. Ο Τούμπας υποστήριξε μάλιστα ότι η βάση θα ήταν διαθέσιμη (άρα οι Βρετανοί δε θα είχαν αντίρρηση), αν οι Τούρκοι συμφωνούσαν⁹⁶. Ο Τσακλαγιανγκίλ ζήτησε η βάση να τεθεί υπό την πλήρη κυριαρχία της Τουρκίας (όχι επομένως απλώς εκμισθωμένη ή νατοϊκή με τουρκικά στρατεύματα, σύμφωνα με ένα άλλο σενάριο), κάτι για το οποίο ο Τούμπας επιφυλάχθηκε, δηλώνοντας ότι δεν ήταν εξουσιοδοτημένος να απαντήσει για το ακριβές καθεστώς της παραχώρησης της βάσης.

Οι Τουρκοκύπριοι θα έχουν το δικαίωμα να συμμετέχουν στη διοίκηση του νησιού και θα απολαμβάνουν ειδικό καθεστώς στους δήμους στους οποίους έχουν πλειοψηφία.

Έγινε δεκτό το ενδεχόμενο αφοπλισμού (αποστρατιωτικοποίησης) της Κύπρου σε περίπτωση συμφωνίας και η πιθανότητα υπογραφής ελληνοτουρκικής συνθήκης συμμαχίας, ώστε να συσφιχθούν οι σχέσεις των δυο πλευρών.

Με βάση το σύμφωνο αυτό, οι δυο υπουργοί επέστρεψαν στις πρωτεύουσες τους για περαιτέρω οδηγίες και βασικά με το ερώτημα αν θα έπρεπε να συνεχιστεί ο ελληνοτουρκικός διάλογος. Ωστόσο όμως είχαν σημειωθεί την ίδια περίοδο σημαντικές εξελίξεις στην ελληνική πλευρά.

Ακριβώς τις ημέρες κατά τις οποίες ο διάλογος εισέρχονταν στην ουσιαστική του διαπραγματευση σημειώνεται έντονη αντιπαράθεση της ελλαδικής και της ελληνοκυπριακής ηγεσίας. Αφορμή ήταν η παραγγελία από την κυπριακή κυβέρνηση όπλων από την Τσεχοσλοβακία (χώρας του ανατολικού συνασπισμού) με σκοπό να εξοπλιστεί καλύτερα η κυπριακή αστυνομία (υπενθυμίζουμε ότι η τελευταία ήταν το μόνο ένοπλο σώμα του μικρού κράτους και της κυπριακής κυβέρνησης που δεν ελέγχονταν από την Ελλάδα). Ανεξάρτητα από τις εξηγήσεις της κυπριακής κυβέρνησης (όχι αβάσιμες, δεδομένης της δράσης αντιμακαριακών πυρήνων στην Κύπρο που απαιτούσε ενίσχυση της αστυνομίας) η κίνηση αυτή θεωρήθηκε δείγμα επιβεβαίωσης της αδέσμευτης και ανεξάρτητης

96 “Συγκεκριμένα, ήδη από το φθινόπωρο του 1964 ο βασιλιάς της Ελλάδας Κωνσταντίνος είχε μυστική επικοινωνία με το Λονδίνο σε μια προσπάθεια για την εξεύρεση κοινά αποδεκτής οριστικής λύσης του Κυπριακού, που πιθανόν να περιλάμβανε την παραχώρηση της Δεκέλειας στην Τουρκία (υπό την ομπρέλα του ΝΑΤΟ, σύμφωνα με εκείνη την αρχική ελληνική πρόταση). Η επίσημη βρετανική απάντηση στην ελληνική κρούση δόθηκε μόλις στα μέσα Νοεμβρίου του 1966, και ήταν προσεκτική και επιδέξια διατυπωμένη, αφήνοντας περιθώρια ευελιξίας για τη διαμόρφωση της βρετανικής πολιτικής στο εγγύς μέλλον: Τονίζονταν ότι “θα ήμασταν έτοιμοι να εξετάσουμε με συμπάθεια ένα τέτοιο αίτημα [για την παραχώρηση της βάσης της Δεκέλειας στην Τουρκία] υπό την προϋπόθεση ότι η προτεινόμενη λύση θα μας παρουσιαζόταν επισήμως από τις κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας και ότι θα μπορούσαμε να πειστούμε ότι θα ήταν αποδεκτή από την κυπριακή κυβέρνηση και τους Τουρκοκυπρίους” (Χουρχούλης Δ. 2013, σελ. 224).

από το “εθνικό κέντρο των Αθηνών” πολιτικής της κυπριακής κυβέρνησης , ενώ υπήρξε και η υπόθεση ότι η κίνηση τη δεδομένη χρονική στιγμή αποσκοπούσε στο να τινάξει στον αέρα της ελληνοτουρκικές συνομιλίες. Κι αυτό επειδή πέραν των αντιρρήσεων της ελληνικής κυβέρνησης , η Τουρκία επίσης αντέδρασε διαμαρτυρόμενη για το συνεχή εξοπλισμό των Ελληνοκυπρίων. Τελικά η κυπριακή κυβέρνηση υποχώρησε , τα όπλα έφθασαν στην Κύπρο αλλά αποθηκεύτηκαν και τέθηκαν υπό τη φύλαξη της ειρηνευτικής δύναμης του ΟΗΕ.⁹⁷

Εν τω μεταξύ και η ίδια η κυβέρνηση Στεφανόπουλου τερμάτισε το βίο της. Από το φθινόπωρο είχαν αρχίσει προσπάθειες για συνεννόηση μεταξύ των κυριότερων παραγόντων της πολιτικής ζωής με σκοπό να αρθεί το αδιέξοδο που προέκυψε από τις 15 Ιουλίου 1965. Μετά από μυστικές συναντήσεις των αρχηγών των δυο μεγαλύτερων κομμάτων Γεωργίου Παπανδρέου και Παναγιώτη Κανελλόπουλου μεταξύ τους και με το βασιλιά (συναντήσεις οι οποίες αρχικά κρατήθηκαν κρυφές ακόμα κι από τους πιο στενούς συνεργάτες των δύο πολιτικών) συμφωνήθηκε η πτώση της κυβέρνησης Στεφανόπουλου (με την απόσυρση της εμπιστοσύνης της ΕΡΕ) κι η συγκρότηση κυβέρνησης υποστηριζόμενης και από τα δύο μεγάλα κόμματα με σκοπό να διενεργήσει εκλογές μέχρι τα τέλη Μαΐου με το σύστημα της απλής αναλογικής.⁹⁸ Ο συμβιβασμός αυτός , που προέβλεπε από την πλευρά του Γεωργίου Παπανδρέου τη δέσμευση ότι αν η Ένωση Κέντρου κερδίσει τη σχετική πλειοψηφία των εκλογών δε θα συνεργαστεί με την ΕΔΑ και την πρότασή του να συγκληθεί Συμβούλιο του Στέμματος με τη συμμετοχή όλων των κομμάτων πλην ΕΔΑ (η οποία ακολουθεί “ιδίαν εξωτερικήν πολιτικήν”) για να χαράξει στρατηγική για τον ελληνοτουρκικό διάλογο , δρομολόγησε τις εξελίξεις. Στις 21.12 η κυβέρνηση Στεφανόπουλου παραιτήθηκε , αφού η ΕΡΕ ήρε την εμπιστοσύνη της , και την επομένη ορκίστηκε υπηρεσιακή – μεταβατική κυβέρνηση με επικεφαλής τον υποδιοικητή της Εθνικής Τράπεζας Ιωάννη Παρασκευόπουλο , η οποία έλαβε ψήφο εμπιστοσύνης στις 9.01.1967 , υποστηριζόμενη από τα δύο μεγάλα κόμματα.

Με βάση το σύμφωνο των Παρισίων και τη συμφωνία των δυο μεγάλων κομμάτων , πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα το Συμβούλιο του Στέμματος , στις 6.02.1967. Το Συμβούλιο συγκλήθηκε υπό την προεδρία του αρχηγού του κράτους , δηλαδή του βασιλιά , και με τη συμμετοχή του πρωθυπουργού , των υπουργών εξωτερικών (πρώην Ιωάννη Τούμπα και νυν Παύλου Οικονόμου – Γκούρα) των πολιτικών αρχηγών (πλην της ΕΔΑ), των πρώην πρωθυπουργών , της ανώτατης στρατιωτικής ηγεσίας , ενώ στην πολύωρη συνεδρίαση συμμετείχε από ένα σημείο κι έπειτα και η κυπριακή ηγεσία (ο Μακάριος κι ο υπουργός εξωτερικών Σπύρος Κυπριανού). Στο Συμβούλιο τη βασική , και εκτεταμένη εισήγηση , επί των αποτελεσμάτων του ελληνοτουρκικού διαλόγου και με πρόταση για συνέχισή του , έκανε ο πρώην υπουργός

97 Για το συγκεκριμένο επεισόδιο με τα τσεχοσλοβακικά όπλα , βλέπε Κρανιδιώτη Ν. ό.π., σελ. 389-391 και Σακελλαρόπουλο ό.π. , σελ.509-510.

98 Οι συνεννοήσεις αυτές περιγράφονται σε Λιναρδάτο Σ. 2010, σελ.689-693 , με παραθέσεις από το προσωπικό αρχείο του Παναγιώτη Κανελλόπουλου.

εξωτερικών Ιωάννης Τούμπα. Στο Συμβούλιο επιβεβαιώθηκε η διάσταση απόψεων μεταξύ ελλαδικής κι ελληνοκυπριακής ηγεσίας . Συγκεκριμένα , ο Μακάριος πρότεινε τη μη συνέχιση του ελληνοτουρκικού διαλόγου. Από τη σκοπιά του , ο διάλογος αυτός θα είχε νόημα μόνο σε περίπτωση συμφωνίας για ένωση χωρίς ανταλλάγματα (κάτι που η Τουρκία απέρριπτε κατηγορηματικά) ή , εν πάση περιπτώσει , ως διερεύνηση των προθέσεων της Τουρκίας και βολιδοσκόπησης της. Τώρα που φάνηκαν ποιες είναι οι επιδιώξεις της Τουρκίας σύμφωνα με το Μακάριο ο διάλογος , αν συνεχιστεί , θα έχει μόνο τη μορφή της συνεχούς διολίσθησης της Ελλάδας και της συνεχούς υποχώρησης έναντι των συνεχών απαιτήσεων της Τουρκίας , χωρίς μάλιστα να υπάρχει και δέσμευση της γειτονικής χώρας σε ο,τιδήποτε. Στα πρακτικά του Συμβουλίου υπάρχει και η διαπίστωση του Μακαρίου (ρητά διατυπωμένη) ότι προτιμά το υπάρχον καθεστώς στο νησί , παρά την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα με την ταυτόχρονη παραχώρηση βάσης στην Τουρκία. Μια τέτοια βάση θα μπορούσε να παραχωρηθεί , μετά από την ένωση , οπότε θα μπορούσε να ονομαστεί νατοϊκή βάση με τουρκικά στρατεύματα , αφού ούτως ή άλλως η Ελλάδα είναι χώρα μέλος του NATO και ήδη φιλοξενεί βάσεις στο έδαφος της. Στη συνέχεια εκφράζεται η πρόβλεψη ότι οι Τουρκοκύπριοι δε θα αντέξουν για πολύ στους θύλακες , όπου βρίσκονται σε καθεστώς εξαθλίωσης κι απομόνωσης. Στην ουσία ο Μακάριος περιγράφει – και υπερασπίζεται – το καθεστώς ελληνοκυπριακής κυριαρχίας στο νησί , έστω και με δεσμεύσεις και σε κατάσταση διαρκούς εκκρεμότητας , κι εκδιπλώνει μια στρατηγική στόχευση ολοκλήρωσης αυτής της κυριαρχίας. Από αυτή τη θέση απορρίπτει το διάλογο και χαρακτηρίζει την ανεξαρτησία της Κύπρου έπαλξη για την ένωση. Αυτός ο χαρακτηρισμός επιχειρεί να υπερασπιστεί την ανεξάρτητη υπόσταση της Κύπρου , ειδικά όπως διαμορφώθηκε η κατάσταση μετά τις ταραχές του 1963-1964 , χωρίς να φαίνεται ότι παρεκκλίνει από το στρατηγικό στόχο – την ένωση. Έτσι , η ανεξάρτητη Κύπρος είναι το – αναγκαίο - προστάδιο της ένωσης. Η ελλαδική ηγεσία όμως διαφώνησε. Παρά τις επί μέρους διαφωνίες – ιδίως ανάμεσα στο Γεώργιο Παπανδρέου και τους λοιπούς συμμετέχοντες στο Συμβούλιο – η κοινή γραμμή της ελλαδικής ηγεσίας ήταν η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα με την παροχή ανταλλαγμάτων προς την Τουρκία .Με αυτό τον τρόπο θα ικανοποιούνταν ένας βασικός στόχος του ελληνικού εθνικισμού και θα στερεώνονταν η συμμαχία Ελλάδας και Τουρκίας μέσα στα πλαίσια της ατλαντικής συμμαχίας. Από αυτή την άποψη είναι χαρακτηριστική η προσπάθεια επιβολής των θέσεων της ελλαδικής ηγεσίας στην κυπριακή πάνω στη βάση της ιδέας ότι το εθνικό κέντρο είναι η Αθήνα⁹⁹ και η αντιμετώπιση της ανεξαρτησίας της Κύπρου ως κινδύνου . Μια ανεξάρτητη Κύπρος μπορεί , κατά τη ρητή ανησυχία της ελλαδικής ηγεσίας να μετατραπεί “αιφνιδίως” σε νέα Κούβα , ενώ και η διατήρηση της ανεξαρτησίας της Κύπρου με διάλυση των θυλάκων και επαναπροσέγγιση των δυο κοινοτήτων (η “ανεξαρτησία” στο

99 Κατά τη διατύπωση του Ιωάννη Τούμπα “τας τύχας του Ελληνισμού τας κατευθύνουν αι Αθήναι και μόνον”(Κρασιδιδιώτης Γ. ό.π. σελ. 329).

διαζευκτικό σχήμα του Τσακλαγιανγκίλ) θα οδηγήσει την Τουρκία να ζητήσει ανταλλάγματα , άρα κι αυτή η επιλογή δεν θα είναι χωρίς κόστος. Έτσι η ελλαδική ηγεσία προέκρινε τη συνέχιση του διαλόγου , ενώ ούτως ή άλλως , επρόκειτο να ακολουθήσουν πολιτικές εξελίξεις , με τις επικείμενες εκλογές της 28.05.1967. Εκλογές που όπως γνωρίζουμε σήμερα δεν πραγματοποιήθηκαν ποτέ.¹⁰⁰

Οι Φίλοι των Νέων Χωρών όλη αυτή την περίοδο παρακολουθούν τις εξελίξεις και προσπαθούν να παρέμβουν σε αυτές . Η βασική τους θέση είναι ότι μετά τα Ιουλιανά χάθηκε μια σημαντική ευκαιρία. Τα γεγονότα του Ιουλίου του 1965 αποτελούν το αποκορύφωμα των αγώνων του λαού ενάντια στο καθεστώς της “ξένης εξάρτησης και υποτέλειας”. Η ευκαιρία αυτή για ουσιαστικές αλλαγές χάθηκε λόγω δυο βασικά παραγόντων : της σφοδρής επίθεσης του καθεστώτος , με όλες τις δυνάμεις του στο εσωτερικό και τα διεθνή του στηρίγματα στο εξωτερικό , επίθεση η οποία δεν πρέπει να υποτιμάται ή , πολύ περισσότερο , να αγνοείται. Δεύτερον , λόγω της στάσης και της πολιτική των δυνάμεων που επαγγέλλονται τη ρήξη με το καθεστώς , και βασικά της κοινοβουλευτικής αριστεράς . Οι δυνάμεις αυτές καπηλεύθηκαν τους αγώνες του λαού και προσπαθούν να οδηγήσουν τη δυναμική αυτών των αγώνων σε διεξόδους διαιώνισης του συστήματος. Αυτή είναι η βασική αποτίμηση της περιόδου πριν τη δικτατορία και υπ’ αυτή την οπτική περιγράφονται και αναλύονται οι εξελίξεις στο Κυπριακό.

Η επίσημη αναγγελία του ελληνοτουρκικού διαλόγου καταγγέλλεται από τους Φ.Ν.Χ. με ανακοίνωση της Κίνησης που δημοσιεύεται στις 18 Μαΐου 1966 και αναδημοσιεύεται στον “Αντιμπεριαλιστή”.¹⁰¹

Η έναρξη του ελληνοτουρκικού διαλόγου χαρακτηρίζεται ολοκλήρωση της προδοσίας κι έναρξη της τελικής φάσης για νέα Ζυρίχη¹⁰². Η κριτική αυτή ασκείται σε δύο κατευθύνσεις : από τη μια πλευρά καταγγέλλεται ότι ο διάλογος αυτός είναι στην ουσία του υπαγορευμένος από τις ΗΠΑ και στοχεύει να κλείσει το Κυπριακό με τρόπο που θα ικανοποιεί τις επιδιώξεις του αμερικανικού ιμπεριαλισμού . Κι οι επιδιώξεις αυτές , όπως έχουν διαφανεί και μέσα από τις πρωτοβουλίες των ΗΠΑ όλο το προηγούμενο διάστημα , συγκλίνουν σε κάποιου είδους διανομή της Κύπρου μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Ρόλο σε αυτή την εξέλιξη είχε κι ο ΟΗΕ , ο οποίος συνεχώς συμβούλευε προς την κατεύθυνση του διαλόγου και της συνεργασίας των δυο πλευρών¹⁰³ . Στην εξέλιξη αυτή δεν έμεινε αμέτοχη κι η “ρεβιζιονιστική” , όπως χαρακτηρίζεται , ηγεσία της ΕΣΣΔ , αφού

100 Τα πρακτικά του Συμβουλίου του Στέμματος δημοσιεύθηκαν στο βιβλίο του Γ. Κρανιδιώτη “Το Κυπριακό πρόβλημα” εκδόσεις Θεμέλιο , 1984 , σελίδες 326-380.

101 “Αντιμπεριαλιστής” , αριθμός 2, Μάιος 1966 , “Οι Φ.Ν.Χ. καταγγέλλουν : Η ΠΡΟΔΟΣΙΑ ΟΛΟΚΛΗΡΩΝΕΤΑΙ ” σελ. 3-4.

102 Είναι πραγματικά εντυπωσιακό πώς συγκλίνουν στο χαρακτηρισμό του ελληνοτουρκικού διαλόγου ως προσπάθειας για νέα Ζυρίχη δυο τόσο διαφορετικές πολιτικές αντιλήψεις , όπως αυτές του παραιτηθέντος Ηλία Τσιριμώκου και των ΦΝΧ.

103 Ας σημειωθεί , ενδεικτικά , ότι ο ειδικός απεσταλμένος του ΟΗΕ Μπερνάντες που προετοίμασε από την πλευρά του τον ελληνοτουρκικό διάλογο με περιοδείες στις πρωτεύουσες των ενδιαφερομένων χωρών , χαρακτηρίζεται από το περιοδικό ως “πλασιέ του ιμπεριαλισμού”.

συνεργάστηκε με τις ΗΠΑ στα πλαίσια του ΟΗΕ για το Κυπριακό και βοήθησε στο να μετατραπεί το εθνικό απελευθερωτικό αυτό θέμα σε ζήτημα παζαρεμάτων κι ανταλλαγμάτων στο διεθνή στίβο. Από την άλλη , η εξέλιξη αυτή θεωρείται προδιαγεγραμμένη μετά την επιβολή του “πραξικοπήματος” της 15ης Ιουλίου κι ως συνέπεια της παγίδευσης του λαού στη θεωρούμενη ως “απατηλή” διένεξη Μακαρίου – Γρίβα στην Κύπρο. Η έναρξη του ελληνοτουρκικού διαλόγου θεωρείται επομένως απότοκο όχι μόνο έξωθεν επιβολής , αλλά και της εξέλιξης της εσωτερικής πολιτικής κατάστασης σε Ελλάδα και Κύπρο. Και πάλι όμως , ενώ επισημαίνονται τα ορατά και αόρατα νήματα που συνδέουν τις εσωτερικές εξελίξεις με το διεθνές περιβάλλον, ενώ αναδεικνύονται οι σαθρές βάσεις ενός τέτοιου διαλόγου, αυτό που απορρίπτεται από τους Φίλους των Νέων Χωρών είναι συνολικά ένας ελληνοτουρκικός διάλογος για την Κύπρο. Κι αυτό γιατί θα οδηγήσει , αν ευοδωθεί , σε μια κατάσταση αμοιβαίας υποχώρησης στην Κύπρο. Ενώ το ζητούμενο για τη συγκεκριμένη Κίνηση είναι ένα : η αντιιμπεριαλιστική ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Η Κίνηση και το περιοδικό της παρακολουθεί την εξέλιξη του διαλόγου , παράλληλα με τις εξελίξεις στην πολιτική ζωή όλο το υπόλοιπο εξάμηνο. Με σύντομες αναφορές στα τεύχη του “Αντιιμπεριαλιστή” (που σαν ψηφίδες μπορούν να συμπληρώσουν την εικόνα για τις θέσεις της Κίνησης για το Κυπριακό) επισημαίνονται οι κοινοί αγώνες των λαών ενάντια στο ιμπεριαλισμό , αντί των παζαριών στο διπλωματικό στίβο¹⁰⁴ , καταγγέλλεται ο πολιτικός κόσμος της χώρας για υποτέλεια και διάνοιξη του δρόμου στην ανοιχτή δικτατορία¹⁰⁵ κι επικρίνεται με οξύτητα η άκριτη υποστήριξη της αριστεράς προς την πολιτική του αρχιεπισκόπου Μακαρίου¹⁰⁶ , πάντα από αριστερές εθνικιστικές θέσεις. Συνολικότερη ανάλυση δημοσιεύθηκε στο περιοδικό της Κίνησης επ’ ευκαιρία της κυβερνητικής αλλαγής στην Ελλάδα. Ανάλυση που επρόκειτο να είναι και η τελευταία. Το Φεβρουάριο του 1967 κυκλοφορεί το τελευταίο , εικοστό δεύτερο συνολικά , τεύχος του περιοδικού “Αντιιμπεριαλιστής”.¹⁰⁷ Το τεύχος ήταν έκτακτο. Περιείχε , εκτός από ένα σύντομο προλογικό σημείωμα, μόνο ένα , εκτεταμένο , άρθρο. Τίτλος του ήταν : “Οι πρόσφατες πολιτικές

104 “Συμπαράσταση στον αγώνα του Βιετ Ναμ σημαίνει άνοδο της αντιιμπεριαλιστικής πάλης στην Ελλάδα και την Κύπρο” , στο άρθρο “Για τη συντριβή του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού στο Βιετ Ναμ” , “Αντιιμπεριαλιστής” αριθμός 3 , Ιούνιος - Ιούλιος 1966 , σελ . 3-5.

“Η ιερή υπόθεση της Κύπρου μπήκε στο δρόμο των ιμπεριαλιστικών παζαρεμάτων μέσα στα πλαίσια του ΟΗΕ , αυτού του διεθνούς πράκτορα του ιμπεριαλισμού” , στο άρθρο “Ένα χρόνο μετά το πραξικόπημα” , “Αντιιμπεριαλιστής” , αριθμός 3, Ιούνιος – Ιούλιος 1966 , σελ. 9-17.

105 “[Ο παραδοσιακός πολιτικός κόσμος] είναι καταδικασμένος να παίζει τον καραγκιόζη του ιμπεριαλισμού και είναι καταδικασμένος να γίνεται όλο και πιο απλή μαριονέτα του φασισμού. Κι αν δεν εξυπηρετεί τον ιμπεριαλισμό , τότε μπορεί να βρεθεί και στα ξερονήσια. (Ο Μεντερές βρέθηκε στην κρεμάλα από τα ίδια τ’ αφεντικά του).” , στο άρθρο “Ένα χρόνο μετά το πραξικόπημα” , “Αντιιμπεριαλιστής” αριθμός 3, Ιούνιος – Ιούλιος 1966 , σελ. 9-17.

106 “Ο Μακάριος , που επισκέφτηκε την Αθήνα στις 24 Σεπτεμβρίου δηλώνει ότι <<συμφωνεί απολύτως με τον εκ μέρους της Ελλάδος χειρισμόν του Κυπριακού ζητήματος>>...Οι κάπηλοι του ιερού εθνικοαπελευθερωτικού μας αγώνα τώρα σιωπούν. Γύρεψαν από το λαό να αναγνωρίσει σαν μοναδικό ηγέτη της εθνικοαπελευθερωτικής πάλης για την Κύπρο το Μακάριο. ...Τώρα που ο Μακάριος καλύπτει την κυβέρνηση των “αποστατών” , τώρα σιωπούν. Ούτε κι αυτοί που έλεγαν πως “υποστηρίζουν τον Μακάριο με επιφυλάξεις” δεν μιλούν. Η σιωπή είναι το δεύτερο σκέλος της προδοσίας” στο σχόλιο “Το ξεπούλημα της Κύπρου” , “Αντιιμπεριαλιστής” , αριθμός 4, Σεπτέμβριος – Οκτώβριος 1966 , σελ. 3-4.

107 “Αντιιμπεριαλιστής” , Μηνιαίο περιοδικό , Χρόνος Γ’ , Περίοδος Β’ , αριθμός 6 Φεβρουάριος 1967 , σελίδες 29.

εξελίξεις στη χώρα μας”. Το άρθρο υπογράφει ο Σ. Καλλέργης και φέρει ημερομηνία , στο τέλος , 27.01.1967. Το τεύχος αυτό επομένως κυκλοφόρησε για να σχολιάσει την κυβερνητική αλλαγή , από τη στιγμή που η κυβέρνηση Παρασκευόπουλου πήρε ψήφο εμπιστοσύνης (9.01.1967) και να κάνει γνωστές τις θέσεις του περιοδικού και της Κίνησης , εν όψει των εκλογών που επρόκειτο να διεξαχθούν στις 28 Μαΐου.

Γεννιούνται πολλά ερωτήματα από τις εξελίξεις αυτές. Γιατί υπήρξε αυτή η κυβερνητική αλλαγή ; Η διενέργεια νέων εκλογών είχε γίνει αντικείμενο διεκδίκησης ήδη από τον Ιούλιο του 1965 και μάλιστα δυναμικά , τόσο από την Ένωση Κέντρου , όσο κι από την ΕΔΑ. Γιατί αποφασίστηκε να προκηρυχθούν τώρα ; Γιατί δε θα τις διεξάγει η κυβέρνηση Στεφανόπουλου , αλλά μια νέα κυβέρνηση , υποστηριζόμενη από τα δυο μεγάλα κόμματα , μέχρι χθες αλληλοκατηγορούμενα ; Γιατί στην κυβέρνηση Παρασκευόπουλου παραχωρήθηκε χρονικό διάστημα πέντε μηνών , πολύ μεγαλύτερο από μια συνηθισμένη υπηρεσιακή κυβέρνηση¹⁰⁸ ; Γιατί υπήρξε συμφωνία των δυο μεγάλων κομμάτων , ώστε οι επόμενες εκλογές να διεξαχθούν με το σύστημα της απλής αναλογικής , πράγμα που προδικάζει ότι πιθανότατα κανένα κόμμα δε θα αποσπάσει την απόλυτη πλειοψηφία ;

Στα ερωτήματα αυτά το άρθρο απαντά ως εξής :

Πρώτα πρώτα τα ίδια τα κόμματα αισθάνονται , όλα , δικαιωμένα , από την εξέλιξη αυτή. Η Ένωση Κέντρου κι η ΕΔΑ θεωρούν ότι η συγκρότηση της νέας κυβέρνησης ήταν “νίκη του λαού” και της πολιτικής τους. Με αυτό τον τρόπο ικανοποιείται το αίτημα τους για εκλογές , ενώ ανατράπηκε η τρίτη κυβέρνηση των “αποστατών”. Ικανοποίηση όμως εκφράζει και η ΕΡΕ , διότι αναδείχθηκε σε ρυθμιστή των εξελίξεων και με την κυβερνητική αλλαγή θεωρεί ότι έδωσε μια διέξοδο , σύμφωνα με τις πολιτικές τις θέσεις.¹⁰⁹ Αντιρρήσεις για τις εξελίξεις εξέφρασε μόνο το ΦΙΔΗΚ (το κόμμα των “αποστατών”) , το οποίο άλλωστε δεν στήριξε τη νέα κυβέρνηση.¹¹⁰ Από την άλλη πλευρά όμως στελέχη του δήλωναν ότι η κυβέρνηση Στεφανόπουλου εξάντλησε το ρόλο της και πλέον κι αυτό το κόμμα προετοιμάζεται για την , πρώτη , εκλογική του κάθοδο.

Ομοφωνία επομένως σημειώνει το άρθρο στις αντιδράσεις των πολιτικών κομμάτων , χωρίς φυσικά να λείπουν οι μεταξύ τους κατηγορίες. Άλλωστε , γενικά μπορεί να διαπιστώσει κανείς στοιχεία κοινής συμπεριφοράς στα κόμματα και συγκεκριμένα απαριθμούνται τέσσερα : Αλληλεγγύη κι

108 Οι προηγούμενες υπηρεσιακές κυβερνήσεις (1958 Γεωργακόπουλου , 1961 Δόβα , 1963 Μαυρομιχάλη , 1964 Παρασκευόπουλου) δεν κυβέρνησαν περισσότερο από 45 ημέρες κι «απλώς» προετοίμασαν τις εκλογές.

109 Πράγματι ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος , πιεζόμενος κι από τη σκληροπυρηνική , καραμανλική πτέρυγα του κόμματός του , από το καλοκαίρι του 1966 άρχισε να εκφράζει ανοιχτά τις διαφωνίες του με αποφάσεις της κυβέρνησης Στεφανόπουλου , ενώ είχε δηλώσει ότι οι εκλογές θα γίνουν το πρώτο εξάμηνο του 1967.

110 Μάλιστα την 1.01.1967 η εφημερίδα “Ελευθερία” του Πάνου Κόκκα (1919-1974) , δημοσιογραφικό όργανο των “αποστατών” και στενά σχετιζόμενη με το ηγετικό στέλεχος τους Κωνσταντίνο Μητσotάκη , δημοσίευσε άρθρο , στο οποίο περιγράφονταν η μυστική συνεννόηση Κανελλόπουλου – Παπανδρέου , με αποσπάσματα και από διαλόγους του Κανελλόπουλου με τους εκδότες Χρήστο Λαμπράκη κι Ελένη Βλάχου. Το δημοσίευμα , αν και θεωρήθηκε πλαστό (συρραφή ντοκουμέντων , σημειώσεων , ηχογραφήσεων) επί της ουσίας απηχεί τα βασικότερα σημεία της συμφωνίας των δυο πολιτικών αρχηγών (Κατσίγερης Μ. 2009 , σελ. 404-414).

αλληλοαναγνώριση μεταξύ τους – κομπασμός και θριαμβολογία για τη δράση τους – έλλειψη αρχών στο μεταξύ τους ανταγωνισμό – αμοραλισμός και καταπολέμηση με κάθε μέσο των λαϊκών , αντιμπεριαλιστικών δυνάμεων. Που οφείλεται αυτή η ομοφωνία κι η αυτή η κοινή συμπεριφορά ; Η απάντηση του άρθρου είναι ότι η Ελλάδα είναι μια καπιταλιστική χώρα της Δύσης. Έχει κοινοβουλευτικό σύστημα , με όλες τις περιπέτειες του πολιτικού της βίου. Στα καπιταλιστικά καθεστώτα τα κόμματα εκφράζουν σε μεγάλο βαθμό τα συμφέροντα της άρχουσας , αστικής τάξης. Στην Ελλάδα του 1967 υπάρχει η κλασική πολιτική διάκριση ανάμεσα σε Δεξιά , Κέντρο , Αριστερά. Όλες όμως αυτές οι παρατάξεις , παρά τις μεταξύ τους διαφορές και τις , κάποιες φορές, σκληρές συγκρούσεις τους , αποτελούν το πολιτικό σύστημα της άρχουσας τάξης. Καμιά από αυτές τις παρατάξεις δεν επιθυμεί να σπάσει τα δεσμά της ιμπεριαλιστικής εξάρτησης και να ανοίξει ένα άλλο δρόμο ριζοσπαστικών αλλαγών. Ακόμα κι η Αριστερά έχει εκφυλιστεί σε όλη τη δυτική Ευρώπη , από τότε που το “λευκό” προλεταριάτο αστικοποιήθηκε. Κι αυτό συνέβη γιατί είναι το προλεταριάτο των καταπιεστικών εθνών και λαμβάνει ένα μέρος από τα υπερκέρδη της αποικιακής εκμετάλλευσης του Τρίτου Κόσμου. Παράλληλα , η άνοδος των μεσαίων στρωμάτων διαδραμάτισε σοβαρό ρόλο στον εκφυλισμό της αριστεράς και στην κυριαρχία μέσα στους κόλπους της μιας γραφειοκρατίας στελεχών. Αυτό συνέβη και μέσα από τους κοινοβουλευτικούς διαύλους στις χώρες στις οποίες η αριστερά δρα νόμιμα , και μάλιστα το φαινόμενο παρατηρείται τόσο στη σοσιαλδημοκρατία , όσο και στα κομμουνιστικά κόμματα που κυβερνούν στην ανατολική Ευρώπη , παρά τη διαφορετική τους πορεία.

Με βάση το παραπάνω γενικό θεωρητικό σχήμα , το άρθρο ερμηνεύει τη συνεργασία των κομμάτων υπέρ μιας διεξόδου από την πολιτική κρίση ως μια ακόμα απόδειξη του γεγονότος ότι τα κόμματα αυτά συγκροτούν σύστημα αλληλεξαρτώμενων μερών που στοχεύουν στο ίδιο αποτέλεσμα : τη διαιώνιση του πολιτικού συστήματος στην Ελλάδα (σύστημα εξάρτησης από τον ιμπεριαλισμό και εκμετάλλευσης) και την υποταγή του λαού . Το άρθρο υπενθυμίζει ότι η λύση της κυβέρνησης Παρασκευόπουλου δεν προέκυψε ως κεραυνός εν αιθρία , ούτε ήταν αποτέλεσμα μόνο μυστικών επαφών του τελευταίου διαστήματος. Επί πολλούς μήνες προετοιμάζονταν αυτή η κυβέρνηση συνεργασίας και σοβαρό ρόλο σε αυτό διαδραμάτισε η πρόταση της ΕΔΑ “των πέντε σημείων” του Φεβρουαρίου. Παρατίθενται μάλιστα δηλώσεις κι αποσπάσματα άρθρων ηγετικών στελεχών της ΕΔΑ που επισημαίνουν τη συμβολή του συγκεκριμένου κόμματος στην εμπέδωση κλίματος συνεργασίας ανάμεσα στον πολιτικό κόσμο. Συγκρίνοντας την πρόταση της ΕΔΑ και τη συμφωνία που οδήγησε στην κυβέρνηση Παρασκευόπουλου το άρθρο θεωρεί ότι υπάρχουν λίγες μόνο διαφορές και όλες εις βάρος της αριστεράς : δεν συμμετέχει η ΕΔΑ στη νέα κυβέρνηση (ούτε τη στήριξε κοινοβουλευτικά) , ενώ δεν αμνηστεύτηκε η υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ , σε αντίθεση με την υπόθεση ΠΕΡΙΚΛΗΣ.

Οι απαντήσεις επομένως στα αρχικά ερωτήματα μπορούν να συνοψισθούν στα εξής , σύμφωνα πάντα με τους Φίλους των Νέων Χωρών και το περιοδικό τους :

Η κυβερνητική αλλαγή προέκυψε ως ένας συμβιβασμός ανάμεσα στους κύριους πολιτικούς δρώντες με σκοπό να κλείσει το ρήγμα που προέκυψε από την κρίση του Ιουλίου του 1965. Όλα τα κόμματα έδρασαν , το καθένα με τον τρόπο του , ώστε η κρίση να τερματιστεί και να δοθεί διέξοδος υπέρ του συστήματος. Η κύρια συμβολή της κυβέρνησης Στεφανόπουλου ήταν ότι οδήγησε σε απογοήτευση κι αποστράτευση μεγάλο μέρος του κόσμου που διαδήλωνε όλο το καλοκαίρι του 1965. Οι όποιοι κοινωνικοί αγώνες και απεργίες το τελευταίο έτος ήταν αγώνες κατά βάση αμυντικοί . Τώρα λοιπόν που ο λαός είναι κλεισμένος στα σπίτια του , τώρα που δε διεκδικεί μαζικά και μαχητικά στο δρόμο ριζικές αλλαγές , τώρα μπορούν να γίνουν κι εκλογές. Οι εκλογές , μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα , δεν θα αποτελέσουν αφετηρία για ριζοσπαστικές λύσεις , αλλά τμήμα του σχεδιασμού για ξεπέραςμα της κρίσης υπέρ του ιμπεριαλισμού. Γι' αυτό και δεν επρόκειτο το σύστημα να δεχθεί τη διεξαγωγή εκλογών ένα χρόνο πριν , την περίοδο των μεγάλων λαϊκών κινητοποιήσεων. Το σύστημα της απλής αναλογικής με το οποίο επρόκειτο , κατά τη συμφωνία των κομμάτων , να διεξαχθούν οι εκλογές , στη συγκεκριμένη συγκυρία σημαίνει ότι η πολιτική συναλλαγή θα συνεχιστεί και μετεκλογικά . Πιθανότατα δε θα υπάρξει αυτοδύναμη κυβέρνηση και θα ακολουθήσουν νέες συγκολλήσεις και αποκολλήσεις κομμάτων ή , ακόμα και μεγάλος συνασπισμός αποτελούμενος από την αποδυναμωμένη (λόγω αποχώρησης του ιδρυτή της) ΕΡΕ και την οπωσδήποτε αποψιλωμένη (λόγω αποστασίας) Ένωση Κέντρου. Προείκασμα αυτού του ενδεχόμενου είναι η κυβέρνηση Παρασκευόπουλου¹¹¹. Αυτή είναι η μία τάση για έξοδο από την κρίση.¹¹² Η άλλη τάση είναι η εξωκοινοβουλευτική βία , την οποία το άρθρο καθόλου δεν αποκλείει. Υπάρχει η πιθανότητα να μη φτάσει καν η χώρα στις εκλογές της 28ης Μαΐου και να επέμβει η χούντα , η οποία караδοκεί . Μόνο που , σύμφωνα με το άρθρο , αυτή η πιθανότητα δεν έρχεται σε αντίθεση με την άλλη τάση , παρά μόνο φαινομενικά. Για τους ΦΝΧ , όπως προκύπτει από την αρθρογραφία τους , τα γεγονότα από τις 15 Ιουλίου 1965 και μετά συνιστούν πραξικόπημα και κοινοβουλευτικό φασισμό. Μια επέμβαση τους στρατού θα οδηγήσει συνεπώς στη μετατροπή του κοινοβουλευτικού φασισμού σε ανοιχτή φασιστική δικτατορία. Η διαφορά , έτσι όπως περιγράφεται μέσα από την ανάλυση τους , φαίνεται να είναι καταρχήν μόνο ποσοτική και βασικά

111 Σημειώνουμε πάντως ότι τελικά και η κυβέρνηση Παρασκευόπουλου δε μακροημέρευσε. Κατέρρευσε στα τέλη Μαρτίου , μετά από διαφωνίες των δυο κομμάτων που τη στήριζαν , κυρίως σε σχέση με την άρση της ασυλίας του Ανδρέα Παπανδρέου , κατηγορούμενου για την υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ. Στις 3 Απριλίου ορκίστηκε κυβέρνηση του Παναγιώτη Κανελλόπουλου , διορισμένη από το βασιλιά , η οποία δεν εμφανίστηκε καν στη Βουλή για να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης. Η Βουλή διαλύθηκε στις 14 Απριλίου κι η χώρα όδευε προς εκλογές με το σύστημα τελικά της ενισχυμένης αναλογικής.

112 «Μια βασική πλευρά του «σεναρίου Παρασκευόπουλου» ήταν η μετεκλογική συνεργασία της ΕΡΕ και της Ε.Κ. σε μια κεντροδεξιά κυβέρνηση υπό την βασιλική αιγίδα. Κάτι τέτοιο θα επιτυγχανόταν είτε με την αποχώρηση της Κεντροαριστεράς , άρα την εκλογική μείωση του Κέντρου, είτε με την ούτως ή άλλως φθορά της Ε.Κ. λόγω του συμβιβασμού και της κεντρικής της σύγκλισης με τη Δεξιά. Ο Γ. Παπανδρέου προτιμούσε σαφώς μια μείωση της εκλογικής του δύναμης , ακόμη και την απώλεια της αυτοδυναμίας του , μπροστά στον κίνδυνο μιας συνολικότερης ρήξης που εγκυμονούσε νέος «Ανένδοτος» (Βερναρδάκης Χ. – Μαυρή Γ. ό.π. , σελ.304).

διαδικασία μετάβασης από μια μορφή ενός αυταρχικού καθεστώτος σε μια άλλη μορφή του ίδιου καθεστώτος. Το αν θα οδηγηθεί η χώρα σε ανοιχτή δικτατορία θα εξαρτηθεί από τις λαϊκές αντιδράσεις , αλλά και από την έκβαση του εμφύλιου μέσα στους κόλπους του πολιτικού συστήματος της άρχουσας τάξης , σε συνδυασμό βέβαια και με τον αμερικανικό παράγοντα.

Όλα τα παραπάνω έχουν άμεση σχέση με το Κυπριακό. *“Το κυπριακό είναι η συμπυκνωμένη έκφραση όλου του σύγχρονου ελληνικού προβλήματος, είναι ο κόμπος όλων των αντιθέσεων της σημερινής ελληνικής πραγματικότητας”*.¹¹³ Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα , κατά τους ΦΝΧ , που αποδεικνύει τη βαθύτερη συμφωνία των κομμάτων είναι το γεγονός ότι όλα δέχονται την εμπλοκή του Κυπριακού στον ΟΗΕ και τη διαδικασία του ελληνοτουρκικού διαλόγου (εκτός από την ΕΔΑ στην τελευταία περίπτωση) . Μια από τις επιτυχίες της κυβέρνησης Στεφανόπουλου υπήρξε η έναρξη αυτού του διαλόγου. Το γεγονός ότι μέχρι τώρα δεν είχε εντυπωσιακά αποτελέσματα αποτελεί μια ακόμα αιτία της πτώσης της. Η κυβέρνηση Παρασκευόπουλου συγκροτήθηκε για να δώσει συστημική διέξοδο και σε αυτό το θέμα , άρα να συνεχίσει το διάλογο και να τον φέρει εις πέρας , να κλείσει το Κυπριακό¹¹⁴. Αλλιώς είναι να επιτευχθεί λύση στο ζήτημα της Κύπρου από μια κυβέρνηση “αποστατών” , ασταθή , βαλλόμενη πανταχόθεν , στηριζόμενη σε μια ισχνή και κυμαινόμενη πλειοψηφία ενός ή δύο βουλευτών , κι αλλιώς είναι να αχθεί σε πέρας ο ελληνοτουρκικός διάλογος από μια κυβέρνηση ευρύτατης αποδοχής (ή ευρείας εν πάση περιπτώσει κοινοβουλευτικής στήριξης) και με επικεφαλής , συμβολικά , ένα εκπρόσωπο του μονοπωλιακού κεφαλαίου στην Ελλάδα. Γι’ αυτό και η συγκεκριμένη κυβέρνηση έχει θητεία πέντε μηνών, Στην ουσία δεν είναι υπηρεσιακή κυβέρνηση , αλλά μεταβατική , με συγκεκριμένο ρόλο τόσο στην προετοιμασία της πολιτικής κατάστασης προς τις εκλογές , όσο και προς την κατεύθυνση της λύσης του Κυπριακού.

Το άρθρο καταλήγει χωρίς να προτείνει στους αναγνώστες του να ψηφίσουν κάποιο κόμμα , ούτε θα το έκανε φυσικά με βάση την προηγηθείσα ανάλυση. Αυτό που ζητεί από κάθε αντιιμπεριαλιστή είναι να αντιπαλεύει την πολιτική του ιμπεριαλισμού , της εξάρτησης και των κομμάτων που τη στηρίζουν , να στρατεύεται ενάντια σε κάθε προσπάθεια για αντικοινοβουλευτικές λύσεις , να μάχεται ώστε να οξύνεται η αντίθεση λαού – ιμπεριαλισμού , να παλεύει να μην κλείσει το Κυπριακό , να μην παγιδεύεται *“στους ιστούς της αντιδραστικής δικέφαλης αράχνης (Μακάριος – Γρίβας , ΝΑΤΟ – ΟΗΕ , ΗΠΑ – ΕΣΣΔ)”* και να οργανώνει την αντιιμπεριαλιστική πάλη καθημερινά , σε όλους τους χώρους όπου ζει κι εργάζεται ο λαός.¹¹⁵

113 “Οι πρόσφατες πολιτικές εξελίξεις στη χώρα μας” , Αντιιμπεριαλιστής , αρ. 6 , σελ. 18.

114 Υπενθυμίζουμε ότι αυτά γράφονται , ενώ το σύμφωνο Τούμπα – Τσακλαγιανγίλ δεν είχε δημοσιευτεί , ούτε φυσικά οι ΦΝΧ γνώριζαν ότι λίγες μέρες μετά τη δημοσίευση του τελευταίου τους άρθρου επρόκειτο να συγκληθεί Συμβούλιο του Στέμματος για το Κυπριακό.

115 Για τις τελευταίες αυτές μέρες νόμιμης λειτουργίας και δράσης των ΦΝΧ , παραθέτουμε απόσπασμα από τη συνέντευξη του Νίκου Ψυρούκη στο περιοδικό “Νέα Κοινωνιολογία” το 1998 : “Τελικά , η σύζυγός μου προσλήφθηκε διερμηνέας – μεταφραστής στην πρεσβεία της Τσεχοσλοβακίας κι εγώ εργάστηκα , επί μονίμου βάσεως στο περιοδικό του Κομνηνού Πυρομάγλου *Ιστορική επιθεώρηση*...Αλλά ταυτόχρονα , από το 1963 υπήρξα

Μια βασική πεποίθηση που στηρίζει όλη την επιχειρηματολογία του συγκεκριμένου άρθρου είναι ότι η εργατική τάξη της δυτικής Ευρώπης, το λευκό, όπως ονομάζεται, προλεταριάτο έχει εκφυλιστεί και οι πολιτικές δυνάμεις που το εκφράζουν – σοσιαλδημοκρατία, κομμουνιστικά κόμματα της Δύσης – έχουν απολέσει τον ριζοσπαστικό /επαναστατικό τους ρόλο. Το κέντρο της παγκόσμιας επανάστασης, σύμφωνα με αυτή την άποψη, βρίσκεται στον Τρίτο Κόσμο, στα εθνικά απελευθερωτικά κινήματα της Ασίας, της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής που παλεύουν ενάντια στην αποικιοκρατία και το νεοαποικισμό. Αναφερθήκαμε σε προηγούμενα άρθρα στο περιοδικό της Κίνησης, στα οποία ο αγώνας για την Κύπρο εντάσσεται σε αυτό το πλαίσιο.

Οι θέσεις αυτές τεκμηριώνουν την ένταξη των Φίλων των Νέων Χωρών στο πολύμορφο ρεύμα ιδεών και πρακτικής που έχει ονομαστεί τριτοκοσμισμός. Ως “τριτοκοσμισμός” (thirdworldism) θα μπορούσε να οριστεί

η πολιτική θεωρία και πρακτική που θεωρεί ότι το κύριο ρήγμα στην παγκόσμια καπιταλιστική τάξη χαράσσεται ανάμεσα στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες της Δύσης και τις εκπτώχυνες ηπείρους της Αφρικής, της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής κι αντιλαμβάνεται τους αγώνες για εθνική απελευθέρωση στον Τρίτο Κόσμο ως την κύρια δύναμη για την παγκόσμια επανάσταση (Nash 2003, σελ.95). Σύμφωνα με την άποψη αυτή η πάλη ανάμεσα στο κεφάλαιο και τους εργαζόμενους διεξάγεται βασικά στον αποικιακό και πρώην αποικιακό κόσμο ως αγώνας ανάμεσα στον ιμπεριαλισμό και τους λαούς. Ο αγώνας στην Κύπρο είναι μέρος αυτής της πάλης. Το προλεταριάτο στη Δύση έχει κατά βάση ενσωματωθεί στο ιμπεριαλιστικό σύστημα κι αυτό καθίσταται φανερό από την πολιτική που ακολουθεί το “πολιτικό εποικοδόμημα των εργαζομένων”, η δυτική αριστερά. Ο εκφυλισμός αυτός οφείλεται στο ότι η εργατική τάξη της Δύσης έχει υλικά συμφέροντα από την εκμετάλλευση του Τρίτου Κόσμου και συγκεκριμένα, μέσω αυτής της εκμετάλλευσης, κερδίζει τη σχετικά και συγκριτικά προνομιά της. Οι ιδέες αυτές συνάδουν με τις απόψεις στοχαστών του τριτοκοσμισμού. Ο Αμερικανός μαρξιστής οικονομολόγος Πωλ Μπάραν (1909-1964), άρθρα του οποίου είχαν δημοσιευθεί στο περιοδικό των ΦΝΧ, υποστήριξε στο έργο του “Η πολιτική οικονομία της ανάπτυξης” (1957) ότι “η υπανάπτυξη στις τρεις ηπείρους δεν ήταν ένα μεμονωμένο φαινόμενο που ξεχώριζε τις παραδοσιακές, μη βιομηχανικές κοινωνίες, αλλά λειτουργούσε ως μια διαδικασία συμπληρωματική με την ανάπτυξη στη Δύση”(αναφέρεται σε Young 2007, σελ. 94). Με άλλα λόγια, η μία διαδικασία, η ανάπτυξη στη Δύση οφείλεται στην υπανάπτυξη της Ασίας,

συνιδρυτής της Κίνησης Φίλων Νέων Χωρών (ΦΝΧ), μιας Κίνησης με πρωτότυπη οργανωτική δομή, καθαρά οριζόντια...Βγάσαμε και το περιοδικό *Αντιιμπεριαλιστής*, μικρό, λιγосέλιδο, αλλά είχε απήχηση, ιδιαίτερα στη νεολαία. Όλα αυτά δυσκόλευαν τη ζωή μας. Η ΕΔΑ επίμονα γύρευε από την τσέχικη πρεσβεία να διώξει τη γυναίκα μου. Στα τέλη του 1966, πριν από τις εκλογές που θα γίνονταν το 1967, η ΕΔΑ έβαλε και στον αιώνηστο Πυρομάγλου το αίτημα να με διώξει κι αυτός, αφού θα κατέβαινε στις εκλογές ως υποψήφιος της. Τους απάντησε, όπως μου είπε: “Είναι ένα αηδόνι που δε μπαίνει στο κλουβί. Αφήστε τον να προσφέρει κάτι στον τόπο με το δικό του τρόπο.” Προσωπικά μου είπε την απόφαση του: “Θα τη σταματήσουμε την έκδοση και μετά θα συνεχίσουμε.” Τη λύση την έδωσε το πραξικόπημα. Τόσο εγώ όσο και η σύζυγός μου βρεθήκαμε στα Γιούρα μαζί με τους Εδαίτες “προστάτες” μας (η πλειοψηφία των συκρατούμενων μας ήταν καλοί άνθρωποι, οι περισσότεροι μεγάλοι στην ηλικία και άρρωστοι).” (Ψυρούκης 2005, 432-433, ο Κομνηνός Πυρομάγλου (1899-1980) ήταν εκπαιδευτικός, αντιστασιακός και υπαρχηγός του ΕΔΕΣ, πολιτικός μετεμφυλιακά).

της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής. Πρόκειται για δυο παράλληλες ή ,καλύτερα , αλληλεξαρτώμενες διαδικασίες. «Την εποχή αυτή , η *Πολιτική οικονομία της ανάπτυξης* του Πωλ Μπάραν βοήθησε να γίνει δημοφιλής η έννοια της υπανάπτυξης , μαζί με έργα του Πωλ Σουήζυ , του Σαμίρ Αμίν, του Αντρέ Γκούντερ Φρανκ , του Ιμμάνουελ Βαλερστάιν και άλλων , που υπολόγισαν τον βαθμό στον οποίο θα μπορούσαν να παραμείνουν δέσμιες μέσα σε σχέσεις εξάρτησης οι πρώην αποικιακές ή ιμπεριαλιστικές κτήσεις , ειδικά μέσω του χρέους και της αναγκαστικής μονοκαλλιέργειας» (Claeys G. 2018 ,σελ. 466). Ο επίσης Αμερικανός μαρξιστής οικονομολόγος Πωλ Σουήζυ (1910-2004) έγραψε στο βιβλίο του “Ο σύγχρονος καπιταλισμός και άλλα δοκίμια” (1972) : “Η πρωταρχική αντίφαση του συστήματος την τωρινή περίοδο δεν είναι ανάμεσα στη μπουρζουαζία και στο προλεταριάτο , όπως πίστευε ο Μαρξ στην εποχή του , αλλά ανάμεσα στη μητρόπολη που κυριαρχείται από τις ΗΠΑ και τα επαναστατικά κινήματα εθνικής απελευθέρωσης στον Τρίτο Κόσμο”(αναφέρεται σε Nash , ό.π., σελ. 107-108).

Αυτές οι ιδέες χαρακτηρίζουν μια ολόκληρη περίοδο που έχει χαρακτηριστεί ως “η εποχή της Μπαντούνγκ”(1955-1975). Πρόκειται για την εποχή που ο Τρίτος Κόσμος βρίσκεται στο προσκήνιο , κερδίζει την ανεξαρτησία του και , σε μεγάλο βαθμό , ακολουθεί αδέσμευτη πολιτική σε σχέση με τις δυο υπερδυνάμεις. Είναι επίσης η εποχή που το σοσιαλιστικό στρατόπεδο , μετά το 1956 (αποσταλινοποίηση , 20ό συνέδριο ΚΚΣΕ) διακρίνεται από πολυκεντρισμό , από τη στιγμή που το σοβιετικό μοντέλο οικοδόμησης του σοσιαλισμού έπαψε να είναι το μοναδικό πρότυπο κι η ίδια η Σοβιετική Ένωση η χώρα – μοντέλο. Είναι επίσης η εποχή που λαμβάνει χώρα η σινοσοβιετική διαμάχη εντός του σοσιαλιστικού στρατοπέδου . Η Λαϊκή Κίνα αναδεικνύεται σε σφοδρό πολέμιο της Σοβιετικής Ένωσης , τόσο στο θέμα της οικοδόμησης του σοσιαλισμού και της μετεπαναστατικής κοινωνίας , όσο και στο (αλληλένδετο άλλωστε με το προηγούμενο) ζήτημα της εξωτερικής πολιτικής της ΕΣΣΔ και του ρόλου που διαδραματίζει στη διεθνή σκηνή . Η περίοδος αυτή , η ονομαζόμενη “περίοδος της ειρηνικής συνύπαρξης” , καταγγέλλεται ως εποχή συνεργασίας των δυο υπερδυνάμεων (της ιμπεριαλιστικής Αμερικής και της «ρεβιζιονιστικής» και “σοσιαλιμπεριαλιστικής” ΕΣΣΔ ¹¹⁶) για τη σταθεροποίηση του συστήματος διεθνώς , ενός συστήματος εκμετάλλευσης των χωρών του Τρίτου Κόσμου κι άνισων ανταλλαγών ανάμεσα στις χώρες της μητρόπολης και τις χώρες της περιφέρειας . Άλλωστε βασικές θέσεις του μαοϊσμού πχ για τον ανταρτοπόλεμο με κινητοποίηση των αγροτικών μαζών ή για τη μετεπαναστατική ανάπτυξη με συνεργασία του αγροτικού με το βιομηχανικό τομέα έγιναν πρότυπο για πολλά κινήματα του Τρίτου Κόσμου (McLellan D. 2014. , σελ. 270). Οι ιδέες αυτές του μαοϊσμού τροφοδοτούν κινήματα και οργανώσεις σε όλο τον κόσμο – ακόμα και στην ιμπεριαλιστική μητρόπολη.

¹¹⁶ Ακριβέστερα «αμέσως μετά τη σοβιετική εισβολή στην Τσεχοσλοβακία , το 1968 , οι Κινέζοι άρχισαν να αποκαλούν τους Σοβιετικούς «σοσιαλιμπεριαλιστές» καθώς και «καπιταλιστές» - θέση που έγινε ακόμα οξύτερη με τη σινοσοβιετική μεθοριακή διένεξη του 1969» (McLellan D. 2014 , σελ. 268).

Οι Φίλοι των Νέων Χωρών εντάσσονται σε αυτό το πολιτικό ρεύμα ιδεών . Από την ανάλυση τους , αλλά ακόμα κι από μια απλή καταγραφή των θεμάτων που προβάλλουν μέσα από τις στήλες του περιοδικού τους καθίσταται φανερή αυτή η επιλογή. Ειδικά ο πόλεμος στο Βιετνάμ κι η ολοένα και μεγαλύτερη εμπλοκή των ΗΠΑ σε αυτόν διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη σκέψη και τη δράση της συγκεκριμένης Κίνησης. Κι αυτό το ρόλο είχε ο συγκεκριμένος πόλεμος και στις ΗΠΑ και σε άλλες χώρες της Δύσης. Αναφερθήκαμε προηγουμένως στο γεγονός ότι οι ΦΝΧ έβλεπαν τον αγώνα στην Κύπρο ως μέρος του παγκόσμιου αγώνα ενάντια στον ιμπεριαλισμό. Αναλύοντας τις περιπτώσεις της Ελλάδας και της Ισπανίας , ο ιστορικός Κ. Κορνέτης σημειώνει

Επιπλέον , το τριτοκοσμικό πλαίσιο επέτρεψε στους ριζοσπάστες στις δύο χώρες [Ελλάδα και Ισπανία] να δουν τους εαυτούς τους ως μέρος μιας μεγαλύτερης ευρωπαϊκής ή ακόμα ευρύτερης πάλης, κι έτσι τους βοήθησε να απεγκλωβιστούν από την ιδέα ότι η πάλη τους ήταν μόνο καθαρά εθνική – κάτι που ήταν το σήμα κατατεθέν του αντιιμπεριαλισμού και της αντίστασης τη δεκαετία του 1950 – και να φανταστούν ξανά τους εαυτούς τους ως μέρος μιας διεθνούς μάχης. Επομένως , σ' αυτές τις ημιπεριφερειακές απολυταρχικές χώρες της Μεσογείου νέες ριζοσπαστικές κουλτούρες αναδύθηκαν , οι οποίες εκτός από το ότι οδηγούνταν από τις τοπικές αναγκαιότητες , έφεραν το ισχυρό αποτύπωμα της κουλτούρας διαμαρτυρίας της δεκαετίας του 1960. Ενστερνιζόμενοι ένα τριτοκοσμικό πλαίσιο , ριζοσπάστες στην Ελλάδα και την Ισπανία ενέτασαν τους εαυτούς τους μέσα σ' ένα διεθνές παράδειγμα αντίστασης , αναγνωρίζοντας εσωτερικές συνδέσεις μεταξύ των περιπτώσεων (Κορνέτης Κ. 2015).¹¹⁷

Ανάλογες τριτοκοσμικές απόψεις ενστερνίζονται και τμήματα που δεν προέρχονται από το χώρο της αριστεράς και μάλιστα σε μια περίοδο που περιλαμβάνει και τη δικτατορία. Γράφοντας αμέσως μετά το πραξικόπημα στη Χιλή της 11.09.1973 , ο αρχηγός του ΠΑΚ Ανδρέας Παπανδρέου σημειώνει ότι

Αυτή την εμπειρία την είχαμε πρόσφατα και εμείς οι Έλληνες όταν ο δορυφορικός στρατός της Ελλάδας έθεσε οριστικά τέρμα στην αστική δημοκρατία με τα τανκς του ΝΑΤΟ το πρωί της 21^{ης} Απριλίου 1967. Σε παγκόσμια κλίμακα αυτός ακριβώς ο αντιιμπεριαλιστικός χαρακτήρας του αγώνα των καταπιεζόμενων τάξεων ταυτίζει το αίτημα για την κατάλυση του καπιταλισμού με το αίτημα για την εθνική απελευθέρωση ή την εθνική αυτοδιάθεση. Γιατί φυσικά σοσιαλισμός στα πλαίσια εξάρτησης των εθνών από μητροπολιτικά κέντρα , στα πλαίσια κυριαρχίας του διεθνούς μονοπωλιακού κεφαλαίου είναι αδύνατος. Ούτε για μια στιγμή δεν πρέπει να αγνοήσουμε τον καταλυτικά παγκόσμιο χαρακτήρα του εχθρού. Και ο αγώνας για να είναι τελεσφόρος πρέπει κατ' ανάγκην να διεξαχθεί σε παγκόσμια πλαίσια. Έτσι , η διεθνής αλληλεγγύη των απελευθερωτικών , σοσιαλιστικών κινήσεων αποτελεί όρο απαραίτητο σήμερα για την επιβίωση , αύριο για τη νίκη (παρατίθεται σε Πανταζόπουλο Αν. 2010 , σελ. 148).

Αυτό το σύνολο θέσεων (πρωτοκαθεδρία του Τρίτου Κόσμου ως παγκόσμιου επαναστατικού κέντρου , τα εθνικά κινήματα ως πρωτοπορία της επανάστασης , η φύση του καθεστώτος της

¹¹⁷ Στον *Αντιιμπεριαλιστή* αναδημοσιεύεται άρθρο για την κατάσταση στην Ισπανία. Το άρθρο , το οποίο προέρχονταν από τη *Vanguardia Obrera* (φύλλο των Μαρξιστών – Λενινιστών της Ισπανίας) έχει τίτλο «Η Πρωτομαγιά και οι Ισπανοί εργάτες». Στο κείμενο η Ισπανία χαρακτηρίζεται ως βορειοαμερικανική αποικία (*Αντιιμπεριαλιστής* , αριθμός 2 , Μάιος 1966 , σελ. 44-52).

ΕΣΣΔ κι ο ρόλος της χώρας αυτής στις διεθνείς σχέσεις , θεωρίες της εξάρτησης και του σχήματος κέντρο – περιφέρεια) έχει δεχτεί σκληρή κριτική κι όχι μόνο μετά τη δεκαετία του 1970 , όταν κόπασε το κύμα της αποαποικιοποίησης και τελείωσε ο πόλεμος στο Βιετνάμ.

Στο άρθρο επιχειρείται να γίνει ανάλυση των πολιτικών εξελίξεων στην Ελλάδα λίγο πριν τη δικτατορία. Στο συγκεκριμένο άρθρο επισημαίνονται με οξυδέρκεια κι εύστοχα πτυχές της πολιτικής κατάστασης που μάλιστα εκείνη την εποχή δεν ήταν πάντα ευδιάκριτες. Για παράδειγμα , γνωρίζουμε ότι για ένα και παραπάνω χρόνο μετά τα Ιουλιανά θεσμικοί και εξωθεσμικοί παράγοντες που είχαν πρωταγωνιστήσει στην “αποστασία” απέκλειαν τη διενέργεια εκλογών , φοβούμενοι μια μεγάλη επιτυχία της Ένωσης Κέντρου , την ενδεχόμενη κυριαρχία του Ανδρέα Παπανδρέου σε μια τέτοια κυβέρνηση μετεκλογικά ή/και την ενδεχόμενη σύμπραξη Ένωσης Κέντρου και ΕΔΑ. Γνωρίζουμε επίσης ότι από το φθινόπωρο του 1966 αποκαταστάθηκε επαφή ανάμεσα στο Γεώργιο Παπανδρέου και τα Ανάκτορα , προκειμένου να βρεθεί λύση στο πολιτικό αδιέξοδο. Γνωρίζουμε σήμερα ότι τρεις φορές τα Ανάκτορα , δύο το 1966 και μία το 1967 , λίγο πριν το πραξικόπημα , προσπάθησαν να πείσουν τον Κωνσταντίνο Καραμανλή να επιστρέψει στην πολιτική , επικεφαλής ενός “Εθνικού Μετώπου” (ΕΡΕ – ΦΙΔΗΚ – Κόμμα Προοδευτικών) για να αντιμετωπίσει την Ένωση Κέντρου ή/και ένα ενδεχόμενο “Λαϊκό Μέτωπο” (Ε.Κ. - ΕΔΑ). Γνωρίζουμε επίσης ότι υπήρξαν σχέδια εκτροπής και επιβολής δικτατορίας , με ή χωρίς κοινοβουλευτικό μανδύα , κι αυτοί οι σχεδιασμοί δε γίνονταν μόνο από το Στέμμα και το Στρατό , αλλά ανάλογες σκέψεις διατυπώνονταν κι από πολιτικούς.¹¹⁸

Οι διεργασίες αυτές περιγράφονται κι ερμηνεύονται στην ανάλυση των ΦΝΧ. Η ερμηνεία όμως που δίνεται , ενταγμένη καθώς είναι και σε σχήματα τριτοκοσμικά , επιχειρεί να εξηγήσει όλη αυτή την πολύπλοκη συγκυρία με ένα τρόπο μονόπλευρο. Όλα τα κόμματα θεωρούνται ότι , με τον ένα ή τον άλλο τρόπο , εντάσσονται στο σύστημα της ιμπεριαλιστικής εξάρτησης . Το σχήμα το οποίο διαγράφεται περιλαμβάνει δυο βασικά μεγέθη : ο λαός από τη μια μεριά , ο αγνός , ο αγωνιζόμενος , ο πατριώτης , ο “πάντα ευκολόπιστος και πάντα προδομένος” και οι εχθροί του λαού από την άλλη μεριά , η “δικέφαλη αράχνη” , η πολύμορφη Λερναία Ύδρα , στην οποία περιλαμβάνονται τα κόμματα , η οποία παγιδεύει το λαό σε Ελλάδα και Κύπρο σε ψεύτικα (δηλαδή όλα εντός των πλαισίων του συστήματος) διλήμματα. Χαρακτηριστική είναι από αυτή την άποψη η κριτική που ασκείται στην ΕΔΑ. Πέρα από το γενικό θεωρητικό σχήμα περί “φύσει” ρεφορμιστικής εργατικής τάξης της Δύσης (θέση που όπως προαναφέρθηκε έχει δεχτεί κριτική και σήμερα πια θα μπορούσαμε να πούμε ότι σε μεγάλο βαθμό απηχούσε το διάλειμμα της “χρυσής τριακονταετίας” 1945-1975) υποτιμάται ότι οι δράσεις της ΕΔΑ δεν αποσκοπούσαν μόνο στο να δοθεί μια διέξοδος στο πολιτικό σύστημα από ένα κόμμα που εν πάση περιπτώσει ποτέ δεν περιέγραψε τον εαυτό του ως επαναστατικό ή κόμμα της εργατικής τάξης. Οι δράσεις της ΕΔΑ κι οι προτάσεις της στόχευαν

118 Συνοπτική περιγραφή όλων αυτών των διεργασιών σε Νικολακόπουλο , 2010 , σελ. 51-58.

και στην αποφυγή εξωκοινοβουλευτικών λύσεων .Συνολικά , οι Φίλοι των Νέων Χωρών , ενώ αναφέρονται στην πιθανότητα στρατιωτικού πραξικοπήματος , φαίνεται να υποτιμούν τη σημασία αυτού του ενδεχόμενου .Αυτό βέβαια δεν χαρακτήρισε μόνο τη συγκεκριμένη κίνηση της αριστεράς. Η διαφορά είναι ότι η ΕΔΑ φαίνεται να υποτιμά τον κίνδυνο πραξικοπήματος γιατί αυτό που πιθανολογούσε περισσότερο ήταν μια κατάσταση όπως οι εκλογές βίας και νοθείας του 1961 , ενώ ο κίνδυνος στρατιωτικής δικτατορίας είχε , ως ένα βαθμός , απομυθοποιηθεί (Παπαθανασίου Ιω. 2008 , 193-194 , 197). Αντίθετα οι ΦΝΧ φαίνεται να υποτιμούν τον κίνδυνο όχι μόνο γιατί προσπαθούν να αντιμετωπίσουν το γεγονός ότι η ρητορεία περί ενδεχόμενου πραξικοπήματος στόχευε στη σύγκλιση των κομμάτων (τουλάχιστον ΕΚ και ΕΔΑ) , αλλά και επειδή αντιμετωπίζουν μια ενδεχόμενη στρατιωτική δικτατορία με όρους περισσότερο συνέχειας , σε σχέση με το μετεμφυλιακό καθεστώς , παρά με όρους τομής.

Οι αναφορές στο Κυπριακό σε αυτό το τελευταίο άρθρο επαναλαμβάνουν βασικά σημεία της ανάλυσης της Κίνησης για το συγκεκριμένο θέμα και ιδίως , στη συγκυρία , με αφορμή τον ελληνοτουρκικό διάλογο. Το Κυπριακό κι ο τρόπος χειρισμού του αποδεικνύουν , κατά τους ΦΝΧ , την πολύμορφη ομοφωνία του ελλαδικού πολιτικού συστήματος . Η ομοφωνία αυτή θεωρείται ότι στοχεύει να προσδέσει την Ελλάδα και την Κύπρο πιο γερά στα δεσμά του ιμπεριαλισμού και η απόδειξη γι' αυτό είναι , κατά την Κίνηση , η απόρριψη του ενδεχομένου ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα άνευ ανταλλαγμάτων. Η πτώση της κυβέρνησης Στεφανόπουλου συνδέεται άμεσα στο άρθρο με τα πενιχρά αποτελέσματα του μέχρι τότε διαλόγου . Η θέση αυτή , στενά εννοούμενη , δεν επιβεβαιώνεται. Η τρίτη κυβέρνηση των “αποστατών” δεν έχασε τη θέση της λόγω εμπλοκής στο Κυπριακό. Θα μπορούσε όμως η ανάλυση αυτή να θεωρηθεί σωστή , αν θεωρήσουμε την κυβέρνηση Στεφανόπουλου συνολικά ως αποτυχημένη προσπάθεια να δοθεί πολιτικό διέξοδο στην κρίση εξουσίας που ξέσπασε ενάμισι χρόνο πριν την πτώση της. Επίσης η θέση της Κίνησης ότι η κυβέρνηση Παρασκευόπουλου δεν είναι μια απλή υπηρεσιακή κυβέρνηση , αλλά μεταβατική και θα διαδραματίσει ρόλο στο Κυπριακό επιβεβαιώνεται από την μετέπειτα πορεία των πραγμάτων (σύγκληση Συμβουλίου του Στέμματος και απόφαση για συνέχιση του ελληνοτουρκικού διαλόγου).¹¹⁹ Πέρα από αυτές τις αποτιμήσεις , η βασική θέση των ΦΝΧ περί απόρριψης του ελληνοτουρκικού διαλόγου ως μιας διαδικασίας που οδηγεί στην προδοσία του αγώνα για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα , μπορεί να χαρακτηριστεί ως θέση ενός αριστερού , αντιιμπεριαλιστικού εθνικισμού. Η κριτική που ασκείται (σε όλη την προηγούμενη περίοδο κι όχι μόνο στο τελευταίο άρθρο) είναι ότι ο διάλογος στοχεύει σε μια ένωση Ελλάδας και Κύπρου με

119 Ακριβώς όχι υπηρεσιακή , αλλά “ιδιότυπος μεταβατική” χαρακτηρίζει ο ίδιος ο πρωθυπουργός Παρασκευόπουλος την κυβέρνηση του στο Συμβούλιο του Στέμματος (Κρανιδιώτης Γ. ό.π. , σελ.346). Στην ίδια συνεδρίαση ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος διάβασε τηλεγράφημα ξένης πρεσβείας – που δεν κατονόμασε – στο οποίο γίνεται λόγος “ότι η παρούσα Κυβέρνησις είναι η πλέον δυνατή Κυβέρνησις δια να κλείση το Κυπριακόν ζήτημα , ώστε οιαδήποτε μελλοντική Κυβέρνησις , η οποία θα προέλθη από εκλογάς , να μη έχη τον πονοκέφαλον του Κυπριακού ζητήματος” (Κρανιδιώτης Γ. , ό.π., σελ. 352-353).

αντάλλαγμα προς την Τουρκία κι είναι νατοϊκά επιβεβλημένη. Αυτό απορρίπτεται από την Κίνηση , όχι υπέρ της ανεξαρτησίας της Κύπρου και της επαναπροσέγγισης των κοινοτήτων του νησιού , αλλά επειδή υποστηρίζεται η άνευ ανταλλαγμάτων ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα , ως αποτέλεσμα ενός αγώνα που θα αποτινάξει τα ιμπεριαλιστικά πλαίσια εξάρτησης κι από τις δύο χώρες. Θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι ο στόχος της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα (ένας βασικός στόχος του ελληνικού εθνικισμού και την περίοδο του ψυχρού πολέμου ο μόνος με πτυχή εδαφικής επέκτασης) οδηγεί την Κίνηση Φίλων Νέων Χωρών σε αντιιμπεριαλιστικές θέσεις , από τη στιγμή που κρίνουν ότι ο στόχος αυτός δε μπορεί να επιτευχθεί μέσα στα νατοϊκά πλαίσια. Αντίθετα η συντηρητική αστική πλευρά του ελληνικού εθνικισμού πιστεύει ότι η ένωση αυτή μόνο μέσα στα νατοϊκά πλαίσια μπορεί να επιτευχθεί , με το ανάλογο όμως τίμημα (παραχωρήσεις προς την Τουρκία).

Το τελευταίο σημείο στο οποίο θα μπορούσαμε να αναφερθούμε σε αυτό το τελευταίο άρθρο του “Αντιιμπεριαλιστή” είναι η εκτίμηση ότι το Κυπριακό είναι το σημαντικότερο πρόβλημα της ελληνικής πολιτικής ζωής κι ότι στο Κυπριακό αντικαθρεπτίζεται όλο το πρόβλημα της Ελλάδας της εποχής. Κι αυτή η θέση είναι σταθερή πεποίθηση της συγκεκριμένης Κίνησης και τη συναντήσαμε και σε προγενέστερη αρθρογραφία του περιοδικού της. Η άποψη αυτή στοχεύει να τεκμηριώσει τη βασική θέση της Κίνησης για την ιμπεριαλιστική εξάρτηση της Ελλάδας , αλλά και της Κύπρου (την οποία άλλωστε η Κίνηση θεωρεί ως ένα θνησιγενές νεοαποικιακό κρατίδιο). Με βάση αυτή τη θέση αποτιμώνται κι οι πολιτικές δυνάμεις σε Ελλάδα και Κύπρο κι οι πολιτειακοί παράγοντες των δύο χωρών. Η θέση της Κίνησης , τρεις μήνες πριν το πραξικόπημα που καλεί κάθε αντιιμπεριαλιστή να παλέψει ώστε να μην κλείσει το Κυπριακό , μπορεί να εκτιμηθεί σε συνάρτηση και με τις συνολικές απόψεις της Κίνησης για την πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα και διεθνώς. Ο στόχος μιας τέτοιας θέσης δεν είναι μια πολεμική εμπλοκή , αλλά η ύπαρξη ενός αντιιμπεριαλιστικού κινήματος σε Ελλάδα και Κύπρο που θα παλεύει για την ρήξη με το σύστημα του ιμπεριαλισμού. Ένα τέτοιο κίνημα , αργά ή γρήγορα , φαίνεται να πίστευαν οι Φίλοι των Νέων Χωρών ότι θα εύρισκε και την πολιτική και οργανωτική αποκρυστάλλωση του. Το ενδεχόμενο όμως μιας τέτοιας εξέλιξης ανακόπηκε την 21η Απριλίου του 1967.

Κεφάλαιο δέκατο

“Το πρώτο στάδιο του χουντικού καθεστώτος (Απρίλιος 1967 – Μάρτιος 1970)”¹²⁰

Στις 21 Απριλίου 1967 πραγματοποιήθηκε επιτυχημένο πραξικόπημα από ομάδα στρατιωτικών , βασικά συνταγματάρχων , κι ακολούθησε η ανάληψη της διακυβέρνησης της χώρας από τους πραξικοπηματίες. Πρωθυπουργός διορίστηκε ο εισαγγελέας του Αρείου Πάγου Κωνσταντίνος Κόλλιας , μετά από υπόδειξη του βασιλιά. Ισχυρός άνδρας του καθεστώτος αναδείχθηκε ο συνταγματάρχης Γεώργιος Παπαδόπουλος (1919 – 1999). Το νέο καθεστώς ξεκίνησε τη διακυβέρνηση του με φυλακίσεις κι εξορίες πολιτών και κατάργηση του Συντάγματος , της βουλής και των κομμάτων .

Η πολιτική της δικτατορίας στο Κυπριακό θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι είχε στοιχεία συνέχειας με την πολιτική των προηγούμενων κυβερνήσεων. Η δικτατορία επέλεξε τη συνέχιση του ελληνοτουρκικού διαλόγου , σε μια προσπάθεια να εμφανίσει μια μεγάλη επιτυχία στην εξωτερική πολιτική . Μια τέτοια επιτυχία , όπως θα ήταν η επίλυση του Κυπριακού με συμφωνία Ελλάδας – Τουρκίας, και την ίδια θα σταθεροποιούσε και τον αμερικανικό παράγοντα θα ικανοποιούσε.

Στις 9 και 10 Σεπτεμβρίου 1967 πραγματοποιήθηκε συνάντηση κορυφής των δυο πρωθυπουργών Κόλλια της Ελλάδας και Ντεμιρέλ της Τουρκίας στην ελληνοτουρκική μεθόριο στον Έβρο.¹²¹ Η συνάντηση πραγματοποιήθηκε ύστερα από πρόσκληση της ελληνικής πλευράς και σκοπό είχε τη συζήτηση του Κυπριακού με στόχο την επίλυσή του. Η Τουρκία δεν είχε κανένα λόγο να μην προσέλθει , από τη στιγμή μάλιστα που ήταν η πρώτη απευθείας συνάντηση σε επίπεδο κορυφής των δυο χωρών για το ζήτημα της Κύπρου εκτός οποιουδήποτε άλλου πλαισίου (του ΟΗΕ , του NATO , πλαισίου άμεσης αμερικανικής παρέμβασης). Στη συνάντηση η ελληνική πλευρά πρότεινε αυτά που είχαν ήδη καταγραφεί ως ελληνικές θέσεις στο σύμφωνο Τούμπα – Τσακλαγιανγκίλ : Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα , εγγυήσεις αυτονομίας για τους Τουρκοκυπρίους και παραχώρηση βάσης στην Τουρκία. Προστέθηκε μάλιστα στα ανταλλάγματα και η παραχώρηση στην Τουρκία , σε περίπτωση συναίνεσης της στην ένωση Ελλάδας και Κύπρου , μιας στρατηγικής περιοχής στον Έβρο , του τριγώνου του Καραγάτς. Η τουρκική πλευρά αρνήθηκε να συζητήσει κάθε πρόταση για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα , έναντι οποιουδήποτε προταθέντος ανταλλάγματος. Αυτό που συζητούσε ήταν η συνέχιση της δεσμευμένης ανεξαρτησίας της Κύπρου με την διασφάλιση της θέσης των Τουρκοκυπρίων ή , εναλλακτικά , η διχοτόμηση του νησιού – διπλή ένωση. Η συνάντηση στον Έβρο κατέληξε σε ναυάγιο κι αποτέλεσε μια πρώτη , σοβαρή , ήττα της δικτατορίας , δεδομένων των ελπίδων που είχαν επενδυθεί σε αυτή τη συνάντηση. Από

120 Αυτόν ακριβώς τον τίτλο φέρει το δεύτερο κεφάλαιο του βιβλίου του Ψυρούκη για τη δικτατορία. Το βιβλίο κυκλοφόρησε σε α΄ έκδοση το 1982 ως τέταρτος τόμος της “Ιστορίας της σύγχρονης Ελλάδας (1940-1974)” του ίδιου συγγραφέα. Ο τέταρτος αυτός τόμος αναφέρεται στην περίοδο της δικτατορίας και προτείνει ως περιοδολόγηση τρία «στάδια εξέλιξης» της δικτατορίας των συνταγματάρχων : α΄ 1967-1970 , β΄ 1970-1973 , γ΄ 1973-1974.

121 Στη συνάντηση ήταν παρών , μεταξύ άλλων , κι ο Παπαδόπουλος , αν και τυπικά υπουργός Προεδρίας.

την άλλη , η τουρκική πλευρά αισθάνθηκε κερδισμένη από τη συνάντηση γιατί α) το Κυπριακό συνέχισε να αντιμετωπίζεται ως ελληνοτουρκικό ζήτημα , κάτι που ήταν πάγια επιδίωξη της Άγκυρας , μετά και τις αποφάσεις του ΟΗΕ για την Κύπρο , β) επέδειξε σταθερότητα στις απόψεις της (κι απ' αυτή την άποψη αποδείχθηκαν λανθασμένες οι υπεραισιόδοξες εκτιμήσεις πολιτικών, όπως ο Τούμπας , αλλά και διπλωματικών παραγόντων , ότι η Τουρκία έχει δελεαστεί με την προοπτική μιας βάσης στην Κύπρο και θα συναινέσει στην ένωση) , γ) ερμήνευσε την ελλαδική στάση ως δείγμα υποχωρητικότητας της Ελλάδας , και μάλιστα από μια κυβέρνηση που και δημοκρατική νομιμοποίηση δεν είχε , και βρισκόταν διεθνώς σε δύσκολη θέση. Η αποτυχία της συνάντησης έθεσε τέρμα στον ελληνοτουρκικό διάλογο που ξεκίνησε τον Ιούνιο του 1966 και οπωσδήποτε ενθάρρυνε την Τουρκία να δείξει ανυποχώρητη στάση στα γεγονότα που ακολούθησαν.¹²²

Με αφορμή την πρωτοβουλία της ελλαδικής πλευράς για τη συνάντηση κορυφής στον Έβρο ήταν φανερό ότι η χούντα , ήδη από την πρώτη περίοδο της διακυβέρνησής της , επιδίωκε λύση του Κυπριακού στην κατεύθυνση της συνεννόησης με την Τουρκία κι εντός νατοϊκού πλαισίου. Με αυτή της την επιδίωξη ερχόταν αντικειμενικά σε αντίθεση με την ελληνοκυπριακή ηγεσία.

Ακριβώς την περίοδο της συνάντησης στον Έβρο , η ελληνοκυπριακή ηγεσία πήρε την απόφαση να αναλάβει πρωτοβουλία για την εκκαθάριση της κατάστασης στα χωριά Κοφίνου κι Άγιος Θεόδωρος της επαρχίας Λάρνακας. Η ανάληψη δράσης πραγματοποιήθηκε , μετά από σχεδιασμό και σε συνεννόηση με την Αθήνα , λίγο αργότερα και συγκεκριμένα το Νοέμβριο του 1967. Τα δυο χωριά (η Κοφίνου με αμιγώς τουρκοκυπριακό πληθυσμό κι ο Άγιος Θεόδωρος με μεικτό πληθυσμό κι ελαφρά πληθυσμιακή υπεροχή των Τουρκοκυπρίων) βρίσκονται σε κομβικό σημείο στη στρατηγικής σημασίας οδό Λευκωσίας – Λεμεσού. Ακριβώς στα χωριά αυτά σημειώνονταν κατά διαστήματα επεισόδια και συγκεκριμένα προσπάθεια Τουρκοκύπριων ενόπλων να εμποδίσουν τη διέλευση και τις περιπολίες της κυπριακής αστυνομίας.

Η αφορμή για τη σύγκρουση δόθηκε όταν τουρκοκυπριακή ομάδα ενόπλων εμπόδισε περίπολο της αστυνομίας να περάσει από το χωριό Άγιος Θεόδωρος. Αποφασίστηκε τότε η επέμβαση της Εθνικής Φρουράς , υπό την ηγεσία του ίδιου του Γ. Γρίβα. Ο στόχος της επιχείρησης ήταν να αποκατασταθεί η ελευθερία κινήσεων των αστυνομικών περιπόλων κατά μήκος του δρόμου Κοφίνου – Αγίου Θεόδωρου. Η επιχείρηση πραγματοποιήθηκε στις 15.11.1967 , με τη χρήση βαρέος οπλισμού , τεθωρακισμένων και πυροβολικού από την Εθνοφρουρά. Τα δυο χωριά κατελήφθησαν , η τουρκοκυπριακή αντίσταση εξουδετερώθηκε , ενώ είκοσι έξι άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους : είκοσι πέντε Τουρκοκύπριοι κι ένας Ελληνοκύπριος. Τα γεγονότα προκάλεσαν την έντονη αντίδραση της Τουρκίας . «Η Άγκυρα θεώρησε ότι το επεισόδιο στην Κοφίνου ήταν

122 Για τη συνάντηση στον Έβρο , βλέπε Κρανιδιώτη Ν. ό.π., σελ. 443 – 450 , Κρανιδιώτη Γ. ό.π., σελ. 166 -168 , Ριζά 2002 ,σελ. 35 -36, Σακελλαρόπουλο , ό.π., σελ. 540 – 541.

διερευνητικό των τουρκικών προθέσεων προκειμένου να ξεκινήσει η ελληνική πλευρά ευρύτερες επιχειρήσεις εκκαθαρίσεως όλων των τουρκοκυπριακών θυλάκων που δεν ελέγχονταν από την κυπριακή κυβέρνηση» (Συρίγος Α. 2013, σελ. 284). Η κυβέρνηση της χώρας απαίτησε , μεταξύ άλλων , την αποχώρηση/ διάλυση όλων των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων που βρίσκονταν στην Κύπρο και συγκροτήθηκαν πέραν των συμφωνιών Ζυρίχης /Λονδίνου (δηλαδή της ελληνικής μεραρχίας και της Εθνοφρουράς). Τουρκικά πολεμικά αεροσκάφη πραγματοποιούσαν πτήσεις πάνω από τον κυπριακό εναέριο χώρο , ενώ τουρκικά πολεμικά σκάφη εισήλθαν στα κυπριακά χωρικά ύδατα. Η ελληνική κυβέρνηση διέταξε την αποχώρηση των δυνάμεων από τα δύο χωριά και ανακάλεσε το Γρίβα στην Αθήνα στις 16.11. Στις 20.11 ανέλαβε υπουργός εξωτερικών ο δεξιός πολιτικός Παναγιώτης Πιπινέλης (1899 – 1970) , ο οποίος επιδόθηκε σε εργώδη προσπάθεια να εξομαλύνει την κατάσταση. Η Τουρκία επέμεινε όμως στις απαιτήσεις της και για λίγες μέρες πλανιόταν η απειλή του πολέμου ανάμεσα στις δυο χώρες. Επρόκειτο για την τρίτη φορά κατά την οποία Ελλάδα και Τουρκία βρέθηκαν στα πρόθυρα πολέμου μέσα σε τρία χρόνια. Αυτή τη φορά όμως δεν υπήρξε ούτε πενταμερής διάσκεψη , ούτε αυστηρό μήνυμα του προέδρου Τζόνσον, ούτε προειδοποιήσεις της ΕΣΣΔ προς την Τουρκία. Μετά από έντονο διπλωματικό παρασκήνιο (αποστολή από τον πρόεδρο Τζόνσον ειδικού απεσταλμένου – του Σάιρους Βανς - , συνεδρίαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ , συνεχείς εκκλήσεις του γ. γ. του Οργανισμού Ου Θαντ) , η Ελλάδα υποχώρησε και αποδέχθηκε να αποχωρήσει η ελληνική μεραρχία από το νησί , κάτι που πραγματοποιήθηκε μέχρι το Δεκέμβριο του 1967. Ο Μακάριος από την άλλη πλευρά αρνήθηκε κατηγορηματικά τη διάλυση της Εθνοφρουράς.¹²³ Η Τουρκία δεν επέμεινε σε αυτό το τελευταίο , αφού προφανώς είχε επιτύχει το μείζον.¹²⁴

Η εξέλιξη των γεγονότων κι έκβασή τους (ειδικά αν συνδυαστούν με την αποτυχία του Έβρου) είχαν μια σειρά από συνέπειες : αποδυνάμωσαν οπωσδήποτε την κυπριακή άμυνα έναντι ενδεχόμενης τουρκικής απειλής , απέδειξαν ότι η Ελλάδα δε μπορούσε να ενισχύσει αποτελεσματικά την Κύπρο και , πολύ περισσότερο , να επιβάλλει την ένωση (όποιας μορφής) , αποτέλεσαν επιτυχίες της τουρκικής πλευράς , αποκάλυψαν την επιθυμία της κυπριακής κυβέρνησης για αποχώρηση της ελληνικής μεραρχίας , την οποία θεωρούσε μοχλό πίεσης προς αυτήν από τη χούντα και εξύφανσης σχεδίων συνωμοσίας εναντίον της , κατέδειξαν την πολιτική των Αμερικανών για αποφυγή του πολέμου ανάμεσα σε δυο χώρες μέλη του ΝΑΤΟ σε μια εξαιρετικά κρίσιμη περίοδο για την περιοχή (ειδικά μετά τον “πόλεμο των έξι ημερών” τον Ιούνιο

¹²³ Κατά μία ερμηνεία «αρχικά , η Τουρκία επέμενε , μαζί με τη μεραρχία , να αποχωρήσουν κι οι αξιωματικοί που στελέχωναν την Εθνική Φρουρά. Τελικά απέσυρε το αίτημά της και σιωπηρά αποδέχθηκε την παρουσία Ελλήνων αξιωματικών στην Εθνική Φρουρά. Κατά τον ίδιο τρόπο , η ελληνική και η κυπριακή κυβέρνηση αποδέχτηκαν σιωπηρά την παρουσία Τούρκων αξιωματικών της ΤΜΤ. Έτσι , διασώζοντας την Εθνική Φρουρά , ο Μακάριος διέσωσε και την ΤΜΤ» (Δρουσιώτης , 2010 ,σελ. 362-363).

¹²⁴ Για τα γεγονότα στην Κοφίνου – Αγιο Θεόδωρο στα τέλη του 1967 , βλέπε Κρανιδιώτη Ν. ό.π. ,σελ. 454 – 479 , Κρανιδιώτη Γ. ό.π.σελ. 169 – 180 , Ριζά ό.π. ,σελ. 37-42 και Σακελλαρόπουλο ό.π. ,σελ. 521-542.

του 1967 και την ενίσχυση της σοβιετικής στρατιωτικής , κι όχι μόνο , παρουσίας στην Μέση Ανατολή) και κατέστησαν ακόμα πιο έκδηλη τη σύγκλιση Σοβιετικής Ένωσης και Τουρκίας , σύγκλιση που άρχισε από τις αρχές του 1965 και έγινε ακόμα στενότερη μετά την ανάληψη της διακυβέρνησης της Ελλάδας από ένα απροκάλυπτα φιλοαμερικανικό καθεστώς το 1967.¹²⁵

Τα άμεσα αποτελέσματα αυτών των εξελίξεων δεν άργησαν να φανούν. Στην Ελλάδα το στρατιωτικό καθεστώς ταλανίστηκε από την πρώτη σοβαρή κρίση του (βασιλικό κίνημα της 13.12.1967) που οδήγησε στην ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον ίδιο το Γεώργιο Παπαδόπουλο και της αντιβασιλείας από το στρατηγό Γεώργιο Ζωιτάκη. Στην Κύπρο , στις 29.12.1967 ανακηρύχθηκε η “Προσωρινή Τουρκοκυπριακή Διοίκηση”, ένα ακόμα βήμα προς τη θεσμοποίηση των τουρκοκυπριακών θυλάκων , την μετατροπή τους σε κράτος εν κράτει και την παραπέρα διαιώνιση της διχοτομικής κατάστασης που προέκυψε από τις συγκρούσεις του 1963-1964.

Στην τουρκοκυπριακή κοινότητα , αποκλεισμένη και απομονωμένη καθώς ήταν , σταδιακά υπερίσχυαν τα πιο ακραία στοιχεία. Ο Φαζίλ Κιουτσούκ , αντιπρόεδρος σε ένα κράτος στο οποίο η κοινότητά του δε συμμετείχε , υποχρεωνόταν όλο και περισσότερο να υποχωρεί στην πίεση που οι καταστάσεις διαμόρφωναν. Η ανακήρυξη της Προσωρινής Τουρκικής Διοίκησης με την οποία εδαφοποιείτο και «κρατικοποιείτο» ο διαχωρισμός των κοινοτήτων στην Κύπρο αποτέλεσε μια «προσωρινή λύση» σε ένα πρόβλημα που φαινόταν να οδηγείται σε αδιέξοδο , τόσο για τους Ελληνοκύπριους , όσο και για τους Τουρκοκύπριους (Αναγνωστοπούλου Σ. 2010 , σελ. 321).

Την ίδια περίοδο προκηρύχθηκαν και οι προεδρικές εκλογές στην Κύπρο.¹²⁶ Στις εκλογές κατήλθαν ως υποψήφιοι ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος κι ο ενωτικός Τάκης Ευδόκας. Στις 12.01.1968 ο Μακάριος σε ομιλία του δηλώνει : “Αν και η ένωση είναι ένας στόχος ευκταίος , δεν είναι πια εφικτός. Οι Κύπριοι πρέπει να το καταλάβουν αυτό και να συνεχίσουν να αγωνίζονται για την πραγματοποιήσιμη λύση που είναι η ανεξαρτησία της Κύπρου”(Κρανιδιώτης Γ. ό.π., σελ. 179). Επρόκειτο για μια ρητή , σαφή και ξεκάθαρη δήλωση που ερχόταν όχι απλώς να απαντήσει σε ένα ενωτικό ανθυποψήφιο , όχι απλώς ως συμπέρασμα της προηγούμενης περιόδου , αλλά ως ρητή παραδοχή μια στρατηγικής που είχε χαράξει η ελληνοκυπριακή ηγεσία (κι ό,τι αυτή εκπροσωπούσε κοινωνικά) από τις αρχές της δεκαετίας του 1960. Το αποτέλεσμα των εκλογών της 25.02.1968 δεν άφησαν περιθώριο αμφιβολίας για το ποια πολιτική πρόταση ακολουθούσε ο ελληνοκυπριακός λαός : ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος επανεξελέγη Πρόεδρος της Δημοκρατίας με ποσοστό 96,3%.

Την ίδια μέρα οι Τουρκοκύπριοι , διενεργώντας εκλογές για την ανάδειξη Αντιπροέδρου , επανεξέλεξαν τον Φ. Κουτσιούκ , τον μόνο υποψήφιο. Η τουρκοκυπριακή ηγεσία ζήτησε να προσέλθουν οι Τουρκοκύπριοι βουλευτές να δώσουν τη νενομισμένη διαβεβαίωση στη Βουλή κι ο

125 Υπενθυμίζουμε ότι η τουρκική κυβέρνηση αρνήθηκε στρατιωτικές διευκολύνσεις στους Αμερικανούς στον “πόλεμο των έξι ημερών” , σε αντίθεση με την ελληνική κυβέρνηση.

126 Οι εκλογές , οι οποίες θα έπρεπε να είχαν διεξαχθεί το 1965 , αναβλήθηκαν λόγω της κατάστασης που είχε διαμορφωθεί το 1963-1964 στο νησί.

Μακάριος να διορίσει τρεις Τουρκοκύπριους υπουργούς. Η απάντηση της ελληνοκυπριακής πλευράς ήταν ότι οι εκλογές διεξάγονται από τον κρατικό μηχανισμό κι όχι από ομάδες ιδιωτών, επομένως η επανεκλογή Κουτσιούκ ήταν άκυρη και τα αιτήματά του μη αποδεκτά (για το όλο επεισόδιο, βλ. Δρουσιώτη 2010, σελ. 354-355).

Μετά από τα γεγονότα του τέλους του 1967, δυο εξελίξεις σηματοδεύουν την ιστορία του Κυπριακού ζητήματος: οι διακοινοτικές συνομιλίες και η διάσταση (που έφτασε στη ρήξη) μεταξύ Μακαρίου και χούντας.

Μετά από απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ στις 22.12.1967, ο γενικός γραμματέας του Οργανισμού πρότεινε σε Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων μεταξύ των δύο κοινοτήτων, υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, χωρίς τη συμμετοχή εκπροσώπων οποιουδήποτε άλλου μέρους. Πρόκειται στην ουσία για επαναφορά της ιδέας που είχε κατατεθεί στην έκθεση Πλάζα το 1965 και είχε απορριφθεί τότε από την τουρκοκυπριακή πλευρά. Στις αρχές του 1968 οι δυο πλευρές αποδέχθηκαν την πρόσκληση. Η διαδικασία άρχισε ουσιαστικά με προτάσεις που κατέθεσε στον ΟΗΕ ο Μακάριος στις 12 Μαρτίου του ίδιου έτους οι οποίες στηρίζονταν στις ακόλουθες αρχές: α) την αρχή του ενιαίου κράτους, β) την αρχή της προστασίας των μειονοτήτων, γ) την αρχή της παροχής εγγυήσεων για την τήρηση των προνοιών του νέου Συντάγματος (Σακελλαρόπουλος, ό.π., σελ. 549).

Οι διακοινοτικές συνομιλίες ξεκίνησαν τον Ιούνιο του 1968 και διήρκεσαν μέχρι και τον Ιούλιο του 1974, οπότε και διακόπηκαν, λόγω της έκρυθμης κατάστασης στο νησί, λίγο πριν το πραξικόπημα. Διαπραγματευτές ήταν ο Γλαύκος Κληρίδης κι ο Ραούφ Ντενκτάς.¹²⁷ Στις διακοινοτικές συνομιλίες ο στόχος που τέθηκε ήταν η επαναπροσέγγιση των δύο πλευρών κι η αναδημιουργία του κράτους με την εκπόνηση νέου Συντάγματος. Η ιστορία των συνομιλιών αυτών θα μπορούσε να διαιρεθεί σε δύο φάσεις: 1968 – 1971 και 1972 – 1974. Η πρώτη φάση περιέλαβε τέσσερις γύρους συνομιλιών (α' Ιούνιος – Ιούλιος 1968, β' Αύγουστος 1968 – Ιανουάριος 1969, γ' Φεβρουάριος 1969 – Αύγουστος 1970, δ' Σεπτέμβριος 1970 – Σεπτέμβριος 1971).

Σε γενικές γραμμές θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι διακοινοτικές συνομιλίες, ειδικά στην πρώτη τους φάση, είχαν ως αποτέλεσμα τη σαφή βελτίωση των σχέσεων των δυο κοινοτήτων και χωρίς να πετυχαίνουν κάποιο εντυπωσιακό αποτέλεσμα (αντιθέτως μάλιστα, με την πάροδο του χρόνου ο ρυθμός προόδου των συνομιλιών επιβραδύνονταν), πάντως παρείχαν την ελπίδα για επίλυση βασικών πτυχών του Κυπριακού προβλήματος. Ειδικά στα ζητήματα νομοθετικής, εκτελεστικής και δικαστικής εξουσίας που συζητήθηκαν, υπήρξε σαφής σύγκλιση των δύο πλευρών, με εκατέρωθεν υποχωρήσεις. Συνοπτικά αναφέρουμε τα συμπεράσματα των συζητήσεων σε αυτά τα

127 “Ήταν ίσως ο πιο διαλλακτικός Ντενκτάς που υπήρξε ποτέ” (Kizilyurek, ό.π. σελ. 84). «Η αρχική τουρκοκυπριακή θέση το 1968 υπήρξε πολύ πιο ήπια και διαλλακτική από κάθε άλλη φορά. Συγκεκριμένα, η τουρκοκυπριακή πλευρά επέδειξε ετοιμότητα να εγκαταλείψει τα υπερπρονόμια που είχαν δοθεί από το Σύνταγμα του 1960, έναντι αποδοχής από την ελληνοκυπριακή πλευρά της θέσης ότι δε θα καταργούνταν όλες οι ευνοϊκές ρυθμίσεις για την τουρκοκυπριακή πλευρά» (Πολυβίου Π. 2010, σελ. 367).

ζητήματα , με βάση τη γραπτή έκθεση που κατέθεσαν οι Κληρίδης και Ντενκτάς στον αντιπρόσωπο του ΟΗΕ Οζόριο Τοφάλ , στις 28.08.1970 (Κρανιδιώτης Ν. , ό.π. ,σελ. 574-576) :

α) Στο τομέα της εκτελεστικής εξουσίας , τα δύο μέρη συμφώνησαν στην κατάργηση του δικαιώματος αρνησικυρίας του Αντιπροέδρου και στη μείωση του αριθμού συμμετοχής των Τουρκοκυπρίων στα όργανα της εκτελεστικής εξουσίας σε ποσοστό 20%. Τα μέρη εξακολουθούσαν να διαφωνούν για το αν θα συνέχιζαν να ισχύουν τα υπόλοιπα άρθρα του Συντάγματος του 1960 σχετικά με τον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο και για τον τρόπο εκλογής των δυο κορυφαίων αξιωματούχων.

β) Στον τομέα της νομοθετικής εξουσίας τα δύο μέρη είχαν συμφωνήσει στη μείωση του αριθμού των Τουρκοκύπριων βουλευτών ανάλογα με την πληθυσμιακή αναλογία τους και στον τρόπο εκλογής και την εθνικότητα του Προέδρου και του Αντιπροέδρου της Βουλής. Διαφωνούσαν στον τρόπο εκλογής των βουλευτών και στον αριθμό τους.

γ) Στα σχετικά με τη δικαστική εξουσία , συμφωνήθηκε η συνέχιση της ύπαρξης Ανωτάτου Δικαστηρίου , τα δυο μέρη όμως διαφωνούσαν για τον αριθμό των Ελληνοκύπριων και Τουρκοκύπριων μελών του και για τον τρόπο επιλογής των Τουρκοκύπριων ανώτατων δικαστών.

Οι διαφωνίες όμως στα παραπάνω θέματα , έτσι όπως καταγράφηκαν επισήμως , δεν ήταν αγεφύρωτες (όπως φάνηκε άλλωστε για επί μέρους ζητήματα στον επόμενο γύρο και στην επόμενη φάση των διακοινοτικών συνομιλιών). Εκεί που σημειώθηκε πλήρης διάσταση απόψεων κι ανυποχώρητη , επί της ουσίας , στάση εκατέρωθεν ήταν στο ζήτημα της τοπικής (αυτο)διοίκησης. Οι Ελληνοκύπριοι επέμεναν στην ανάγκη ισχυρής κεντρικής εξουσίας και τοπικής διοίκησης χωρίς διαχωρισμούς και με αρμοδιότητες τέτοιες και τόσες που να μην αναιρείται ουσιαστικά ο ενιαίος χαρακτήρας του κράτους. Η τουρκοκυπριακή πλευρά επέμενε στην ανάγκη ύπαρξης συστήματος αυτοδιοίκησης με ευρείες αρμοδιότητες , με γεωγραφικούς και εθνολογικούς διαχωρισμούς , στην ανάγκη ύπαρξης κεντρικού φορέα αυτοδιοίκησης (πχ ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής κοινοτικής συνέλευσης ή δύο υφυπουργείων αρμόδιων για τις υποθέσεις κάθε κοινότητας) κι επέμεινε σταθερά στο αίτημα η ρύθμιση των ζητημάτων τοπικής διοίκησης και των αντίστοιχων φορέων και των αρμοδιοτήτων τους να περιλαμβάνονται γραπτώς στο νέο Σύνταγμα. Υπενθυμίζουμε ότι και το 1963-1964 , βασική αιτία για τις διακοινοτικές ταραχές αποτέλεσε το ζήτημα των χωριστών δήμων. Το γεγονός ότι το ζήτημα της τοπικής διοίκησης λειτουργούσε ως σημείο ανυποχώρητης αντιπαράθεσης δεν είναι τυχαίο. Η ελληνοκυπριακή πλευρά επιθυμούσε ένα ενιαίο κράτος στο οποίο το πληθυσμιακό κριτήριο να είναι το αποφασιστικό , αυτό να αποτυπώνεται και στη νέα δομή του κράτους κι η τοπική διοίκηση να αποτελεί περιορισμένη , τοπικά και ποιοτικά (από άποψη αρμοδιοτήτων) , βαθμίδα εξουσίας. Η τουρκοκυπριακή πλευρά επιθυμούσε ένα δικοινοτικό τύπο κράτους , με ομάδες χωριών και χωριστούς δήμους δίχως καντονίων (στις διάφορες παραλλαγές των προτάσεων Ντενκτάς) , με εξουσίες αυτοδύναμες και

απορρέουσες απευθείας από το Σύνταγμα και μια , εκ των πραγμάτων , ασθενή κεντρική εξουσία στο κέντρο της δομής του νέου κράτους.¹²⁸

Οι συνομιλίες θα μπορούσαν ίσως να επιτύχουν πιο απτά αποτελέσματα , αν δεν υπήρχαν παρεμβάσεις εκατέρωθεν. Δε συνέβη όμως κάτι τέτοιο. Η δικτατορική κυβέρνηση στην Ελλάδα παρενέβη επανειλημμένα , και φορτικότερα προϊόντος του χρόνου , στα ζητήματα του διακοινοτικού διαλόγου. Διάυλος πίεσης της προς την κυπριακή κυβέρνηση ήταν η παρουσία και η δράση (αντιμακαριακή , ενωτική) Ελλαδιτών αξιωματικών στην Κύπρο , στην ΕΛΔΥΚ και την Εθνική Φρουρά. Η χούντα εφάρμοζε “διπλή πολιτική” στο Κυπριακό , κατά το χαρακτηρισμό τμήματος της βιβλιογραφίας. Από τη μια πλευρά διακήρυσσε την προσήλωσή της στην ανεξαρτησία της Κύπρου και τη στήριξή της προς τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο και τη διαδικασία των διακοινοτικών συνομιλιών , κι από την άλλη πίεζε την ελληνοκυπριακή πλευρά για την επίδειξη μεγαλύτερης ευελιξίας και υποχωρητικότητας. Απώτερη επιδίωξη της χούντας , με δεδομένες και τις διαφοροποιήσεις και ομαδοποιήσεις στους κόλπους του καθεστώτος , ήταν η επίλυση του Κυπριακού εντός των πλαισίων του ΝΑΤΟ και της ελληνοτουρκικής συμμαχίας. Αυτή η επιδίωξη θα μπορούσε να καταλήξει σε λύση διαφόρων μορφών , από την επανίδρυση της Κύπρου ως κράτους – χαλαρής ομοσπονδίας (σε αυτό στην ουσία κατέτειναν οι προτάσεις Ντενκτάς στις πιο διεκδικητικές εκδοχές τους) , μέχρι και τη διχοτόμηση του νησιού και τη διπλή ένωση του με την Ελλάδα και την Τουρκία. Πάντως αυτό που ήταν εμπόδιο σε όλες αυτές τις επιδιώξεις ήταν το κατά Μακάριο “εφικτό” , δηλαδή η ανεξάρτητη κι αδέσμευτη Κύπρος. Η δικτατορία συνεπώς προσπάθησε να υπονομεύσει το Μακάριο και τη στρατηγική του και να ενισχύσει τους αντιπάλους του που τον αντιπολιτεύονταν με σύνθημα την “ένωση”.

Ήδη από την αρχή της δικτατορικής διακυβέρνησης εκτοξεύονταν απειλές , έμμεσες κι άμεσες , εναντίον της πολιτικής της κυπριακής κυβέρνησης στον λογοκριμένο κι ελεγχόμενο Τύπο της Ελλάδας. Στις 13.08.1968 , λίγο μετά την έναρξη του διακοινοτικού διαλόγου , σημειώθηκε απόπειρα δολοφονίας εναντίον του δικτάτορα Παπαδόπουλου από τον αγωνιστή Αλέξανδρο Παναγούλη (1939-1976). Όπως διαπιστώθηκε τότε στην ενέργεια του ο Παναγούλης βοηθήθηκε από τον υπουργό Εσωτερικών κι Άμυνας της Κύπρου Πολύκαρπο Γεωρκάτση . Ο Γεωρκάτσης , ένας από τους πιο στενούς συνεργάτες του Μακαρίου , αναγκάστηκε να παραιτηθεί στις 3.11.1968 , μετά από πιέσεις της χούντας. Πέρα από τις άλλες συνέπειες , “ο Ντενκτάς πίστευε ότι ο εξαναγκασμός του Γεωρκάτση σε παραίτηση το Νοέμβριο του 1968 αποδείκνυε ότι η επιρροή της Αθήνας ήταν ισχυρή , αφού ο Μακάριος έπρεπε να λαμβάνει υπόψη του το νέο καθεστώς το οποίο έλεγε την Εθνική Φρουρά μέσω των Ελλήνων αξιωματικών και μπορούσε να απειλήσει με

128 Για τις διακοινοτικές συνομιλίες , βλέπε Κρανιδιώτη Ν. ό.π.σελ. 514-525 και 564-576 , Κρανιδιώτη Γ. ό.π., σελ. 180-190 και Σακελλαρόπουλο , ό.π. , σελ.549-568.

απόσυρσή τους” (Ριζάς, 2002 ,σελ. 58). Κι η επιρροή αυτή πίεζε συνεχώς για υποχωρήσεις και κλείσιμο του Κυπριακού.

Στις 2 - 4.09.1968 , σε συνάντηση στην Αθήνα ανάμεσα στην ελλαδική και την ελληνοκυπριακή ηγεσία , ασκήθηκαν συγκρατημένες πιέσεις για την επίδειξη μεγαλύτερης ευελιξίας κι υποχωρητικότητας στις διακοινοτικές συνομιλίες. Στις συναντήσεις αυτές αξίζει να μνημονευθεί κι η θέση του Μακαρίου , στις συζητήσεις του με τον Παπαδόπουλο :“Αν η λύση που θα προταθεί μέσω των ενδοκυπριακών συνομιλιών είναι δυσμενής , προτιμώ τη σημερινή κατάσταση των πραγμάτων. Σήμερα ο έλεγχος της κυβέρνησης βρίσκεται στα χέρια της πλειοψηφίας , και γι’ αυτό δε νομίζω ότι πρέπει να βιαζόμαστε. Όπως ξέρετε , σε οποιαδήποτε λύση καταλήξουμε , η τελική μορφή της θα υποβληθεί στην έγκριση του κυπριακού λαού”(παρατίθεται σε Κρανιδιώτη Γ. , ό.π. , σελ. 193). Η θέση αυτή αποδεικνύει την τακτική κωλυσιεργίας που εφάρμοζε το μακαριακό κέντρο εξουσίας στις διακοινοτικές συνομιλίες , έναντι μιας λύσης του Κυπριακού που θα περιόριζε τα ήδη κεκτημένα . Από την άλλη , “επρόκειτο για επανάληψη της θέσης που είχε αναπτύξει [ο Μακάριος] ήδη από το Μάιο του 1965¹²⁹ και σήμαινε ότι εκτός από διαπραγματευτική μέθοδο αποτελούσε και παγιωμένη στρατηγική αντίληψη η οποία είχε διαχρονική ισχύ , αποτελούσε δηλαδή τρόπο σκέψης” (Ριζάς ό.π., σελ. 59).

Το Νοέμβριο του 1968 ο υπουργός εξωτερικών της Ελλάδας Π. Πιπινέλης υπέβαλε υπόμνημα προς την κυπριακή κυβέρνηση με το οποίο την κατηγορούσε για αναβλητικότητα στις διαπραγματεύσεις και την καλούσε να αναλογιστεί ότι αναλαμβάνει “βαρυτάτας ευθύνας” (Κρανιδιώτης Ν. ό.π. , σελ. 521). Τον Ιανουάριο του 1969 , μετά την ολοκλήρωση του δεύτερου γύρου συνομιλιών κι εν όψει του επόμενου , οι προειδοποιήσεις κι οι πιέσεις έγιναν πλέον συγκεκαλυμμένες απειλές . Σε νέα συνάντηση της ελλαδικής και ελληνοκυπριακής ηγεσίας στην Αθήνα ο μεν Πιπινέλης εισήλθε στην ουσία των συζητούμενων στον ενδοκυπριακό διάλογο θεμάτων και πίεσε για συγκεκριμένες λύσεις , ο δε δικτάτορας Παπαδόπουλος εξέφρασε τη θέση ότι “εάν επιτεθεί η Τουρκία εναντίον της Κύπρου , ημείς , λόγω των βορείων γειτόνων μας , δεν μπορούμε να δώσωμεν την πρέπουσαν βοήθειαν” (αναφέρεται σε Κρανιδιώτη Ν. , ό.π. ,σελ. 566). Η θέση αυτή εκφράζει την αγωνία της δικτατορίας για ένα ενδεχόμενο κρίσης και πολεμικής εμπλοκής λόγω της Κύπρου , ιδίως μετά τα γεγονότα του 1967 , κι όχι βέβαια λόγω της ανύπαρκτης απειλής στα Βαλκάνια. Αντιθέτως , η δικτατορία στην Ελλάδα ανέπτυξε μια ενδιαφέρουσα βαλκανική πολιτική συνεργασίας και συνεννόησης με τους βόρειους γείτονες.

Την άνοιξη του 1969 δημιουργήθηκε το “Εθνικό Μέτωπο” από ακραία φιλοενωτικά στοιχεία που κατηγορούσαν το Μακάριο για προδοσία του ενωτικού αγώνα. Η οργάνωση γρήγορα κηρύχθηκε παράνομη , αλλά είχε την υποστήριξη των αδιάλλακτων κύκλων της χούντας στην Αθήνα και των ανθρώπων της στην Κύπρο. Η οργάνωση αυτή επιδόθηκε σε μια σειρά ενέργειες που άνοιγαν ένα

129 Κι επανέλαβε το Φεβρουάριο του 1967 , στο Συμβούλιο του Στέμματος , θα προσθέταμε.

(νέο) κύκλο πολιτικής βίας στην Κύπρο , με δολοφονίες κι απόπειρες δολοφονίας, βομβιστικές επιθέσεις , δολιοφθορές , καταλήψεις αστυνομικών σταθμών κι άλλες ενέργειες. Αποκορύφωμα αυτής της δραστηριότητας υπήρξε η απόπειρα δολοφονίας εναντίον του Προέδρου Μακαρίου στις 8.03.1970.¹³⁰ Στην απόπειρα ενέχονταν , όπως αποδείχθηκε αργότερα , όχι μόνο Ελληνοκύπριοι , αλλά και αξιωματικοί από την Ελλάδα. Ήδη από το Φεβρουάριο το σοβιετικό πρακτορείο ειδήσεων ΤΑΣΣ είχε καταγγείλει ότι Έλληνες αξιωματικοί συνωμοτούν στην Κύπρο κι ότι το ΝΑΤΟ , σε συνεργασία με το στρατιωτικό καθεστώς της Ελλάδας , προσπαθούν να επιβάλλουν δικτατορικό καθεστώς στο νησί (αναφέρεται σε Κρανιδιώτη Ν. ό.π., σελ. 581). Αυτή η παρατεταμένη υπονόμευση κι η προϊούσα ρήξη μεταξύ ελλαδικής κι ελληνοκυπριακής ηγεσίας προφανώς δεν έμεινε απαρατήρητη από την τουρκική πλευρά. Δεν είναι τυχαίο ότι από το 1970 σημειώνεται μια σκλήρυνση των θέσεων των Τουρκοκυπρίων κι υπαναχώρηση από προγενέστερες θέσεις τους στα πλαίσια του διαλόγου μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Άλλωστε και μόνο η απειλή ενός πραξικοπήματος των αδιάλλακτων ενωτικών κι η ενδεχόμενη ανατροπή του Μακαρίου αντικειμενικά οδηγούσε την τουρκοκυπριακή πλευρά να ζητεί πρόσθετες εγγυήσεις ασφάλειας. Η ίδια η Τουρκία απεργάζεται σχέδια εισβολής σε περίπτωση πραξικοπήματος στην Κύπρο. Δυο τεκμήρια που το πιστοποιούν :

Στις 19.03 ο γενικός γραμματέας του υπουργείου εξωτερικών της Τουρκίας Eralp συναντάται με τον πρέσβη των ΗΠΑ στην Άγκυρα . “Ο Eralp κατέστησε σαφές ότι η τουρκική αντίδραση σε περίπτωση πραξικοπήματος θα ήταν επέμβαση στο νησί με την επίκληση του σχετικού άρθρου της συνθήκης εγγύησης του 1960” (Ριζάς , ό.π. ,σελ. 75). Τον Ιούνιο του 1970 “ο Τούρκος υπουργός εξωτερικών Τσακλαγιανγκίλ πρότεινε στον Έλληνα συνάδελφό του Πιπινέλη , όπως σε περίπτωση πραξικοπήματος στην Κύπρο , επέμβουν κι οι δύο δυνάμεις μαζί στο νησί” (Κρανιδιώτης Γ. , ό.π. ,σελ. 195).

Από το Σεπτέμβριο του 1970 ξεκινάει νέος κύκλος διακοινοτικών συνομιλιών. Οι συνομιλίες αυτές διήρκεσαν μέχρι τον Ιούλιο του 1974 , οπότε και διακόπηκαν λόγω της έκρυθμης κατάστασης στην Κύπρο. Από το 1972 , μετά από ωμές πιέσεις από τη Αθήνα , πήραν τη μορφή των διευρυμένων διακοινοτικών συνομιλιών , με τη συμμετοχή αντιπροσώπων από την Ελλάδα και την Τουρκία και πάντα υπό την αιγίδα του ΟΗΕ¹³¹ . Οι συνομιλίες αυτές πέτυχαν να μειώσουν την απόσταση ανάμεσα στις δυο πλευρές , ενώ κατά μία μαρτυρία , λίγο πριν το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974 οι δύο πλευρές είχαν συμφωνήσει στα κυριότερα σημεία και μπορούσε να υπογραφεί συμφωνία επίλυσης του Κυπριακού (Δεκλερής Μ. 2003 , σελ. 266-267).

Ολοκληρώνοντας αυτή την πρώτη περίοδο της δικτατορίας σε σχέση με το ζήτημα της Κύπρου σημειώνουμε ότι στις 5.07.1970 πραγματοποιήθηκαν οι δεύτερες βουλευτικές εκλογές στην ιστορία

130 Μετά την απόπειρα συνελήφθησαν έξι ύποπτοι , οι οποίοι υπέδειξαν ως εγκέφαλο της απόπειρας τον πρώην υπουργό Πολύκαρπο Γεωρκάτζη. Ο Γεωρκάτζης δολοφονήθηκε στις 15.03.1970.

131 Επιλέχθηκαν οι συνταγματολόγοι Μιχαήλ Δεκλερής κι Ορχάν Αλντικαστί.

της χώρας (το 1965 είχαν αναβληθεί , λόγω της κατάστασης στην Κύπρο , όπως άλλωστε κι οι προεδρικές εκλογές της ίδιας χρονιάς). Οι εκλογές αυτές σηματοδοτούν την εμφάνιση μιας στοιχειώδους πολιτικής ζωής , δυτικού τύπου και πολυκομματικής στο νησί. Τα αποτελέσματα είχαν ως εξής :

Κόμματα	Έδρες
Ενιαίο κόμμα ¹³²	15
ΑΚΕΛ	9
Προοδευτική ¹³³	7
ΕΔΕΚ ¹³⁴	2
Ανεξάρτητοι	2
Σύνολο εδρών	35

Βουλευτικές εκλογές πραγματοποιήθηκαν και στην τουρκοκυπριακή πλευρά.

Η υπονόμηση του κυπριακού κράτους , που υποχρέωσε τους Τουρκοκύπριους σε αποχώρηση , έδωσε την ευκαιρία σε κάποιες από τις ακραίες παρακρατικές ομάδες και των δύο κοινοτήτων να κρατούν σε ομηρία τις ίδιες τις πολιτικές ηγεσίες , μέσα από την οικειοποίηση του κανόνα της εθνοφοροσύνης. Σε αυτό το πλαίσιο , η ανάγκη επανακυπριοποίησης του κράτους κι άντλησης νομιμοποίησης από το λαό της κάθε κοινότητας αποτέλεσε ένα από τα όπλα για το «ξεκαθάρισμα λογαριασμών» και την απόλυτη οικειοποίηση της εξουσίας. Στην τουρκοκυπριακή κοινότητα λοιπόν , παρά το γεγονός ότι δε συμμετείχε στο κράτος , διεξήχθησαν κανονικά εκλογές , τόσο για την εκλογή αντιπροσώπων στην κυπριακή Βουλή , όσο και για την κοινοτική συνέλευση. Στις εκλογές η Ομάδα Εθνικής Αλληλεγγύης (το μοναδικό ακόμη κόμμα) εξέλεξε , υπό τη σθεναρή καθοδήγηση του Ντενκτάς πρόσωπα «εμπιστοσύνης» , αποκλείοντας πρόσωπα όπως ο Αχμέτ Μιντχάτ Μπερμπερόγλου , που συγκροτούσαν την υποτυπώδη αντιπολίτευση στην κυπριακής Βουλή του 1960-1963 (Αναγνωστοπούλου Σ. ό. π., σελ. 322-323).

Μετά το πραξικόπημα , τα πολιτικά κόμματα κι οι πολιτικές οργανώσεις διαλύονται , τίθενται εκτός νόμου και τα στελέχη τους υφίστανται διώξεις.¹³⁵ Η Κίνηση ΦΝΧ επίσης διαλύεται. Αργότερα ,

132 Ιδρύθηκε στις 5.02.1969 , συντηρητικό κόμμα , με ηγέτες τους Γλαύκο Κληρίδη και Πολύκαρπο Γεωργιάδη.

133 Στο κόμμα αυτό ηγετική φυσιογνωμία ήταν ο Νίκος Σαμψών.

134 Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα , ιδρύθηκε στις 6.02.1969 , με ηγέτη το Βάσο Λυσαρίδη.

135 Ένας από αυτούς ήταν κι ο Ψυρούκης κι η σύζυγος του Ρενέ , οι οποίοι εξορίστηκαν στη Γυάρο για ένα χρόνο . Επίσης εξόριστος στη Γυάρο βρέθηκε και το ηγετικό στέλεχος της Κίνησης ΦΝΧ Γιώργος Χατζόπουλος (1938 , εκδότης από το 1968 των εκδόσεων “Κάλβος”). Μια μαρτυρία για την εξορία του που ασφαλώς περιγράφει καταστάσεις που αντανακλούν και σε άλλες περιπτώσεις, είναι αυτή του Ψυρούκη στη συνέντευξη του στη “Νέα Κοινωνιολογία” (παρατίθεται σε Ψυρούκη 2005 , 433-434) : “Όπως σας είπα , εξορίστηκα στα Γιούρα και για

από τον κύκλο των ανθρώπων που συμμετείχαν στην Κίνηση οργανώθηκε μια από τις πρώτες αντιδικτατορικές οργανώσεις της επαναστατικής αριστεράς, το “Αντιφασιστικό Κίνημα Ελλάδας” (ΑΚΕ).¹³⁶ Η οργάνωση αυτή μπόρεσε, παρά τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν όλες οι αντιδικτατορικές οργανώσεις αυτή την πρώτη περίοδο της δικτατορίας, να έχει κάποια απήχηση όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και σε φοιτητές του εξωτερικού. Στο εσωτερικό, το ΑΚΕ μπόρεσε να κυκλοφορήσει κατά διαστήματα το έντυπο “Επαναστάτης”. Εκεί ο Ψυρούκης έγραψε, με αφορμές από την επικαιρότητα της εποχής έξι άρθρα σχετικά για το Κυπριακό ζήτημα, που καλύπτουν τα έτη 1969 και 1970, οπότε και το ΑΚΕ διαλύθηκε.

Το χρονολογικά πρώτο έχει τίτλο “*Η προδοσία της Κύπρου σε πλήρη ανάπτυξη*”.¹³⁷ Γράφτηκε στις αρχές του 1969, σε μια εποχή που η δικτατορία είχε εδραιωθεί στην Ελλάδα, οι διακοινοτικές συνομιλίες στην Κύπρο είχαν ήδη ολοκληρώσει δύο γύρους και στην Αθήνα υπήρξε συνάντηση της ελλαδικής και της ελληνοκυπριακής ηγεσίας. Ακριβώς η συνάντηση αυτή και το επίσημο ανακοινωθέν δίνουν στον Ψυρούκη την αφορμή της συγγραφής του άρθρου. Το κείμενο ξεκινάει με παράθεση του ανακοινωθέντος, στο οποίο σημειώνεται η πλήρης συμφωνία των δύο πλευρών για τις εξελίξεις και τους χειρισμούς στο Κυπριακό, αλλά και η σύμπτωση απόψεων των δύο ηγεσιών για την κατάσταση στη Μέση Ανατολή. Από αυτή τη σύμπτωση απόψεων συμπεραίνει ο συγγραφέας του άρθρου ότι “η προδοσία [της Κύπρου] βρίσκεται σε πλήρη ανάπτυξη”. Σήμερα γνωρίζουμε ότι ακριβώς στη συγκεκριμένη συνάντηση σημειώθηκαν πιέσεις από την πλευρά της ελλαδικής ηγεσίας και προειδοποιήσεις προς την ελληνοκυπριακή ηγεσία για την επιτυχή ολοκλήρωση των διακοινοτικών συνομιλιών. Αυτή η πίεση κι η διάσταση απόψεων δεν αποτυπώθηκε στο ανακοινωθέν. Αυτό οδηγεί τον Ψυρούκη στο συμπέρασμα ότι κι οι δύο πλευρές

πρώτη φορά, όπως έλεγα και τότε, “παραθέρισα” κι εγώ στη ζωή μου. Μα ήταν χρόνος οδυνηρός. Οι συνθήκες πάνω στο νησί του διαβόλου ήταν πολύ άσχημες και γίνονταν ακόμα πιο δύσκολες για όσους έπασχαν...Από την άλλη, είχαμε αφήσει δυο ανήλικα κορίτσια κυριολεκτικά στο δρόμο. Ευτυχώς, αμέσως ανέλαβε την κηδεμονία τους ο αιμνηστος δημοσιογράφος Γιάννης Τσιριμώκος (Μαρής) και τα φιλοξενούσε σπίτι της μια άλλη σπάνια φίλη μας, η επίσης αιμνηστη Νίνα Οικονόμου...Αλλά όταν μας έβγαλαν από τα Γιούρα, η κατάσταση ήταν ακόμα πιο δύσκολη...Δίναμε δυο φορές την εβδομάδα “παρών” στο αστυνομικό τμήμα, δε μπορούσαμε να φύγουμε στο εξωτερικό, μα ούτε κι έξω από την Αθήνα. Όσο για εργασία, μην το συζητάτε. Τότε μεταφράζαμε για ένα κομμάτι ψωμί ό,τι βρίσκαμε”.

136 “Όσο για τη δραστηριότητα μου, κάτω από τις συνθήκες που σας ανέφερα, καταλαβαίνετε ότι ήταν ιδιαίτερα δύσκολη, αλλά κινήθηκα μέσα στα πλαίσια της ΦΝΧ, την οποία είχαμε μετονομάσει σε “Αντιφασιστικό Κίνημα Ελλάδας”(ΑΚΕ). Συνέγραψα το μανιφέστο του ΑΚΕ κι έδινα σύντομα άρθρα στο παράνομο έντυπο του ΑΚΕ, τον *Επαναστάτη*. Και σ’ αυτή την περίοδο η προσπάθεια ήταν να σώσουμε την Κύπρο, αν γινόταν αυτό θα έπεφτε το καθεστώς της 21ης Απριλίου, μια μεγάλη ήττα της αμερικανοκρατίας στην Ελλάδα” (από τη συνέντευξη του Ψυρούκη του 1998, παρατίθεται σε Ψυρούκη 2005, σελ. 434). Στο *Ιστορικό Λεξικό του ελληνικού εργατικού κινήματος* διαβάζουμε: “**Αντιφασιστικό Κίνημα Ελλάδας (ΑΚΕ)**: Αντιδικτατορική οργάνωση που συγκροτήθηκε μετά την επιβολή της δικτατορίας του 1967, από μέλη της Κίνησης Φίλων Νέων Χωρών, με επικεφαλής το Νίκο Ψυρούκη. Όπως και οι Φίλοι Νέων Χωρών, το ΑΚΕ τοποθετήθηκε στο “αντιρεβιζιονιστικό ρεύμα”, με αναφορές στις θέσεις του Κ Κ Κίνας και του Μάο Τσε Τουνγκ. Αυτοδιαλύθηκε το 1969. Ένα τμήμα της (Γ. Καραμπελιάς κ. ά.) που εξέδιδαν στο Παρίσι τον “Αντιφασίστα”, επηρεασμένο από τον γαλλικό αυθορμητιστικό μαοϊσμό, συνέχισε τη δράση του και μετά την πτώση της δικτατορίας στην Ελλάδα, ως Ομάδα για μια Προλεταριακή Αριστερά” (Αλεξιάτος, 2008, σελ. 52).

137 Αναδημοσιεύτηκε σε Ψυρούκη 2005, σελ. 167-170. Στο τέλος του άρθρου σημειώνεται “Κάπου στην Ελλάδα, 8/01/1969”. Η επιμελήτρια του τόμου Μελίνα Σεραφετινίδου προσθέτει: “Δημοσιεύτηκε με τη μορφή ανακοίνωσης του Π. Γ. [Πολιτικού Γραφείου] του ΑΚΕ, στο έντυπο *Επαναστάτης*, το Γενάρη του 1969”.

απεργάζονται τον κοινό τους στόχο , παρά τις διαφορές τους : το θάψιμο της εθνικής απελευθέρωσης της Κύπρου , που για τον συγγραφέα και το ΑΚΕ ταυτίζεται με την αντιιμπεριαλιστική ένωση με την Ελλάδα. Σύμφωνα με το άρθρο , ένας βασικός στόχος του πραξικοπήματος στην Ελλάδα και της δικτατορικής κυβέρνησης στη χώρα είναι η κατάπνιξη του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα στην Κύπρο , η πρόσδεση της Ελλάδας πιο στενά στο ιμπεριαλιστικό άρμα και την αμερικανική πολιτική κι η απομόνωση Ελλάδας και Κύπρου από την επαναστατημένη Μέση Ανατολή. Αυτοί οι στόχοι κατέστησαν φανεροί με βάση δυο γεγονότα : τη στάση της χούντας τον Ιούνιο του 1967 και τα γεγονότα στην Κοφίνου - Άγιο Θεόδωρο, το Νοέμβριο του ίδιου χρόνου. Η Ελλάδα κι η χουντική κυβέρνηση διευκόλυναν , μέσω της παροχής προσβάσεων και της χρήσης βάσεων από τους Αμερικανούς , την επίθεση του Ισραήλ εναντίον των αραβικών χωρών. Το Νοέμβριο με την “προβοκάτσια” , όπως χαρακτηρίζεται , στην Κοφίνου και τον Άγιο Θεόδωρο , η χούντα απέσυρε τον ελληνικό στρατό. Τα γεγονότα του Νοεμβρίου του 1967 χαρακτηρίζονται ως ένα σχέδιο που αποσκοπούσε στην εξυπηρέτηση των ιμπεριαλιστικών σχεδιασμών, χωρίς καμία αναφορά στις επιδιώξεις των ελληνικών (ελλαδικών κι ελληνοκυπριακών) εθνικιστικών κύκλων.

Η πολιτική της χούντας στην Κύπρο είναι , κατά το συγγραφέα του άρθρου , μια προσπάθεια εφαρμογής του σχεδίου Άτσεσον. Μετά από σχεδόν πέντε χρόνια , ο Ψυρούκης επανέρχεται στο συγκεκριμένο σχέδιο και θεωρεί ότι , πέρα από λεπτομέρειες , η ουσία της στρατηγικής του είναι αμετάβλητη : διχοτόμηση της Κύπρου με τέτοια μορφή (πχ ένωση με την Ελλάδα και σοβαρά ανταλλάγματα προς την Τουρκία , διαμελισμός ή διπλή ένωση ενός τμήματος της Κύπρου με την Ελλάδα κι ενός άλλου με την Τουρκία , μετατροπή της Κύπρου σε χαλαρή ομοσπονδία) που να ικανοποιούνται οι δύο σύμμαχοι χώρες Ελλάδα και Τουρκία και να σταθεροποιείται η κατάσταση στη Μέση Ανατολή και στην ανατολική Μεσόγειο υπέρ του ιμπεριαλιστικού στρατοπέδου.

Και πάλι η κριτική που ασκείται δεν είναι υπέρ της υπεράσπισης της ανεξαρτησίας της Κύπρου. Η ανεξαρτησία δεν οδηγεί σε νίκη τον αγώνα εθνικής απελευθέρωσης στην Κύπρο και απομονώνει τη νήσο από την Ελλάδα . Εκεί συγκλίνουν , κατά το άρθρο πάντα , η πολιτική του Μακαρίου (που στοχεύει στην συνέχιση της ανεξαρτησίας) με την πολιτική της χούντας. Μόνη λύση , σύμφωνα με το άρθρο , είναι να πάψουν Ελλάδα και Κύπρος να αποτελούν κρίκους στην ιμπεριαλιστική αλυσίδα. Κι αυτό θα γίνει με ένα κίνημα εθνικής απελευθέρωσης που θα διεκδικεί την αντιιμπεριαλιστική ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Σε μια τέτοια περίπτωση θα διασφαλιστούν και τα δικαιώματα της τουρκοκυπριακής “μειονότητας”.

Ήδη από αυτό το πρώτο άρθρο διαπιστώνουμε ότι το ΑΚΕ κι ο Ψυρούκης συνεχίζουν σε βασικές γραμμές την ίδια ανάλυση για το Κυπριακό των ΦΝΧ της τριετίας 1964-1967. Επαναλαμβάνεται η μεγάλη σημασία του Κυπριακού για τις εσωτερικές εξελίξεις στην Ελλάδα , διαπιστώνεται πόσο συνδεδεμένο είναι το Κυπριακό με τις εξελίξεις στην ανατολική Μεσόγειο στη συγκεκριμένη εποχή

και εκφράζεται η ανάγκη ύπαρξης ενός κινήματος εθνικής απελευθέρωσης σε Ελλάδα και Κύπρο που θα αποσείσει τα δεσμά του ιμπεριαλισμού στις δυο χώρες. Σε αυτή την περίοδο προστίθεται και μια αρκετά εντονότερη, σε σχέση με τη προδικτατορική περίοδο, κριτική προς την κυβέρνηση της Κύπρου και προσωπικά προς τον Μακάριο. Κατά τη γνώμη μας αυτή η κριτική οφείλεται σε δύο λόγους: Στη ρητή διακήρυξη Μακαρίου στις αρχές του 1968 ότι η μόνη εφικτή κατάσταση στην Κύπρο είναι αυτή της ανεξαρτησίας και στο γεγονός ότι η ελληνοκυπριακή κυβέρνηση συνεργάστηκε, παρά τις διαφωνίες, με την κυβέρνηση της χούντας στην Αθήνα για σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα. Αυτή η κριτική γίνεται σαφέστερη κι οξύτερη σε επόμενα άρθρα.

Τον Ιούλιο του 1969 γράφεται και κυκλοφορεί, μέσα σε συνθήκες παρανομίας, το “Μανιφέστο του Αντιφασιστικού Κινήματος Ελλάδας”.¹³⁸ Στο μανιφέστο αυτό γίνεται μια προσπάθεια ανάλυσης της κατάστασης στην Ελλάδα και διεθνώς κι εξήγησης των αιτίων του απριλιανού πραξικοπήματος και του καθεστώτος που προέκυψε απ’ αυτό. Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται χώρα του ιμπεριαλιστικού στρατοπέδου, ταυτόχρονα όμως και χώρα εξαρτημένη από τις ΗΠΑ (τον ηγεμόνα αυτού του στρατοπέδου) και υποτελής σ’ αυτές. Αυτό σημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι δεν υπάρχει εθνική αστική τάξη η οποία μπορεί να συστρατευθεί με την εργατική τάξη σε μια προσπάθεια για εθνική δημοκρατική αλλαγή, κατά τις θεωρίες της “παραδοσιακής”, όπως χαρακτηρίζεται, αριστεράς. Το ελληνικό κεφάλαιο κι ο φορέας του, η ελληνική αστική τάξη, συμμετέχει στο διεθνές ιμπεριαλιστικό στρατόπεδο, έστω κι από θέση εξάρτησης, γιατί με αυτό τον τρόπο εξασφαλίζει τα κέρδη του και γενικότερα την ισχύ του.

Άλλη θέση του μανιφέστου είναι ότι το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου ήταν στην ουσία η αντεπαναστατική διέξοδος στην πανεθνική κρίση των ετών 1965-1967. Κι αυτή η πανεθνική κρίση προέκυψε όχι μόνο λόγω της γενικότερης κατάστασης της χώρας (οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα), όχι μόνο λόγω των παρεμβάσεων των εξωθεσμικών παραγόντων στην πολιτική ζωή (που λειτούργησαν πιο πολύ ως αφορμή), αλλά και σε συνάρτηση με δυο παράγοντες: το εθνικό πρόβλημα και τη διεθνή κατάσταση.

Εθνικό πρόβλημα ονομάζεται στο μανιφέστο του ΑΚΕ η εξάρτηση της Ελλάδας βασικά από τις ΗΠΑ και η αποικιακή (μέχρι το 1960) και νεοαποικιακή (μετά το 1960) κατοχή της Κύπρου. Οι συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου χαρακτηρίζονται προδοτικές. Βασική θέση του μανιφέστου είναι ο τεράστιος ρόλος που διαδραματίζει το Κυπριακό στις εσωτερικές εξελίξεις στην Ελλάδα. Κι αυτό γιατί το Κυπριακό οξύνει τις αντιθέσεις και δυναμώνει το αντιιμπεριαλιστικό κίνημα στην Ελλάδα. Γι’ αυτό κι η ελλαδική αστική τάξη κάνει τα πάντα ώστε να θάψει την υπόθεση της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα και να οδηγήσει το Κυπριακό σε κανάλια συμβατά με την ιμπεριαλιστική κυριαρχία στην περιοχή. Σημαντικό ρόλο στην πανεθνική κρίση στην Ελλάδα έπαιξε και το γεγονός

138 Αναδημοσιεύτηκε, ως παράρτημα, στον δ’ τόμο της “Ιστορίας της σύγχρονης Ελλάδας (1940-974)” (Ψυρούκης 1991β, σελ. 475-538). Στο τέλος σημειώνεται από τον συγγραφέα: “Κάπου στην Ελλάδα, 8/07/1969”.

ότι όλα αυτά τα συσσωρευμένα προβλήματα εμφανίστηκαν σε μια εποχή που , όπως αποτιμά το μανιφέστο , ο ιμπεριαλισμός βρίσκεται σε υποχώρηση και σε φάση άμυνας. Σε αυτή την κατάσταση τον έχουν οδηγήσει τα κινήματα των λαών της Ασίας , της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής, παρά την αμοιβαία υποστήριξη και συνύπαρξη του ιμπεριαλιστικού στρατοπέδου με το μπλοκ χωρών υπό την ηγεσία της ΕΣΣΔ .

Ο ρόλος , επομένως της χούντας είναι διττός : αφενός να συνεχίσει να λειτουργεί η Ελλάδα ως εξάρτημα (βασικά προμήθειας αγροτικών προϊόντων) και γεωπολιτικός σύμμαχος του συστήματος του ιμπεριαλισμού , ειδικά κοντά σε μια τόσο κρίσιμη εποχή και περιοχή όπως η Μέση Ανατολή του τέλους της δεκαετίας του 1960. Αφετέρου , και σε άμεση σχέση με το πρώτο , η διχοτόμηση της Κύπρου . Ήδη , κατά το μανιφέστο , η διαδικασία αυτή ξεκίνησε μετά την προβοκάτσια της Κοφίνου , την απόσυρση της μεραρχίας και την εγκαθίδρυση τουρκοκυπριακής διοίκησης.

Το μανιφέστο του ΑΚΕ καταλήγει καλώντας σε ένα αντιιμπεριαλιστικό , λαϊκό κίνημα με σκοπό την εθνική απελευθέρωση (δηλαδή την αποτίναξη της ιμπεριαλιστικής κυριαρχίας και την αντιιμπεριαλιστική ένωση με την Κύπρο) και την κοινωνική ανατροπή. Δεν θεωρεί το μανιφέστο ότι το λαϊκό αυτό κίνημα πρέπει να διεκδικεί την επιστροφή του κοινοβουλευτισμού . Σύμφωνα με τα γραφόμενα , ήδη [1969] υπάρχουν σενάρια μετάβασης σε κάποιου είδους κοινοβουλευτική , ή έστω , πολιτική κυβέρνηση. Αυτό , κατά το ΑΚΕ , θα είναι μια ακόμα αντεπαναστατική διέξοδος από την κρίση που δεν έχει καταφέρει να επιλύσει η δικτατορία .Από την άλλη , οι αντιθέσεις συνεχώς οξύνονται (ανάμεσα στις αλληλομισούμενες φατρίες της χούντας , ανάμεσα στη χούντα και το Παλάτι – αυτό το “γενικό επιτελείο της εθνικής υποτέλειας” κατά το μανιφέστο , ανάμεσα στη χούντα και τα πολιτικά κόμματα , ανάμεσα στα ίδια τα πολιτικά κόμματα , μέσα στο εσωτερικό των προδικτατορικών κομμάτων , όπως έδειξε κι η διάσπαση της παραδοσιακής αριστεράς). Το λαϊκό κίνημα θα πρέπει να έχει ένα άλλο προσανατολισμό , πολύ ευρύτερο και βαθύτερο από μια επιστροφή στην κοινοβουλευτική δημοκρατία . Οι δε σύμμαχοι ενός τέτοιου κινήματος κατονομάζονται ρητά στο μανιφέστο του ΑΚΕ : “Σύμμαχος και φίλος του [εργαζόμενου λαού] είναι ο επαναστάτης της Λ. Κίνας , αυτός που καθοδηγείται κι εφαρμόζει τη σκέψη του Μάο , ο παρτιζάνος του Βιετ – Ναμ , της Ταϊλάνδης , της Παλαιστίνης , της Λατινικής Αμερικής , οι επαναστάτες της Ευρώπης κι όλου του κόσμου. Φίλοι του είναι όλοι οι καταπιεσμένοι λαοί από τον ιμπεριαλισμό και το σοσιαλιμπεριαλισμό”(Ψυρούκης , 1991β ,σελ. 533).

Κατά τη γνώμη μας , στο μανιφέστο του ΑΚΕ τα στοιχεία της συνέχειας με την προδικτατορική Κίνηση των ΦΝΧ είναι περισσότερα σε σχέση με τα στοιχεία της τομής. Στο μανιφέστο επαναλαμβάνονται πολλά βασικά μοτίβα της ανάλυσης των ΦΝΧ πριν τη δικτατορία , ιδίως σε σχέση με το Κυπριακό και τη διεθνή κατάσταση (και συνολικά , αλλά και σε σχέση με το διεθνές σοσιαλιστικό κίνημα). Οι εξελίξεις στην Ελλάδα αναλύονται υπό το πρίσμα της εξάρτησης της χώρας από τον ,αμερικανικό βασικά , ιμπεριαλισμό , σε σημείο που η χούντα να χαρακτηρίζεται ως

ένα είδος “ξένης κατοχής”. Κι αυτή η ξενοκίνητη κυβέρνηση δεν μπορεί παρά να έχει και στο Κυπριακό ένα ρόλο προδοτικό. Αυτές οι θέσεις επαναλαμβάνονται και στα επόμενα άρθρα για το Κυπριακό που ακολούθησαν και στα οποία θα αναφερθούμε συντομότερα.

Στα τέλη του 1969 το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ αποφάσισε ομόφωνα την εξάμηνη παράταση της παρουσίας της UNFICYP στην Κύπρο. Την ίδια περίοδο ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος έδωσε συνέντευξη στο περιοδικό “Επίκαιρα” (τεύχος 71, Δεκέμβριος 1969). Εκεί δήλωσε, μεταξύ άλλων, τα εξής: “Προτιμώ την σημερινήν κατάστασιν από οποιανδήποτε κακήν συμφωνίαν. Στο κάτω – κάτω, τώρα η Κύπρος είναι ένα καθαρά ελληνικό κράτος με κάποιες εσωτερικές ανωμαλίες”. Με αφορμή αυτά τα δύο γεγονότα ο Ψυρούκης γράφει το άρθρο με τίτλο “Κύπρος: το βρώμικο έγκλημα συνεχίζεται”.¹³⁹ Στο σχετικά σύντομο αυτό άρθρο αξίζει να αναφερθούν δύο σημεία:

α) η δήλωση Μακαρίου επικρίνεται από τον αρθρογράφο, όχι όμως γιατί θεωρείται μια δήλωση εθνικιστική, ενδεικτική μιας κατάστασης ελληνοκυπριακής κυριαρχίας και διαιώνισης της διαίρεσης. Η δήλωση Μακαρίου αντιμετωπίζεται ως αποκαλυπτική της επιδίωξης για αποτελμάτωση του Κυπριακού, με σκοπό την κατάπιξη του εθνικού απελευθερωτικού αγώνα για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Η ανεξάρτητη Κύπρος, η δεύτερη, μικρή Ελλάδα κατά μια τάση του ελληνικού εθνικισμού που ασπάζεται στην ουσία ο Μακάριος, θεωρείται νεοαποικιακό κρατίδιο. Αυτή την κατάσταση υποστηρίζει και δικαιολογεί η δήλωση του Μακαρίου, κατά το άρθρο.

β) η ανανέωση της εντολής του ΟΗΕ για την αποστολή της δύναμής του στην Κύπρο, θεωρείται μια ακόμα απόδειξη της συμφωνίας (παρά τις αντιπαραθέσεις τους) των μεγάλων δυνάμεων για το μοίρασμα του κόσμου. Ειδικά στην περιοχή της ανατολικής Μεσογείου σοβεί έντονος ενδοϊμπεριαλιστικός ανταγωνισμός, έντονη αντιπαραθεση μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ (ιδίως μετά την αυξημένη σοβιετική παρουσία στη Μεσόγειο μετά τον “πόλεμο των έξι ημερών”) και κυρίως μεγάλοι αγώνες των λαών της περιοχής ενάντια στις ιμπεριαλιστικές επεμβάσεις. Αν και δε γίνεται άμεση αναφορά, υπονοούνται ασφαλώς γεγονότα όπως το κίνημα στη Λιβύη με το οποίο ανατράπηκε η φιλοδυτική μοναρχία της χώρας και το κίνημα των Παλαιστινίων για εθνική απελευθέρωση. Σε αυτό το πλαίσιο, δύο είναι κατά τον Ψυρούκη, τα βασικά ορμητήρια του ιμπεριαλισμού στην περιοχή: η Κρήτη και η Κύπρος.

Αυτή την κατάσταση προσπαθεί να διαφυλάξει η χούντα στην Ελλάδα. Γι’ αυτό έχει αναλώσει πολλή ενέργεια, χρόνο και χρήμα με σκοπό να απομονώσει την Ελλάδα από την Κύπρο (τον ελληνικό από τον ελληνοκυπριακό λαό) και το χώρο Ελλάδας – Κύπρου από τον επαναστατημένο χώρο της Μέσης Ανατολής.

¹³⁹ Αναδημοσίευση σε Ψυρούκη 2005, σελ. 171-174. Σύμφωνα με σημείωση της Μ. Σεραφεινίδου στο τέλος του άρθρου “Γράφτηκε στα τέλη του 1969 και δημοσιεύτηκε στο πολυγραφημένο έντυπο *Επαναστάτης* της ίδιας περιόδου”. Το απόσπασμα από τη συνέντευξη του Μακαρίου παρατίθεται, ακριβώς όπως το παραθέτουμε κι εμείς εντός εισαγωγικών, στην αρχή του άρθρου.

Η μόνη δύναμη , κατά τον Ψυρούκη και το ΑΚΕ , που μπορεί να αντισταθεί σ' αυτές τις επιδιώξεις και να οδηγήσει το λαό σε νίκες , είναι η “αναπτυσσόμενη επαναστατική αριστερά”. Η θέση αυτή απηχεί τις διεργασίες πολλών ετών στους κόλπους των συγκεκριμένων ομάδων στις οποίες συμμετείχε ο Ψυρούκης. Από τα πρώτα τεύχη του “Δελτίου” , το 1964 , στα οποία υπήρχε το ερώτημα αν η “παραδοσιακή αριστερά” βρίσκεται σε μη αναστρέψιμο δρόμο ενσωμάτωσης , μέχρι τα τέλη του 1969 , οπότε προβάλλεται η θέση περί επαναστατικής αριστεράς ως μόνου φορέα ανατροπής , έχουν μεσολαβήσει πολλά. Τόσο στο επίπεδο του εσωτερικού της χώρας , όσο και διεθνώς , και , σε συσχετισμό των δυο επιπέδων , και στην υπόθεση της Κύπρου. Το να γίνεται λόγος στα τέλη της δεκαετίας του 1960 για “επαναστατική αριστερά” , αυτό προϋποθέτει ότι η αναφορά περιγράφει και υποδεικνύει έναν πολιτικό χώρο συγκροτημένο , ή εν πάση περιπτώσει , πολιτικά διακριτό , σε σχέση με τη μη - επαναστατική αριστερά. Αυτός ο χώρος αντλεί την έμπνευση του , τις ιδέες του και τις μεθόδους του (ανάλογα φυσικά και με τη χώρα στην οποία δρα) από μια μεγάλη ποικιλία κινημάτων κι επαναστατικών εμπειριών από τις χώρες της πρώην αποικιακής περιφέρειας. Το γεγονός ότι ο χώρος αυτός χαρακτηρίζεται ως αναπτυσσόμενος , υποδεικνύει ότι δεν έχει ακόμα αποκρυσταλλωθεί και σχηματοποιηθεί. Οι κατευθύνσεις οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν το χώρο αυτό σε ωρίμαση περιγράφονται μέσα από τρεις προτάσεις του άρθρου : η επαναστατική αριστερά θα πρέπει να *συνενώσει* τις σκόρπιες δυνάμεις της , να (επανα)*συνδέσει* το αντιφασιστικό κίνημα στην Ελλάδα με τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα στην Κύπρο και να *ενσωματώσει* (η λέξη στο άρθρο) το κίνημα σε Ελλάδα και Κύπρο στο κίνημα των αγωνιζόμενων λαών της αραβικής ανατολής. Θα μπορούσαμε επομένως να συμπεράνουμε ότι , σύμφωνα με το άρθρο , τη συγκεκριμένη περίοδο ο συγκεκριμένος πολιτικός χώρος είναι κατακερματισμένος , πράγμα εύλογο αν σκεφτούμε τις διαφορετικές πολιτικές αφετηρίες αυτών των ομάδων , αλλά και τις συνθήκες υπό τις οποίες δρούσαν στην Ελλάδα και δεν επέτρεπαν ευρύτερες ωσμώσεις. Υπήρχαν όμως περιθώρια για συντονισμό και συνένωση δυνάμεων

Δεύτερον , και πάλι αυτό που ζητείται είναι η σύνδεση των αγώνων σε Ελλάδα και Κύπρο. Εδώ φαίνεται για μια ακόμα φορά η σπουδαιότητα που εκτιμά ο Ψυρούκης κι η οργάνωση στην οποία συμμετέχει ότι διαθέτει το Κυπριακό ζήτημα. Μόνο που κι εδώ αυτό που ζητείται είναι η σύνδεση , στην ουσία η ενιαία δράση , ενός κινήματος αντιδικτατορικού κι ενός κινήματος εθνικής απελευθέρωσης , ενός κινήματος που δρα σε μια ανεξάρτητη χώρα υπό δικτατορικό καθεστώς κι ενός άλλου κινήματος που δρα σε μια χώρα δεσμευμένης ανεξαρτησίας , αλλά υπό κοινοβουλευτικό καθεστώς. Η προσπάθεια σύγκλισης αυτών των διαφορετικών ποιοτήτων γίνεται με κοινό παρονομαστή το εθνικό ζήτημα σε Ελλάδα (χώρα θεωρούμενη ως εξαρτημένη με μια χούντα μακρύ χέρι των Αμερικανών) και Κύπρο (χώρα θεωρούμενη νεοαποικιακό κρατίδιο).

Τρίτον , αυτό το κίνημα πρέπει να συνδεθεί όχι με τα κινήματα της δυτικής Ευρώπης , όχι ενδεχομένως με τα φοιτητικά κινήματα της εποχής , αλλά με τα κινήματα εθνικής απελευθέρωσης

της Μέσης Ανατολής. Αυτή η θέση φανερώνει την τριτοκοσμική οπτική του άρθρου : το κέντρο , ή ένα από τα σημαντικότερα κέντρα, της παγκόσμιας επανάστασης θεωρείται ότι είναι η περιοχή της Μέσης Ανατολής.

Τον Ιανουάριο του 1970 πραγματοποιείται επίσκεψη του Μακαρίου στην Αθήνα (τρίτη επίσημη επί δικτατορικού καθεστώτος) για συνομιλίες με την κυβέρνηση , μετά από επισκέψεις του σε χώρες της Αφρικής - μέλη της Κοινοπολιτείας. Την ίδια περίοδο ο προεδρεύων (ως Πρόεδρος της Βουλής) Γλαύκος Κληρίδης ανακοινώνει την υποβολή προς τη Βουλή νομοσχεδίων , αλλά και τη λήψη άλλων , διοικητικών μέτρων , με τα οποία γίνεται προσπάθεια να καταπολεμηθεί η δράση του Εθνικού Μετώπου , η οποία είχε πυκνώσει ιδιαίτερα το αμέσως προηγούμενο διάστημα με επιθέσεις εναντίον κτιρίων , απειλές κατά προσώπων και κλοπές όπλων κι εκρηκτικών από κρατικές δομές.. Ήδη από τις 23 .08.1969 το Εθνικό Μέτωπο είχε τεθεί εκτός νόμου.

Το Υπουργικό Συμβούλιο ενέκρινε στις 27 Νοεμβρίου 1969 σχετικό νομοσχέδιο για τη δημιουργία επίλεκτης μονάδας της Εθνικής Φρουράς με σκοπό την πάταξη της τρομοκρατίας...Στις 8 Ιανουαρίου , μετά από αλληπάλληλες συσκέψεις , [ο Κληρίδης] ανακοίνωσε σειρά αποφάσεων για πάταξη της παρανομίας. Ως πρώτο μέτρο εξαγγέλθηκε η κατάσχεση , σε διάστημα μιας εβδομάδας, όλων των όπλων , είτε αυτά κατέχονταν νόμιμα , είτε παράνομα από πολίτες. Από το μέτρο αυτό δεν εξαιρείτο κανένας...Στις 9 Ιανουαρίου συνήλθε ξανά το Υπουργικό Συμβούλιο και συζήτησε την πορεία των μέτρων κατά της παρανομίας. Σημαντικό θέμα προς συζήτηση ήταν η ετοιμασία νομοσχεδίου για προληπτική κράτηση υπόπτων μέχρι και τρεις μήνες χωρίς δίκη (Δρουσιώτης Μ. 2009 ,σελ. 208 , 214 , 215).

Με αφορμή αυτά τα δύο γεγονότα ο Ψυρούκης γράφει το επόμενο άρθρο του για το Κυπριακό , με τίτλο “*Η εθνική συμφορά μας απειλεί και πάλι*”.¹⁴⁰ Στο άρθρο επισημαίνεται ο ολισθηρός δρόμος που έχει πάρει το Κυπριακό ζήτημα , με όλες αυτές τις συνομιλίες και τη συνεργασία της ελλαδικής και της κυπριακής κυβέρνησης .Στο συγκεκριμένο άρθρο γίνεται απόπειρα απάντησης και στην εύλογη απορία που θα μπορούσε να εγερθεί : Γιατί η ελληνική κυβέρνηση να απεμπολεί την ένωση της Κύπρου με τη χώρα ; Αν μάλιστα ευσταθεί το επιχείρημα ότι το Κυπριακό οξύνει τον αντιαμερικανισμό στην Ελλάδα , γιατί η χούντα να μην επιδιώξει την ένωση με την Κύπρο ; Σε αυτή την περίπτωση θα καταπολεμούσε και το αίσθημα του αντιαμερικανισμού στη χώρα , ενώ σε περίπτωση ευόδωσης της ένωσης θα είχε να επιδείξει και μια μεγάλη επιτυχία εθνικών διαστάσεων. Η απάντηση που δίνει ο αρθρογράφος σε αυτές τις ενστάσεις είναι ιστορική – πολιτική . Σύμφωνα με την ανάλυση του , οι μεγάλες δυνάμεις και θαλασσοκράτειρες κάθε εποχής επιδίωξαν να έχουν στη νησιωτική Ελλάδα αποικίες ή μισοαποικίες , γιατί αυτό συνέφερε περισσότερο τους στρατηγικούς σχεδιασμούς τους . Ως παραδείγματα αναφέρονται τα Επτάνησα , η Κρήτη και τα Δωδεκάνησα. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις η Ελλάδα αρνήθηκε να υιοθετήσει το κίνημα εθνικής απελευθέρωσης των νησιωτών κι , όποτε χρειάστηκε να το πράξει , το ενέταξε στα

140 Αναδημοσιεύεται σε Ψυρούκη 2005 , σελ. 175-180. Στο τέλος του άρθρου η Μ. Σεραφετινίδου σημειώνει : “Τράφηκε το Γενάρη του 1970 και δημοσιεύτηκε στο έντυπο *Επαναστάτης*”.

σχέδια του διεθνούς ιμπεριαλισμού. Τελικά η ένωση αυτών των τμημάτων του ελληνισμού με την Ελλάδα επιτεύχθηκε μετά από πολλούς και μακροχρόνιους αγώνες των λαϊκών στρωμάτων. Αυτό ισχύει ακόμα περισσότερο για την Κύπρο, λόγω του ότι το εθνικό απελευθερωτικό της κίνημα αποκορυφώθηκε σε μια εποχή που η αστική τάξη διεθνώς εγκαταλείπει την ηγεσία των αγώνων εθνικής απελευθέρωσης υπέρ της διατήρησης της διεθνούς ισορροπίας και του status quo.

Η ανάλυση αυτή, πέρα από (και μαζί με) τις ιστορικές της ανακρίβειες – για τις επιδιώξεις του ελληνικού εθνικισμού το 19ο και στις αρχές του 20ού αιώνα κυρίως¹⁴¹ – στην ουσία επιδιώκει να επιχειρηματολογήσει υπέρ της ένωσης Κύπρου κι Ελλάδας από αριστερή σκοπιά (αριστερή, από τη στιγμή που θεωρεί ότι μόνο ένα κίνημα των εργαζομένων, αντιιμπεριαλιστικό, μπορεί να τη φέρει εις πέρας). Μπροστά στο προφανές γεγονός ότι την ηγεσία του αγώνα των Κυπρίων τη δεκαετία του 1950 είχε η αστική τάξη και το πολιτικό της προσωπικό, το άρθρο υποστηρίζει ότι αυτή ακριβώς η ηγεσία είναι που οδήγησε τον αγώνα στην ψευτοανεξαρτησία και τελικά στη διχοτομική κατάσταση.

Τα μέτρα της κυπριακής κυβέρνησης στις αρχές του έτους εναντίον της δράσης του Εθνικού Μετώπου, χαρακτηρίζονται ως απαρχή εμφυλίου πολέμου ανάμεσα στους Ελληνοκυπρίους. Τα μέτρα αυτά στοχεύουν στην ουσία, όχι στην ηγεσία του Εθνικού Μετώπου, τα μέλη της οποίας κυκλοφορούν στη Λευκωσία και δίνουν συνεντεύξεις με τις οποίες ισχυρίζονται ότι έχουν τέσσερις χιλιάδες στρατιώτες που είναι έτοιμοι να ανατρέψουν την κυβέρνηση και να επιβάλλουν την ένωση.¹⁴² Ο σκοπός των μέτρων, κατά το άρθρο, είναι να αποπλιστεί ο απλός λαός της Κύπρου, ώστε να μη μπορεί να αντιδράσει σε κάθε ενδεχόμενο. Και τα ενδεχόμενα, έτσι όπως διαμορφώνονται, σύμφωνα πάντα με το άρθρο, είναι διάλυση του κυπριακού κράτους είτε με τη μορφή ομοσπονδίας είτε με τη διχοτόμηση της Κύπρου ανάμεσα στη νατοϊκή, “φασιστική” Ελλάδα και τη νατοϊκή, “αντιδραστική” Τουρκία.

Το άρθρο κλείνει με τη σταθερή επίκληση για ανάγκη οικοδόμησης ενός αντιιμπεριαλιστικού κινήματος σε Ελλάδα και Κύπρο, χωρίς εθνοτικούς διαχωρισμούς ανάμεσα στις κοινότητες της Κύπρου, που θα παλεύει τον ιμπεριαλισμό και τις επιδιώξεις του. Και σίγουρα δεν αποτελούν, κατά τον Ψυρούκη, βήμα προς αυτή την κατεύθυνση οι διακοινοτικές συνομιλίες στην Κύπρο (οι

¹⁴¹ Ειδικά για το συγκεκριμένο ζήτημα ο Τριμικλιιώτης σημειώνει: «Ένα επιπλέον πρόβλημα συνιστά η ερμηνεία του Ψυρούκη για το ζήτημα του αλτρωτικού εθνικισμού της Ελλάδας: Διάχυτη είναι η άποψη ότι όλα τα αιτήματα για ένωση, σε κάθε εποχή κι από κάθε τμήμα του εδάφους, αποτελούν μέρος της ολοκλήρωσης της εθνο-επαναστατικής πορείας που ξεκίνησε το 1821 ενάντια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Το έθνος αποτελεί την «ατμομηχανή της προόδου», κι εφόσον η κεφαλαιοκρατική τάξη, η οποία είναι εξαρτώμενη κι αμερικανόδουλη, αδυνατεί ή δεν έχει τη βούληση, το επαναστατικό προλεταριάτο θα δώσει τη λύση για το λυτρωμό, δηλαδή την «εθνική ολοκλήρωση». Πρόκειται για μια ανιστόρητη κι αντιδιαλεκτική προσέγγιση, που ισοπεδώνει τα διάφορα κινήματα, αιτήματα, τις ιστορικές εποχές και τις κρατικές πολιτικές έξω και πέρα από τις ιστορικο-κοινωνικές συγκυρίες των διεθνών συσχετισμών και της πάλης των τάξεων. Υποτάσσει τελικά την ταξική πάλη στο έθνος με την ενδυμασία της «αντιιμπεριαλιστικής επανάστασης». Τελικά ο Ψυρούκης υποτάσσει τον αγώνα της Αριστεράς στην εθνικιστική ιδεολογία...» (Τριμικλιιώτης Ν. 2005).

¹⁴² Οι δηλώσεις αυτές, που έγιναν στις 26/01/1970 σε ξένους ανταποκριτές, παρατίθενται χωρίς αναφορά στα πρόσωπα που προέβησαν σε αυτές τις δηλώσεις, στο άρθρο του Ψυρούκη (Ψυρούκης 2005, σελ. 179).

οποίες ήδη βρίσκονταν στο τρίτο γύρο) , οι οποίες έχουν στόχο να αποπλανήσουν το λαό , να αμβλύνουν την αγωνιστική του διάθεση και να διαιωνίσουν την κατάσταση στο νησί.

Το Φεβρουάριο του 1970 , με αφορμή την ανακοίνωση του σοβιετικού πρακτορείου ειδήσεων ΤΑΣΣ , η οποία κατήγγειλε τη δράση των Ελλήνων αξιωματικών στην Κύπρο , ο Ψυρούκης γράφει ένα σύντομο σημείωμα . Τίτλος είναι : *“Η αχαλίνωτη υποκρισία και τα σκοτεινά εγκλήματα σε βάρος της εθνικής μας ανεξαρτησίας”*.¹⁴³ Σε αυτό το κείμενο επισημαίνει ότι το περιεχόμενο του σοβιετικού ανακοινωθέντος έγινε αντικείμενο σχολιασμού σε όλο τον κόσμο κι επανέφερε το Κυπριακό στο προσκήνιο. Αυτό αποδεικνύει την διεθνή διάσταση που έχει το ζήτημα αυτό. Επίσης σωστά , κατά το συγγραφέα , καταγγέλλεται η δράση των οργάνων της χούντας στην Κύπρο και οι συνωμοσίες του ΝΑΤΟ εις βάρος των λαών της Κύπρου. Στο όνομα όμως ποιας κατάστασης το σοβιετικό πρακτορείο προβαίνει σε αυτές τις καταγγελίες ; Στο όνομα της υπεράσπισης της ανεξαρτησίας της Κύπρου και των “εγκληματικών” , όπως χαρακτηρίζονται , συνθηκών Ζυρίχης και Λονδίνου. Στο κείμενο αυτό καταγγέλλεται η στάση αυτή της Σοβιετικής Ένωσης και χαρακτηρίζεται ως “αχαλίνωτη υποκρισία”. Συγκεκριμένα , υπενθυμίζεται ότι είναι μια στάση που υιοθετήθηκε από τις αρχές του 1965 , με την αναγνώριση της ύπαρξης δυο ισότιμων κοινοτήτων στην Κύπρο και του ενδεχόμενου επίλυσης του Κυπριακού μέσω μιας μορφής ομοσπονδίας. Αυτή η στάση της ΕΣΣΔ , στάση υπεράσπισης της ανεξαρτησίας της Κύπρου που θα επιτρέψει στη νήσο να μη γίνει περιοχή του ΝΑΤΟ , επικρίνεται από τον Ψυρούκη για τον ακριβώς αντίθετο λόγο. Η στάση αυτή θεωρείται σύμπραξη με την ιμπεριαλιστική πολιτική και έμπρακτη εφαρμογή της ειρηνικής συνύπαρξης και του αμοιβαίου συμφέροντος των δυο υπερδυνάμεων και των δυο κοινωνικών – πολιτικών συστημάτων. Από τη στιγμή που η ΕΣΣΔ δεν υποστηρίζει το εθνικιστικό αίτημα της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα , θεωρείται ότι εγκαταλείπει μια εξωτερική πολιτική (επαναστατικών) αρχών υποστήριξης των εθνικών απελευθερωτικών κινημάτων και εφαρμόζει μια πολιτική μεγαλοκρατικού σοβινισμού και συνεργασίας με τον ιμπεριαλισμό. Το κριτήριο δηλαδή αποτίμησης της εξωτερικής πολιτικής της ΕΣΣΔ είναι η υποστήριξη ή μη της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Από τη στιγμή που η ΕΣΣΔ δεν υποστηρίζει αυτή την προοπτική , θεωρείται χώρα που στηρίζει τις ιμπεριαλιστικές διεθνείς σχέσεις. Η κριτική αυτή δεν είναι άσχετη φυσικά και με την κριτική προς την οικοδόμηση του σοσιαλισμού που ασκείται από το διεθνές κομμουνιστικό ρεύμα από το οποίο αντλούν ιδέες , θεωρία κι έμπνευση ο Ψυρούκης και οι σύντροφοι του (μαοϊσμός , ΕΣΣΔ ως χώρα κρατικού καπιταλισμού , τριτοκοσμισμός).

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω , στις 8.03.1970 σημειώνεται η απόπειρα δολοφονίας εναντίον του Μακαρίου , από μέλη του Εθνικού Μετώπου και σε συνεργασία με ελλαδίτες αξιωματικούς.

143 Αναδημοσιεύεται σε Ψυρούκη 2005 ,σελ. 192-193. Η Μ. Σεραφετινίδου σημειώνει στο τέλος του σύντομου άρθρου : “Δημοσιεύτηκε ως ανακοίνωση του Γραφείου Πληροφοριών του Αντιφασιστικού Κινήματος Ελλάδας (ΑΚΕ). Ακριβής ημερομηνία δεν υπάρχει. Είναι πάντως γραμμένο στα τέλη του 1969 ή αρχές του 1970”. Υποθέτουμε ότι , αφού η δήλωση του πρακτορείου ΤΑΣΣ δόθηκε στη δημοσιότητα στις 17.02.1970 , η ανακοίνωση αυτή συντάχθηκε αμέσως μετά.

Ακολουθεί μετά από μια εβδομάδα η δολοφονία του Πολύκαρπου Γεωρκάτζη. Με αφορμή τις δύο αυτές πολιτικές δολοφονίες (μια αποτυχημένη και μια επιτυχημένη) ο Ψυρούκης γράφει το επόμενο άρθρο του για το Κυπριακό. Τίτλος του είναι : *“Η Κύπρος αιματοκυλιέται και στραγγαλίζεται. Ο ελληνικός λαός θα γνωρίσει καινούργιες συμφορές”*.¹⁴⁴

Στο άρθρο επαναλαμβάνεται η βασική θέση και του ΑΚΕ , όπως εκφράζεται μέσα από τα συγκεκριμένα άρθρα , αλλά και των ΦΝΧ προδικτατορικά. Το Κυπριακό είναι κυρίως ζήτημα εθνικής απελευθέρωσης , ένα ακόμα από τα πολλά κινήματα εθνικής απελευθέρωσης του χώρου των πρώην αποικιών. Η ιδιομορφία είναι ότι το κίνημα στην Κύπρο ζήτησε όχι την ανεξαρτησία , αλλά την ένωση με ένα άλλο κράτος . Η εποχή όμως διαφέρει. Στην εποχή του μονοπωλιακού καπιταλισμού καμία αστική τάξη δεν έχει συμφέρον να οδηγήσει μέχρι τέλους τους αγώνες εθνικής απελευθέρωσης. Αυτό έγινε και στην Κύπρο και το αποτέλεσμα ήταν η δεσμευμένη ανεξαρτησία.

Το εσωτερικό πρόβλημα κι η διακοινοτική σύγκρουση ήταν ένα , βασικά , τεχνητό θέμα που δημιουργήθηκε από τον ιμπεριαλισμό και τους συνεργάτες του (Ελλάδα και Τουρκία) για να εκτρέψουν το Κυπριακό από την ουσία του και να επιτύχουν αυτή τη “λύση” της ανεξαρτησίας. Η πολιτική της δικτατορίας είναι πολιτική εφαρμογής των ιμπεριαλιστικών σχεδίων. Και τα σχέδια αυτά , όσο το κίνημα στην Κύπρο και την Ελλάδα δεν συντρίβεται , όσο η Κύπρος επιλέγει να μην ταυτίζεται με το στρατηγικό σύστημα του ιμπεριαλισμού , έχουν ένα στόχο : την εφαρμογή ενός σχεδίου Άτσεσον (ή μιας παραλλαγής του) για τη Κύπρο.

Πρακτικά αυτό σημαίνει ομοσπονδία ή διχοτόμηση. Σε αυτή τη φάση οι Βρετανοί , οι Σοβιετικοί κι άλλες δυνάμεις θα προτιμούσαν μια μορφή ομοσπονδίας. Οι ΗΠΑ , η ελληνική κι η τουρκική αστικές τάξεις κι οι κυβερνήσεις τους θα προτιμούσαν μια μορφή νατοποίησης της Κύπρου , με τη διχοτόμηση της ανάμεσα στη “φασιστική” Ελλάδα και την “αντιδραστική” Τουρκία. Η υλοποίηση των σχεδίων αυτών αποκτά επείγοντα χαρακτήρα λόγω και των διεθνών εξελίξεων στην περιοχή και την προσπάθεια του ιμπεριαλισμού να καταπολεμήσει τα αντιιμπεριαλιστικά κινήματα της αραβικής ανατολής.

Η κυβέρνηση της Λευκωσίας , επιδιώκοντας να καταπνίξει την ορμή αυτή του κινήματος στην Κύπρο και τη ριζοσπαστική , αντιιμπεριαλιστική του ροπή συνεργάστηκε αρμονικά με το καθεστώς της χούντας. Παρά τις διαφορές τους , ποτέ δεν κατήγγειλε τη χούντα για τη δράση της στην Κύπρο , ενώ εκμεταλλεύτηκε τις ενέργειες των “ανδρεικέλλων” της (έτσι ονομάζεται το Εθνικό Μέτωπο) για να οξύνει την καταστολή μέσα στην Κύπρο. Η κυβέρνηση της Λευκωσίας ανέχεται ακόμα και την εξορία στη Γυάρο και τη Λέρο πολιτών της Κυπριακής Δημοκρατίας , κι ως παράδειγμα αναφέρεται ονομαστικά ο δημοσιογράφος Σοφιανός Χρυσοστομίδης.¹⁴⁵

144 Αναδημοσιεύεται σε Ψυρούκη 2005 ,σελ. 181 – 191. Στο τέλος του άρθρου η Μ. Σεραφετινίδου σημειώνει :
“Γράφτηκε “κάπου στην Ελλάδα” , στις 17/03/1970. Δημοσιεύτηκε στο έντυπο *Επαναστάτης* , Απρίλιος 1970”.

145Υπενθυμίζουμε ότι ο Χρυσοστομίδης υπήρξε αρχισυντάκτης στην εφημερίδα “Πάροικος” του Καΐρου (1953-1961) , στην οποία αρθρογραφούσε κι ο Ψυρούκης. Την περίοδο 1961-1964 δούλεψε ως αρχισυντάκτης στην εφημερίδα

Τώρα όμως το τέρας στράφηκε εναντίον όσων το ανέχτηκαν και το εξέθρεψαν , χωρίς να κάνει λεπτές διακρίσεις. Το αποτέλεσμα ήταν οι δυο πολιτικές δολοφονίες. Τα γεγονότα αυτά σηματοδοτούν εμφύλιο σπαραγμό μεταξύ των Ελλήνων της Κύπρου , με σκοπό να υλοποιηθούν τα σχέδια της χούντας.

“Η αυτοδιάλυση του [κυπριακού κράτους] είναι ζήτημα χρόνου...Η φασιστική δικτατορία της Αθήνας θα μεταφυτευθεί και στην Κύπρο κάτω από πολύ πιο άγριες μορφές”(Ψυρούκης , ό.π. ,σελ. 191 , τα πλάγια στο πρωτότυπο). Μία και μόνη είναι , κατά το άρθρο , η λύση : κίνημα αντιιμπεριαλιστικό και εθνικοαπελευθερωτικό σε Ελλάδα και Κύπρο .

Στο άρθρο γίνεται προσπάθεια ερμηνείας των γεγονότων , πέρα από αστυνομικού τύπου λεπτομέρειες , αλλά με όλη τους την ιστορική διάσταση. Πέρα από την κριτική που μπορεί να ασκηθεί και αναφέρθηκε σε άλλα σημεία γύρω από τις βασικές θέσεις του συγγραφέα για το Κυπριακό , στο συγκεκριμένο άρθρο επισημαίνεται με οξυδέρκεια ότι το δικτατορικό καθεστώς δε θα αρκεστεί σε δολοφονίες , αλλά θα αιματοκυλίσει την Κύπρο , προκειμένου να επιτύχει τους στόχους του. Εκεί που αστοχεί , πάντα σε σχέση με την αφορμή συγγραφής του άρθρου , είναι στην ταύτιση της πολιτικής της χούντας και της κυπριακής κυβέρνησης. Έτσι όπως περιγράφονται οι επιδιώξεις των δυο κυβερνήσεων , διαγράφεται κάθε διαφορά μεταξύ τους. Βεβαίως υπάρχουν και ωσμώσεις . Ήδη από τότε ήταν γνωστό πχ ότι ο Μακάριος συναντήθηκε με (υποψήφια) μέλη του Εθνικού Μετώπου τόσο λίγο πριν τη δημιουργία της οργάνωσης , όσο και το καλοκαίρι του 1969 (Δρουσιώτης, ό.π. ,σελ. 178 , 191). Δίαυλοι επικοινωνίας υπήρχαν. Όμως οι διαφορές Μακαρίου – χούντας ήταν υπαρκτές και ουσιαστικές κι όχι απλώς διαφορές βαθμού ή επιλογής μέσων. Άλλο είναι η ανεξάρτητη Κύπρος , έστω και δεσμευμένη και με θύλακες , άλλο μια Κύπρος ομοσπονδιακή , άλλο μια Κύπρος διχοτομημένη με κάποιο τρόπο μεταξύ Ελλάδα και Τουρκίας. Οι διαφορές αυτές παραγνωρίζονται από τον Ψυρούκη και την οργάνωση στην οποία συμμετέχει ή μάλλον σμικρύνονται , σε σχέση με το μείζον . Και το μείζον για το ΑΚΕ είναι η ένωση Ελλάδας και Κύπρου με τα χαρακτηριστικά που έχουν περιγραφεί . Μια τέτοιου είδους ένωση μάλιστα – ή μάλλον ένα κίνημα που θα θέτει ως στόχο μια τέτοια ένωση - θεωρείται εφελτήριο εξελίξεων στην ίδια την Ελλάδα και την Τουρκία και γέφυρα από την οποία θα περάσει η επαναστατική λάβα της ανατολής στη δυτική Ευρώπη.¹⁴⁶

Το τελευταίο κείμενο του Ψυρούκη για το Κυπριακό στην περίοδο της δικτατορίας γράφτηκε μετά από έξι μήνες. Τίτλος του είναι : “Οι νεκροθάφτες του Κυπριακού βιάζονται” και με εύγλωττο

“Χαραυγή” στην Κύπρο και το 1964 ήρθε στην Ελλάδα. . Το 1967 συνελήφθη και εξορίστηκε στη Γυάρο και τη Λέρο. Πάντως μέσα στο 1970 απελευθερώθηκε και λίγους μήνες μετά απελάθηκε στην Κύπρο.
[Σοφιανός Χρυσοστομίδης: Αλεξάνδρεια 1922 - Αθήνα 2014 / Σοφιανός Χρυσοστομίδης \(Κάιρο 1922 - Αθήνα 2014\): Λαμπρή μορφή του ελληνικού Τύπου | Αυγή \(avg1.gr\)](#)

146 Οι παρομοιώσεις (γέφυρα , επαναστατικό ηφαίστειο , λάβα κι άλλες) ανευρίσκονται στα ίδια τα κείμενα του Ψυρούκη αυτής της περιόδου.

υπότιτλο “*Η τύχη ολόκληρου του ελληνικού λαού απειλείται*”.¹⁴⁷ Το κείμενο αυτό , ανακοίνωση του ΑΚΕ , δημοσιεύτηκε στο παράνομο έντυπο της οργάνωσης σε μια ιδιαίτερη συγκυρία. Στο εξωτερικό

το Σεπτέμβριο του 1970 ξέσπασε κρίση στην Ιορδανία , όταν Παλαιστίνιοι μαχητές επιχειρήσαν με τη συνδρομή της Συρίας να ανατρέψουν το φιλοδυτικό βασιλιά Χουσεϊν. Οι ΗΠΑ και το Ισραήλ αμέσως κινητοποιήθηκαν στο πλευρό του Άραβα μονάρχη. Οι δικτάτορες στην Ελλάδα αποδέχτηκαν το αμερικανικό αίτημα να περάσουν αμερικανικά αεροπλάνα από τον εθνικό εναέριο χώρο και να ανεφοδιαστούν σε εθνικό έδαφος κατά την πορεία τους προς την Ιορδανία. Οι ΗΠΑ , εκτιμώντας τη συμβολή των Ελλήνων συνταγματαρχών στην υπεράσπιση των συμφερόντων τους στη Μέση Ανατολή , ακύρωσαν το εμπάργκο όπλων που είχαν επιβάλλει στην Ελλάδα από το 1967. Τα γεγονότα στην Ιορδανία ώθησαν την Ουάσιγκτον να επισπεύσει τις διαδικασίες για σύναψη της ελληνοαμερικανικής συμφωνίας ελλιμενισμού του βου στόλου στο λιμάνι του Πειραιά (Σακκάς Γ. 2012 , σελ. 176-177).

Στην Ελλάδα μόλις έχει κατευναστεί η κίνηση μελών της χούντας να θέσουν τον Παπαδόπουλο υπό στενή εποπτεία ή/και να τον αντικαταστήσουν με τον αντιπρόεδρο Οδυσσέα Αγγελή. Η κίνηση αυτή – αποτέλεσμα εσωτερικών αντιπαραθέσεων για τη νομή της εξουσίας – έδειξε ότι στο εσωτερικό της χούντας σοβούσαν μεγάλες αντιθέσεις και κατέστησε φανερή (και ενδυνάμωσε) την επιρροή του Δημήτρη Ιωαννίδη , ο οποίος σε εκείνη τη φάση συμπαρατάχθηκε με τον Παπαδόπουλο (Ριζάς 2008 ,σελ. 446). Είναι επίσης η εποχή που προετοιμάζεται ο τέταρτος γύρος συνομιλιών Κληρίδη – Ντενκτάς , μετά την έκδοση του κοινού υπομνήματος τους στο οποίο καταγράφονταν οι εκατέρωθεν απόψεις και τα σημεία συμφωνίας και διαφωνίας. Στην Αθήνα , μετά το θάνατο του Πιπινέλη (19.07.1970) , υπουργός εξωτερικών ανέλαβε ο ίδιος ο δικτάτορας Παπαδόπουλος με αναπληρωτή υπουργό το διπλωμάτη Χρήστο Ξανθόπουλο – Παλαμά (1904-1977).¹⁴⁸ Ο τελευταίος κατάβαλε δραστήριες προσπάθειες και προέβη σε έντονες – ειδικά τον Ιούλιο του 1971 θα λέγαμε εκβιαστικές¹⁴⁹ - πιέσεις προς τη Λευκωσία για την επιτυχή κατάληξη των διακοινοτικών συνομιλιών. Είναι η εποχή , τέλος , που πραγματοποιείται επίσκεψη της ελληνοκυπριακής ηγεσίας στην Αθήνα για συνομιλίες με την ελληνική κυβέρνηση (12-15.09.1970) , εν όψει της έναρξης του τέταρτου γύρου συνομιλιών , ο οποίος τότε θεωρούνταν ότι θα είναι κι τελευταίος.

Αυτή τη συγκυρία έντονης κινητικότητας αποτύπωναν και τα δημοσιεύματα του διεθνούς τύπου , τα οποία έχει ως αφετηρία το συγκεκριμένο κείμενο. Στα δημοσιεύματα γίνονταν λόγος για “λύση –

147 Αναδημοσιεύτηκε σε Ψυρούκη , 2005 ,σελ. 194 – 200. Στο τέλος ο συγγραφέας του άρθρου σημειώνει : “Κάπου στην Ελλάδα , 16/9/1970”. Η Μ. Σεραφετινίδου προσθέτει : “Γράφτηκε ως ανακοίνωση του Π.Γ. του ΑΚΕ και δημοσιεύτηκε στο έντυπο *Επαναστάτης*”.

148 Θα μπορούσε να σχολιάσει κανείς ότι η πολιτική του Παπαδόπουλου , ιδίως για το Κυπριακό , ενώ συναντούσε αντιδράσεις και προσκόμματα στους κόλπους της χούντας , υπηρετήθηκε λίγο – πολύ χωρίς αντιρρήσεις από το διπλωματικό κατεστημένο της εποχής.

149 Ο χαρακτηρισμός για το υπόμνημα του Παλαμά προς την κυπριακή κυβέρνηση , με το οποίο αναβίωνε τη θεωρία του εθνικού κέντρου και καλούσε τη Λευκωσία σε πλήρη υποταγή, βλ. Κρανιδιώτη Γ. ό.π. , σελ. 210-211, Ριζάς 2002 , σελ.. 99.

πακέτο” του Κυπριακού που επιδίωκε η ελληνική κυβέρνηση και για το γεγονός ότι αναζητούνταν νέες φόρμουλες επίλυσης του ζητήματος της Κύπρου.¹⁵⁰

Σήμερα γνωρίζουμε ότι πράγματι στη σύσκεψη μεταξύ ελληνικής και ελληνοκυπριακής ηγεσίας συμφωνήθηκε να επιδιωχθεί η εξεύρεση λύσης – πακέτου , δηλαδή συνολικής ρύθμισης των διαφορών¹⁵¹ , να αποδεχθεί η ελληνοκυπριακή πλευρά την τουρκοκυπριακή πρόταση για σύσταση περιφερειακών συμβουλίων σε εθνοτική βάση , αρκεί να μην επιμείνει η ίδια πλευρά στην πρόταση της για ίδρυση κεντρικού φορέα τοπικής διοίκησης και να γίνουν κι άλλες υποχωρήσεις σε θέματα νομοθετικής κι εκτελεστικής εξουσίας (Σακελλαρόπουλος ό. π. ,σελ. 556).

Γνωρίζουμε επίσης ότι ο υπουργός εξωτερικών των ΗΠΑ Ρότζερς ζήτησε από τον Παλαμά την επίλυση του Κυπριακού γιατί “δεν ήταν δυνατό τη στιγμή που το ΝΑΤΟ προσπαθούσε να τονώσει την ισχύ της Δύσης στην ανατολική Μεσόγειο , η Ελλάδα κι η Τουρκία να κάθονται πάνω σε μια βραδυφλεγή βόμβα” (αναφέρεται σε Κρανιδιώτη Γ. ό. π. ,σελ. 196). Σε περίπτωση αποτυχίας των διακοινοτικών συνομιλιών , ο Ρότζερς πρότεινε , ως νέα φόρμουλα επίλυσης , στην ουσία μια νέα πενταμερή διάσκεψη όλων των ενδιαφερομένων πλευρών κι εκτός του πλαισίου του ΟΗΕ (Κρανιδιώτης Γ. , ό. π. ,σελ. 196-197).

Στην ανακοίνωση του ΑΚΕ καταγράφεται αυτή η κινητικότητα κι η δημοσιότητα και ερμηνεύεται ως βιασύνη να θαφτεί τελείως το Κυπριακό. Τα ερωτήματα που θέτει η ανακοίνωση είναι : α) γιατί μπορούν και γίνονται τόσο εύκολα και χωρίς κόστος αυτοί οι σχεδιασμοί για τον ενταφιασμό του Κυπριακού , και β) γιατί αυτή η βιασύνη στη συγκεκριμένη συγκυρία ;

Στην πρώτη ερώτηση η απάντηση είναι ότι οι πάντες , από τη χούντα μέχρι την αντιδικτατορική αριστερά έχουν συστρατευθεί στην προσπάθεια να κλείσει το Κυπριακό όπως συμφέρει τους σχεδιασμούς του ιμπεριαλισμού και του σοσιαλιμπεριαλισμού , ενάντια στα συμφέροντα του λαού της Κύπρου. Το αντιδικτατορικό κίνημα κάνει ακόμα τα πρώτα του βήματα και δεν είναι σε θέση να αποτρέψει ή έστω να αποκαλύψει σε όλη τους την αλληλοσύνδεση όλες αυτές τις μηχανορραφίες.

Στη δεύτερη ερώτηση , η απάντηση είναι ότι η ταχύτητα των εξελίξεων που φαίνεται να δρομολογούνται στο Κυπριακό έχουν να κάνουν με τη διεθνή συγκυρία και την κατάσταση στη Μέση Ανατολή. Τη συγκεκριμένη περίοδο οι σχεδιασμοί του ιμπεριαλισμού γνωρίζουν σοβαρές δυσκολίες , κι αυτό φαίνεται σε μια σειρά από χώρες : ανατροπή της φιλοδυτικής μοναρχίας και εγκαθίδρυση του καθεστώτος Καντάφι στη Λιβύη , αρχή του αγώνα για την απελευθέρωση της

150 Στην ανακοίνωση που έγραψε ο Ψυρούκης σταχυολογούνταν άρθρα από τις εφημερίδες *Φιγκαρό* , *Τάιμς της Νέας Υόρκης* , *Γκάρντιαν* , αλλά και *Βήμα* κι *Ελεύθερος Κόσμος*.

151 Σύμφωνα με το συνεργάτη του Μακαρίου Μ. Χριστοδούλου “Ο Μακάριος υποδείκνυε [στον Κληρίδη στις 21.08] ότι στο εξής θα’ πρεπε να ακολουθηθεί η διαδικασία για την εξεύρεση μιας συνολικής συμφωνίας (package deal) και ξεχώριζε ορισμένα επί μέρους σημεία στα οποία θα μπορούσε να καταλήξουν οι δύο πλευρές σε συμβιβαστική λύση...Αργότερα , λίγο μετά την έναρξη της τέταρτης φάσης των συνομιλιών ο Μακάριος επισκεπτόταν την Αθήνα στις 12-15 Σεπτεμβρίου κι είχε συνομιλίες με την ελληνική κυβέρνηση. Κατά τις συνομιλίες έγινε δεκτή η άποψη του για package deal και συμφωνήθηκαν ορισμένα άλλα σημεία” (Χριστοδούλου Μ. 1987 , σελ.. 524-525).

Παλαιστίνης , επανάσταση των φενταγίν στην Ιορδανία εναντίον του φιλοδυτικού βασιλιά Χουσεϊν , αντιιμπεριαλιστικό κίνημα που αναπτύσσεται στην ίδια την Τουρκία , εξελίξεις στη Μάλτα.¹⁵² Σε μια τέτοια συγκυρία ο σχεδιασμός του ιμπεριαλισμού είναι , κατά την ανακοίνωση , να κλείσει η εκκρεμότητα του Κυπριακού , με τέτοιο τρόπο που να μην ανατρέπεται το status quo στην περιοχή. Αυτή η επιδίωξη αποδεικνύει και πόση μεγάλη σημασία έχει η κατάσταση στην Κύπρο , όχι μόνο για την Ελλάδα και την Τουρκία αλλά και για όλη την περιοχή. Και πάλι επισημαίνεται ότι ένα κίνημα διεκδίκησης της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα που θα ζητούσε την κατάργηση των εγγυήσεων , το κλείσιμο των βρετανικών βάσεων , την αποχώρηση των κάθε είδους στρατιωτικών δυνάμεων από το νησί , την αποχώρηση της Ελλάδας και της Κύπρου από το ΝΑΤΟ , θα κλόνηζε από τα θεμέλια τις επιδιώξεις των αστικών τάξεων της περιοχής και την ιμπεριαλιστική ισορροπία. Αυτό ακριβώς προσπαθούν να αποφύγουν κι οι “νεκροθάφτες” του Κυπριακού , όλοι εκείνοι οι παράγοντες που κινούνται για τη επίλυση του σύμφωνα με τις ιμπεριαλιστικές προδιαγραφές. Ακόμα και για επιστροφή του βασιλιά γίνεται λόγος που θα συνδεθεί με σχεδιασμούς ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα . Δεν αποκλείεται , σύμφωνα με την ανακοίνωση του ΑΚΕ , να δούμε τη μετεξέλιξη του δικτατορικού καθεστώτος σε μια κυβερνητική μορφή που θα περιλαμβάνει και κάποιους από τους κοινοβουλευτικούς άνδρες , σε περίπτωση που θα χρειαστεί κι η δική τους αρωγή ώστε να κλείσει το Κυπριακό με οριστικό θάψιμο.

Στο συγκεκριμένο άρθρο πρώτα πρώτα επισημαίνεται σωστά η διεθνής διάσταση του Κυπριακού . Η κινητικότητα στο ζήτημα της Κύπρου ασφαλώς είχε να κάνει και με τις εξελίξεις στην περιοχή , σε συνδυασμό με τις εσωτερικές εξελίξεις και τις διακοινοτικές συνομιλίες εντός Κύπρου. Πράγματι , στην περιοχή αλλά και διεθνώς η περίοδος 1968 – 1975 (συμβατικά από το Μάη του 68 στη Γαλλία ή από το αποκορύφωμα του πολέμου στο Βιετνάμ μέχρι το τέλος της αποικιοκρατίας στην Πορτογαλική Αφρική) είναι εκρηκτική , με κινήματα , αγώνες και λαϊκές εξεγέρσεις .

Ο στόχος της αμερικανικής πολιτικής ήταν να επουλωθεί το ρήγμα που άνοιξε από τη δεκαετία του 1960 στη νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ και να υπάρξει συμφωνία Ελλάδας και Τουρκίας για το Κυπριακό. Σε αυτή την κατεύθυνση πίεζαν και οι δυο εγγυήτριες δυνάμεις και “μητέρες πατρίδες” και τελικά από το 1972 τοποθετήθηκαν κι εκπρόσωποι τους στις διευρυμένες διακοινοτικές συνομιλίες για να ωθήσουν τη διαδικασία σε μια διέξοδο. Κατά την εκτίμηση του ΑΚΕ στην ανακοίνωση , όλη αυτή η βιασύνη εγκυμονεί τον κίνδυνο να οδηγηθεί η Κύπρος , επί της ουσίας , σε μια διχοτόμηση , με τη μια ή την άλλη μορφή , και με τη σφραγίδα του ΝΑΤΟ. Η διχοτόμηση αυτή στην ουσία το μόνο που θα πετύχει , κατά τον Ψυρούκη , είναι η διαιώνιση της σύγκρουσης εντός Κύπρου κι ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία. Αυτόν τον κίνδυνο προσπαθεί να

152 Μετά τη νίκη του Εργατικού κόμματος στη Μάλτα το 1971 , υπό την ηγεσία του Ντομ Μίντοφ (1916-2012) , η μικρή χώρα έγινε αβασίλευτη δημοκρατία (1974) κι οι τελευταίες βρετανικές βάσεις έκλεισαν (1979).

καταπολεμήσει και με το συγκεκριμένο κείμενο , πάντα έχοντας όμως ως στόχο όχι την υπεράσπιση της ανεξαρτησίας της Κύπρου , αλλά την ένωση με την Ελλάδα.

Σε σχέση με την εσωτερική διάσταση , στο κείμενο αυτό στήνεται ένα σκηνικό μάχης με δυο εντελώς άνισα στρατόπεδα : από τη μια πλευρά βρίσκονται όλες οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα και η δικτατορία , οι οποίες , κάθε μια από τη δική της αφετηρία , παλεύουν για να δοθεί μια λύση στο Κυπριακό τέτοια που να υπηρετεί τους ιμπεριαλιστικούς σχεδιασμούς. Από την άλλη βρίσκεται ο λαός , υπό την έννοια του αντιδικτατορικού κινήματος , το οποίο όμως είναι ακόμα ανοργάνωτο , χωρίς ωριμότητα και πείρα , διασκορπισμένο και φυσικά δρα σε ένα περιβάλλον στυγνής καταστολής. Η θέση αυτή παραγνωρίζει μεγάλες διαφορές και ομογενοποιεί διαφορετικά προτάγματα , ενώ η σύνδεση των πολιτικών δυνάμεων με την πολιτική της δικτατορικής κυβέρνησης εξαλείφει κάθε διαφοροποίηση. Στην ουσία το μόνο κριτήριο αποτίμησης αυτών των πολιτικών θέσεων είναι ένα : η υποστήριξη στην αντιιμπεριαλιστική ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Κάθε διαφορετική προσέγγιση στιγματίζεται ως συμμαχική προς τη δικτατορία και τον ιμπεριαλισμό.¹⁵³

Τέλος , και πάλι τονίζεται η σημασία του Κυπριακού για τις πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα. Η υποψία ότι η επίλυση του Κυπριακού μπορεί να συνδεθεί με την προσπάθεια μετεξέλιξης του καθεστώτος (φημολογούμενη ήδη από το 1968 , με το ψευτοσύνταγμα της χούντας) δεν είναι αβάσιμη. Από αρκετό καιρό πριν γίνονταν προσπάθειες “γεφύρωσης” του χάσματος ανάμεσα σε τμήμα του πολιτικού κόσμου και τμήμα της κυβερνώσας δικτατορικής ομάδας. Από τις αρχές του 1970 ο Μακάριος είχε δηλώσει , μετά από επίσκεψη του στη Ρώμη και στον βασιλιά Κωνσταντίνο Β΄ , ότι θα ευχόταν να συντελέσει στην επιστροφή του τελευταίου στην Ελλάδα (Κρανιδιώτης Ν. ό. π. ,σελ. 578) . Υπήρχαν πιέσεις από το εξωτερικό , ποικίλων πηγών , έντασης και κατευθύνσεων , που ωθούσαν σε μια προσπάθεια πολιτικοποίησης του στρατιωτικού καθεστώτος. Το συμπέρασμα επομένως του Ψυρούκη ότι μια επίλυση – πακέτο του Κυπριακού θα μπορούσε να οδηγήσει σε ή μάλλον να επιτευχθεί με μια μετεξέλιξη του δικτατορικού καθεστώτος (επιστροφή του βασιλιά , νέα ενδεχομένως κυβέρνηση που θα περιλαμβάνει και πολιτικούς , ελεγχόμενη επιστροφή στον κοινοβουλευτισμό) δε φαινόταν απίθανο. Σήμερα βέβαια γνωρίζουμε πως το Κυπριακό ήταν η αφορμή όχι για τη μετεξέλιξη αλλά για την κατάρρευση της χούντας. Γνωρίζουμε και το τίμημα αυτής της κατάρρευσης. Αυτό οδήγησε το συγγραφέα της ανακοίνωσης του 1970 να γράψει σε άρθρο του στο περιοδικό “Αντί” το Φεβρουάριο του 1975 : “Η αντίθεση ανάμεσα στο εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα της Κύπρου και στην επίσημη Ελλάδα της αμερικανοκρατίας και του ιμπεριαλισμού είναι αγεφύρωτη. Και η δύναμη του εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος είναι

153 Γράφει ο Ψυρούκης επί λέξει : “...πάνω στο Κυπριακό υπάρχει απόλυτη ενότητα , από τη χούντα ίσαμε τη λεγόμενη “αντιδικτατορική αριστερά”. Η αντεπαναστατική ουσία όλων αυτών των λακέδων του ιμπεριαλισμού και του σοσιαλιμπεριαλισμού τους ενώνει σε μια κοινή προσπάθεια για να θάψουν το Κυπριακό” (Ψυρούκης , 2005 , σελ.196-197).

τέτοια που ανέτρεψε δεκατρείς κυβερνήσεις της Αθήνας!” (αναδημοσιεύεται σε Ψυρούκης , 2005 , σελ. 239).

Συμπεράσματα - Επίλογος

Οι Φίλοι των Νέων Χωρών δημιουργήθηκαν το 1963 και το «Δελτίο» τους άρχισε να κυκλοφορεί από τις αρχές του 1964. Η εποχή ίδρυσης της Κίνησης και η σύνδεσή της , ευθύς εξαρχής , με το Κυπριακό ζήτημα , δεν ήταν τυχαία , ούτε συγκυριακή. Το Κυπριακό πρωταγωνιστεί στην πολιτική ζωή της Ελλάδας όλη την εξεταζόμενη περίοδο , πριν απ' αυτήν και μετά απ' αυτήν , με σημείο τομής το 1974. Ειδικά το 1964 που κυκλοφόρησε το περιοδικό των ΦΝΧ το Κυπριακό είναι ζήτημα διεθνούς ενδιαφέροντος , γίνεται πρώτο θέμα στην πολιτική επικαιρότητα , οδηγεί σε πιθανότητα πολεμικής αναμέτρησης δυο χώρες της ανατολικής Μεσογείου και μέλη του NATO , κινητοποιεί τις υπερδυνάμεις και τους διεθνείς οργανισμούς. Οι πάντες καλούνται να πάρουν θέση.

Τα ερωτήματα – διλήμματα ήταν πολλά και διαφορετικά σε σχέση με την προ του 1960 κατάσταση στην Κύπρο. Τι είδους καθεστώσ (εσωτερικό και διεθνές) επιδίωκε για την Κύπρο κάθε παράγοντας ; Κύπρο ανεξάρτητη ,αλλά δεσμευμένη με βάσεις και εγγυήτριες δυνάμεις ως αναγκαίο κακό ; Κύπρο δεσμευμένης ανεξαρτησίας ως πρώτο βήμα για την (επανα)προσέγγιση ανάμεσα στις δυο κοινότητες του νησιού ; Κύπρο δεσμευμένης ανεξαρτησίας – έπαλξης για μελλοντική ένωση με την Ελλάδα ; Κύπρο ανεξάρτητη χωρίς δεσμεύσεις και βάσεις ; Κύπρο ενωμένη με την Ελλάδα με ανταλλάγματα προς την Τουρκία (και ποια) ; Κύπρο ενωμένη με την Ελλάδα χωρίς ανταλλάγματα προς την Τουρκία (και πως θα πραγματοποιούνταν μια τέτοιου είδους ένωση) ; Κύπρο (με τον ένα ή τον άλλο τρόπο) νατοϊκή ; Κύπρο αδέσμευτη ; Κύπρο ομοσπονδιακή ; Κύπρο διχοτομημένη ;

Ούτε η εποχή εμφάνισης των ΦΝΧ ήταν τυχαία και από την άποψη της συνολικής κατάστασης στην Ελλάδα και διεθνώς. Οι Φίλοι των Νέων Χωρών δεν προέκυψαν από παρθενογένεση. Οι ρίζες της Κίνησης βρίσκονται στην ελληνική αριστερά της δεκαετίας του 1960. Πρόκειται για μια αριστερά που δρα σε μια χώρα ενταγμένη στο δυτικό συνασπισμό , για μια αριστερά που έχει υποστεί στρατιωτική συντριβή το 1949 και συνεχίζει να υφίσταται τις συνέπειες της ήττας , για μια αριστερά που με τη δράση της και για το Κυπριακό διεκδικεί ορατότητα και ρόλο , για μια αριστερά που προσπαθεί να αφογκραστεί τις νέες κοινωνικές συνθήκες της δεκαετίας του 1960. Διεθνώς , κυριαρχούν (στην αριστερά) η σινοσοβιετική διαμάχη της συγκεκριμένης δεκαετίας κι η ανάδυση των εθνικών απελευθερωτικών κινημάτων στον Τρίτο κόσμο. Οι Φίλοι των Νέων Χωρών συγκροτούν μια πολιτική κίνηση που στοχεύει να έρθει σε επαφή με όλα αυτά τα ρεύματα , να διαχωριστεί από τις θέσεις και τις πρακτικές της «παραδοσιακής» αριστεράς και να εκφράσει αυτές τις νέες αναζητήσεις. Δεν είναι τυχαίο ότι η Κίνηση αυτή , σύμφωνα με μαρτυρίες , είχε απήχηση ιδίως στη νεολαία , που δεν έζησε την ήττα της δεκαετίας του 1940. Ούτε ήταν τυχαίο το γεγονός ότι ως κύριο θεωρητικό εκπρόσωπο είχε ένα σαραντάχρονο ιστορικό που είχε ζήσει στην Αίγυπτο του αντιαποικιακού αγώνα κι είχε συμμετάσχει σ' αυτόν.

Οι θέσεις της Κίνησης διαμορφώθηκαν μέσα σε αυτά τα πλαίσια και υποστηρίχθηκαν με συνέπεια μέχρι το 1967. Οι θέσεις αυτές ήταν σαφείς : Αντιιμπεριαλιστική ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα , (με άλλες λέξεις) κατάλυση της κυπριακής ανεξαρτησίας και προσάρτηση στην Ελλάδα , κατάργηση των συνθηκών του 1959 – 1960 , κλείσιμο των βρετανικών βάσεων στην Κύπρο , αποχώρηση της Ελλάδας από το ΝΑΤΟ , αντιμετώπιση του ζητήματος της τουρκοκυπριακής «μειονότητας» ως προβλήματος που δημιούργησε ο ιμπεριαλισμός , κίνημα αντιιμπεριαλιστικό που θα διεκδικήσει και θα επιβάλλει όλα τα παραπάνω. Οι θέσεις αυτές , συνολικά εξεταζόμενες , συνθέτουν τον αριστερό εθνικισμό των ΦΝΧ. Εθνικισμός επειδή επιδιώκουν την εδαφική προσάρτηση στο ελληνικό κράτος της Κύπρου (επίσης επιδίωξη του ελληνικού κρατικού αστικού εθνικισμού) , υπογραμμίζουν ότι βασικό , κύριο , πρωταρχικό χαρακτηριστικό του αγώνα στην Κύπρο είναι η εθνική – απελευθερωτική του διάσταση και προτάσσουν την ανάγκη ύπαρξης εθνικού απελευθερωτικού κινήματος σε Ελλάδα και Κύπρο. Αριστερός αφού , σε σχέση και με τις μαοϊκές και τριτοκομμιστικές αναφορές τους , εντάσσουν αυτόν τον αγώνα στην αντιιμπεριαλιστική πάλη των λαών της εποχής , θεωρούν ότι το καθήκον του ηγεμόνα και καθοδηγητή αυτού του αγώνα πρέπει να αναλάβει η εργατική τάξη , περιγράφουν αυτό τον αγώνα ως εφελτήριο ριζοσπαστικών αλλαγών και στην Ελλάδα και συνδέουν άμεσα τον αγώνα στην Κύπρο και για την Κύπρο με τους αγώνες στην Ασία (ιδίως τη Μέση Ανατολή) , την Αφρική και τη Λατινική Αμερική , δηλαδή με το (κατά τους ΦΝΧ) , κέντρο της παγκόσμιας επανάστασης.

Η τριετία 1964-1967 είναι μια περίοδος πυκνή σε γεγονότα , αν και οπωσδήποτε όχι μεγάλη χρονικώς , ώστε να μπορέσουμε να προβούμε σε υποθέσεις σε σχέση με την πιθανή εξέλιξη των Φίλων των Νέων Χωρών. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι το σημείο τομής ήταν τα Ιουλιανά του 1965. Πριν από τα γεγονότα του Ιουλίου του 1965 , οι ΦΝΧ , αν και ασκούσαν κριτική και μάλιστα οξεία στην «παραδοσιακή αριστερά» , διστάζουν να αποφανθούν για την οριστική ενσωμάτωσή της στο σύστημα (όπως την αποτιμούν οι ΦΝΧ) και την εξάντληση του επαναστατικού της ρόλου. Μετά τα Ιουλιανά , είναι σαφές ότι αναζητούν άλλο δρόμο . Ενώ στην πρώτη περίοδο διακηρύσσουν σε όλους τους τόνους ότι δεν είναι και δε φιλοδοξούν να αποτελέσουν τον πυρήνα μιας νέας οργάνωσης , αλλά απλώς πρόκειται για μια πρωτοβουλία αλληλεγγύης στις νέες χώρες , μετά τα Ιουλιανά και ιδίως από το 1966 κηρύσσουν την ανάγκη ύπαρξης μιας νέας «αντιιμπεριαλιστικής» οργάνωσης. Το πραξικόπημα του 1967 διέκοψε όλες αυτές τις τάσεις και (συνειδητές ή όχι απόλυτα συνειδητοποιημένες) ροπές. Στη διάρκεια της δικτατορίας συγκροτείται το Αντιφασιστικό Κίνημα Ελλάδας (ΑΚΕ) , βασικά από πρώην Φίλους των Νέων Χωρών. Οι θέσεις του για το Κυπριακό ταυτίζονται σε μεγάλο βαθμό με τις θέσεις της Κίνησης Αντιαποικιακής Αλληλεγγύης προδικτατορικά . Το ΑΚΕ όμως εκ των πραγμάτων είχε μικρές έως ελάχιστες δυνατότητες παρέμβασης και δράσης και πολύ νωρίς διαλύθηκε , ως αποτέλεσμα και των τεράστιων πιέσεων που υφίσταντο οι πρώτες αντιδικτατορικές κινήσεις.

Τέλος , στην εργασία μας δεν ερευνήθηκε ποια θα μπορούσε να θεωρηθεί η ενδεχόμενη πολιτική «κληρονομιά» των Φίλων των Νέων Χωρών. Ο Ψυρούκης σε συνέντευξή του λίγο πριν το θάνατό του υπολογίζει σε πέντε χιλιάδες τους ανθρώπους που «πέρασαν από την οργάνωση» και συμπληρώνει ότι «μετά τη μεταπολίτευση πολλοί απ' αυτούς δεν πήγαν χαμένοι» (στη συνέντευξη του στο Λ. Βατικιώτη το 2002 στην εφημερίδα *Πριν*). Ο ίδιος ο Ψυρούκης μετά τη μεταπολίτευση συνεργάζεται με την εκδοτική ομάδα *Εργασία* (Λουκάς Αξελός , Σταύρος Λυγερός , Μανόλης Αγγελίδης κ.ά.) , η οποία μετεξελίσσεται στον κύκλο γύρω από το περιοδικό *Τετράδια*. Στο περιοδικό αυτό φιλοξενούνται θέσεις για το Κυπριακό που απηχούν πολλές από τις θέσεις των ΦΝΧ της δεκαετίας του 1960. Ο ίδιος ο Ψυρούκης αποχώρησε από τον κύκλο αυτό στις αρχές της δεκαετίας του 1980 , μετά την κριτική υποστήριξη που παρείχαν τότε τα μέλη του κύκλου στο ΠΑΣΟΚ. Αυτή η τελευταία λεπτομέρεια ανοίγει άλλο ένα πεδίο : ο ρόλος του Κυπριακού στη συγκρότηση – ήδη από τον κύκλο των πολιτικών περί τον Ανδρέα Παπανδρέου τη δεκαετία του 1960 – της κεντροαριστεράς στην Ελλάδα. Επίσης δεν είναι τυχαίο ότι οι μόνοι Έλληνες πολιτικοί που δηλώσεις τους επιδοκιμάζονται στο «Δελτίο των ΦΝΧ» είναι ο Ανδρέας Παπανδρέου κι ο Βάσος Λυσσαρίδης. Άλλοι πρώην Φίλοι των Νέων Χωρών ακολουθούν άλλους δρόμους , πιο ιδιότυπους (πχ. Γ. Καραμπελιάς). Οι παραπάνω σκόρπιες νύξεις προσπαθούν να στηρίξουν την υπόθεση ότι η πολιτική «κληρονομιά» των Φίλων των Νέων Χωρών διαχύθηκε , διεσπάρη , μεταλλάχθηκε σε χώρους κι εκτός της αριστεράς , ειδικά τα πρώτα χρόνια μετά τη μεταπολίτευση. Αυτή όμως η υπόθεση θα μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο διερεύνησης μιας άλλης εργασίας.

Πηγές – Βιβλιογραφία

Πηγές

Α΄ Αρχεία

Βιβλιοθήκη ΕΜΙΑΝ, συλλογή Γιώργου Χατζόπουλου , φάκελος 7 (ΣΥΔΝΕ , ΠΑΝΔΗΚ «Σωτήρης Πέτρουλας» , Φίλοι Νέων Χωρών ΦΝΧ 1962-1966).

Β΄ Δημοσιευμένες πρωτογενείς πηγές

ΚΚΕ. Επίσημα Κείμενα , τόμος ένατος 1961-1967 , Αθήνα , 2002.

Γ΄ Περιοδικά

«Αντιιμπεριαλιστής. Το περιοδικό των Φίλων Νέων Χωρών 1963-1967» , τόμοι Α΄ και Β΄, εκδόσεις Αντιιμπεριαλιστή (χ.τ.έ.) 1967. (Περιλαμβάνει τα τεύχη από τον Απρίλιο του 1964 ως και το Δεκέμβριο του 1966. Το περιοδικό των Φίλων των Νέων Χωρών κυκλοφόρησε σε είκοσι δύο συνολικά τεύχη , χωρίς ενιαία αρίθμηση των τευχών , υπό τους τίτλους «Δελτίο Φίλων Νέων Χωρών» [τα τεύχη ένα έως και επτά , από το Μάρτιο έως και το Νοέμβριο του 1964] «Φίλοι Νέων Χωρών» [με αρίθμηση τεύχη ένα έως εννέα , από τον Ιανουάριο του 1965 έως και το Φεβρουάριο του 1966] και «Αντιιμπεριαλιστής» [περίοδος Β΄, με αρίθμηση τεύχη ένα έως και έξι , από τον Απρίλιο του 1966 έως και τον Φεβρουάριο του 1967]. Τα τεύχη 1 (Φεβρουάριος 1964) , 2 (Μάρτιος 1964) και το τελευταίο – έκτακτο- τεύχος (Φεβρουάριος 1967) απόκεινται στο ψηφιακό αποθετήριο των ΑΣΚΙ

[Ψηφιακό Αποθετήριο \(askiweb.eu\)](http://askiweb.eu)).

Δ΄ Δημοσιευμένες συλλογές άρθρων

Ψυρούκης Ν. 2005 , *Κύπρος. Από την αυτοδιάθεση στην κατοχή. Άρθρα , μελετήματα και συνεντεύξεις 1958-1998*, Αιγαίον – Κουκκίδα , Λευκωσία. (Περιέχει τα κείμενα του Νίκου Ψυρούκη για το Κυπριακό , από το 1958 – στην εφημερίδα «Πάροικος» του Καΐρου – μέχρι και το 1990. Στο τέλος περιλαμβάνεται συνέντευξη του Ψυρούκη στο περιοδικό «Νέα Κοινωνιολογία» το 1998 με τίτλο «Ένας ελεύθερος σκοπευτής της επαναστατικής τάσης». Στον τόμο προτάσσεται εκδοτικό σημείωμα και εισαγωγή της καθηγήτριας του Παντείου Μελίνας Σεραφετινίδου).

Ε΄ Διαδικτυακές πηγές

Ο πληθυσμός της Κύπρου το 1960 [Wayback Machine \(archive.org\)](http://Wayback Machine (archive.org))

Άλλες αντιαποικιακές κινήσεις στην Ελλάδα του Ψυχρού Πολέμου

[Σημειώσεις για μια αντιαποικιακή Αθήνα - Να απο-αποικιοποιήσουμε την Hellas \(decolonizehellas.org\)](http://Σημειώσεις για μια αντιαποικιακή Αθήνα - Να απο-αποικιοποιήσουμε την Hellas (decolonizehellas.org))

Συνέντευξη Ν. Ψυρούκη στην εφημερίδα *Πριν* (φύλλο 21.04.2002) και στο δημοσιογράφο Λεωνίδα Βατικιώτη , αναδημοσίευση στην ιστοσελίδα Kommon.gr [Συνέντευξη Ν. Ψυρούκη σε Λ. Βατικιώτη \(Από το αρχείο\): «Η ελεύθερη σκέψη, το ακριβότερο υλικό αγαθό» - Kommon](http://Συνέντευξη Ν. Ψυρούκη σε Λ. Βατικιώτη (Από το αρχείο): «Η ελεύθερη σκέψη, το ακριβότερο υλικό αγαθό» - Kommon)

Βιβλιογραφία

- Claeys, G. (2018). *Μαρξ και μαρξισμός* (μτφ. Γ. Μαραγκός) . Αθήνα , Μεταίχμιο (το πρωτότυπο εκδόθηκε το 2018).
- Hobsbawm , E. (2004) *.Η εποχή των άκρων. Ο σύντομος εικοστός αιώνας 1914-1991* (μτφ Β. Καπετανγιάννης) . Αθήνα , Θεμέλιο (το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1995).
- Kizilyurek, N. (1990). *Ολική Κύπρος* , Λευκωσία.
- Kizilyurek , N. (2009). *Οι Τουρκοκύπριοι , η Τουρκία και το Κυπριακό*. Αθήνα , Παπαζήσης.
- Kornetis , K. (2015). “Cuban Europe” ? Greek and Iberian tiersmondisme in the “Long 1960s”. *Journal of Contemporary History*, vol.50 , no 3 (JULY 2015) pp. 486-515.
- Lowy , M. (1993). *Το εθνικό ζήτημα. Από το Μαρξ μέχρι σήμερα* (μτφ. Μ. Τζιαντζή). Αθήνα , Στάχυ (περιλαμβάνει άρθρα και μελέτες των ετών 1976 , 1981 , 1989 , 1990 και 1993).
- Magdoff , H. (2008).*Αποικιοκρατία. Η ευρωπαϊκή επέκταση μετά το 1763* (μτφ Α. Καρακατσούλη). Αθήνα , Μελάι (το πρωτότυπο δημοσιεύθηκε ως λήμμα εγκυκλοπαίδειας το 1974 και σε βιβλίο το 1978).
- McLellan , D. (2014). *Ο μαρξισμός μετά τον Μαρξ* (μτφ Ρ. Βρανάς , Τ. Παπαϊωάννου). Αθήνα , Σαββάλας (το πρωτότυπο εκδόθηκε το 2007).
- Nash , A. (2003). Third Worldism. *African Sociological Review*vol. 7 , no 1 pp 94-116.
- O’ Malley , B.- Craig I. (2002). *Η συνωμοσία της Κύπρου. ΗΠΑ , κατασκοπία και τουρκική εισβολή* (μτφ. Γ. Α. Σκιάννη). Αθήνα , Σιδέρης (το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1999).
- Richter , H. (2007). *Ιστορία της Κύπρου , πρώτος τόμος , 1878-1949* (μτφ. Κ. Σαρρόπουλος). Αθήνα , Εστία (το πρωτότυπο εκδόθηκε το 2004).
- Thomson , G. (1977). *Από τον Μαρξ στον Μάο Τσε Τουνγκ. Μια μελέτη της επαναστατικής διαλεκτικής* (μτφ. Γ. Παπακωνσταντίνου). Αθήνα , Δωδώνη (το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1971).
- Young., R. (2007). *Μεταποικιακή θεωρία. Μια ιστορική εισαγωγή* (μτφ. Γ. Δεμερτζίδης). Αθήνα , Πατάκης (το πρωτότυπο εκδόθηκε το 2001).
- Αβέρωφ – Τοσίτσας , Ευ. (1982). *Ιστορία χαμένων ευκαιριών. Κυπριακό 1950-1963*, τόμοι Α΄,Β΄ Αθήνα , Εστία..
- Αιμιλιανίδης , Αχ. (2013). Το Διεθνές Σύστημα και το Κυπριακό Σύνταγμα. Στο Παπαπολυβίου Π. , Συρίγος Α. , Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα , 1945-1974 : Αναζητώντας θέση στον κόσμο* (σελ. 229-245). Αθήνα , Πατάκης.
- Αλέκου , Α. (2022). Το ΚΚΚ(και το ΑΚΕΛ) και το Κυπριακό Ζήτημα. Στο Χριστοφής Ν. (επιμ.) , *Μεταξύ έθνους και τάξης. Αριστερές και Κυπριακό , 1920-1974* (σελ. 57-111). Θεσσαλονίκη , Ψηφίδες (Κυπρολογική σειρά : Ρότσος 3).

- Αλεξιάτος , Γ. (2008). *Ιστορικό Λεξικό του ελληνικού εργατικού κινήματος* (β' έκδοση). Αθήνα , Γειτονιές του κόσμου.
- Αναγνωστοπούλου , Σ. (1999) . *Η Εκκλησία της Κύπρου και ο εθναρχικός της ρόλος : 1878-1960, Σύγχρονα Θέματα τεύχος 68-69-70*, 198-227.
- Αναγνωστοπούλου , Σ. (2008). Οι πολυπλοκότητες του ελληνικού και του τουρκικού εθνικισμού στην κυπριακή εκδοχή τους. Στο Σταματόπουλος Δ. , Τσιμπιρίδου Φ. (επιμ.) , *Οριενταλισμός στα όρια. Από τα οθωμανικά Βαλκάνια στη σύγχρονη Μέση Ανατολή* (σελ. 35-62). Αθήνα , Κριτική.
- Αναγνωστοπούλου , Σ. (2010). Η Κυπριακή Δημοκρατία , καθρέφτης πολλαπλών αντανάκλασεων: Τουρκία και τουρκοκυπριακή κοινότητα , 1960-1983. Στο Περικλέους Χ. (επιμ.) *Κυπριακή Δημοκρατία 50 χρόνια επώδυνη πορεία* (σελ. 295-327). Αθήνα , Παπαζήσης.
- Αντωνίου , Α. (2015). *Ελληνική Αριστερά και το Κυπριακό Ζήτημα στη δεκαετία του 1950* (Διδακτορική διατριβή). Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας , Βόλος.
- Αργυρίου , Σ. (2017). *Το εθνικό κίνημα των ελληνοκυπρίων κατά την τελευταία περίοδο της αγγλοκρατίας (1950-1960)*. Αθήνα , Ασίνη.
- Ασημακόπουλος , Β. (2009 , Ιούλιος 12). Οργανικός διανοούμενος ο Νίκος Ψυρούκης. *Πριν*, σελ. 6-7.
- Βλάχος ,Α. (1980). *Δέκα χρόνια Κυπριακού*. Αθήνα , Εστία.
- Βερναρδάκης Χ. – Μαυρής Γ. (1991) , *Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα*. Αθήνα , Εξάντας.
- Δεκλερής , Μ. (2003). *Κυπριακό . Η τελευταία ευκαιρία 1972-1974*. Αθήνα , Σιδέρης (α' έκδ.1981).
- Δρουσιώτης , Μ. (2009). *Δυο απόπειρες και μια δολοφονία. Η χούντα και η Κύπρος : 1967-1970*. Λευκωσία , Αλφάδι.
- Δρουσιώτης, Μ. (2010). Μακάριος , ο μοιραίος ηγέτης . Στο Περικλέους Χ. (επιμ.) *Κυπριακή Δημοκρατία 50 χρόνια επώδυνη πορεία* (σελ. 343-365). Αθήνα , Παπαζήσης.
- Καρακατσούλη , Α. (2008).Επίμετρο. Το τέλος της αποικιοκρατίας . Στο Magdoff Η. , *Αποικιοκρατία. Η ευρωπαϊκή επέκταση μετά το 1763* (σελ. 97-125). Αθήνα , Μελάι.
- Κατσίγερας , Μ. (2009). Το «Μνημόνιον» συνωμοσίας της *Ελευθερίας* . Μια εκ των υστέρων ανάγνωση. Στο Βασιλάκης Μ. (επιμ.) *Από τον Ανένδοτο στη Δικτατορία* (σελ. 404-414). Αθήνα , Παπαζήσης.
- Κρανιδιώτης , Γ. (1984). *Το Κυπριακό πρόβλημα*. Αθήνα , Θεμέλιο.
- Κρανιδιώτης , Ν. (1985). *Ανοχύρωτη πολιτεία. Κύπρος 1960-1974*, τόμος Α'. Αθήνα , Εστία.
- Λαμπρινού , Κ. (2017). *ΕΔΑ 1956-1967. Πολιτική και Ιδεολογία*. Αθήνα , Πόλις.
- Λιναρδάτος , Σ.(2010). *Από τον εμφύλιο στη χούντα* , τόμος Δ'1963-1967. Αθήνα , Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε. (ειδική έκδοση για *Το Βήμα* , αναπαραγωγή της πρωτότυπης έκδοσης από τις εκδόσεις Παπαζήση , τόμοι δ' και ε' , 1986 και 1988 αντίστοιχα).

- Μαρκίδη , Ν. (2010). Κύπρος 1957-1963 : Ομοσπονδιακή αντίληψη VS διακυβέρνηση πλειοψηφίας. Στο Περικλέους Χ (επιμ.) *Κυπριακή Δημοκρατία 50 χρόνια επώδυνη πορεία* (σελ. 256-278). Αθήνα , Παπαζήσης.
- Μπότσιου , Κ.(2013). Το Κύπριακό και η ελληνική πολιτική κρίση 1961-1967. Στο Παπαπολυβίου Π. , Συρίγος Ά. , Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.) *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα 1945-1974 :Αναζητώντας θέση στον κόσμο*,(σελ. 247-265).Αθήνα , Πατάκης.
- Μπουτζουβή , Α.(2010). Μηχανισμοί και φορείς κατασκευής της επιλεκτικής μνήμης . Η περίπτωση του Σωτήρη Πέτρουλα. Στο Καραμανωλάκης Β. , Ολυμπίτου Ε. , Παπαθανασίου Ι. (επιμ.) , *Η ελληνική νεολαία στον 20ό αιώνα* (σελ. 100-116). Αθήνα , Θεμέλιο.
- Νικολακόπουλος , Ηλ. (2010). Η κρίση εξουσίας . Στο Καραμανωλάκης Β. (επιμ.) , *Η στρατιωτική δικτατορία 1967-1974* (σελ. 51-58).Αθήνα , Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε.
- Πανταζόπουλος , Α. (2010). Πανελλήνιο Απελευθερωτικό Κίνημα (ΠΑΚ). Στο Καραμανωλάκης Β. (επιμ.) , *Η στρατιωτική δικτατορία (1967-1974)* , (σελ. 143-154). Αθήνα, Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε.
- Παπαγεωργίου, Σπ. (1980). *Από την Ζυρίχην εις τον Αττίλαν :η ταραγμένη δημοκρατία και η σύγκρουσις με τους Τούρκους 1959-1964*. Λευκωσία , Επιφανίου.
- Παπαγεωργίου , Σπ. (1996). *Η πρώτη περίοδος της αγγλοκρατίας στην Κύπρο (1878-1914). Πολιτικός εκσυγχρονισμός και κοινωνικές αδράνειες*. Αθήνα , Παπαζήσης.
- Παπαθανασίου , Ι. (2008). «Η Βουλή εμανταλώθη ...εκτροπή ολοκληρώθη» - Αριστερές αυταπάτες τις παραμονές του πραξικοπήματος της 21^{ης} Απριλίου. Στο Ρήγος Α. , Σεφεριάδης Σ. , Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.) , *Η «σύντομη» δεκαετία του '60. Θεσμικό πλαίσιο , κομματικές στρατηγικές , κοινωνικές συγκρούσεις , πολιτισμικές διεργασίες* (σελ. 183-203). . Αθήνα , Καστανιώτης.
- Παπακωνσταντίνου , Π. (2018). *Το εθνικό ζήτημα στην εποχή μας. Η κρίση του ευρωπαϊσμού και η Ελλάδα*. Αθήνα , Τόπος (Μοτίβο εκδοτική).
- Παπαπολυβίου , Π. (2003 α). Κύπρος 1878-1909. Η πρώτη περίοδος της βρετανικής αποικιοκρατίας. Στο Παναγιωτόπουλος Β. (επιμ.) *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000* , τόμος 5^{ος} , τα χρόνια της σταθερότητας 1871-1909 (σελ. 285-296). Αθήνα , Ελληνικά Γράμματα.
- Παπαπολυβίου , Π. (2003 β). Κύπρος 1922-1940. Η εξέγερση του 1931 και η αποικιακή αντεπανάσταση. Στο Παναγιωτόπουλος Β. (επιμ.) , *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000* , τόμος 7^{ος} ο μεσοπόλεμος 1922-1940 (σελ. 325-336). Αθήνα , Ελληνικά Γράμματα.
- Περικλέους , Χ. (2010). Οι δυο σχολές σκέψης στο Κυπριακό και το παιχνίδι της εξουσίας. Στο Περικλέους Χ. (επιμ.) *Κυπριακή Δημοκρατία 50 χρόνια επώδυνη πορεία* (σελ. 524-547). Αθήνα , Παπαζήσης.

- Περισιάνης , Ν. (2010). Η κατάρρευση του δικοινοτικού, συναινετικού κράτους : 1960-1963. Στο Περικλέους Χ. (επιμ.) *Κυπριακή Δημοκρατία 50 χρόνια επώδυνη πορεία* (σελ. 234-255). Αθήνα , Παπαζήσης.
- Πολυβίου , Π. (2010). Διακοινοτικές συνομιλίες 1968-1974. Στο Περικλέους Χ. (επιμ.) *Κυπριακή Δημοκρατία 50 χρόνια επώδυνη πορεία* (σελ. 366-377). Αθήνα , Παπαζήσης.
- Ριζάς , Σ. (2000). *Ένωση , διχοτόμηση , ανεξαρτησία . Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Βρετανία στην αναζήτηση λύσης για το Κυπριακό : 1963-1967*. Αθήνα , Βιβλιόραμα.
- Ριζάς , Σ. (2002). *Οι Ηνωμένες Πολιτείες , η δικτατορία των συνταγματαρχών και το κυπριακό ζήτημα 1967-1974*. Αθήνα , Πατάκης.
- Ριζάς , Σ. (2008). *Η ελληνική πολιτική μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο :κοινοβουλευτισμός και δικτατορία* .Αθήνα , Καστανιώτης.
- Σακκάς , Γ. (2012). *Η Ελλάδα , το Κυπριακό και ο αραβικός κόσμος, 1947-1974.Διπλωματία και στρατηγική στη Μεσόγειο την εποχή του Ψυχρού πολέμου*. Αθήνα , Πατάκης.
- Σακελλαρόπουλος , Σ. (2017). *Ο κυπριακός κοινωνικός σχηματισμός (1191-2004). Από τη συγκρότηση στη διχοτόμηση*. Αθήνα , Τόπος (Μοτίβο εκδοτική).
- Σακελλαρόπουλος , Σ. (2022). Η στάση του ΣΕΚΕ – ΚΚΕ απέναντι στο Κυπριακό Ζήτημα (1918-1959). Στο Χριστοφής Ν. (επιμ.) , *Μεταξύ έθνους και τάξης. Αριστερές και Κυπριακό , 1920-1974* (σελ. 179-231). Θεσσαλονίκη , Ψηφίδες (Κυπρολογική σειρά , Ρότσος 3).
- Σεραφετινίδου , Μ. (2005). Εισαγωγή , στο Ψυρούκης Ν., *Κύπρος , Από την αυτοδιάθεση στην κατοχή. Άρθρα , μελετήματα και συνεντεύξεις 1958-1998* (σελ. 13-60). Λευκωσία , Αιγαίον – Κουκκίδα.
- Σεραφετινίδου , Μ. (2022). *Auto – da – fe. Μια αυτοβιογραφική μαρτυρία*. Αθήνα , Κουκκίδα.
- Στεργίου , Α. – Richter , Η. (2006). Η Κύπρος κατά τα κρίσιμα έτη 1963-1964. Στο Στεργίου Α. , Richter Η. (επιμ.) *Το Κυπριακό με το βλέμμα των ξένων* (σελ. 350-363). Αθήνα , Ροές.
- Τρίκκας , Τ. (2009). *ΕΔΑ 1951-1967, το νέο πρόσωπο της αριστεράς , τόμος Β΄ : η δεκαετία των άκρων*. Αθήνα , Θεμέλιο.
- Τριμικλινώτης , Ν. (2005). Το εθνικό ζήτημα , η Αριστερά και το Κυπριακό. Αντιιμπεριαλισμός ή αντι - εθνικισμός ; *Θέσεις* , τεύχος 92 (Ιούλιος – Σεπτέμβριος 2005) , διαθέσιμο σε [Το εθνικό ζήτημα, η Αριστερά και το Κυπριακό: Αντιιμπεριαλισμός ή αντι-εθνικισμός: \(theseis.com\)](http://theseis.com)
- Τριμικλινώτης , Ν. (2022). Επίμετρο – Ο αντιαποικιακός αγώνας , το εθνικό ζήτημα και η αριστερά από τον 20ό στον 21ο αιώνα. Σε Χριστοφής Ν. (επιμ.) *Μεταξύ έθνους και τάξης. Αριστερές και Κυπριακό , 1920-1974* (σελ. 337-367). Θεσσαλονίκη , Ψηφίδες (Κυπρολογική σειρά : Ρότσος 3).
- Φάντης , Α. (2010). Κυπριακή Δημοκρατία και ο ρόλος του ΑΚΕΛ (1960-1990). Στο Περικλέους Χ. (επιμ.) *Κυπριακή Δημοκρατία 50 χρόνια επώδυνη πορεία* (σελ. 425-444). Αθήνα , Παπαζήσης.

Χατζηβασιλείου , Ε. (1998). *Το Κυπριακό Ζήτημα 1878-1960. Η συνταγματική πτυχή*. Αθήνα , Ελληνικά Γράμματα.

Χατζηβασιλείου , Ε. (2001). *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*. Αθήνα , Πατάκης.

Χουρχούλης , Δ. (2013). Δυτική στρατηγική , βρετανικές βάσεις και Κύπρος 1960-1969. Στο Παπαπολυβίου Π. , Συρίγος Ά. , Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.) *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα , 1945-1974 : Αναζητώντας θέση στον κόσμο* (σελ. 215-227). Αθήνα , Πατάκης.

Χριστοδούλου , Μ. (1987). *Η πορεία μιας εποχής : η Ελλάδα , η κυπριακή ηγεσία και το κυπριακό πρόβλημα*. Αθήνα , Ι. Φλώρος.

Ψυρούκης , Ν. (1991 α). *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας 1940-1974*, τόμος Γ΄ , δ΄ έκδοση. Αθήνα , Ηρόδοτος [α΄ έκδοση 1976 , εκδόσεις Επικαιρότητα].

Ψυρούκης , Ν. (1991 β). *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας 1940-1974* , τόμος Δ΄ , δ΄ έκδοση. Αθήνα , Ηρόδοτος [α΄ έκδοση 1982 , εκδόσεις Επικαιρότητα].

Δικτυογραφία

Κατσουρίδης , Γ. (2020) . Οι εσωκομματικές συγκρούσεις και η ιστορική διαμόρφωση του κομματικού χαρακτήρα της κυπριακής αριστεράς. Εισήγηση στο σεμινάριο του Ινστιτούτου Εναλλακτικών Πολιτικών ΕΝΑ , διαθέσιμη στο σύνδεσμο

[Σεμινάριο στο ΕΝΑ για την κυπριακή Αριστερά με τον Γιάννο Κατσουρίδη - YouTube](#)

Μάης , Χ. (2021). Οι ελληνικές πολιτικές εκδόσεις κατά τη μακρά δεκαετία του 1960. Εισήγηση στη διαδικτυακή εκδήλωση του Δικτύου για την Έρευνα της Τυπογραφίας και των Εκδόσεων (ΔΕΤΕ) , 10.05.2021. Η εισήγηση είναι διαθέσιμη στο σύνδεσμο

[Χρίστος Μάης: "Οι ελληνικές πολιτικές εκδόσεις κατά τη μακρά δεκαετία του 1960" - YouTube](#)

Παναγιώτου , Α. (2019) . Η Κυπριακή Αριστερά , η Ομοσπονδία και οι ιστορικές πρακτικές ηγεμονίας. Εισήγηση στο 4^ο ετήσιο συνέδριο «Η Αριστερά και το Κυπριακό» , διαθέσιμη στο σύνδεσμο

[Αντρέας Παναγιώτου – Η Κυπριακή Αριστερά, η Ομοσπονδία και ιστορικές πρακτικές ηγεμονίας - YouTube](#)

